

Статистика України

Щоквартальний
науково-інформаційний
журнал

2009, № 1 (44)

Видається з 1998 року

У НОМЕРІ:

Теорія та методологія статистики

<i>Прилипко Ю. І.</i> Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки.....	4
<i>Сибирякова М. В.</i> Методологічні основи статистичного обліку структури і динаміки зовнішньої торгівлі товарами України.....	9
<i>Шира Т. Б.</i> Підходи до статистичного оцінювання стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства.....	14

Статистика та економіка, аналіз

<i>Єлісєєва О. К., Твердохліб І. С.</i> Застосування методу SSA для аналізу і прогнозування розвитку економічних систем.....	21
<i>Мирошниченко Т. О.</i> Деякі актуальні питання статистики інвестування житла.....	26
<i>Попова В. В.</i> Методика оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій української економіки.....	30
<i>Столетова І. Г.</i> Оцінки внеску операторів мобільного зв'язку в економіку країни.....	37

Обстеження ділової активності підприємств

<i>Пугачова М. В.</i> Тенденції української економіки очима керівників підприємств (аналітичний огляд). Дослідження інвестиційної політики українських підприємств.....	41
---	----

Демографічна та соціальна статистика

<i>Горобець О. В.</i> Регіональна диференціація показників відтворення населення АР Крим за допомогою кластерного аналізу та на підставі багатовимірної середньої.....	50
<i>Даукиш І. А.</i> Статистична оцінка динаміки та структури злочинності в Республіці Білорусь за період 1990–2007 рр.	54
<i>Міщук Г. Ю., Якушева О. О.</i> Демографічні передумови реформування механізмів пенсійного забезпечення.....	58
<i>Ткаченко Л. Г.</i> Досвід аналітичних досліджень умов проживання населення в країнах ЄС.....	65

Регіональна статистика

<i>Колеснік В. І.</i> Статистичне забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в регіоні.....	70
<i>Купалова Г. І., Коренєва Н. О.</i> Статистичне забезпечення аналізу інвестиційної привабливості регіонів України.....	76
<i>Фатюха Н. Г.</i> Статистичне дослідження інфраструктури автомобільних шляхів сполучення Запорізької області.....	81
<i>Щурик М. В.</i> Економічний аспект сталого розвитку в контексті відтворення земельних ресурсів Карпатського макрорегіону.....	87

Історія статистики

<i>Чекотовський Е. В.</i> Графічний метод у статистиці: історія і теорія. Частина І. Зародження і становлення графічного методу в статистиці.....	93
---	----

Державне управління

<i>Міщенко К. С.</i> Теоретико-методологічні аспекти організації обліку потреб населення у соціальних послугах.....	100
<i>Остапчук Ю. М., Сікачина О. В.</i> Організаційно-правові засади проведення органами державної статистики Всеукраїнського сільськогосподарського перепису.....	104
<i>Сурай І. Г.</i> Суб'єкти управління кадрами державної служби України.....	109

Ювілеї, пам'ятні дати

<i>Камінський Лев Семенович</i> (до 120-річчя з дня народження).....	114
--	-----

Нові видання, рецензії

<i>Єгоров І. Ю.</i> Рецензія на монографію О. Саліхової "Високі технології: дефініція та оцінки"	116
<i>Хроніка</i>	119
<i>Анотації</i>	127

Статистика Украины

2009, № 1 (44)

В НОМЕРЕ:

Теория и методология статистики

- Прилипко Ю. И.* Модификации финансового метода оценки теневой экономики.....4
Сибирякова М. В. Методологические основы статистического учета структуры и динамики внешней торговли товарами Украины.....9
Шира Т. Б. Подходы к статистической оценке состояния инновационно-технологического потенциала предприятия.....14

Статистика и экономика, анализ

- Елисеева О. К., Твердохлеб И. С.* Применение метода SSA для анализа и прогнозирования развития экономических систем.....21
Мирошниченко Т. А. Некоторые актуальные вопросы статистики инвестирования жилья.....26
Попова В. В. Методика оценивания структурных сдвигов факторных комбинаций украинской экономики.....30
Столетова И. Г. Оценки вклада операторов мобильной связи в экономику страны.....37

Обследования деловой активности предприятий

- Пугачева М. В.* Тенденции украинской экономики глазами руководителей предприятий (аналитический обзор). Исследование инвестиционной политики украинских предприятий.....41

Демографическая и социальная статистика

- Горобец Е. В.* Региональная дифференциация показателей воспроизводства населения АР Крым с помощью кластерного анализа и на основе многомерной средней.....50
Даукиш И. А. Статистическая оценка динамики и структуры преступности в Республике Беларусь за период 1990–2007 гг.54
Мищук Г. Ю., Якушева Е. А. Демографические предпосылки реформирования механизмов пенсионного обеспечения.....58
Ткаченко Л. Г. Опыт аналитических исследований условий проживания населения в странах ЕС.....65

Региональная статистика

- Колесник В. И.* Статистическое обеспечение управления инвестиционно-инновационной деятельностью в регионе.....70
Купалова Г. И., Коренева Н. А. Статистическое обеспечение анализа инвестиционной привлекательности регионов Украины.....76
Фатюха Н. Г. Статистическое исследование инфраструктуры автомобильных путей сообщения Запорожской области.....81
Щурик М. В. Экономический аспект устойчивого развития в контексте воспроизводства земельных ресурсов Карпатского макрорегиона.....87

История статистики

- Чекотовский Э. В.* Графический метод в статистике: история и теория. Часть I. Зарождение и становление графического метода в статистике.....93

Государственное управление

- Мищенко Е. С.* Теоретико-методологические аспекты организации учета потребностей населения в социальных услугах.....100
Остапчук Ю. М., Сикачина О. В. Организационно-правовые основы проведения органами государственной статистики Всеукраинской сельскохозяйственной переписи.....104
Сурай И. Г. Субъекты управления кадрами государственной службы Украины.....109

Юбилей, памятные даты

- Каминский Лев Семенович* (к 120-летию со дня рождения).....114

Новые издания, рецензии

- Егоров И. Ю.* Рецензия на монографию Е. Салиховой “Высокие технологии: дефиниция и оценки”.....116
Хроника.....119
Аннотации.....127

Statistics of Ukraine

2009, № 1 (44)

IN THE ISSUE:

Theory and Methodology of Statistics

<i>Prylypko Yu. I.</i> Modifications of Financial Method for the Shadow Economy Estimation.....	4
<i>Sybyryakova M. V.</i> Methodological Basis for Statistical Accounting of the Structure and Dynamics of Foreign Trade in Commodities of Ukraine.....	9
<i>Shyra T.B.</i> Approaches to Statistical Estimation of the State of Innovation and Technological Potential of an Enterprise.....	14

Statistics and Economics, Analysis

<i>Yeliseyeva O.K., Tverdohlib I.S.</i> Application of the SSA Method for Analysis and Forecasting of Economic Systems Development.....	21
<i>Myroshnychenko T. O.</i> Some Actual Issues of Dwelling Investment Statistics.....	26
<i>Popova V. V.</i> Evaluation Methods for Structural Changes of Factor Combinations of the Ukrainian Economy.....	30
<i>Stoletova I. G.</i> Estimates of the Mobile Communication Operators' Contribution to the National Economy.....	37

Business Tendency Surveys

<i>Pugachova M. V.</i> Ukrainian Economy Tendencies in the Eyes of Enterprise Leaders (Analytical Review). Studying Investment Policy of Ukrainian Enterprises.....	41
---	----

Demographic and Social Statistics

<i>Gorobets O. V.</i> Regional Differentiation of Indicators of Reproduction of the Population of Autonomous Republic of Crimea.....	50
<i>Dauksh I. A.</i> Statistical Estimation of Dynamics and Structure of Criminality in Republic of Byelorussia over the Period 1990–2007.....	54
<i>Mischuk G. Yu., Yakusheva O. O.</i> Demographic Preconditions of Reforming the Pension Security Mechanisms....	58
<i>Tkachenko L. G.</i> The Experience of Analytical Research of the EU Population Living Conditions.....	65

Regional Statistics

<i>Kolesnik V.I.</i> Statistical Support of Investment and Innovation Activity Management in a Region.....	70
<i>Kupalova G. I., Koreneva N. O.</i> Statistical Support for the Analysis of Investment Attractiveness of Regions of Ukraine.....	76
<i>Fatyukha N. G.</i> Statistical Research of the Motor Transport Communications Infrastructure in Zaporizhia Region.....	81
<i>Schuryk M. V.</i> Economic Aspect of Stable Development in Context of the Carpathian Land Resources Reproduction.....	87

History of Statistics

<i>Chekotovskiy E. V.</i> Graph Method in Statistics: History and Theory. Part I. Conception and Formation of the Graph Method in Statistics.....	93
---	----

Public Administration

<i>Mischenko K. S.</i> Organization of Accounting of the Population's Needs for Social Services: Theoretical and Methodological Aspects.....	100
<i>Ostapchuk Yu. M., Sikachyna O.V.</i> Organizational and Legal Basis for Carrying out All-Ukrainian Agricultural Census by the State Statistical Agencies.....	104
<i>Suray I.G.</i> Subjects of Personnel Management of Public Service of Ukraine.....	109

Anniversaries, Memorial Dates

<i>Lev Semyonovich Kaminsky</i> (the 120-th anniversary since birthday).....	114
--	-----

New Editions, Reviews

<i>Yegorov I. Yu.</i> A Review on O. Salikhova's Monograph "High Technologies: Definition and Estimates"	116
--	-----

Chronicle	119
------------------------	-----

Abstracts	127
------------------------	-----

Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки

Світова фінансова криза наприкінці 2008 року особливо відчутно позначилася на економіці України. Найбільше постраждали експортно орієнтовані галузі внаслідок скорочення зовнішніх замовлень. Відтік іноземних інвестицій та скорочення валютних надходжень призвели до різкого падіння курсу гривні, збільшення кредитної ставки і, як наслідок, – банки різко скоротили споживче кредитування та кредитування реального сектору економіки.

Підприємства, відчуваючи нестачу обігових коштів, висувають більш жорсткі умови щодо оплати і передоплати своєї продукції. Одним зі шляхів компенсації втрат обігових коштів є збільшення обігу готівки поза банками, тобто посилення тіньових схем реалізації продукції. Певною мірою повертаються часи середини 1990-х років, коли тіньовий сектор економіки охоплював її більшу частину та ухилення від оподаткування було дуже поширеним явищем. Посилюють зазначені тенденції у сфері тіньової економіки також затягування реформування пенсійної та медичної систем, корупція в органах адміністративної та судової влади, відсутність цивілізованого ринку землі.

Для оцінки стану і тенденцій у тіньовому секторі (далі – ТС) автором розроблено ряд методик, на основі яких формується його інтегральна оцінка. Детально ці методики описані у роботах [1; 2]. Розглянемо деякі варіанти застосування одного з методів – фінансового, тому що базою даних для розрахунків є фінансова звітність підприємств. Він ґрунтується на аналізі співвідношення проміжного споживання та доданої вартості в доходах підприємств за досліджуваній період із визначенням головних факторів впливу на це співвідношення, до яких належать: співвідношення цін, динаміка виробництва та знос основних засобів. Основною базою оподаткування є додана вартість, тому для ухилення від оподаткування суб'єкти підприємництва можуть використовувати різні схеми її приховування. Для визначення обсягів такого приховування, а значить і динаміки ТС, пропонується такий метод.

Фактична зміна частки доданої вартості за період $(\Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t}^{\phi})$ визначається рівністю:

$$\Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t}^{\phi} = \mathcal{Q}_{\partial s, t} - \mathcal{Q}_{\partial s, t-1}, \quad (1)$$

де $\mathcal{Q}_{\partial s, t}$, $\mathcal{Q}_{\partial s, t-1}$ – частка валової доданої вартості у доході підприємства (галузі) у поточному (t) і попередньому (або базовому, (t-1)) періодах.

Додана вартість, за визначенням СНР93, є різницею між валовим доходом (випуском) і проміжним споживанням [3]. У поточному і попередньому періодах вона обчислюється за формулами:

$$\mathcal{D}B_t = B_t - \Pi_t; \quad (2)$$

$$\mathcal{D}B_{t-1} = B_{t-1} - \Pi_{t-1},$$

де B , Π – відповідно, випуск (валовий дохід від реалізації) та проміжне споживання.

Через індекси вхідних-вихідних цін ($I_{вх, t}$, $I_{вих, t}$) t-го періоду додана вартість буде виражена формулою:

$$\mathcal{D}B_t = B_{t-1} \cdot I_{вх, t} - \Pi_{t-1} \cdot I_{вих, t}, \quad (3)$$

Різниця між частками доданої вартості у t-му та (t-1)-му періодах становитиме:

$$\Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t} = \mathcal{D}B_t / B_t - \mathcal{D}B_{t-1} / B_{t-1}. \quad (4)$$

Крім того, частка доданої вартості дорівнює одиниці мінус частка проміжного споживання ($\mathcal{Q}_{\partial s} = 1 - \Pi/B$) у відповідних періодах:

$$\mathcal{Q}_{\partial s} = 1 - \Pi/B = 1 - \mathcal{Q}_{\partial s}. \quad (5)$$

Підставляємо (3) та (2) у (1) та з урахуванням (5) отримуємо:

$$\Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t} = (1 - \Pi_{t-1} \cdot I_{вх, t} / B_{t-1} \cdot I_{вих, t}) - (1 - \Pi_{t-1} / B_{t-1}). \quad (6)$$

Розкриваємо дужки й отримуємо:

$$\begin{aligned} \Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t} &= -\Pi_{t-1} \cdot I_{вх, t} / B_{t-1} \cdot I_{вих, t} + \Pi_{t-1} / B_{t-1} = \\ &= \Pi_{t-1} / B_{t-1} \cdot (1 - I_{вх, t} / I_{вих, t}) = \mathcal{Q}_{\partial s, t-1} \cdot (1 - k_{ц, t}), \end{aligned} \quad (7)$$

де

$$k_{ц, t} = I_{вх, t} / I_{вих, t}, \quad (8)$$

$k_{ц, t}$ – ціновий коефіцієнт, або співвідношення індексів вхідних (на продукти проміжного споживання) і вихідних цін (на продукцію підприємства галузі).

Таким чином, зміна частки доданої вартості за рахунок цінового фактора дорівнює добутку частки проміжного споживання у попередньому періоді та множника. Аналогічні викладки можна навести для фактора динаміки виробництва та зносу основних засобів.

Отже, загальна розрахункова зміна частки доданої вартості через дію трьох зазначених об'єктивних чинників виробництва визначається за формулою:

$$\Delta \mathcal{Q}_{\partial s, t}^p = \mathcal{Q}_{\partial s, t-1} \cdot (1 - k_{ц, t} \cdot k_{в, t} \cdot k_{з, t}), \quad (9)$$

де $k_{ц, t}$, $k_{в, t}$, $k_{з, t}$ – коефіцієнти, що характеризують, відповідно, динаміку цін, темпи виробництва та знос основних засобів у t-й період.

Зміна частки доданої вартості, що не зумовлена об'єктивними чинниками, характеризує динаміку тіньового сектору та визначається за формулою:

$$\Delta \mathcal{U}_{TC,t}^p = \Delta \mathcal{U}_{\partial \epsilon, t}^p - \Delta \mathcal{U}_{\partial \epsilon, t}^f. \quad (10)$$

Якщо фактична частка доданої вартості (1) зменшилася більше, ніж розрахункова (9), то результат (10) буде від'ємним, що свідчить про скорочення рівня ТС, і навпаки.

Формули (1–9) можна представити інакше. Підставляємо (9), (5) та (1) у (10) та отримуємо:

$$\Delta \mathcal{U}_{TC,t} = \mathcal{U}_{nc,t-1} \cdot (1 - k_{\epsilon,t} \cdot k_{q,t} \cdot k_{\epsilon,t}) - (1 - \mathcal{U}_{nc,t}) - (1 - \mathcal{U}_{nc,t-1}) = \mathcal{U}_{nc}^{t-1} \cdot k_{\epsilon}^t \cdot k_{q}^t \cdot k_{\epsilon}^t - \mathcal{U}_{nc}^t, \quad (11)$$

де $\mathcal{U}_{nc}^{t-1} \cdot k_{\epsilon}^t \cdot k_{q}^t \cdot k_{\epsilon}^t$ – частка проміжного споживання, що формується на базі її значення у $(t-1)$ -му періоді під впливом об'єктивних чинників;

$\mathcal{U}_{nc}^t$ – фактична частка проміжного споживання у t -му періоді.

При використанні формул (1–11) постає питання: який період вважати за попередній або базовий для порівняння з поточним періодом та яку з формул – (10) або (11) – застосовувати? З погляду математики і статистики, результати повинні бути тотожними, але насправді вони значно різняться. Для розрахунків використовують дані фінансової звітності (форма № 2), яка надходить до органів статистики щоквартально. Очевидним було б за попередній період вважати попередній квартал, але тоді виникає проблема коефіцієнтів. Темпи виробництва публікуються статистикою у форматі “період поточного року до відповідного періоду минулого року”. За таких умов частку проміжного споживання у формулі (2) потрібно брати за відповідний період минулого року, а не за попередній квартал. Для визначення цінового коефіцієнта $k_{\epsilon,t}$ індекс вхідних цін розраховується за формулою:

$$I_{\epsilon x,t} = \sum_{j=1}^J I_{j,t} \cdot a_{j,t-1}, \quad (12)$$

де $I_{j,t}$ – індекс цін j -ї галузі (грудень до грудня) у t -му році; $j = 1, 2, \dots, J$;

$a_{j,t-1}$ – коефіцієнти прямих витрат продукції j -ї галузі на виробництво продукції цієї галузі, що можуть бути обраховані за даними статистичної форми № 1-споживання.

Значення $I_{j,t}$ за галузями містяться на сайті Державного комітету статистики України [5].

Індекси цін статистикою публікуються у декількох видах, зокрема: період поточного року до відповідного періоду минулого року, поточний місяць до грудня минулого року. Якщо брати перший вид індексів, то у формулу (9) потрібно закладати частку проміжного споживання за відповідний період минулого року. За умови використання другого виду індексів у формулу необхідно закладати частку проміжного споживання на кінець минулого року (грудень). Слід уточнити, що у цій статті термін “квартал” використовується для спрощення відліку періодів; насправді у показниках закладені значення за період із початку року наростаючим підсумком. Тобто результат, наприклад, 2-го кварталу означає підсумок за 6 місяців з початку року і т. д.

Залежно від виду коефіцієнтів, періоду порівняння і формул розрахунків (1–9) або (10) маємо різні результати оцінки рівня ТС. Для галузей економіки в цілому за формулою (9) та індексами цін у форматі “останній місяць кварталу до грудня попереднього року” маємо таку динаміку ТС (рис. 1).

Рівень ТС з 38% на кінець 2007 року дещо зменшився (до 37%) у 1 кварталі 2008 року і за підсумками 9 місяців залишився незмінним. Причому за річними даними всіх підприємств – юридичних осіб рівень ТС,

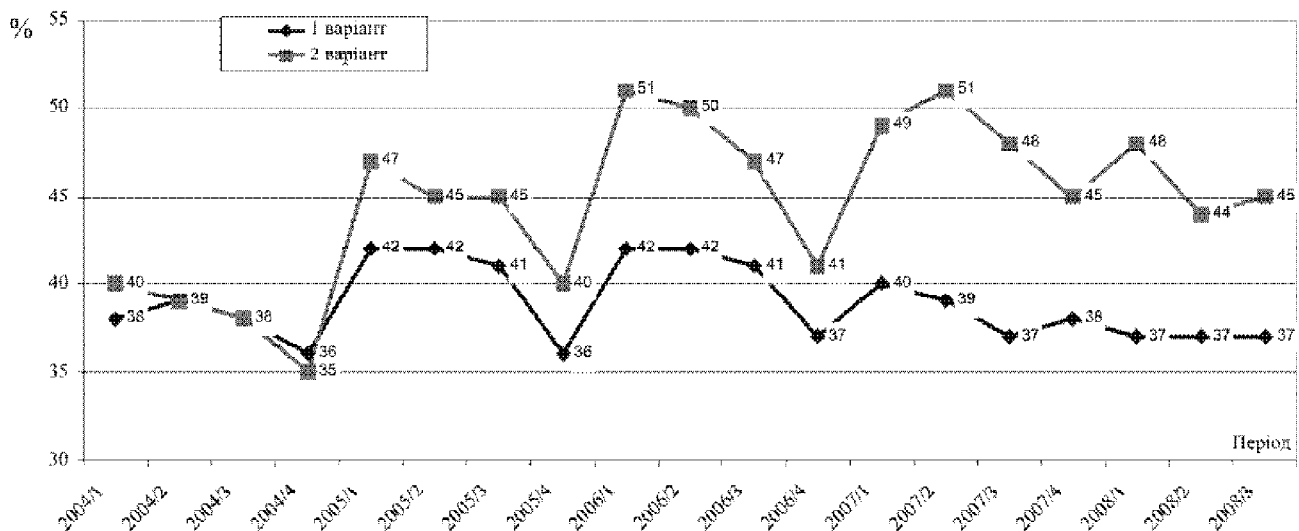

Рис. 1. Динаміка рівня ТС і рентабельності у галузях економіки (за двома варіантами розрахунків)

як правило, є на 3–5% нижчим порівняно з квартальними даними, коли звітують лише великі підприємства й обмежене коло малих. Це може бути також

пояснено показом більшої частки прибутку підприємств у річних звітах, щоб не привертати зайву увагу податкових органів.

Розрахунки за формулою (11) та індексами цін “період до періоду” за галузями економіки дають дещо іншу динаміку (див. рис. 1, варіант 2). У 1 кварталі 2008 року спостерігається зростання ТС на 3% (до 48%), а за підсумками 9 місяців – зниження до 45%. Пилкоподібна крива також показує менший рівень ТС у річних даних порівняно з квартальними. Однак результати розрахунків за цим варіантом у середньому на 6–8% вищі від попереднього варіанту.

Значні розбіжності між графіками пояснюються сильним впливом цінового фактора у формулах (10–11). Коефіцієнти співвідношення індексів цін різних видів значно різняться (табл. 1). Як вихідний індекс цін для галузей економіки у першому варіанті розраховувався середньозважений індекс цін за основними

галузями економіки: промисловість, сільське господарство, будівництво, сфера споживання (товарів і послуг), а у другому варіанті брався дефлятор ВВП [4]. На кінець 2007 року для обох варіантів індекс вихідних цін перевищував індекс вхідних цін. У першому варіанті коефіцієнт співвідношення є меншим за одиницю і дорівнює 0,995, у другому – 0,97. Протягом трьох кварталів 2008 року індекси вхідних цін в обох варіантах перевищували вихідні індекси, тому коефіцієнти були більшими за одиницю. У першому варіанті співвідношення змінювалося у послідовності 1,055; 1,015; 1,04. У другому варіанті, навпаки, – у другому кварталі коефіцієнт зріс з 1,031 до 1,058 і далі становив 1,056.

Таблиця 1

Співвідношення індексів цін за галузями економіки

Період (рік / квартал)	Індекси цін “останній місяць кварталу до грудня попереднього року”			Індекси цін “період до періоду”		
	вихідні	вхідні	коефіцієнт	вихідні	вхідні	коефіцієнт
2007	1,200	1,190	0,996	1,217	1,180	0,970
2008/1	1,115	1,241	1,055	1,273	1,313	1,031
2008/2	1,256	1,296	1,016	1,298	1,373	1,058
2008/3	1,251	1,354	1,040	1,319	1,393	1,056

У першому варіанті за порівняльну базу для кварталів поточного року (2008 р.) у структурі доходу бралися значення попереднього року (2007 р.). Тому при аналізі результатів слід відзначити, що рівень ТС у 1 кварталі 2008 року порівняно з 2007 роком зменшився внаслідок різкої зміни цінового коефіцієнта (з 0,995 до 1,055).

За другим варіантом рівень ТС за кварталами 2008 року слід оцінювати щодо значень відповідних періодів 2007 року. Так, у 1 кварталі він зменшився з 53% до 47%, у 2 кварталі – з 52% до 47%, у 3 кварталі – з 49% до 46%.

У цілому за першим варіантом загальна тенденція рівня ТС є практично незмінною, за другим варіантом порівняно з 2002 роком простежується зростання цього показника на 10%.

Розрахунки за двома варіантами для промисловості залежно від співвідношення цін дають такі результати (табл. 2). Цінові коефіцієнти у першому варіанті перевищують одиницю і мають доволі високе значення у 1 кварталі 2008 року – 1,056. За таким коефіцієнтом ціни на вході зросли майже вдвічі більше, ніж ціни на продукцію (1,253 та 1,124), і частка доданої вартості повинна скоротитися на 4,7%. Однак фактично порівняно з кінцем 2007 року вона навіть дещо зросла – з 16,2% до 16,9%, тому спостерігається зменшення рівня ТС з 23% до 21% (рис. 3). За підсумками півріччя та 9 місяців 2008 р. коефіцієнти цін за першим варіантом дорівнювали 1,007 та 1,014, що також вказувало на об’єктивні умови скорочення частки доданої вартості. Але фактично вона зросла на 2 п. п., що було спричинено зменшенням рівня ТС на відповідне значення порівняно з 2007 роком.

Таблиця 2

Співвідношення індексів цін у промисловості

Період (рік / квартал)	Індекси цін “останній місяць кварталу до грудня попереднього року”			Індекси цін “період до періоду”		
	вихідні	вхідні	коефіцієнт	вихідні	вхідні	коефіцієнт
2007	1,195	1,204	1,004	1,186	1,195	0,992
2008/1	1,124	1,253	1,056	1,319	1,269	1,039
2008/2	1,294	1,312	1,007	1,384	1,338	1,034
2008/3	1,340	1,379	1,014	1,410	1,378	1,023

За другим варіантом розрахунків у 2007 році коефіцієнт цін був меншим за одиницю (0,992), що мало сприяти збільшенню частки доданої вартості на 2,1% (формула (11)), натомість вона дещо скоротилася через збільшення частки проміжного споживання з

83,7% до 83,8%. Тому рівень ТС щодо 2007 року зріс на 2 п. п. і становив 21% (див. рис. 2, варіант 2). За підсумками 1-го і 2-го кварталів 2008 року рівень ТС щодо відповідних періодів 2007 року зменшувався на 3 п. п. (з 24% до 21%) і у 3-му кварталі (за підсумками

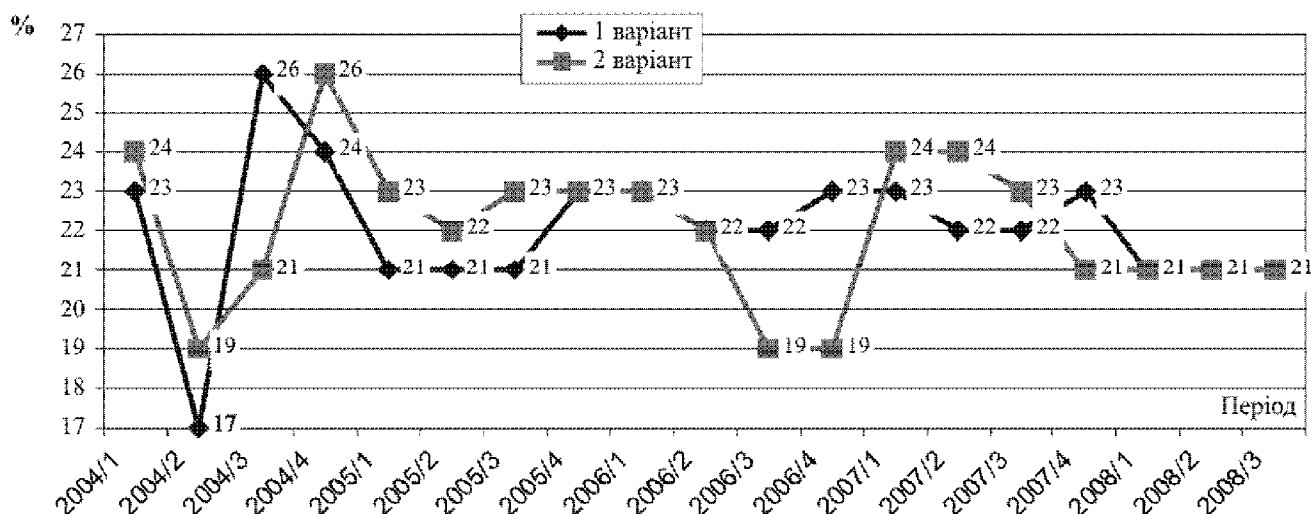

Рис. 2. Динаміка рівня ТС і рентабельності у промисловості (за двома варіантами розрахунків)

9 місяців) – на 2 п. п. з (23% до 21%). Тому маємо рівномірний ряд значень показника ТС протягом усього 2008 року.

Є певні галузі, за якими Держкомстат надає лише індекси цін у формі “період до періоду”, зокрема це

сільське господарство. У цій галузі об’єктивно можливим є розрахунок рівня ТС лише за другим варіантом (рис. 3). Незважаючи на певні коливання, графік показує загальну тенденцію до поступового зниження рівня ТС протягом 2002–2008 рр.

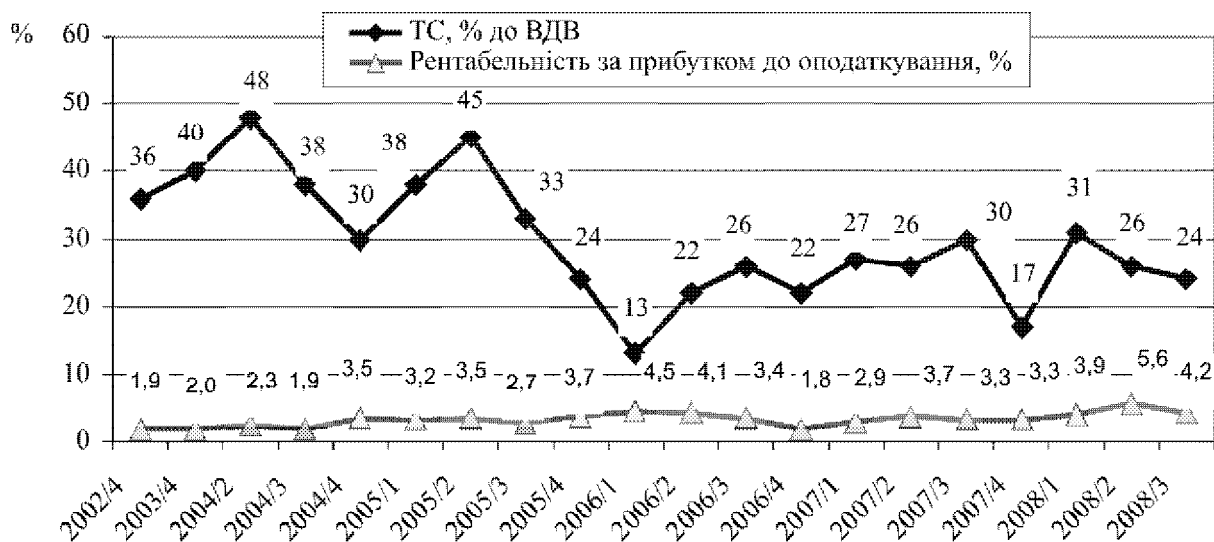

Рис. 3. Динаміка рівня ТС і рентабельності у сільському господарстві

За деякими видами діяльності, наприклад “Фінансова діяльність” (код J за КВЕД) або “Операції з нерухомістю” (K), індекси цін на продукцію не розраховуються. Для цих галузей можна використовувати індекси-дефлятори, що публікуються на сайті Держкомстату України у розділі “Національні рахунки” [4]. Останні надаються тільки у форматі “період до періоду”, тому і розрахунки у цих галузях можливі лише за відповідним варіантом порівняння даних.

Складність представляє ціновий аналіз у галузі “Оптова і роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту” (код G за КВЕД). У проміжні витрати цієї галузі потрапляють не тільки витрати обігу, але і витрати на закупівлю товарів для

перепродажу. Індекс вхідної ціни складається з індексів цін на товари для перепродажу та на продукти проміжного споживання (витатки обігу). А індекс вихідної ціни повинен відображати динаміку торговельної надбавки. Це питання потребує окремого розгляду. Важливість його полягає в особливих можливостях галузі щодо здійснення тіньової діяльності. Держкомстат публікує індекс-дефлятор для цієї галузі, який можна використовувати у розрахунках за другим варіантом (“період до періоду”).

Якість результатів розрахунків дуже залежить від якості індексів цін і розрахованих на їх основі середньозважених індексів вхідних цін. Для розрахунків цих цін за формулою (12) можна використовувати

дані таблиць “витрати-випуск”, але вони публікуються із запізненням більше ніж на рік, тому обчислені на їх основі дані можуть бути дещо застарілими. Краще для цього підходять дані форми № 1-споживання “Обстеження споживання продуктів та послуг у виробництві продукції”, які надходять щорічно. Вони містять коефіцієнти прямих витрат, що більш наближені до поточного періоду. Але не за всіма видами витрат наявні відповідні індекси цін. Це примушує використовувати замість необхідного значення інше, із подібних або близьких видів діяльності, а у крайньому випадку застосовувати індекс інфляції.

Зважаючи на важливе значення аналізу цінового фактора для різних завдань управління, потрібно постійно вдосконалювати методологію розрахунків індексів цін та поширювати їх на всі види діяльності. Критерій оцінки якості розрахунків за формулою (11) базується на положенні, що певній величині зростання індексу цін на продукцію галузі повинен відповідати індекс вхідних цін, значення якого не перевищує визначену межу. Інакше буде мати місце абсолютне скорочення доданої вартості порівняно з попереднім періодом, тобто галузь почне працювати у збиток. Для окремих підприємств певний час така ситуація може мати місце, але не для галузі в цілому (крім тих, що дотуються з бюджету).

Якщо коефіцієнт цін виходить за певну межу, то слід використовувати його граничне значення, що визначається за такою методикою.

Нехай граничною межею є нульова зміна (порівняно з попереднім періодом) абсолютного значення доданої вартості внаслідок дії індексів цін. Інакше відбувається її скорочення. Підставляємо формулу (3) у (2), віднімаємо попередній період від поточного й отримуємо:

$$\Delta DB_t = B_{t-1} \cdot I_{вх,t} - B_{t-1} \cdot I_{вх,t} - (B_{t-1} - B_{t-1}) = 0. \quad (13)$$

Замість $I_{вх,t}$ підставляємо його значення з формули (8) $I_{вх,t} \cdot k_{ц,t}$ і після перегрупування отримуємо:

$$B_{t-1} \cdot I_{вх,t} \cdot k_{ц,t} = B_{t-1} \cdot I_{вх,t} - B_{t-1} + B_{t-1}, \quad (14)$$

звідки

$$k_{ц,t}^{np} = (B_{t-1} \cdot I_{вх,t} - B_{t-1} + B_{t-1}) / B_{t-1} \cdot I_{вх,t} = 1 / Q_{пс,t-t} - 1 / Q_{пс,t} \cdot I_{вх,t}^t + 1 / I_{вх,t}.$$

Таким чином, ціновий коефіцієнт у t -му періоді залежить від частки проміжного споживання у $(t-1)$ -му періоді та індексу вихідної ціни у t -му періоді. Якщо відомі зазначені параметри, то граничне значення коефіцієнта визначається за формулою (15) і відповідно до нього перераховується індекс вхідної ціни. У табл. 3 наведено приклад розрахунку граничних значень ко-

ефіцієнта цін та індексу вхідної ціни при заданих індексах вихідної ціни та частки проміжного споживання. Таким чином, якщо коефіцієнт цін, розрахований за формулами (8) та (12), при заданих параметрах виходить за граничні межі, то слід застосовувати саме граничне значення вхідної ціни, інакше (внаслідок вищезазначених причин) ціновий фактор може дещо викривлювати результати оцінки рівня ТС. Наведені у табл. 1, 2 приклади показують доволі великі значення цінових коефіцієнтів, які за середньостатистичною структурою доходу галузей не повинні перевищувати величину 1,02.

Таблиця 3

Граничний коефіцієнт цін та індекс вхідної ціни

$I_{вх}$	$Q_{пс}$	$k_{ц}$	$I_{вх}$
1,010	0,800	1,002	1,013
1,020	0,800	1,005	1,025
1,030	0,800	1,007	1,038
1,040	0,800	1,010	1,050
1,050	0,800	1,012	1,063

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки.

1. Розроблено декілька методичних підходів до аналізу динаміки доданої вартості та рівня ТС на її основі. Результати розрахунків за цими підходами залежать від бази порівняння і виду індексів цін, що використовуються.
2. Найбільше впливає на формування структури доходів підприємств ціновий фактор.
3. Достовірність результату залежить від якості індексів цін та їх наявності за всіма видами діяльності.
4. Співвідношення вхідних-вихідних цін не повинно перевищувати граничне значення при заданих індексах цін і структурі доходів галузі. За цим порогом галузь продає свою продукцію у збиток, що практично може мати місце для окремих підприємств, але не для всієї галузі (крім галузей, які дотуються з бюджету).

Специфіка кожної галузі та існуюча статистична база даних спричинює здійснення розрахунків тільки за спеціальними підходами. Відсутність окремих даних потребує дотримання методик їх розрахунку на базі існуючої інформації.

Фінансовий метод дозволяє аналізувати рівень ТС як у цілому по економіці, так і за окремими видами діяльності. Його також можна використовувати при аналізі діяльності окремих підприємств і регіонів. З 2000 року цей метод поряд з іншими застосовується Міністерством економіки для моніторингу тенденцій у тіньовому секторі України та результативності заходів щодо детінізації економіки.

Список використаних джерел

1. Прилипко Ю. І. Методичні рекомендації щодо інтегральної оцінки обсягів тіньової економіки / Ю. І. Прилипко, Л. О. Мусіна, Т. К. Кваша // Економіка України. — 2005. — № 6. — С. 21—31.

2. Прилипко Ю. І. Удосконалення деяких методів оцінки обсягів тіньового сектору / Ю. І. Прилипко // Статистика України. — 2008. — № 1. — С. 16—25.
3. Система национальных счетов. 1993 // Комиссия Европейских сообществ, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных наций, Всемирный банк. — Брюсель / Люксембург, Вашингтон, Нью-Йорк, Париж, 1998. — 725 с.
4. Сайт Державного комітету статистики України : Національні рахунки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
5. Сайт Державного комітету статистики України : Ціни і тарифи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> — Назва з титул. екрана.

Методологічні основи статистичного обліку структури і динаміки зовнішньої торгівлі товарами України

М. В. Сибірякова,
аспірант кафедри статистики,
ДАСОА Держкомстату України

В умовах глобалізації для прийняття ефективних економічних та політичних рішень необхідне дослідження статистичних даних, що характеризують рівень, структуру та динаміку розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і місце держави у світовому господарстві. З урахуванням вступу України до Світової організації торгівлі (далі – СОТ), оголошення курсу щодо лібералізації зовнішніх торговельних відносин, зокрема створення зони вільної торгівлі з Європейським Співтовариством, підвищується роль державного регулювання зовнішньоторговельних процесів.

Багатоскладовий комплекс зовнішньоекономічних зв'язків держави відображається в балансі її міжнародних операцій, що називається платіжним балансом. Згідно з рекомендаціями Міжнародного валютного фонду щодо платіжного балансу, останній визначається як статистичний звіт за певний період, у якому систематично враховуються економічні угоди обраної країни з іншими державами [1, с. 4].

Однією з важливих складових платіжного балансу є торговельний баланс – співвідношення між вартістю експорту й імпорту протягом року (або іншого обраного періоду) незалежно від термінів їх оплати.

Пасивний торговельний баланс зазвичай свідчить про слабкість зовнішньоекономічних позицій держави. Насамперед, це стосується держав, що розвиваються і відчувають недостачу валютних надходжень. Для промислово розвинених держав пасивний торговельний баланс може мати дещо інше значення. Наприклад, пасивний торговельний баланс США зумовлюється активним просуванням на внутрішній ринок цієї країни імпортованих товарів і послуг із Західної Європи, Японії, Тайваню, Південної Кореї та інших держав.

Актуальність проблеми статистичного дослідження структури і динаміки зовнішньої торгівлі товарами

та необхідність удосконалення методологічних принципів складання торговельного балансу в сучасних умовах пов'язані з розвитком економіки України та важливістю прогнозування цих процесів.

Аналіз торговельного балансу дозволяє визначитися щодо спроможності держави вигідно позиціонувати себе як учасника світового ринку та вживати відповідних заходів для захисту національних товаровиробників від надлишкового імпорту, що завдає (або може завдати) їм істотної шкоди.

Для національного платіжного балансу торговельний баланс є найбільш важливою його складовою, що свідчить про значний вплив зовнішньої торгівлі на соціально-економічне становище України та забезпечення її економічної безпеки. Проте у теперішній час методологічний і практичний інструментарій статистики торговельного балансу ще не досягли належного рівня. Залишається багато невирішених проблем, зокрема що стосуються:

- удосконалення порядку збирання та формування показників торговельного балансу для забезпечення можливості порівняння даних зовнішньої торгівлі України з відповідними даними її основних зовнішньоторговельних партнерів;
- уніфікації певних розділів методологічного підґрунтя для гармонізації програм статистичних обстежень;
- приведення у відповідність з міжнародними вимогами класифікацій, класифікаторів та номенклатур, що використовуються у статистиці зовнішньої торгівлі товарами.

Для статистичного обліку товарів Україна використовує загальну систему торгівлі, згідно з методологічними положеннями Статвідділу ООН (1998 р.) “Статистика міжнародної торгівлі товарами: концепції і визначення”. У статистиці зовнішньої торгівлі товарами України враховуються всі товари, що додаються до запасів матеріальних ресурсів або відрахову-

ються з них у результаті їх ввезення (імпорту) у межі чи вивезення (експорту) за межі її митної території.

Основу статистики зовнішньої торгівлі товарами складає митна статистика, що формується митними органами на підставі електронних копій вантажних митних декларацій (далі – ВМД). До даних митної статистики Держкомстат України додає відомості статистичних звітів підприємств з експорту-імпорту товарів, що не підлягають митному оформленню з використанням ВМД, транзиту нафти, газу, електроенергії тощо.

Методологічні аспекти формування статистики зовнішньої торгівлі товарами розроблялися в Україні на основі матеріалів, що використовуються у країнах ЄС, статистичному бюро ЄС (Євростат), статистичних органах у системі ООН з метою уможливлення порівняння даних зовнішньої торгівлі України з аналогічними даними її основних торговельних партнерів.

Важливим інструментом щодо збирання, упорядкування та аналізу даних зовнішньої торгівлі товарами є класифікації (систематизований поділ об'єктів на певні групи, класи, розряди за принципом їх подібності або відмінності) самих товарів і пов'язаних з їх переміщенням документів та відомостей (стосовно країни походження товару, характеру угоди (договору), супровідних документів на переміщення товару тощо).

До 1 січня 2008 року облік товарів зовнішньої торгівлі здійснювався на підставі Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД), побудованої за Гармонізованою системою опису та кодування товарів 1996 року. Однак у більшості країн світу, зокрема у ЄС та Російській Федерації, статистика з зазначеного питання формувалася на основі більш пізньої редакції Гармонізованої системи опису та кодування товарів – версії 2002 року. Існування розбіжностей у товарних кодах, що використовувались Україною та її торговельними партнерами, не дозволяло здійснювати якісне дзеркальне порівняння національних даних статистики зовнішньої торгівлі з аналогічними даними торговельних партнерів, що сприяло ухиленню недобросовісних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності від сплати митних платежів шляхом декларування неточних даних про товар (кількість, вартість тощо) та призводило до викривлення даних статистики зовнішньої торгівлі України.

З метою адаптації статистичної системи України до міжнародних стандартів у частині класифікації товарів Законом України від 31.05.2007 року № 1109-V (набрав чинності 1 січня 2008 року) УКТЗЕД приведено у відповідність до Гармонізованої системи опису та кодування товарів версії 2002 року та Комбінованої номенклатури Європейського Союзу, що дозволяє проводити деталізацію товарних підкатегорій для національних цілей на рівні 10-ти знаків [2]. Нова товарна номенклатура складається з 21-го розділу, що охоплюють 97 груп товарів (з них 96 – діючих та одна зарезервована для майбутнього використання). Найвищим рівнем деталізації товарів у

товарній номенклатурі є товарна підкатегорія (10-значний код), що застосовується при здійсненні митного оформлення товарів [2].

Згідно з Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, УКТЗЕД є основним класифікатором, що використовується митними органами при формуванні статистики зовнішньої торгівлі товарами [3].

Ведення митної статистики зовнішньої торгівлі товарами здійснюється за методологією, що забезпечує порівнянність отриманих даних з відповідними даними державної статистики інших країн. Характерною особливістю митної статистики зовнішньої торгівлі є те, що вона спирається на дані, які містяться у ВМД та формуються на підставі первинних документів, відбиваючи об'єктивну і достовірну картину здійснюваних конкретних зовнішньоторговельних операцій.

Дані митної статистики зовнішньої торгівлі товарами в установленому законодавством порядку використовуються відповідними органами державної влади для контролю за надходженням податків, зборів та інших обов'язкових платежів до державного бюджету, валютного контролю, аналізу стану зовнішньої торгівлі України, її торговельного і платіжного балансів та економіки в цілому [4].

Відповідно до “Єдиної методології митної статистики зовнішньої торгівлі держав – учасниць СНД”, вихідними даними при формуванні митної статистики зовнішньої торгівлі є відомості, що містяться у ВМД, які заповнюються декларантами під час митного оформлення вантажів і відповідають формуляру так званого єдиного адміністративного документа, котрий використовується закордонними партнерами України [5]. Аналогічні підходи застосовуються і в розвинених країнах світу.

За допомогою митної статистики зовнішньої торгівлі держава враховує імпорт та експорт товарів на основі так званої “загальної” системи обліку зовнішньої торгівлі (The general Trade System) [12]. Вона охоплює всі товари (у тому числі цінності, за винятком валютних цінностей, що перебувають в обігу), які надходять у межі статистичної території держави або залишають ці межі. Межею статистичної території держави є її державний кордон.

При спеціальній системі обліку зовнішньої торгівлі (The special Trade System) межею статистичної території держави є її митний кордон [12].

Загальна і спеціальна системи – це дві узвичаєні в міжнародній статистичній практиці системи обліку експортно-імпортних операцій. Відмінності між ними мають особливе значення для товарів, що проходять через вільні митні зони та вільні склади, які є частиною території держави, де вони розташовані, але не входять у митну територію і не підлягають митному контролю. Під вільною митною зоною та вільним складом розуміються митні режими, за яких іноземні товари розміщуються і використовуються у відповідних територіальних межах або приміщеннях (місцях) без стягування мита, податків, а також без застосу-

вання до зазначених товарів заходів економічної політики, а вітчизняні товари розміщуються і використовуються на умовах, що застосовуються до вивозу відповідно до митного режиму експорту. Таким чином, зазначені поняття мають у нормативних документах подвійне тлумачення. Товари, що надходять із вільних митних зон і вільних складів, враховуються в статистиці зовнішньої торгівлі за спеціальною системою обліку (спеціальний імпорт) тільки після того, як вони вийдуть із вільних митних зон і з вільних складів та надійдуть у вільний оборот. Аналогічно, спеціальний експорт включає товари, вироблені, добуті, вирощені або перероблені в країні, а також товари, завезені спочатку як спеціальний імпорт.

З іншого боку, загальна система обліку при імпорті реєструє весь обсяг ввезення іноземних товарів, у тому числі товари, завезені у вільні митні зони і розміщені в митних складах у момент ввозу, навіть якщо вони пізніше надійдуть у вільний оборот. В експорті при загальній системі обліковуються товари, що були задекларовані для ввезення у вільні митні зони і вільні склади, проте згодом були реекспортовані.

Основний принцип обліку всіх ввезених і вивезених товарів визначається 13-ма митними режимами (імпорт; реімпорт; експорт; реекспорт; транзит; тимчасове ввезення (вивезення); митний склад; спеціальна митна зона; магазин безмитної торгівлі; переробка на митній території України; переробка за межами митної території України; знищення або руйнування; відмова на користь держави). Визначення основних митних режимів митної вартості та країни походження подано в “Єдиній методології митної статистики зовнішньої торгівлі держав – учасниць СНД” [7]. Поряд з визначеннями митних режимів містяться чіткі переліки товарів, що враховуються та не враховуються митною статистикою зовнішньої торгівлі при експорті та імпорту товарів. Терміни і визначення, що використовуються у цьому документі, наводяться з урахуванням світової практики.

Перелік товарів, що враховує митна статистика зовнішньої торгівлі, має бути досить повним та охоплювати всі товари й цінності, ввезені в країну або вивезені з неї, за винятком транзитних вантажів. Зазвичай виділяють три категорії товарів: товари, що повинні охоплюватися митною статистикою зовнішньої торгівлі; товари, що мають бути виключені з неї; товари, що враховуються окремо.

Митною статистикою не враховуються товари, вартість яких не перевищує порога статистичного спостереження, тобто певної граничної величини вартості, нетто-тоннажу, інших показників переміщення через кордон товарів. В Україні об'єктами спостереження митної статистики зовнішньої торгівлі є товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 100 євро (за курсом Національного банку України на дату оформлення ВНД), а також товари, що незалежно від їх вартості підлягають декларуванню митним органам з використанням ВМД (ті, на які законодавством встановлено акцизний збір; підлягають експортному

контролю; переміщуються в режимі митного складу).

Статистична інформація з зовнішньої торгівлі містить дані про кількість і вартість експорту й імпорту, сальдо зовнішньоторговельних балансів, дає уявлення про державу походження того або іншого товару, умови постачання, ціни тощо. Обчислені в грошовому вимірі експорт та імпорт є основними економічними показниками, на базі яких розраховуються середні ціни, ефективність зовнішньої торгівлі, визначаються сальдо зовнішньоторговельного балансу, роль і місце зовнішньої торгівлі в платіжному балансі держави. Облік товарів, які обертаються в зовнішній торгівлі, здійснюється за допомогою не тільки вартісних, а й кількісних (натуральних) показників, що дає змогу одержувати дані про ціни конкретних угод або середньостатистичні ціни та на їх основі розраховувати індекси зовнішньої торгівлі.

Для формування митної статистики зовнішньої торгівлі використовуються такі показники: звітний період; напрямок товаропотоку (ввіз або вивіз); країна походження при ввозі; країна призначення при вивозі; статистична вартість; код і найменування товару; вага нетто; код і найменування додаткових одиниць виміру; кількість за додатковими одиницями виміру; характер угоди; вид митного режиму; категорія відправника (одержувача) товару; регіон; інші показники, що містяться у ВМД.

Наведені показники дають можливість не тільки забезпечити підготовку періодичних публікацій з митної статистики зовнішньої торгівлі, а й провести різні аналітичні дослідження, зокрема одержати дані про розвиток зовнішньої торгівлі в регіональному аспекті (регіональна статистика), а також проаналізувати експортно-імпортні операції за окремими категоріями учасників зовнішньоекономічних зв'язків.

Найбільш повно обсяги міжнародного товарообігу відбиває кількісний облік. Велика частина товарів, що обертається у світовій торгівлі, вимірюється у вагових одиницях: тоннах, англійських фунтах, центнерах, кілограмах тощо. У митній статистиці зовнішньої торгівлі кількісний облік товарів ведеться за вагою нетто. Крім вагових одиниць вимірювання, у необхідних випадках для збирання та опрацювання статистичних даних облік товарів ведеться у специфічних одиницях (штуки, літри, кубічні метри та ін.) за кількістю, вираженою в додаткових одиницях вимірювання, що відповідає коду товару за УКТЗЕД.

Крім даних про кількість експортних та імпортних товарів, митна статистика зовнішньої торгівлі містить їх вартісну оцінку. Статистичні дані з експорту й імпорту у вартісному вираженні є важливими економічними показниками, на базі яких обчислюється ряд абсолютних і відносних величин, що характеризують розвиток зовнішньої торгівлі країни.

З огляду на обов'язки продавця і покупця щодо постачання товару з однієї країни в іншу, зовнішньоторговельний контракт може бути укладений на підставі однієї з комерційних умов поставок за Інкотермс [6]. Розрахунок статистичної вартості експорту товарів провадиться на базі цін FOB – порт країни-

експортера або DAF – кордон країни-експортера. Оцінка вартості імпорту провадиться на базі цін CIF – порт країни-імпортера, CIP – пункт призначення на кордоні країни-імпортера або DAF – кордон країни-імпортера. Статистична вартість товарів визначається в доларах США за цінами контрактів, приведеніми до єдиного базису. Перерахунок у долари США провадиться за курсом, що встановлюється національним (центральним) банком держави на дату прийняття ВМД до митного оформлення. У нашій країні цю функцію виконує Національний банк України.

Урахування географічного розподілу експорту й імпорту товарів провадиться за країнами за ознаками походження і споживання товарів, зокрема експорт відображається за країною призначення (споживання) товару, а імпорт – за країною походження (виробництва) товару. Якщо в момент поставки країна призначення або походження товару невідома, то експорт відображається за країною продажу, а імпорт – за країною купівлі товару. Країна призначення (споживання) – країна, відома на момент відвантаження для споживання, використання або подальшої обробки товару. Країна походження (виробництва) – країна, в якій товари були зроблені або оброблені, продукти сільського господарства були вирощені, поклади – добуті, а готові вироби – вироблені частково, тобто під країною походження розуміють ту країну, в якій товар пройшов останній етап обробки. Країна продажу (купівлі) товару – країна, на території якої розташована фірма або організація, що продала або купила товар, незалежно від її національної належності [10].

З урахуванням перелічених вихідних форм, розподіл зовнішньої торгівлі здійснюється відповідно до Класифікатора обласного й адміністративно-територіального устрою України та єдиного для всіх країн СНД класифікатора країн світу і територій. Цей класифікатор розроблений статистичним відділом Бюро ООН і затверджений Міжнародною організацією з питань стандартизації – ІСО [7].

Крім того, у митній статистиці зовнішньої торгівлі використовується ряд локальних класифікаторів і номенклатур, що забезпечують формування показників зовнішньої торгівлі (класифікатор умов поставок; класифікатор характеру угоди; класифікатор процедури переміщення товарів через митний кордон).

Важливим кроком уряду на шляху подальшої уніфікації статистичної інформації щодо зовнішньої торгівлі товарами стало введення в дію з 01.01.2008 р. нової форми ВМД [8], яка відповідає вимогам Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами (Інтерлакен, 1987 р.) [9] та Угоді про партнерство і співробітництво між Європейським співтовариством та Україною (1994 р.) [10].

У теперішній час, як і на початку етапу існування незалежної України, найбільш вагомими експортними можливостями зосереджені в традиційно індустріальних і сировинних галузях. Найбільш значними складовими

у структурі експорту товарів з України є чорні метали (33% загального експорту товарів), енергоносії, нафта та продукти її переробки (10%), котли, машини, верстати, апарати та механічні пристрої (5,5%), електричні машини та обладнання (3,8%), зернові культури (2,5%), продукти неорганічної хімії (2,4%), добрива (2,3%).

Напівсировинна спрямованість вітчизняного експорту не тільки породжує проблему нееквівалентного зовнішньоекономічного обміну, але і зумовлює труднощі, пов'язані з нестабільністю економічного розвитку. Відомо, що динаміка ВВП, зміни самого торговельного балансу та бюджетних доходів в Україні значно залежать від кон'юнктури товарів на світових ринках, особливо металопродукції та нафтохімії, деяких сільськогосподарських культур тощо. Відповідно до висновків міжнародних експертів, у структурі українського експорту домінують так звані “чуттєві товари”, ціни на які характеризуються високою нестабільністю [11, с. 18]. Наразі більш як 90% продукції, яка виробляється промисловістю України, характеризується високою енергомісткістю, не має сучасного технічного забезпечення, що спричинює низьку рентабельність і конкурентоспроможність більшості вітчизняних товарів.

В українському експорті домінують дві енергомістські групи товарів – метали та продукти хімічної промисловості. Це зумовило зростання обсягів імпорту енергоносіїв (до 40% від його загального обсягу). Експорт української продукції, виробленої з використанням імпортних енергоносіїв, в умовах сприятливого кон'юнктурного стану на світовому ринку та вдалого державного законодавчого регулювання сприяв зростанню національної економіки. Оскільки в період до 2005 р. зовнішньоторговельний обіг збільшувався, можна стверджувати, що тоді в Україні державне регулювання цього питання було певною мірою ефективним. Але, на жаль, з 2006 року спостерігається інша тенденція, і країна має зростаюче позитивне сальдо [12, с. 12].

Аналіз торговельного балансу України в частині товарів свідчить про те, що зменшення внутрішнього попиту та звуження ринків збуту на початку 90-х років ХХ століття спонукали вітчизняних виробників до масового виходу на зовнішні ринки, а це сприяло зростанню активу торговельного балансу. Однак серед підприємств, породжених плановою економікою, конкурентні переваги на світових ринках мали тільки ті, що спеціалізувалися на виробництві енерго- та матеріалоемної продукції з низьким ступенем обробки.

З прийняттям нового Митного кодексу України (набрав чинності 01.01.2007 р.) та Закону “Про митний тариф України” в українському законодавстві враховано принципи й методи визначення митної вартості (базис оподаткування імпортованих товарів) та класифікації товарів, що містяться в угодах СОТ.

Результати аналізу законодавства України та зобов'язань, наданих у рамках вступу України до СОТ, свідчать про такі тенденції:

– послідовне зниження рівня ставок ввізного

мита, що пов'язано, у першу чергу, з реалізацією зобов'язань України зі вступу до СОТ та домовленостей з Європейським Союзом (текстильна продукція);

- послаблення фіскальної функції ставок ввізного мита та акцентування їх регулюючого характеру.

Унаслідок перегляду ставлення до тарифного регулювання як фіскального засобу середні ставки ввізного мита на імпортовані товари встановлено на рівні 5–8%. Така політика сприятиме як розширенню бази оподаткування й отриманню державою більшої

кількості коштів, так і зменшенню привабливості правопорушень щодо неправомірного використання цих пілг, а також зменшенню традиційного правового нігілізму як суб'єктів ЗЕД, так і окремих працівників органів, що контролюють їх зовнішньоекономічну діяльність.

Для досягнення докорінних змін у економіці країни в першу чергу необхідне створення нормативно-правової бази, що відповідає європейським і світовим вимогам, та підвищення ступеня довіри до керівництва держави з боку суб'єктів господарської та зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Михайлов В. С. Основи платіжного балансу / Михайлов В. С. — К. : ДАСОА, 2004. — 107 с.
2. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про Митний тариф України” від 31.05.2007 р. № 1109-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
3. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.2007 р. № 959-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
4. Митний Кодекс України : Закон України від 11.07.2002 р. № 92-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
5. Парфенцева Н. О. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: Впровадження й використання : [посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Парфенцева Н. О. ; наук. ред. проф. В. А. Куценко — К. : Основи, 2000. — 351 с.
6. Інкотермс. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc> — Назва з титул. екрана.
7. Єдина методологія митної статистики зовнішньої торгівлі держав – учасниць СНД [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=997_434 — Назва з титул. екрана.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.1997 р. № 574 “Про затвердження Положення про вантажну митну декларацію” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
9. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20.05.1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
10. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
11. Вахненко Т. Товарный экспорт Украины в системе мирохозяйственных связей / Т. Вахненко // Економіка України. — 2006. — № 6. — С. 73—84.
12. Митна статистика зовнішньої торгівлі України : [щоріч. зб.]. — К. : Формат, 2007. — 427 с.

Підходи до статистичного оцінювання стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства

Т. Б. Шира,
старший викладач,
Національний університет "Львівська політехніка"

Оціночні параметри конкурентоспроможності національної економіки, а також темпи її зростання суттєво залежать від здатності промислових підприємств швидко реагувати на зміни в темпах науково-технічного прогресу, можливості впроваджувати нові технологічні процеси та виготовляти інноваційну продукцію. Реальне оцінювання інноваційних процесів на мікро- і макrorівні є важливим індикатором формування економічної політики будь-якої держави, особливо країн з перехідною економікою, що намагаються подолати негативні тенденції у своєму розвитку та вийти на якісно новий рівень господарювання.

Аналіз публікацій з проблеми оцінювання окремих складових економічного потенціалу показує, що це питання недостатньо досліджене на рівні окремої галузі, а особливо на рівні підприємства, хоча дослідники постійно наголошують на його актуальності. Якщо засади визначення ринкового, виробничого, фінансового, трудового потенціалів у теперішній час уже достатньо опрацьовані та висвітлені у фаховій літературі, то проблема адекватної оцінки інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства залишається відкритою.

Так, поки ще не сформовано загальний підхід до побудови методів та визначення критеріїв оцінки інноваційно-технологічного потенціалу (ІТП) промислових підприємств, а ступінь теоретичної і методологічної розробки цього питання не дає змоги задовольнити потреби підприємств. Серед робіт за аналізованою проблематикою слід назвати праці О. Амоші, Ю. Бажала, О. Васечко, Є. Галушка, В. Гейця, С. Герасименка, І. Єгорова, А. Загороднього, О. Казанцева, В. Клименюка, Б. Малицького, В. Михайлова, О. Осауленка, Л. Федулової, М. Чумаченка та ін., але переважна їх більшість стосується аналізу лише деяких аспектів оцінювання інноваційного потенціалу або інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Наявні також проблеми збирання статистичної інформації стосовно інноваційної діяльності підприємств, що вимагає розробки нових механізмів і методів.

Зазначимо, що інноваційно-технологічний потенціал – це характеристика можливості (здатності) підприємства до зміни, покращання, прогресу за рахунок створення і реалізації технологічних інновацій. Водночас категорію "інноваційно-технологічний потенціал" можна тлумачити як можливість (здатність) підприємства до трансформації власної ресурсної бази в новий стан (інноваційний продукт) за допомогою технологічних інновацій з метою забезпечення

наявних або виникаючих потреб (суб'єкта-новатора, споживача, ринку). При дослідженні ІТП необхідно враховувати вимоги до кількісного й якісного складу ресурсів, що використовуються під час створення та реалізації інновацій. Наявні принципово різні підходи до оцінки інноваційно-технологічного потенціалу, а також показники, за якими проводиться оцінювання.

Основною метою побудови комплексної оцінки стану інноваційно-технологічного потенціалу є визначення можливостей підприємства ефективно проводити інноваційну політику як на рівні окремого підприємства, так і на регіональному рівні. Таким чином, зазначена оцінка ІТП передбачає:

- 1) існування обґрунтованої та науково вивіреної системи показників;
- 2) наявність статистичної бази;
- 3) можливість використання показників складових інноваційно-технологічного потенціалу підприємства для оцінки сукупного ІТП регіону.

Проведений аналіз поняття "інноваційно-технологічний потенціал" дозволив визначити, що для окремих промислових підприємств останній характеризується системою показників, які відображають інноваційний розвиток виробничої системи, зумовлений вимогами зовнішнього середовища [1, с. 35]. Вирішуючи проблеми управління інноваційними процесами в контексті розвитку підприємства, його керівництво повинне постійно зіставляти інформацію про ситуацію на галузевих ринках з даними про наявний інноваційно-технологічний потенціал. Для дослідження й оцінки потенціалу як характеристики внутрішнього середовища підприємства застосовуються діагностичні методи [2, с. 304].

Проведене дослідження також виявило, що сучасна офіційна статистика практично не відображає показники, за допомогою яких можна було б проводити аналіз стану інноваційно-технологічного потенціалу окремих господарюючих суб'єктів [3, с. 77]. Так, для планування й управління інноваційною діяльністю в цілому та інноваційними проектами зокрема використовуються показники результатів інноваційної діяльності, що характеризують наслідки впровадження нових або вдосконалених продуктів чи технологічних процесів. У їх складі зазвичай розглядають три групи показників, що відображають:

- 1) питому вагу інноваційної продукції в загальному обсязі випуску;
- 2) вплив інновацій на результати діяльності підприємства;
- 3) вплив інновацій на використання виробничих ресурсів.

Ця система показників була розроблена у зв'язку з необхідністю стандартизації та гармонізації даних щодо досліджень і розробок (далі – ДіР) та інновацій, що дозволяє міжнародним організаціям регулярно проводити оцінку наукового потенціалу країн, зіставляти його величину і структуру для окремих держав, розробляти пропозиції з удосконалення науково-технічної та інноваційної політики, з розвитку міжнародної співпраці. Для координації діяльності зі збирання та аналізу інформації про науково-технічні досягнення та інновації на міжнародному рівні у 1957 р. у рамках Організації економічного співробітництва і роз-

витку (ОЕСР) була створена Група національних експертів, яка розробила Керівництво Фраскати, що стало основним міжнародним стандартом у цій галузі [4]. Зазначимо, що це Керівництво протягом півстолітньої історії постійно уточнювалось для повнішого відображення інноваційних процесів, що відбуваються у глобалізованому світі.

З метою гармонізації статистичної бази щодо відображення інноваційної діяльності промислових підприємств Державним комітетом статистики України було розроблено 5 статистичних форм, що містять систему статистичних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Оціночні статистичні форми щодо інноваційної діяльності підприємства

Назва статистичної форми	Шифр (термін)	Розділи та показники
Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства	1-інновація (річна)	1. Інноваційна діяльність та витрати підприємства. 2. Інноваційні процеси. 3. Інноваційна продукція (послуги, роботи)
Обстеження інноваційної діяльності організації (підприємства) за період 2006–2008 рр.	ІНН (одноразова)	1. Загальна інформація про організацію. 2. Інноваційна продукція (товари, послуги). 3. Інноваційний процес. 4. Продовжувана або припинена інноваційна діяльність щодо процесу та інновації щодо продукції. 5. Інноваційна діяльність та видатки на інновації щодо процесу та щодо продукції. 6. Джерела інформації та співпраця в контексті інноваційної діяльності. 7. Інноваційні цілі протягом 2006–2008 рр. 8. Організаційні інновації. 9. Маркетингові інновації. 10. Інновації та вигоди для довкілля. 11. Основна економічна інформація про організацію
Обстеження потенціалу виробництва високотехнологічної промислової продукції	1-технологія (одноразова)	1. Загальна інформація про підприємство. 2. Техніко-технологічний рівень виробництва. 3. Техніко-технологічний рівень продукції, що виробляється. 4. Рівень кваліфікації працівників. 5. Рівень інноваційної діяльності. 6. Пропозиції до сформованих переліків
Звіт про укладання договорів стосовно розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	7-нт (ліцензії) (річна)	1. Придбання майнових прав та одержання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ). 2. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. 3. Виробництво продукції на підставі ліцензій, ліцензійних договорів або з використанням ОПІВ, майнові права на які одержані за договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності
Звіт про набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності	4-нт (річна)	1. Показники творчої діяльності. 2. Розподіл творців ОПІВ за віком, статтю та рівнем освіти. 3. Перелік відокремлених підрозділів та їх основні показники, включені до звіту

Таким чином, запроваджені системи показників, що оцінюють результати діяльності підприємства, лише частково відображають стан ресурсозабезпеченості інноваційної діяльності та не дозволяють зробити комплексну оцінку стану ІТП окремих підприємств.

Наявні статистичні форми призначені для збирання, в основному, кількісних показників, використання яких для управління інноваційною діяльністю без додаткової інформації дасть однобічну оцінку. Для аналізу тенденцій за якісними показниками Держкомстат України додатково провів одноразове обстеження інноваційної діяльності підприємства (форма ІНН) та з 2009 року започаткував обстеження потенціалу виробництва високотехнологічної промислової продукції (форма № 1-технологія). Окрім цього, НТК статистичних досліджень разом з Держкомстатом з 1997 року проводять щоквартальні кон'юнктурні обстеження підприємств п'яти галузей економіки (у тому числі промисловості). До загальної анкети кон'юнктурних обстежень промислових підприємств у II та IV кварталах включаються запитання, що стосуються інновацій на підприємстві. Зазначимо, що більша частина показників анкети кон'юнктурних обстежень є якісними.

Такий підхід за формування інноваційних показників відображає лінійну модель інноваційного циклу, що складається з таких стадій: наукові дослідження, винаходи, нововведення і дифузія технологічних інновацій [5, с. 136].

У цілому, форми для збирання й аналізу інформації про інноваційну діяльність, що надаються суб'єктам господарювання як офіційними статистичними, так і іншими організаціями, не дозволяють повною мірою оцінити інноваційно-технологічний потенціал окремих підприємств, насамперед тих, які не виробляють високотехнологічну промислову продукцію.

Окрім того, наявна проблема низької активності

під час збирання цієї інформації як регіональними органами статистики, так і безпосередньо самими підприємствами. На наш погляд, це питання необхідно вирішувати, мотивуючи підприємства насамперед оперативним виданням статистичної інформації, тобто встановленням зворотних зв'язків з органами статистики.

Найчастіше ІТП характеризують за допомогою таких груп показників:

- показники кадрів, задіяних в інноваційних проектах: кількість і кваліфікація фахівців; якість підготовки фахівців;
- матеріально-технічні показники: витрати на наукові, науково-технічні дослідження, дослідно-конструкторські роботи, комерціалізацію інновацій; прогресивність виробничої бази;
- інформаційні показники: кількість і якість використовуваних в інноваційній діяльності інформаційних фондів, можливості та якість поширення інформації;
- результативні показники інноваційної діяльності, що характеризують її доцільність [6, с. 112].

Сукупність розглянутих показників схематично представлена на рис. 1, де виділено основні їх групи, що відображають стан інноваційно-технологічного потенціалу підприємства за якісним і кількісним складом основних видів ресурсів, які використовуються в інноваційній діяльності, та за результативністю їх використання на етапах розробки, виробництва й реалізації інноваційної продукції.

Такий розподіл показників, на наш погляд, спрощує аналітичний процес і дозволяє обґрунтувати аспекти розвитку ІТП, оскільки більшість стратегічних рішень щодо інноваційного розвитку підприємства приймаються саме у площині підвищення ефективності використання наявних ресурсів, що спрямовуються на реалізацію інноваційної діяльності.

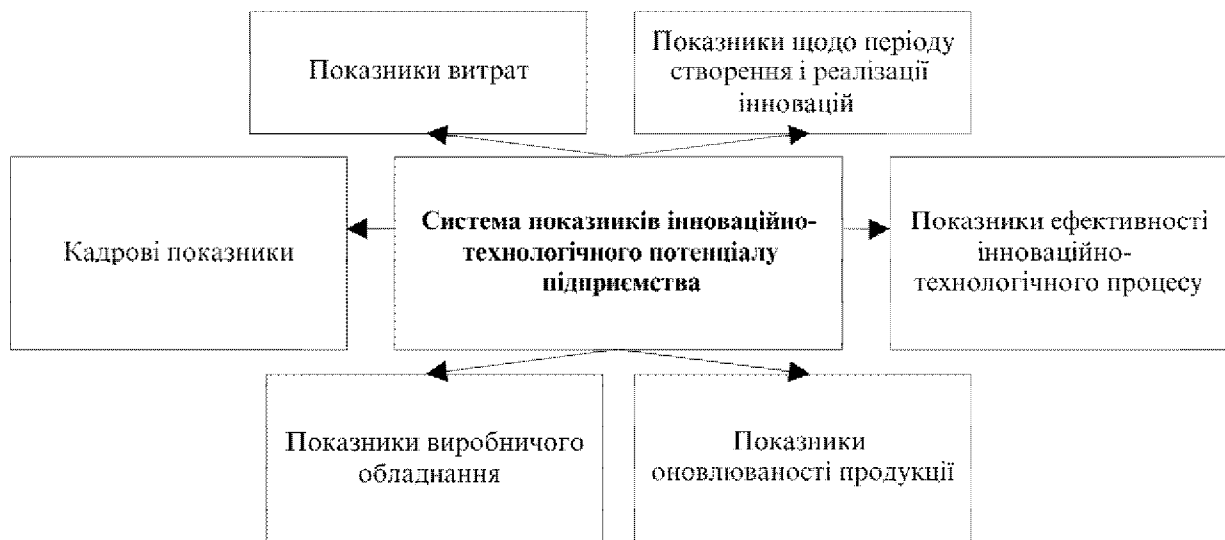

Рис. 1. Система показників інноваційно-технологічного потенціалу підприємства

У табл. 2 представлена система показників, які, на наш погляд, якнайповніше характеризують стан інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства. Необхідно підкреслити, що в таблиці наводяться показники, адаптовані для конкретних підприємств, на яких оцінювався стан інноваційно-технологічного потенціалу. У кожному конкретному випадку кількісний склад показників і спосіб формалізації їх розрахунку, що враховують галузеві особливості підприємств, мають бути визначені експертною комісією [7, с. 54].

Показники першої групи характеризують величину власних грошових коштів підприємства, що спрямовуються на проведення ДіР, показники другої групи – рівень кадрових ресурсів, задіяних в інноваційних процесах. Стан виробничого устаткування характеризує третя група показників. За показниками цієї групи визначається ефективність і раціональність процесів організації й управління виробничими ресурсами, що використовуються в інноваційній діяльності.

В окрему групу доцільно виділити загальні показники ефективності ІТП, що побічно визначають ефективність і раціональність систем організації й управління інноваційною діяльністю. Сформована нами система показників дозволяє оцінити стан інновацій-

но-технологічного потенціалу промислового підприємства за основними видами ресурсів.

Управління інноваційним потенціалом підприємства в цілях стратегічного розвитку повинне здійснюватися з урахуванням умов зовнішнього середовища. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що оцінка стану інноваційно-технологічного потенціалу як один з етапів формування механізму збільшення конкурентоспроможності підприємства повинна проводитися регулярно та співвідноситися з вимогами і змінами ринкової ситуації [3, с. 78]. Це може бути реалізовано шляхом моніторингу стану ІТП у межах окремого підприємства. Доцільність цього підходу підтверджується необхідністю систематичного використання результатів оцінювання для виявлення можливостей збільшення ресурсів підприємства, спрямованих на реалізацію інноваційних процесів, вживання заходів, необхідних для ефективнішого використання наявних ресурсів або їх залучення, що в цілому підвищує ефективність процесу управління інноваційною діяльністю підприємства.

Основні вимоги до формування системи показників, що характеризують стан інноваційно-технологічного потенціалу, мають бути такі:

- система показників повинна враховувати галузеві особливості перебігу інноваційних про-

Таблиця 2

Показники інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства

№ з/п	Показники ІТП
1. Показники витрат на ДіР	
1.1	Сумарні витрати на ДіР і придбання технологій, що належать до витрат виробництва
1.2	Витрати на ДіР, що належать до витрат виробництва
2. Кадрові показники	
2.1	Частка персоналу, задіяного в інноваційних проектах, у загальній чисельності персоналу підприємства
2.2	Частка науково-технічних спеціалістів у загальній чисельності персоналу, задіяного в інноваційних проектах підприємства
2.3	Частка науково-технічних спеціалістів, які мають вчений ступінь та наукове звання, у загальній чисельності науково-технічних працівників, задіяних в інноваційних проектах
2.4	Питома вага науково-технічних спеціалістів (старших 50 років), у загальній чисельності науково-технічних фахівців, задіяних в інноваційних проектах
2.5	Середній рівень заробітної плати науково-технічних спеціалістів щодо середнього рівня заробітної плати по підприємству
3. Показники виробничого обладнання	
3.1	Техніко-технологічний рівень виробництва
3.2	Впровадження нових прогресивних технологічних процесів
3.3	Питома вага обладнання з терміном експлуатації до 10 років
4. Показники ефективності інноваційної діяльності	
4.1	Середня тривалість розробки інноваційного продукту
4.2	Ефективність реалізації інноваційного продукту (рентабельність продукту)
4.3	Середня тривалість реалізації інноваційного продукту
4.4	Частка реалізованого принципово нового продукту в загальному обсязі реалізованої продукції
4.5	Частка реалізованого вдосконаленого продукту в загальному обсязі реалізованої продукції

цесів (наукоємність технологічних процесів), характеристики виробничої системи (рівень трудомісткості виробництва), типу виробництва (масове, великосерійне, дрібносерійне, одиничне), стадію розвитку підприємства (зростання, зрілість, спад);

- система має містити показники, що характеризують наявність і якість основних стратегічно важливих для підприємства ресурсів, задіяних в інноваційній діяльності, тобто відображати стан відтворювальної складової інноваційно-технологічного потенціалу;
- у системі мають бути показники, що прямо або опосередковано вказують на результативність використання наявних ресурсів підприємства, задіяних в інноваційній діяльності, тобто відображати стан виробничої складової інноваційно-технологічного потенціалу.

Пропонована методика оцінки стану інноваційно-технологічного потенціалу заснована на базових положеннях діагностичного підходу та принципах індикативного аналізу, суть якого розкривається в роботах [1; 8]. Індикативне планування на макrorівні визначається як процес формування системи параметрів (індикаторів), що характеризують стан і розвиток економіки країни та відповідають державній соціально-економічній політиці, а також заходів державного впливу на соціальні й економічні процеси з метою досягнення вказаних індикаторів [8, с. 3]. Індикативне планування на мікроекономічному рівні реалізується у вигляді стратегічних планів розвитку підприємств.

Вирішення багатьох завдань у галузі економічних досліджень і їх практичних застосувань здійснюється на недостатньо обґрунтованих позиціях і є важким з погляду формалізації. До таких завдань належить оцінка стану ІТП підприємства, що вимагає нестандартних підходів і безпосередньої участі висококваліфікованих фахівців у відповідній галузі, наявності значних обсягів інформації і великого практичного досвіду, а також спеціальних знань. Саме тому у викладеному методологічному підході нами запропоновано використання експертної оцінки, що уможливує отримання результату на основі обробки даних з відповідними коефіцієнтами достовірності. Крім того, пропонується використовувати графічну інтерпретацію результатів індикативного аналізу, оцінок і розрахунків, що забезпечить краще сприйняття і визначення якісних значень показників, відіграватиме важливу роль у візуалізації оперативної комплексної оцінки за узгодженості різнорідних чинників, які детермінують стан і тенденції інноваційного розвитку підприємства.

Принципова послідовність оцінки стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємств, що використовується в запропонованій методиці, схематично подана на рис. 2.

Перший етап. На цьому етапі статистичного оцінювання формується експертна комісія. Оскільки така

оцінка охоплює інформацію про діяльність усіх підрозділів і служб підприємства, задіяних в інноваційній діяльності, до складу експертної комісії повинні входити представники вищої і середньої ланок управління підприємства, керівники підрозділів, задіяних у реалізації всіх інноваційних проектів. Крім того, для об'єктивності оцінювання до складу експертної комісії мають бути запрошені сторонні фахівці, які мають досвід в інноваційному менеджменті, а також експерти, які добре володіють інформацією про ситуацію на ринках, де реалізується продукція підприємства. З метою спрощення розрахунків і скорочення часу на проведення оцінювання склад експертної комісії повинен бути нечисленним.

Важливим кроком на цьому етапі є формування системи показників ІТП підприємства. Від правильного вибору системи показників залежить ступінь відповідності реального стану інноваційної сфери діяльності та комплексу заходів, необхідних для зміни ситуації, що відповідають масштабу і характеру заходів. Набір показників повинен враховувати специфічні галузеві особливості.

Другий етап передбачає розрахунок базових значень показників на підставі середніх значень експертних оцінок, сформованих експертною комісією. Базовий рівень всіх показників сукупності моделює гіпотетично існуюче інноваційне підприємство, що функціонує в нормальних умовах, або підприємство, що реально діє, – ринкового лідера. Цей момент має бути роз'яснений експертній комісії при ознайомленні з перебігом оцінювання, тобто перед визначенням ними порогових значень.

Перерахунок базових значень з умовних одиниць в абсолютні водночас є свого роду перевіркою правильності визначення порогового рівня. Крім того, представлення базових значень показників в абсолютних одиницях важливе для виявлення відповідності ринковій ситуації встановленого порогового рівня показників. Якщо, наприклад, досліджуване підприємство експортує свою продукцію, то інноваційно-технологічний потенціал підприємства повинен порівнюватися з інноваційними можливостями провідних зарубіжних компаній, що представляють свою продукцію на певному ринку. Для підприємств, що діють лише на внутрішньому ринку, за орієнтир відповідності базового рівня галузевим ринкам можуть виступати середньогалузеві значення показників або значення для провідних підприємств галузі.

Третій етап. Наступним етапом проведення оцінки є збирання інформації про фактичний стан інноваційно-технологічного потенціалу досліджуваного підприємства. Розрахунок фактичних значень показників проводиться на підставі цієї інформації, наданої відповідними відділами і підрозділами підприємства.

Фактичні значення показників розраховуються на основі наданої інформації безпосередньо перед проведенням оцінки стану ІТП. Фактичні значення показників перераховуються щодо базового рівня.

Рис. 2. Етапи статистичного оцінювання стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства

Четвертий етап є завершальним. Для його проведення мають бути реалізовані перші три етапи, тобто визначені:

- система показників інноваційно-технологічного потенціалу;
- порогові значення показників як результат експертної оцінки;
- базові значення, розраховані на підставі порогових значень;
- фактичні значення показників.

Таким чином, відповідно до принципів індикативного аналізу, показники (індикатори) стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства приймають три значення: базове значення показника (базовий рівень), порогове значення показника (пороговий рівень) і фактичне значення показника (фактичний рівень). Всі значення на останньому етапі мають бути внесені до зведеної таблиці.

Відповідно до фактичних значень індикаторів і величини їх відхилення від порогових значень, стан ІТП підприємства можна охарактеризувати як нормальний, допустимий, передкризовий, кризовий і критичний.

Величина інноваційно-технологічного потенціалу підприємства є параметром, який дозволяє оцінити можливості інноваційної діяльності і визначити в стратегічному плані напрям інноваційного розвитку. Від стану інноваційно-технологічного потенціалу залежать управлінські рішення щодо вибору і реалізації інноваційної стратегії.

Аналіз ситуації щодо збирання статистичної інформації з інноваційної діяльності промислових підприємств дозволяє зробити такі висновки:

- 1) форми статистичної звітності в галузі інноваційної діяльності вимагають додаткових даних, які б дозволили мати повнішу інформацію про інноваційні процеси і відображали повний цикл інноваційних процесів, а не тільки його науково-технічну фазу;
- 2) органи державної статистики, відповідно до своїх повноважень, повинні тісно взаємодіяти з опитуваними підприємствами, своєчасно надавати їм інформацію, побудовану за отриманими статистичними даними, зацікавлюючи тим самим підприємства у співпраці;
- 3) статистична інформація повинна не лише зби-

ратися для виявлення основних тенденцій інноваційних процесів на макрорівні, але і бути корисною для підприємств як реальний інструмент при аналізі ситуації в окремих галузях і на існуючих ринках.

У методологічному аспекті найбільш повно статистичне оцінювання інноваційно-технологічного потенціалу можна забезпечити за рахунок ресурсного підходу до аналізу окремих складових виробничо-господарської діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Шира Т. Б. Оцінка впливу інноваційно-технологічного потенціалу підприємства на конкурентоздатність інноваційного продукту / Т. Б. Шира // *Фінанси України*. — 2006. — № 1. — С. 43—50.
2. *Инновационный менеджмент: [справ. пособ.] / [под ред. П. И. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э. Миндели]. — [изд. 2-ое, перераб. и доп.]. — М. : ЦИСН, 1998. — 568 с.*
3. Карпінський Б. А. Проблеми формування і використання інноваційно-технологічного потенціалу машинобудівного комплексу та напрями їх вирішення / Б. А. Карпінський, Т. Б. Шира // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні суспільні системи* : [зб. наук. праць]. ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2004. — Вип. 3 (XLVII). — Ч. 2. — 2004. — С. 77 — 86.
4. *The Measurement of Scientific and Technological Activities. Proposed Standart Practice for Surveys of Research and Experimental Development : Fraskati Manual.* — Paris : QEOD Publications, 2002. — 256 p.
5. Епифанов А. А. Потенциал инновационного развития предприятия : [моногр.] / Епифанов А. А. — Сумы : Деловые перспективы, 2005. — 255 с.
6. Галиця І. О. Потенціал інноваторів: механізми використання : [моногр.] / Галиця І. О. ; [за ред. Б. В. Буркинського]. — Одеса : ІПРЕЕД, 2005. — 298 с.
7. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика : [навч. посіб.] / Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А. — К. : КНЕУ, 2005. — 333 с.
8. Жиц Г. И. Индикативное планирование: теория и пути совершенствования : [моногр.] / Жиц Г. И. — СПб. : Знание, 2000. — 96 с.

Вітаємо

Осауленка

Олександра Григоровича,

доктора наук з державного управління, професора,
голову Держкомстату України

із присудженням звання члена-кореспондента Національної академії наук України.

Бажаємо здоров'я, оптимізму, нових творчих успіхів
на ниві розбудови національної статистики!

*Рада засновників та редколегія журналу
"Статистика України"*

Застосування методу SSA для аналізу і прогнозування розвитку економічних систем

О. К. Єлісєєва,
кандидат технічних наук,
доцент;
І. С. Твердохліб,
аспірант;
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара

В умовах нестабільної ситуації та кризових явищ у країні актуальними є аналіз і прогнозування стану та розвитку економічних систем. На практиці для таких цілей використовують методи математичної статистики. Слід зауважити, що традиційні підходи, засновані на використанні класичних моделей типу “тренд і шум” або “авторегресія – ковзне середнє” забезпечують задовільні результати лише для рядів з достатньо простою структурою. Проте особливістю часових рядів, що відображають поведінку ринку, є формування їх елементів з декількох складових: тренду, періодичної та випадкової компонент [5].

З огляду на це застосування класичних методів аналізу, таких як метод Фур’є або регресійний аналіз, для дослідження сучасних економічних процесів є недостатньо ефективним, оскільки вони використовують розкладання початкової функції у ряд базисних функцій, що зумовлює прояв властивості строгої періодичності [3].

Альтернативним підходом до аналізу і прогнозування різних процесів є сингулярний спектральний аналіз, або метод SSA (Singular Spectrum Analysis). Цей підхід заснований на дослідженні часового ряду методом головних компонент і не вимагає його попередньої стабілізації. До того ж метод SSA дозволяє досліджувати структуру часового ряду, виділяти окремі його складові та прогнозувати як значення вихідного ряду, так і тенденції розвитку його складових [4; 5].

Основна ідея методу є такою: одновимірний ряд перетворюється на матрицю за допомогою однопараметричної процедури, що має назву “гусениця”, потім здійснюється сингулярне розкладання цієї матриці [1]. Після цього з набору головних компонент обираються лише ті, що будуть використовуватися для відновлення ряду. Результатом застосування SSA є розкладання часового ряду на компоненти, що можуть бути інтерпретовані як повільні тренди, циклічні складові та шум. Однією з відмінних рис методу є його природність. Під час дослідження часового ряду методом SSA не нав’язується певна модель, але при цьому залишається можливість розкласти ряд на елементарні складові, за якими відтворюється його структура, наприклад виділяється тренд або періодична складова. Окрім цього, метод дозволяє очищати сигнал від шумової складової.

У загальному вигляді алгоритм методу SSA складається з трьох взаємодоповнюючих етапів – розкладання, відновлення та прогнозування (рис. 1).

Припустимо, що є вихідний часовий ряд, утворений послідовністю N рівновіддалених значень деякої функції $f(t)$:

$$x_i(t) = f_{i-1}(t)\Delta t,$$

де $i = 1, 2, \dots, N$.

Основні кроки застосування методу SSA для дослідження зазначених рядів такі.

Перший крок – “Вкладення” – передбачає перетворення одновимірних рядів у багатовимірні. Для такого перетворення необхідно задати певне число τ , що називається “довжиною вікна” або “довжиною “гусениці””, причому $1 < \tau < N$. Формується певна матриця X , перший рядок якої представляє послідовність початкових τ значень. Значення у другому рядку змінюються від x_2 до $x_{\tau+1}$ і далі; τ елементів, що залишилися ($x_{N-\tau+1}, \dots, x_N$), відповідають останньому рядку. Перетворені ряди мають матричну форму [4].

У цілому, матриця X є прямокутною. Але в окремих випадках (коли $\tau = N/2$) вона перетворюється на квадратну.

На другому кроці – “Побудова коваріаційної матриці” – відбувається перетворення матриці X у коваріаційну матрицю

$$C = \frac{1}{n} X X^T.$$

Третій крок – “Сингулярне розкладання” – включає обчислення власних значень і власних векторів матриці C . Для цього її розкладають на такі складові:

$$C = V \Lambda V^T,$$

де Λ є діагональною матрицею власних значень; V – ортогональною матрицею власних векторів матриці C .

При цьому сингулярне розкладання матриці X матиме вигляд [2]:

$$X = X_1 + \dots + X_i + \dots + X_L,$$

де

$$X_i = \sqrt{\lambda_i} V_i U_i^T;$$

$$U_i = X^T V_i / \sqrt{\lambda_i};$$

$$L = \max \{i, \text{якщо } \lambda_i > 0\}.$$

Набір значень $\sqrt{\lambda_i}$, V_i , U_i називається власною трійкою сингулярного розкладання.

За етапом розкладання слідує етап відновлення.

На четвертому кроці – “Відбір головних компонент” – матрицю власних векторів V представляють у вигляді матриці перетворення головних компонент

$$Y = V^T X = (Y_1, Y_2, \dots, Y_\tau)$$
 вихідного ряду.

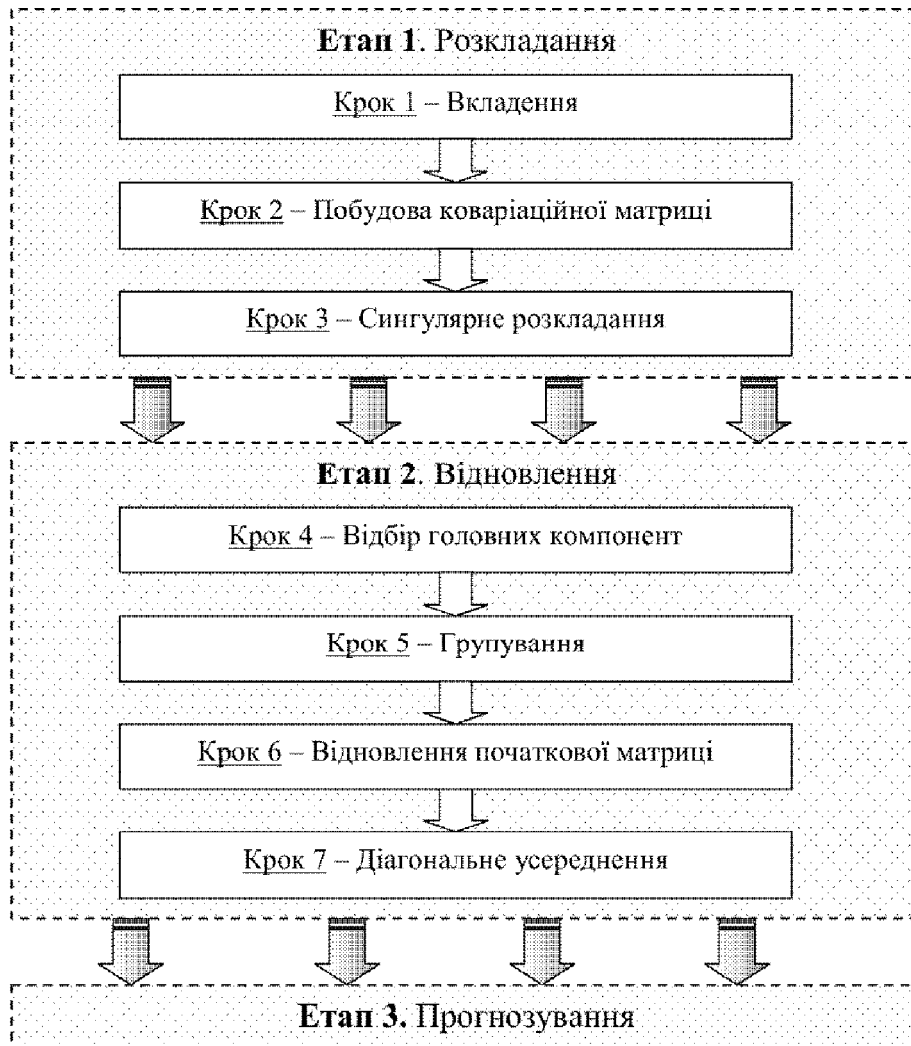

Рис. 1. Алгоритм методу SSA

При цьому власні значення $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_t$ можуть розглядатися як певне вкладення головних компонент у загальну інформацію початкових рядів x_t , а власні вектори матриці V виступають як перехідні функції відповідних фільтрів. Візуальне й аналітичне вивчення як власних векторів, так і головних компонент, одержаних у результаті лінійної фільтрації, допомагає отримати інформацію про структуру процесу, що вивчається, та властивості його складових. Зокрема, серед головних компонент, одержаних у результаті аналізу даних за методом SSA, можна виділити: трендові (мають достатньо низьку швидкість змін), періодичні, шумові (випадкові).

Сутність п'ятого кроку – “Групування” – полягає в побудові угруповань власних трійок сингулярного розкладання, виходячи з належності отриманих головних компонент до тієї чи іншої компоненти часового ряду. При цьому для кожної групи формують матрицю Y^* на основі матриці Y із застосуванням обнулення тих компонент, що не входять до набору головних.

Слід зазначити, що під час відновлення вибір головних компонент Y_i залежить від мети вивчення певного процесу, а також від інформативного змісту компонент, які використовуються.

На шостому кроці – “Відновлення початкової матриці” – відбувається формування початкової матриці X^* розмірністю $n \times r$ за кожною групою з використанням відбраного числа r головних компонент. Виходячи з цього, для перетворення початкової матриці X у відновлену X^* необхідно використовувати r власних векторів V_i^* [4].

Нарешті, сьомий крок – “Діагональне усереднення” – полягає в побудові відновленого часового ряду за кожною сформованою раніше групою. Таким чином, вихідний ряд розкладається в суму m рядів [1]:

$$f_n = (f_n^{*(1)}, f_n^{*(2)}, \dots, f_n^{*(m)}),$$

де m – число груп, сформованих з використанням головних компонент.

Вищевикладений алгоритм методу SSA є базовим для дослідження динамічних процесів і явищ, виявлення окремих компонент та їх властивостей. Але на практиці основною метою застосування цього методу є побудова прогнозу досліджуваного процесу. Процедура прогнозування вихідної часової послідовності полягає в побудові елемента ряду x_{N+1} як продовжен-

ня вже відомих даних x_i [4; 5]. Основна ідея розрахунку значення на наступний часовий період полягає в розв'язанні системи матричних рівнянь.

Підсумкова формула прогнозних значень має такий вигляд [6]:

$$x_{N+1} = \frac{V_{\tau} V^{*T} Q}{1 - V_{\tau} V^T}.$$

Слід також відзначити важливу особливість описаного методу – його інтерактивність. Досвід багато-

річного використання різних реалізацій алгоритму SSA на ЕОМ довів, що збільшення прозорості проміжних результатів підвищує достовірність і повноту вирішення поставленої задачі [7].

Розглянемо застосування методу SSA для дослідження та прогнозування обсягів реалізації продукції металургійної галузі у Дніпропетровській області за січень 2007 р. – січень 2009 р. Дані офіційної статистики щодо обсягів реалізації продукції металургійної галузі отримані за звітністю Головного управління статистики у Дніпропетровській області (табл. 1, за даними [6; 7; 8]).

Таблиця 1

Обсяги реалізації продукції металургійної галузі у Дніпропетровській області

(тис. грн.)

Рік	Місяць	Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах підприємств
2007	Січень	3180723,0
	Лютий	3082707,1
	Березень	3635711,2
	Квітень	3764252,7
	Травень	3872662,0
	Червень	4007589,4
	Липень	4370594,2
	Серпень	3706652,6
	Вересень	4059822,7
	Жовтень	3786265,3
	Листопад	3981345,2
	Грудень	4482108,1
2008	Січень	4007047,8
	Лютий	4285684,7
	Березень	5312743,1
	Квітень	6192997,7
	Травень	6588227,8
	Червень	6796603,8
	Липень	6764810,5
	Серпень	4277683,2
	Вересень	5204534,8
	Жовтень	3240801,3
	Листопад	1762435,7
	Грудень	3001663,1
2009	Січень	2740104,0

Динаміка досліджуваного показника не є сталою, що значно ускладнює його дослідження та прогнозування. З метою виявлення трендової, періодичної та випадкової компонент проведемо аналіз обсягів реалізації металургійної продукції з застосуванням сингулярного спектрального аналізу на основі прикладної програми “Caterpillar SSA”. Детальне розкладання ряду досягається при виборі такого значення τ , що приблизно дорівнює половині довжини ряду. Тому для аналізу вихідного часового ряду нами було обра-

$$\tau \approx N/2 + 1,$$

тобто $\tau = 14$. Результати розрахунків наведено на рис. 2. На осі абсцис відкладені номери періодів, тобто місяців, а вісь ординат відображає обсяги реалізації продукції металургійної галузі (тис. грн.). При цьому для періодичних та випадкових компонент на осі ординат відкладено значення, що показують, на скільки обсяги реалізації збільшуються (вище нуля) чи зменшуються (нижче нуля) за рахунок певної компоненти.

На основі даних рис. 2 можна зробити такі висновки. Перша головна компонента відображає основну тенденцію динамічного ряду, що розглядається, та характеризує 95,56% загального ряду. Друга та третя

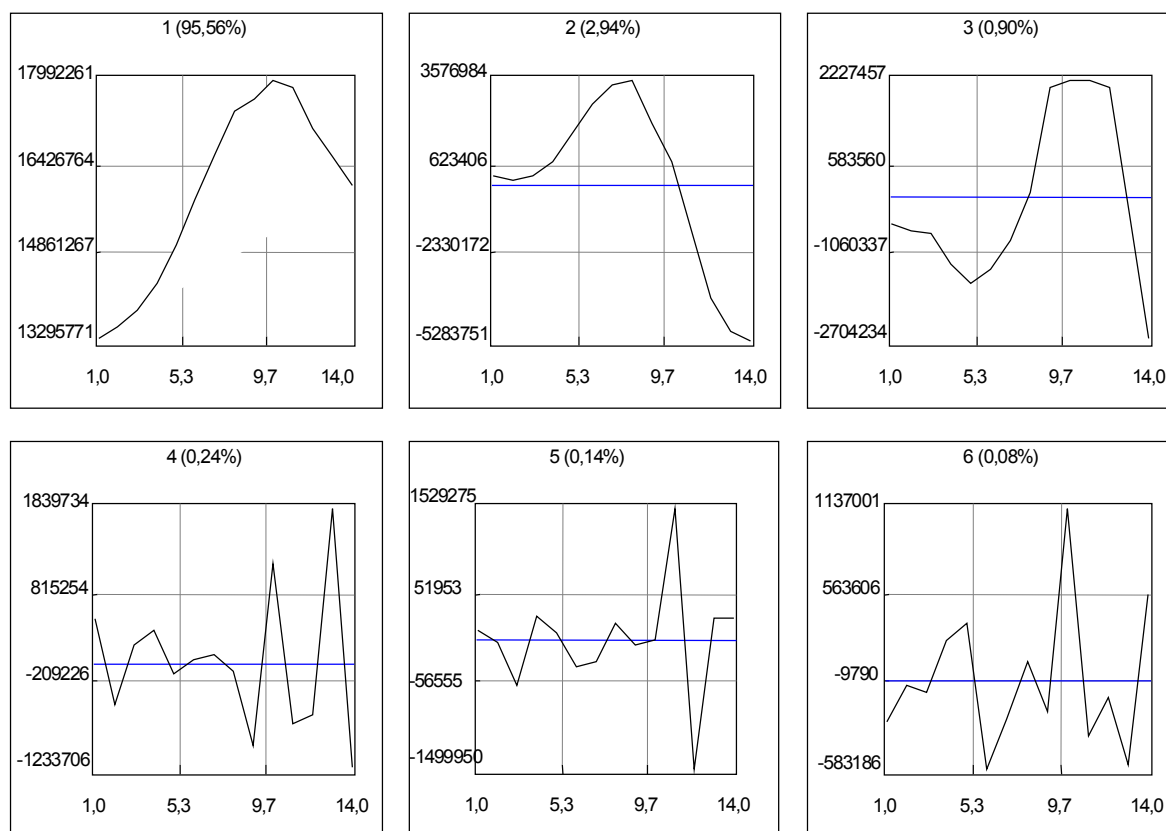

Рис. 2. Графічне зображення головних компонент динамічного ряду обсягів реалізації металургійної продукції у Дніпропетровському регіоні

компоненти визначають періодичність динамічного ряду, а їх внесок до його характеристики складає 2,94% та 0,90% відповідно. Випадкову складову загального динамічного ряду відображують четверта, п'ята та шоста компоненти, внесок яких складає 0,24%, 0,14% та 0,08% відповідно. Інші компоненти не беруться до уваги, оскільки їх внесок становить менше ніж 0,1%. Таким чином, виділено три групи компонент, що визначають обсяги реалізації металургійної продукції у Дніпропетровському регіоні.

Відновлені ряди, що характеризують основну тенденцію динамічного ряду (а), періодичну (б) та випадкову (в) компоненти, подано на рис. 3.

Аналізуючи дані, зображені на рис. 3, можна зробити висновок, що обсяги реалізації металургійної продукції у Дніпропетровському регіоні протягом 2007 та першої половини 2008 року стабільно

збільшувалися, а останні шість місяців 2008 року демонстрували тенденцію до спаду. Дослідження показали, що періодична складова формується за рахунок сезонності попиту на металургійну продукцію: в першу половину року попит зростає, а в другу – скорочується (на рис. 3 (б) зростання попиту відповідає додатним значенням осі ординат, а спад – від'ємним). Коливання випадкової складової (шуму, рис. 3 в) досліджуваного динамічного ряду з серпня 2008 року до січня 2009 року суттєво посилюються. Вважаємо, що випадкова складова пов'язана з фінансовою, політичною ситуацією в країні, початком кризових явищ та погіршенням стану світової економіки в цілому. З урахуванням усіх складових часового ряду обчислено прогностні значення обсягів реалізації продукції металургійної галузі у Дніпропетровському регіоні на лютий–квітень 2009 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Прогноз обсягів реалізації продукції металургійної галузі у Дніпропетровському регіоні

(тис. грн.)

Рік	Місяць	Прогноз обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах підприємств
2009	Лютий	2002198,3
	Березень	2986244,9
	Квітень	3399662,3

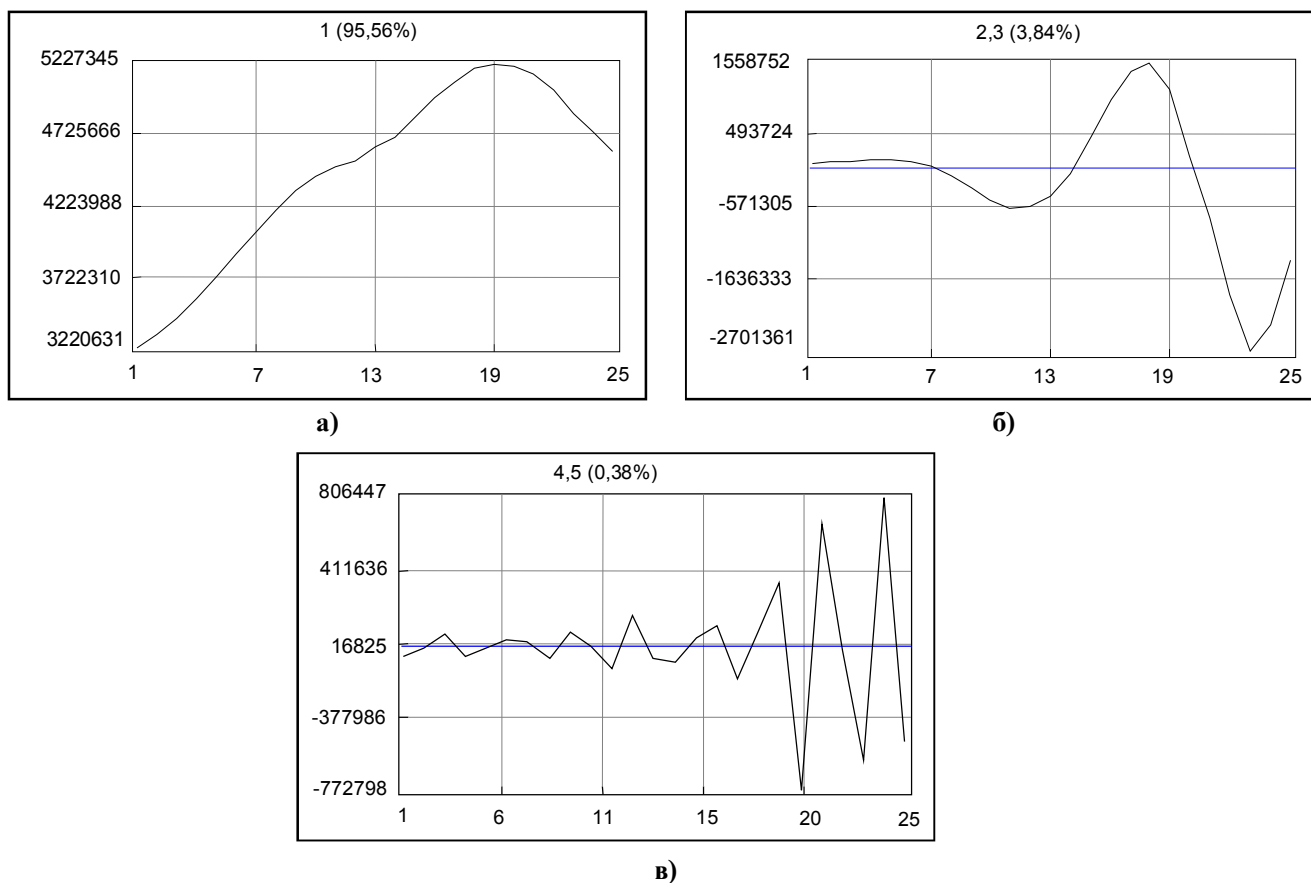

Рис. 3. Відновлені ряди даних

Таким чином, нами прогнозується, що у лютому 2009 року обсяги реалізації продукції металургійної галузі у Дніпропетровському регіоні скоротяться на 26,9% щодо січня, проте у наступні два місяці вони зростуть на 49,2% та 13,8%. Можна стверджувати, що результати прогнозування є достовірними, оскільки коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,9$.

Метод SSA, призначений для дослідження структури часових рядів, поєднує переваги багатьох інших методів, зокрема методу Фур'є та регресійного аналізу, через що його доцільно використовувати для статистичного аналізу і прогнозування економічних систем.

Список використаних джерел

1. Голяндина Н. Э. Метод “Гусеница”-SSA: анализ временных рядов : [учеб. пособ.] / Голяндина Н. Э. — СПб. : Изд-во СПбГУ, 2004. — 76 с.
2. Broomhead D. S. Extracting qualitative dynamics from experimental data / D. S. Broomhead, G. P. King // *Physica*. — 1986. — Vol. 20. — P. 217—236.
3. Elsner J. Singular Spectrum Analysis. A New Tool in Time Series Analysis / Elsner J., Tsonis A. — New York : Plenum Press, 1996. — 163 p.
4. Testing and Forecasting the Time Series of the Solar Activity by Singular Spectrum Analysis / A. Loskutov, I. A. Istomin, K. M. Kuzanyan, O. L. Kotlyarov // *Nonlinear Phenomena in Complex Systems*. — 2001. — № 4. — P. 47—57.
5. Vautard R. Singular spectrum analysis: A toolkit for short, noisy chaotic signals / R. Vautard, P. Yiou, M. Ghil // *Physica*. — 1992. — № 58. — P. 95—126.
6. Сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dnprstat.gov.ua/statinfo/p/2007/p4_refs.htm
7. Сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dnprstat.gov.ua/statinfo/p/2008/p4_refs.htm
8. Сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dnprstat.gov.ua/statinfo/p/2009/p4_m02.htm

Деякі актуальні питання статистики інвестування житла

*Т. О. Мирошниченко,
аспірантка НТК статистичних досліджень*

Важливою сферою діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва є здійснення капітальних інвестицій. Від обсягу вкладених коштів у розвиток виробництва залежить економічний розвиток підприємства. Слід зазначити, що вагомою складовою процесу здійснення капітальних інвестицій є підготовка відповідної інформації для прийняття управлінських рішень, яка дає можливість проводити ефективну інвестиційну політику та правильно спрямовувати фінансові ресурси підприємства, прогнозувати майбутні економічні вигоди від здійснення капітальних інвестицій, а також аналізувати їх ефективність.

Інвестиційна діяльність підприємств є предметом дослідження багатьох вітчизняних авторів. Зокрема, у статті В. Аніна розглянуто питання розподілу інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування [1]; у роботі Н. Ковтун запропоновано напрями вдосконалення методики побудови коефіцієнта концентрації інвестицій [8]; у праці О. Лемішко розглянуто вплив інвестицій в основний капітал на економіку України [9]. Дослідження А. Гайдуцького в цьому напрямі стосуються, головним чином, вивчення інвестиційних процесів в окремій галузі економіки – аграрному секторі [2; 3]. Окремі питання за вказаною проблематикою також висвітлювались у працях Д. Ваньковича, Н. Демчишак, О. Ковалюк, І. Лютого, П. Орлова, В. Попової та ін.

Проте у теперішній час не всі питання щодо аналізу інвестиційної діяльності можна вважати розв'язаними. З введенням 01.01.2000 р. нового Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції № 291 щодо його застосування у практику бухгалтерського обліку виникла деяка неузгодженість відображення показників у статистичній звітності [6]. Зокрема, це стосується капіталовкладень у житлове будівництво, що спричинює заниження обсягів інвестицій в основний капітал за окремою галуззю, а також впливає на зведені показники, а це, у свою чергу, не дозволяє якісно здійснити аналіз інвестиційної діяльності підприємств країни.

Сучасний стан фінансування будівництва житла слід розглядати як важливу характеристику інвестиційної привабливості економіки країни. Концепція державної житлової політики спрямована на збереження житлового фонду, покращання умов його утримання та збільшення обсягів житлового будівництва, що забезпечується за рахунок постійного залучення інвестицій у цю сферу. Водночас слід зазначити, що з кожним роком підтримка галузі з боку держави суттєво скорочується. Тому необхідним завданням є встановлення основних джерел фінансування житлового будівництва.

Мета роботи – здійснити аналіз обсягів капіталовкладень у житлове будівництво на основі зведеної інформації статистичної звітності щодо Сумської області та України в цілому; з'ясувати проблеми заповнення статистичних форм та їх відповідність бухгалтерським документам; сформулювати рекомендації щодо вдосконалення форм державних статистичних спостережень з капітальних інвестицій.

Відповідно до Закону України “Про інвестиційну діяльність”, який набрав чинності в ринкових умовах, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Інвестиційна діяльність в Україні може здійснюватися за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян [5].

Останніми роками (крім 2006 року) у Сумській області спостерігається позитивна тенденція до нарощування обсягів інвестицій у житлове будівництво. У 2007 році капітальні вкладення, спрямовані у житлове будівництво, порівняно з попереднім роком збільшилися на 36,1% [4]. За рахунок коштів державного бюджету на будівництві житла в області освоєно 5,1 млн. грн., що становить лише 1,8% загального обсягу інвестицій у житло. Незначну частку капіталовкладень у житлове будівництво складають і кошти місцевих бюджетів – 1,0%. Отже, населення вимушене самостійно піклуватися про забезпечення житлом себе та своєї родини. Протягом 2007 року на будівництво власного житла населення витратило 74,4% загального обсягу інвестицій у житло, при цьому більше половини з них – на будівництво власних житлових будинків.

Слід відмітити, що в цілому по Україні спостерігається аналогічна ситуація. Так, протягом останніх 8-ми років у країні щорічно зростають обсяги капіталовкладень у житлове будівництво (рис. 1, за даними [4]).

Порівняно з 2006 роком приріст обсягів інвестицій в основний капітал, спрямованих у житлове будівництво, досягнуто в 6-ти містах обласного підпорядкування та 13-ти районах Сумської області (табл. 1, за

даними [4]). При цьому найбільше зросли обсяги вкладень у м. Ромни (у 4,6 раза) та Недригайлівському районі (у 3,8 раза).

Позитивна тенденція до збільшення інвестицій у житлове будівництво спостерігається вже три роки поспіль у м. Суми, де обсяги вкладень зросли на 38,0%, на 21,6% – у Глухівському, на 8,8% – Великописарівському та на 0,9% – Білопільському районах.

Позитивним є подолання спаду інвестицій у будівництво житла у 2006 році та нарощування їх обсягів у 2007 році в м. Ромни (у 4,6 раза), Роменському (на 83,9%) та Лебединському (на 17,5%) районах.

Разом з тим погіршилася ситуація у м. Охтирка та деяких районах області. Найнижчий темп освоєння інвестицій у житлове будівництво – у Шосткинському районі (35,1% до 2006 року).

Із загального обсягу інвестицій у житло більше половини (57,3%) освоєно в обласному центрі. Поряд зі зростанням обсягів інвестицій у житлове будівництво збільшується їх частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал у цілому по області. Якщо у 2002–2006 роках на будівництво житла використано, відповідно, від 7,3% до 11,1%, то у 2007 році – 11,6%. Так, протягом останніх трьох років слід відмітити позитивну тенденцію до збільшення питомої ваги інвестицій у житлове будівництво у загальному обсязі вкладень у містах Ромни, Шостка та Буринському, Кролевецькому, Липоводолинському районах. У 2007 році найбільші значення цього показника відмічені у Кролевецькому районі (35,8% до загального обсягу капітальних вкладень по району), містах Ромни (33,4%), Глухів (31,1%) та Недригайлівському районі (30,0%) [4].

Необхідно відмітити, що основними формами державних статистичних спостережень за обсягами капі-

тальних інвестицій, зокрема і в житловому будівництві, є ф. № 2-інвестиції “Звіт про капітальні інвестиції”, ф. № 1-інвестиції “Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)”.

Як раніше вже зазначалося, нині існує багато нерозв’язаних проблем як у теоретичній та нормативній частинах регламентації умов статистичної звітності, так і в практичній діяльності щодо її складення, подання до статистичних органів та оцінки фінансового стану підприємства.

У процесі вивчення окресленої теми нами були виявлені деякі неточності та розроблені шляхи вдосконалення відображення обсягів капітальних вкладень у статистичній звітності.

Насамперед, необхідно звернути увагу на випадки недовключення обсягів інвестицій в основний капітал при будівництві житла. Така ситуація спостерігається, зокрема, на будівельних підприємствах, які одночасно є замовниками будівництва житлових будинків, оскільки об’єктами інвестиційної діяльності не можуть бути об’єкти житлового будівництва, фінансування спорудження яких здійснюється з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління. Інвестування та фінансування будівництва таких об’єктів може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, що створені та діють відповідно до законодавства, а також через випуск безпроцентних (цільових) облігацій, за якими базовим товаром виступає одиниця такої нерухомості [5].

В останньому випадку житло будується за кошти, залучені, в основному, від населення. При цьому між будівельним підприємством та покупцем – фізичною особою укладаються договір купівлі-продажу цінних паперів та договір про бронювання квартири для передачі у власність або інший документ, відповідно до якого покупець отримує у власність конкретну зарезервовану за ним квартиру.

З іншого боку, оскільки підприємство є будівельним, воно повинно складати ф. № КБ-2в “Акт приймання виконаних підрядних робіт” і всі витрати, пов’язані з будівництвом, накопичувати в бухгалтерському обліку на рахунок 23 “Виробництво” до моменту реалізації окремих квартир (тобто моменту погашення облігацій).

Відповідно до п. 3 П(С)БО 18 “Будівельні контракти”, доходи та витрати визнаються з урахуванням ступеня завершеності робіт під час виконання будівельного контракту, тобто поступово [12]. Проте у цьому випадку будівельного контракту немає, є лише договір купівлі-продажу цінних паперів, бронювання квартири чи ін. Крім того, відповідно до пп. 1.2 п. 8 П(С)БО 15 “Дохід”, дохід (виручка) від реалізації визнається, якщо покупцеві передані ризики й вигоди, пов’язані з правом власності на продукцію

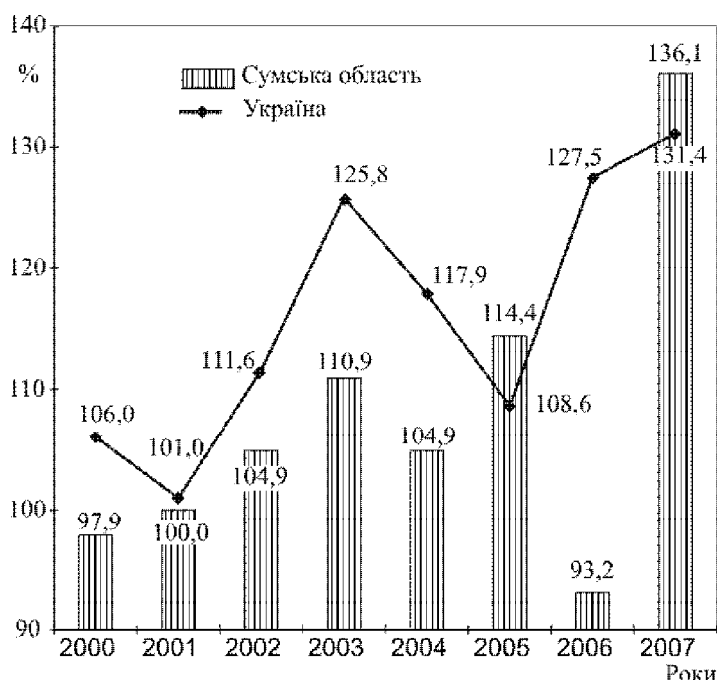

Рис. 1. Ланцюгові індекси інвестицій в основний капітал у житлове будівництво в 2000–2007 рр.

Індекси інвестицій в основний капітал у житлове будівництво
по містах і районах Сумської області

(%)

Території \ Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Міста								
Суми	106,3	94,3	142,0	85,2	126,2	133,5	101,0	138,0
Глухів	67,9	232,9	102,3	127,9	41,8	220,5	69,9	254,0
Конотоп	71,7	222,6	56,3	77,8	135,8	54,0	116,0	135,2
Лебедин	107,0	110,9	71,3	92,7	78,3	75,0	135,8	101,1
Охтирка	47,1	96,2	208,5	70,4	79,4	242,9	63,1	94,0
Ромни	124,1	77,0	133,3	141,3	84,7	40,2	85,0	463,1
Шостка	77,3	72,4	77,8	138,6	38,3	300,3	70,6	137,4
Райони								
Білопільський	21,2	266,5	80,3	193,9	21,6	224,6	149,0	100,9
Буринський	74,8	105,2	81,8	98,1	71,1	33,8	180,3	245,8
Великописарівський	15,7	351,0	157,9	111,3	64,0	143,7	166,3	108,8
Глухівський	40,3	39,7	180,4	37,3	26,3	450,0	171,1	121,6
Конотопський	169,1	28,7	654,2	105,6	77,3	43,3	251,0	104,6
Краснопільський	194,4	166,8	40,2	126,9	106,3	106,9	181,7	80,8
Кролевецький	165,2	121,3	122,9	87,2	99,7	53,8	217,0	127,6
Лебединський	124,7	154,3	96,8	37,1	283,5	60,2	61,3	117,5
Липоводолинський	116,5	37,8	29,3	485,6	141,0	31,6	114,2	176,8
Недригайлівський	66,4	91,3	79,4	94,0	236,9	89,6	32,6	380,1
Охтирський	152,5	32,5	95,6	117,8	66,6	143,5	116,6	75,8
Путівльський	140,5	21,1	49,6	248,9	97,4	174,7	64,0	121,5
Роменський	76,0	41,5	120,6	141,3	152,0	75,8	86,6	183,9
Середино-Будський	51,7	249,2	16,9	135,6	190,2	81,5	142,3	110,0
Сумський	136,5	130,7	48,2	229,3	103,1	76,2	96,9	84,3
Тростянецький	50,8	171,6	135,1	143,7	118,3	251,0	55,4	71,1
Шосткинський	81,8	159,5	93,2	62,8	141,3	23,1	348,9	35,1
Ямпільський	42,4	302,6	90,6	301,8	52,4	43,1	124,3	143,4
По області в цілому	97,9	100,0	104,9	110,9	104,9	114,4	93,2	136,1

(товар, інший актив); підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами) тощо [11]. Отже, дохід визнається і відповідно реалізація виконаних робіт відбувається лише під час остаточного розрахунку з покупцем.

Інвестиції у відтворення основних фондів та на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень [5]. У цьому випадку житлові будинки будуються для подальшого продажу (тобто є товаром або готовою продукцією) і ніколи не будуть для підприємства основними засобами (відповідно до П(С)БО 7, основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [10].

Отже, при будівництві житлових будинків будівельним підприємством всі витрати бухгалтерією обліковуються для звичайного будівельного підприємства (тобто збираються на рахунок 23 “Виробництво”), а через рахунок 15 “Капітальні інвестиції” вони не проходять.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне доповнити Інструкцію щодо складання форм державних статистичних спостережень ф. № 2-інвестиції “Звіт про капітальні інвестиції”, ф. №1-інвестиції “Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)” таким роз'ясненням: усі підприємства, що є замовниками будівництва житла, повинні відображати витрати на будівництво житла у ф. № 2-інвестиції “Звіт про капітальні інвестиції” незалежно від способу ведення первинного обліку.

Розглянемо випадок будівництва одного житлового будинку та внесок його фінансування до загальнообласних обсягів. За підсумками 2007 року середній розмір квартири у Сумській області становить

90,1 кв. м загальної площі введеного житла. Якщо будеться звичайний дев'ятиповерховий житловий будинок, то приблизна кількість квартир у ньому становитиме 144, загальна площа яких складе 12974,4 кв. м. При середній вартості у 2007 році 1 кв. м загальної площі житла 1615 грн. вартість цього будинку буде становити 20953,7 тис. грн., або близько 7,4% загальнообласного показника. Отже, при відмові забудовником відображати витрати на будівництво такого об'єкта, кожний новозбудований житловий будинок занижує обсяг капіталовкладень у житлове будівництво на 7,4%. Враховуючи, що в області зазвичай здійснюється будівництво не одного будинку, цей відсоток буде значно більшим.

Водночас необхідна адекватна реакція керівників підприємств та усвідомлення ними необхідності подання статистичної звітності. Слід зазначити, що інформація, яка відображається у бланках, має бути достовірною, а не вигаданою.

На наш погляд, найоптимальнішим способом подання статистичних звітів у зазначені строки є отримання звітів електронною поштою. Але перед цим обов'язково необхідно сформувати розгалужену комп'ютерну мережу для отримання звітів.

У формі № 2-інвестиції, на нашу думку, варто додати ще один розділ, в якому доцільно навести класифікацію основних засобів. Підприємство, у свою чергу, вже заповнює необхідні рядки (що саме придбала юридична особа). Крім того, ми вважаємо, що дані р. 128 "капітальні інвестиції в придбання будівель, споруд, їх окремих частин (в т. ч. квартир) та об'єктів незавершеного будівництва" необхідно включати до підсумку (р. 110 "капітальні інвестиції – усього"). Це, передусім, пов'язано з необхідністю узгодження відповідних показників з іншими статистичними звітами.

Отже, для здійснення якісного аналізу інвестиційної діяльності підприємств необхідними умовами є:

- ♦ відповідність показників статистичної звітності даним первинного бухгалтерського обліку;
- ♦ однозначність і прозорість Інструкції щодо складання форм державних статистичних спостережень з капітальних інвестицій [7];
- ♦ легкість заповнення відповідних звітів та своєчасність їх подання до органів статистики;
- ♦ усвідомлення керівниками підприємств важливості формування своєчасної та достовірної звітності.

З метою грамотного і правильного ведення бухгалтерського обліку підприємство повинно розробити свою облікову політику, що підпорядковується потребам внутрішнього менеджменту. Але, як правило, для прийняття ефективних управлінських рішень менеджери не обмежуються лише внутрішньою фінансовою інформацією, а порівнюють її з відповідними показниками подібних підприємств, підприємств-конкурентів чи партнерів по бізнесу. Тому закономірно виникає потреба в уніфікації вимог до фінансової інформації в рамках галузі, регіону, всієї економічної системи країни.

Аналогічно цьому у статистиці також необхідна зіставність відповідних показників у різних формах державних статистичних спостережень, тобто актуальним є завдання гармонізації статистичних форм звітності. Отже, у подальшому є перспектива дослідження показників у фінансових звітах підприємств. Зокрема, можна здійснити аналіз показників обсягів капіталовкладень (ф. № 1-інвестиції, ф. № 2-інвестиції) та незавершеного будівництва (ф. № 1 "Баланс").

Список використаних джерел

1. Анін В. І. Аналіз статистичних даних обсягів інвестицій в основний капітал / В. І. Анін // Статистика України. — 2004. — № 1. — С. 59—61.
2. Підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору шляхом розширення бюджетної підтримки / А. П. Гайдучкий // Фінанси України. — 2005. — № 10. — С. 111—115.
3. Гайдучкий А.П. Суперечливості інвестиційних процесів в аграрного секторі України / А. П. Гайдучкий // Статистика України. — 2004. — № 3. — С. 61—66.
4. Житлове будівництво в Сумській області : [стат. зб.] / відп. за вип. Т. В. Целуєва. — Суми : Голов. упр. статистики у Сумській обл., 2008. — 140 с.
5. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 16.09.1991 р. №1560-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>
7. Інструкція щодо складання форм державних статистичних спостережень ф. № 2-інвестиції "Звіт про капітальні інвестиції", ф. № 1-інвестиції "Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)" від 19.08.2004 р. № 487 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/norm_old/487/instrk.doc
8. Ковтун Н. В. Статистичні методи оцінки концентрації інвестицій / Н. В. Ковтун // Статистика України. — 2004. — № 4. — С. 54—57.
9. Лемішко О. О. Інвестиції в основний капітал та їх вплив на економіку України / О. О. Лемішко // Фінанси України. — 2007. — № 7. — С. 46—61.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 “Основні засоби” від 27.04.2000 р. № 92 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 “Дохід” від 29.11.1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0860-99>
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 18 “Будівельні контракти” від 28.04.2001 р. № 205 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0433-01>

Методика оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій української економіки

В. В. Попова,
кандидат економічних наук,
в. о. завідувача кафедри,
ДАСОА Держкомстату України

Українська економіка з 2000 року демонструє додатні темпи зростання ВВП з суперечливими якісними змінами параметрів життя суспільства. Важливою методологічною обставиною виникнення протиріч є те, що цей кількісний показник відображає лише верхівку айсберга, за якою приховано комплексне зрушення ефективності використання ресурсного потенціалу і соціальних результатів. Особливості реально-го сектору економіки України зумовлені успадкованою матеріально-технічною базою та міжгалузевими пропорціями, зорієнтованими, головним чином, на витратні технології, за яких енергоємність вітчизняної продукції приблизно в 4 рази вище, ніж у розвинених країнах [1, с. 113], ступінь зносу основних засобів складає більше як 50% [2, с. 19], а “існуючі темпи оновлення основних засобів не дозволяють призупинити процес їхнього старіння” [3, с. 54]. На думку вітчизняних науковців, причина нинішнього складного становища полягає в тому, що кількісне збільшення обсягів виробництва не супроводжується зростанням ефективності економіки [4], мобілізація ресурсних, а також інституціональних факторів зростання в промисловості стає не тільки умовою, але і філософією зростання, ключовим орієнтиром економічної політики в цілому, перетворення всіх сфер економіки на базі нових поколінь високотехнологічної продукції [5, с. 35]. За таких обставин реальний стан та цільові пріоритети дають підстави стверджувати про актуальність питання методологічного забезпечення оцінювання виробничих факторів.

Досконалість способів використання сукупності доступних факторів виробництва на макроекономічному рівні визначається ефективністю структурних зрушень їх комбінацій за видами економічної діяльності (далі – ВЕД). Оцінювання ефективності здійснюється як за окремими (продуктивність певних виробничих факторів), так і за узагальненими (ринковий конкурентний статус галузі) параметрами [6, с. 42–47]. Термін “ефективність” походить від латинського “effectivus” та означає результат, наслідок

будь-яких причин, сил, дій. Економічна ефективність – показник економії суспільної праці в результаті застосування певних заходів, ступінь віддачі виробництва, машин, апаратів [7, с. 262].

Продуктивність використання ресурсів визначається відношенням кількості випущеної продукції чи послуг до затрат на їх виготовлення (надання). Д. Скотт визначає продуктивність як відношення між продукцією, виготовленою виробничою системою, і затратами на виробництво цієї продукції. У систему вводяться затрати у формі праці (основні ресурси), капіталу (фізичні та фінансові активи), енергії, матеріалів та інформації. Ці ресурси перетворюються в продукцію (товари і послуги). Продуктивність – це відношення кількості продукції, зробленої такою системою за певний період часу, до кількості ресурсів, спожитих для створення (виробництва) цієї продукції за той самий період [8, с. 29].

Більш загальним є трактування продуктивності як того, що ми одержуємо замість того, що вкладаємо. Збільшення цього відношення означає підйом продуктивності та навпаки [9, с. 92], а його визначення слугує відправною точкою переходу до категоріального апарату оцінювання результативності організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми. Логіка такого розширення масштабу дослідження ґрунтується на теоретичних положеннях Й. Шумпетера, який наголошує на визначальній ролі в економічному розвитку джерел появи нових факторних комбінацій, що він трактує лише в контексті вільного підприємництва і пов’язує їх виникнення з новими потребами, новими процесами, новими ринками, новою сировиною та з конкуренцією в галузі [10, с. 158–159].

Сучасні методи дослідження не забезпечують визначення впливу архітекτονіки принципів управління розвитком національної макросистеми на ефективність виробництва. Теоретико-методологічний підхід, що базується на сприйнятті виробництва як комбінування виробничих факторів, зосереджується

на доповненні суто кількісного статистичного вираження витрат праці та капіталу якісними параметрами розвитку національної макросистеми. На його основі розробляються методики визначення корисності суспільного виробництва й ефективності використання виробничих факторів як базових категорій концепції результативності [11].

Побудова системи показників оцінювання ефективності національної економіки є складовою методології дослідження результативності організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми, що дає об'єктивне уявлення про джерела формування і наслідки зміни ВВП через єдину інтегровану модель усього комплексу суспільного виробництва. Важливе значення для розвитку методології статистичних досліджень мають не тільки досконалість факторних комбінацій, а й причини та умови, під впливом яких вони створюються. Регулювання комбінацій виробничих факторів потребує ретельного аналізу їхнього впливу на забезпечення розвитку, оскільки те, що дає позитивний ефект за одних обставин, може бути неприйнятним за інших.

Осягнення здобутків сучасної вітчизняної та світової наукової думки щодо встановлення пріоритетів забезпечення розвитку національної економіки дає можливість сформулювати основні положення методики динамічного оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій. Метою побудови останньої є встановлення цільових орієнтирів удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми з використанням офіційних статистичних показників.

Порівняльний аналіз комбінацій факторів за видами економічної діяльності дає уявлення про вплив архітекτονіки організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми на ефективність її господарського сектору. Методика динамічного оцінювання факторних комбінацій базується на проведенні вертикального і горизонтального аналізу статистичних показників витрат факторів за ВЕД. Дослідження здійснюється шляхом послідовного обстеження блоків статистичних даних, склад рядків і колонок при табличному наведенні яких формується за структурою видів економічної діяльності національної економіки та переліком факторів.

1. Блок “Розподіл факторів”.

Вертикальна структура “за факторами” відображає розподіл факторів у межах ВЕД у рядках “оплата праці” та “капітал”, що дає уявлення про вихідні статистичні пропорції зарплатомісткості та капіталомісткості. Горизонтальний аналіз “за видами економічної діяльності” окреслює відповідний відносний розподіл факторів у рядках: “оплата праці”, “споживання основного капіталу”, “валове нагромадження капіталу”. Пропорції сукупності статистичних даних цього блоку відображають співвідношення факторів у всій національній економіці на певний часовий період.

2. Блок “Ефективність факторів”.

Рядки цього блоку складають параметри ефективності факторів, наведених у блоці “Розподіл фак-

торів”: “продуктивність”, “зарплатомісткість” і “фондоозброєність” характеризують ефективність використання праці, а “фондовіддача”, “валове нагромадження” (валове нагромадження основного капіталу на одиницю виробленої продукції) і “рентабельність капіталу” – ефективність використання капіталу.

Зіставлення даних першого і другого блоків дає інформацію для виявлення взаємозв'язків комбінацій факторів та ефективності їх використання за ВЕД. Відстеження змін показників цих блоків у часі дає цілісне уявлення про кількісні та якісні зрушення (за розподілом і ефективністю) факторних комбінацій у масштабах національної економіки.

3. Блок “Ефективності факторних комбінацій”.

У цьому блоці від структури факторів переходимо до аналізу впливу їхніх комбінацій на загальноекономічні показники. Крім рядків, що відображають співвідношення витрат на фактори та досягнутих макроекономічних параметрів, цей блок містить показник рентабельності факторів, який розраховують як відношення валового прибутку, змішаного доходу до сумарних витрат на основні фактори праці та капіталу.

4. Блок “Зміна макроекономічних показників”.

Для динамічного оцінювання комбінацій факторів результати порівняльного аналізу попередніх блоків зіставляються як зі змінами показників ефективності їх використання, так і зі змінами загальних економічних показників національної макросистеми з відображенням цих змін у рядках. Особливість цього блоку полягає в тому, що він не містить переліку факторів, обраних на першому кроці дослідження, а відображає ці фактори у вигляді системи підсумкових статистичних показників. Такий підхід дозволяє здійснити порівняльний аналіз комбінацій факторів у безпосередньому зв'язку з цільовими показниками, прийнятими за критерії визначення досконалості державного регулювання національною макросистемою.

Ключовим етапом методики динамічного оцінювання факторних комбінацій є дослідження блоків статистичних даних за послідовними часовими періодами. За відносними змінами сукупності показників відстежуються закономірності макроекономічної динаміки та визначаються механізми цілеспрямованого впливу на процеси формування факторних комбінацій відповідно до обраних вектора і моделі розвитку національної макросистеми. Алгоритм цієї методики дозволяє гармонійно врахувати переваги та недоліки адміністративних і ринкових інституційних складових організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми.

Повний порівняльний аналіз ефективності використання факторних комбінацій в українській економіці за 1991–2006 рр. виконано послідовно за видами економічної діяльності з дослідженням їхньої вертикальної та горизонтальної структури (табл. 1, 2, розрахунки автора за даними [16]). У розрахунках використано офіційні статистичні дані з приведенням вартісних

показників до єдиних цін 2006 р. Аналіз визначальних макроекономічних показників (випуску продукції та валової доданої вартості) показує, що зміна їх кінцевих значень супроводжується змінами у використанні основних виробничих факторів. Для економіки загалом пропорції витрат праці та капіталу в 1991 р. склали 1/0,45 (69,01% і 30,99%), а у 2006 р. – 1/0,50 (66,67% і 33,33%), що вказує на тенденцію до збільшення капіталомісткості факторних комбінацій. Структурне співвідношення по вертикалі відображає коефіцієнт взаємозамінності факторів і є вихідним їхнього розподілу по горизонталі.

Горизонтальний аналіз структури факторних комбінацій (блок “за видами економічної діяльності”) дозволяє виявити концентрацію факторів за цим розрізом порівняно зі змінами кінцевих економічних показників (ВДВ та випуску продукції). Найбільша концентрація факторів спостерігається у промисловості, де було сконцентровано понад 30% витрат на працю, споживання основного капіталу і валового нагромадження основного капіталу.

У концентрації факторів за ВЕД упродовж 1991–2006 рр. відбулися суттєві зміни: скоротилися витрати на працю в промисловості (на 2,03 п. п.), у будівництві (5,03 п. п.), водночас суттєво зросли ці витрати в галузі транспорту та зв'язку (на 3,88 п. п.), у торгівлі (на 3,94 п. п.), найбільше зростання спостерігається в інших видах діяльності (на 11,87 п. п.) та у сільському господарстві (на 12,62 п. п.).

Деякі інші тенденції мають місце у споживанні основного капіталу та його валовому нагромадженні. Споживання основного капіталу значно скоротилось у промисловості (на 15,92 п. п.), у сільському господарстві (на 7,83 п. п.), у будівництві (на 2,47 п. п.), але зросло у транспорті та зв'язку (на 5,64 п. п.), у торгівлі (на 3,59 п. п.) та в інших видах економічної діяльності (на 14,01 п. п.). У структурі валового нагромадження основного капіталу спостерігалися аналогічні за характером тенденції зміни: збільшення у транспорті та зв'язку (на 4,57 п. п.), у торгівлі (на 7,12 п. п., або більш як у 4 рази) та в інших видах економічної діяльності (на 3,72 п. п.), скорочення в будівництві (на 0,53 п. п.) і більш як триразове скорочення у сільському господарстві (на 13,36 п. п.).

Виявлена динаміка ефективності комбінацій основних виробничих факторів вказує на якісні структурні зміни в економіці України. За весь досліджуваний період у промисловості спостерігалася найвища продуктивність праці за найбільших витрат на неї (горизонтальний аналіз). Використання основних засобів тут також супроводжувалося відносно високою ефективністю, але показники фондоддачі були в 1,1–1,3 рази нижчими, ніж у будівництві й торгівлі, а фондомісткості – в 1,3 рази вищими, ніж у сільському господарстві, при цьому концентрація споживання і валового нагромадження основного капіталу була найвищою.

На кінець досліджуваного періоду зближення концентрації факторів в інших видах економічної діяльності та відповідних показників для промисловості (36,28% оплати праці, 31,93% споживання основного

капіталу і 33,24% валового нагромадження основного капіталу) відбувалося на тлі падіння їх ефективності (продуктивність і фондоддача майже вдвічі нижчі за середні в економіці). У 2006 р. провідне місце за переважною кількістю показників демонструвало сільське господарство, де найнижчі витрати на оплату праці супроводжувались їх високою рентабельністю – 187,73% (табл. 2). При майже вдсятеро менших витратах на працю в сільському господарстві, ніж у промисловості та в інших видах економічної діяльності (3,19% порівняно з 33,57% і 36,28%, відповідно), продуктивність праці тут відрізнялася значно менше (27490,8 порівняно з 137543,0 і 36054,3 грн. / працівника). Такі невідповідності вказують на невиправдано низький рівень оплати праці в сільському господарстві, необхідність виправлення якого визначається у Посланні Президента України до Верховної Ради України: “Наступним кроком у рамках програми стане збільшення частки оплати праці у структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції з нинішніх 15% до 33% у найближчі роки. Це наблизить заробітну плату селян до середньої по Україні” [1, с. 14].

Зіставлення вертикальної та горизонтальної структури факторних комбінацій з їхньою ефективністю відображає економічну сутність регулятивних дій у межах досліджуваного періоду. Незадовільні тенденції розвитку проявляються у вигляді структурної незбалансованості факторних комбінацій щодо економічної ефективності. Наше дослідження демонструє наявність певних диспропорцій у використанні основних виробничих факторів та у принципах формування факторних комбінацій. Концентрація праці та капіталу в промисловості, досягнута у 2006 р., суперечить рівню рентабельності факторів (29,63%), яка у цей рік була нижче за середню по економіці (35,63%).

Галузі, що належать до інших видів економічної діяльності, у 2006 р. посідають одне з останніх місць за ефективністю використання факторів і останнє – за рентабельністю факторних комбінацій (10,20%). Така низька ефективність спричинена не стільки змінами кількості виробничих факторів, скільки економічною недосконалістю їх комбінацій, на що вказують найвищі витрати на випуск продукції (62,61 коп. / грн.) і на одиницю валової доданої вартості (107,99 коп. / грн.). Порівняльний аналіз комбінацій факторів вказує на те, що диспропорції 2006 р. сформувались у попередніх роках (2002–2004 рр.).

Упродовж досліджуваного періоду тільки в 2000–2006 рр. зміни основних макроекономічних показників мали позитивний темп приросту практично за всіма видами економічної діяльності. Найбільш високі сукупні показники зростання спостерігалися в торгівлі та сільському господарстві (2000–2001 рр., 2004 р.), у промисловості (2001 р., 2003–2004 рр.), будівництві (2003–2004 рр.) та інших видах економічної діяльності (2002–2004 рр.). У 2006 р. найвищі темпи зростання мала будівельна галузь (126,34%). Відносно високі показники економічного зростання, найбільш

Таблиця 1

Порівняльний аналіз комбінацій факторів за видами економічної діяльності в Україні, 1991 р.

Показник	Розмір	Продуктивність	Середня продуктивність	Індекси	Технологічний зміст	Індекси	Інші види діяльності
Розмір факторів:							
• су факторів	69,01	70,18	64,71	87,97	61,25	86,56	64,81
• су факторів	30,99	29,82	35,29	17,02	38,75	13,64	35,19
Розмір	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
• су факторів							
• су факторів	100,0	35,60	15,81	10,60	7,52	6,06	24,41
• су факторів	100,0	46,08	13,96	5,70	12,71	2,91	15,92
Розмір факторів	100,0	35,60	15,81	4,96	10,60	2,13	22,52
Розмір факторів							
Розмір факторів	40,0246	36,9938	41,8441	30,574	41,250	27,059	29,843
Розмір факторів	34,75	22,84	23,48	34,31	50,97	49,08	60,20
Розмір факторів	70,3911	44,0472	20,787	10,5157	51,6045	11,3416	30,6259
Розмір факторів	1,70	1,97	2,00	2,02	0,58	2,25	1,34
Розмір факторів	15,60	9,70	14,24	11,18	1,95	1,89	32,74
Розмір факторів	25,86	27,56	31,22	30,81	2,17	45,99	1,57
Розмір факторів							
Розмір факторів	31,35	42,97	18,87	15,70	1,73	34,56	1,76
Розмір факторів	30,53	32,54	31,60	30,46	93,08	37,87	93,04
Розмір факторів	98,28	3,74	92,72	105,49	121,63	67,81	170,42
Розмір факторів							
Розмір факторів	04,30	101,68	82,80	93,38	82,02	93,99	93,78
Розмір факторів	91,20	106,87	81,24	93,14	75,02	80,08	81,81

Таблиця 2

Порівняльний аналіз комбінацій факторів за видами економічної діяльності в Україні, 2006 р.

Пояснення	Рівень	Промисловість	Середнє по всіх галузях	Будівництво	Торговля	Інші види діяльності
Результат факторів, %						
• в цілому	66,67	67,02	52,19	72,01	65,31	62,56
– капітал	33,33	32,88	47,81	27,99	34,69	31,42
Рівень	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
• за видами економічної діяльності:						
– виробництво	100,0	73,57	3,19	5,57	11,40	96,76
– сільське господарство, лісовництво, рибальство	100,0	33,86	6,19	3,23	18,36	51,03
– роздрядна торгівля, ремонт автомобілів, транспортних засобів	100,0	42,14	3,84	4,33	13,17	33,34
Ефективність факторів:						
– продуктивність, грн./грив.	57110,1	137843,0	27609,8	64152,0	30479,1	39054,3
– зарплатоплатність, коп./грив.	23,74	16,40	8,66	23,33	26,47	23,94
– капіталоємність, грн./грив.	43477,3	76173,6	15304,7	29039,1	13729,5	43615,7
– капіталоємність, грн./грив.	1,31	1,81	1,89	2,21	2,29	0,78
– платіжеспособність, коп./грив.	11,37	7,88	7,92	9,07	9,95	12,67
– темп зростання платіжеспособності, %	15,96	12,97	35,93	13,71	9,33	5,05
Ефективність факторів комбінацій:						
– результат комбінації факторів, %	35,63	29,63	187,73	19,16	36,94	104,37
– витрати факторів на випуск одиниці, коп./грив.	34,11	24,25	16,39	32,30	29,34	62,61
– витрати факторів на випуск одиниці, коп./грив.	8546	88,90	30,88	98,17	91,95	103,99
Залишок ефективного результату:						
– залишок ефективного результату, %	187,80	184,44	93,05	126,74	114,49	114,19
– залишок ефективного результату, %	166,40	111,8	80,85	114,92	119,52	103,45

прийнятне співвідношення показників ефективності факторних комбінацій (рентабельність факторів, співвідношення витрат на фактори випуску продукції та валової доданої вартості) та зміни макроекономічних показників спостерігалися в сільському господарстві – найнижчі витрати на фактори й один з найвищих рівнів їхньої рентабельності.

Однією зі складових дії організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми є непряме регулювання переорієнтації інвестиційних потоків за ВЕД, що мають недостатнє забезпечення виробничими факторами. Вартісна складова формування факторних комбінацій відображається витратами на них, природним джерелом яких є чистий прибуток. Відсутність ознак дзеркальної відповідності лівої (витрати) і правої (прибуток) половини діаграми означає нерівномірний розподіл

ефективності відповідних вкладень за видами економічної діяльності (рис. 1). Неприродним є те, що за весь досліджуваний період витрати деяких депресивних галузей (насамперед у сільському господарстві) були явно нижчими за їхній прибуток (на це вказує графічна асиметрія за осями “І а” і “І б”). Зворотна картина у конфігурації прибутку і витрат на фактори вказує на дотаційне формування факторних комбінацій, це спостерігається у промисловості та в галузях, що належать до інших видів економічної діяльності. Упродовж досліджуваного періоду конфігурація діаграми “прибуток – витрати” змінювалася непропорційно з відсутністю стійких тенденцій, що підкреслює невизначеність впливу організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми на формування факторних комбінацій.

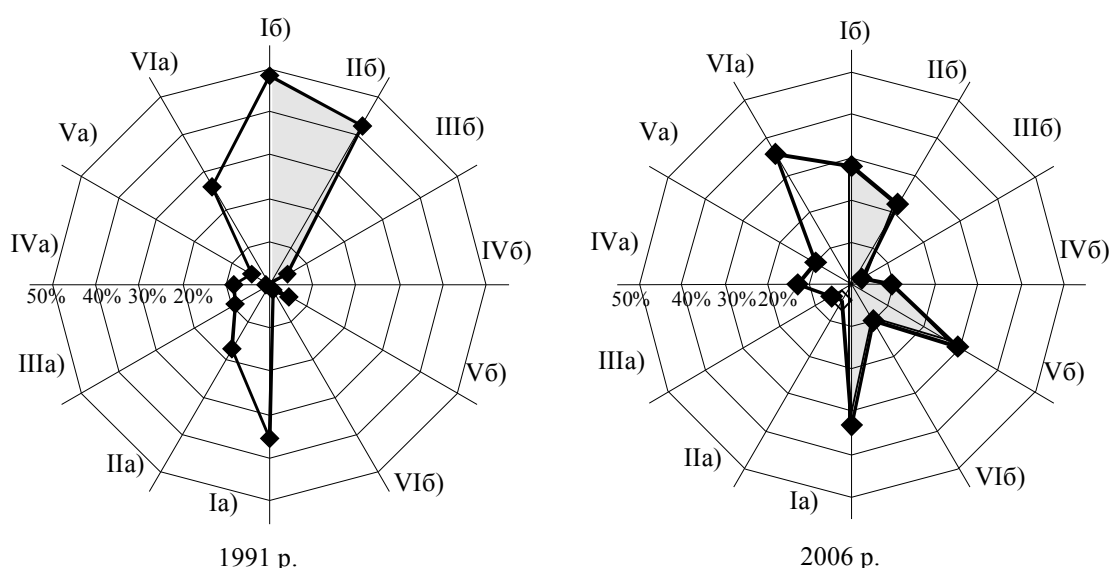

Рис. 1. Профіль витрат факторів (а) та отриманого прибутку (б) у промисловості (І), сільському господарстві (ІІ), будівництві (ІІІ), транспорті та зв'язку (ІV), торгівлі (V) і в інших видах економічної діяльності (VІ)

Невідповідності між змінами профілю комбінації факторів і позитивною динамікою приросту основних макроекономічних показників після 2000 р. в Україні свідчать про відсутність сталого підґрунтя для здійснення організаційних перетворень, спрямованих на подолання регресивних процесів. Наприклад, сільське господарство, в якому сконцентровано майже 20% зайнятого населення і виробляється до 14% валової доданої вартості, має найнижчу концентрацію фактора праці та найнижчі показники валового нагромадження основного капіталу. Водночас показник норми валового прибутку (розрахований як відношення валового прибутку, змішаного доходу до оплати праці) в сільському господарстві протягом 1990–2006 рр. значно перевищував (подекуди в десятки разів) показники всіх інших видів економічної діяльності, тобто ступінь експлуатації робочої сили, чи “норма доданої вартості” за К. Марксом, тут сягає майже 500% [1, с. 223–233]. Дослідження показало, що

ця галузь має власні інвестиційні можливості для інтенсивного технологічного переоснащення та структурної перебудови, але загальна політика у законодавчій, ціновій і податковій сферах створює умови, за яких понад 80% чистого прибутку виводиться з виробництва. Необхідність удосконалення теоретико-методологічних принципів формування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми підтверджується зіставленням зміни профілю комбінацій факторів та основних макроекономічних показників і в інших галузях економіки України.

Дослідження галузевих зрушень упродовж останніх 25-ти років існування СРСР (1965–1989 рр.) і в Україні (1990–2006 рр.), виконане з використанням методики визначення ефективності факторних комбінацій, вказує як на прояв певних залишкових тенденцій, так і на значні відмінності, спричинені радикальним переглядом вищезазначених принципів [2,

с. 169–196]. В економіці СРСР у період 1965–1989 рр. знижувалася ефективність факторних комбінацій через поступове збільшення питомих витрат на них. На перехід до нових принципів побудови організаційно-економічного механізму вказує характер динамічних зрушень показника рентабельності факторів. За тотальної керованості господарства в СРСР цей показник упродовж 25-ти років змінився менше ніж удвічі, а в Україні за 16 років рентабельність факторів циклічно змінювалася більше ніж у три рази.

Міжгалузевий дисбаланс ефективності використання виробничих факторів, як і макроекономічна циклічність, є природним явищем, що супроводжує інтенсивні еволюційні зрушення. На думку деяких учених, стадія зростання економічної активності можлива саме завдяки наявності секторів економіки, здатних до значних технологічних зрушень у бік покращання використання виробничих ресурсів. Галузі-лідери виводять макросистему на вищий рівень розвитку, дають той інноваційний потенціал, який спонукає до формування нових факторних комбінацій і в інших сферах економічної діяльності. Надмірне розшарування галузевої структури за показниками обсягів та ефективності споживання факторів і фактор-

них комбінацій, яке відбувається в умовах відтоку інвестиційних ресурсів за межі не тільки окремих галузей, а й усього виробничого сектору національної макросистеми, свідчить про наявність деструктивних процесів у сприятливих для розвитку ВЕД.

Статистичне оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій демонструє як наслідки, так і шляхи подолання обмеженості дії організаційно-економічного механізму в частині його неспроможності дати належний імпульс розвитку таких найважливіших ринкових складових, як попит і пропозиція, конкурентна оплата праці, продуктивність, споживчі якості й ціна. Це призводить до зрушення інституційно-господарських орієнтирів формування ВВП у бік 1-го сектору [3].

Технологічна і споживча неоднорідність впливають на концентрацію та ефективність використання основних факторів у галузях економіки. Гальмування економічного зростання і зниження віддачі від факторних комбінацій розкривається шляхом статистичного оцінювання, від досконалості методів якого залежить характер впливу організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми на формування факторних комбінацій.

Список використаних джерел

1. Конкуренентоспроможність національної економіки / [за ред. Б. Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2005. — 582 с.
2. Цал-Цалко Ю. С. Статистичне дослідження придатності основних засобів / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз, В. П. Мороз // Статистика України. — 2007. — № 3. — С. 18–25.
3. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / [авт. кол. А. С. Гальчинський, В. М. Гесць, С. Г. Бабенко та ін.]. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
4. Чухно А. Нова економічна політика / А. Чухно // Економіка України. — 2005. — № 6 — С. 4–10.
5. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / [за ред. Б. Є. Кваснюка]. — К. : Ін-т екон. прогнозування ; Х. : Форт, 2003. — 424 с.
6. Ансофф И. Стратегическое управление / Ансофф И. ; сокр. пер. с англ. ; [науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко]. — М. : Экономика, 1989. — 519 с.
7. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974. — 776 с.
8. Скотт Д. С. Управление производительностью / Скотт Д. С. ; пер. с англ. — М. : Прогресс, 1989. — 529 с.
9. Бовыкин В. И. Новый менеджмент (управление предприятиями на уровне высших стандартов, теория и практика эффективного управления) / Бовыкин В. И. — М. : ОАО Изд-во “Экономика”, 1997. — 368 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Шумпетер Й. ; [общ. ред. А. Г. Милейковского]. — М. : Прогресс, 1982. — 456 с.
11. Попова В. В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми: архітектура та методологія статистичного оцінювання : [моногр.] / Попова В. В. — К. : ДАСОА, 2008. — 530 с.
12. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2005. — 182 с.
13. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : в 3 т. Т. I. — М. : Политиздат, 1987. — (К. Маркс, Ф. Энгельс. Избранные сочинения : в 9 т.) — Т. 7. — 1987. — 812 с.
14. Попова В. В. Факторная теория экономического роста и развития : [моногр.] / Попова В. В. — К. : Изд-во Европейского ун-та, 2005. — 451 с.
15. Попова В. В. Методичні засади визначення траєкторії розвитку національної макросистеми / Попова В. В. // Статистика України. — 2008. — № 1. — С. 46–51.
16. Національні рахунки України за 2006 рік : [стат. зб.] / [за ред. І. М. Нікітіної]. — К. : Держкомстат України, 2008. — 225 с.

Оцінки внеску операторів мобільного зв'язку в економіку країни

І. Г. Столетова,
асистент кафедри статистики,
ДВНЗ "Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана"

Мобільний зв'язок відіграє фундаментальну роль в економічному зростанні країн, що розвиваються, та сприяє підвищенню рівня життя людей. Так, дослідження, проведене відомою компанією "Deloitte" [1] на замовлення норвезького оператора мобільного зв'язку "Telenor" у країнах, де працює останній, демонструє суттєвий внесок галузі мобільного зв'язку в розвиток економіки країн з перехідною економікою і держав, що розвиваються: Бангладеш, Малайзії, Пакистану і Таїланду, а також України та Сербії.

Метою статті є огляд галузі зв'язку, вивчення економічного вкладу та огляд тенденцій розвитку її підрозділів, зокрема ринку мобільного зв'язку.

На основі матеріалів зазначеного вище досліджен-

ня можна констатувати, що мобільний зв'язок зробив значний внесок в економічний добробут усіх названих країн за рахунок збільшення ВВП і створення нових можливостей для працевлаштування як у цій сфері, так і в інших галузях економіки.

Як показали результати дослідження, підвищення рівня проникнення мобільного зв'язку на 10% у країнах, що розвиваються, сприяє збільшенню річних темпів зростання економіки на 1,2%. Наведені дані свідчать також про таку тенденцію: в країні з річними темпами економічного зростання на рівні 4% збільшення частки населення, яке має мобільний телефон, з 10% до 20% зумовлює економічне зростання на 5,2% у рік.

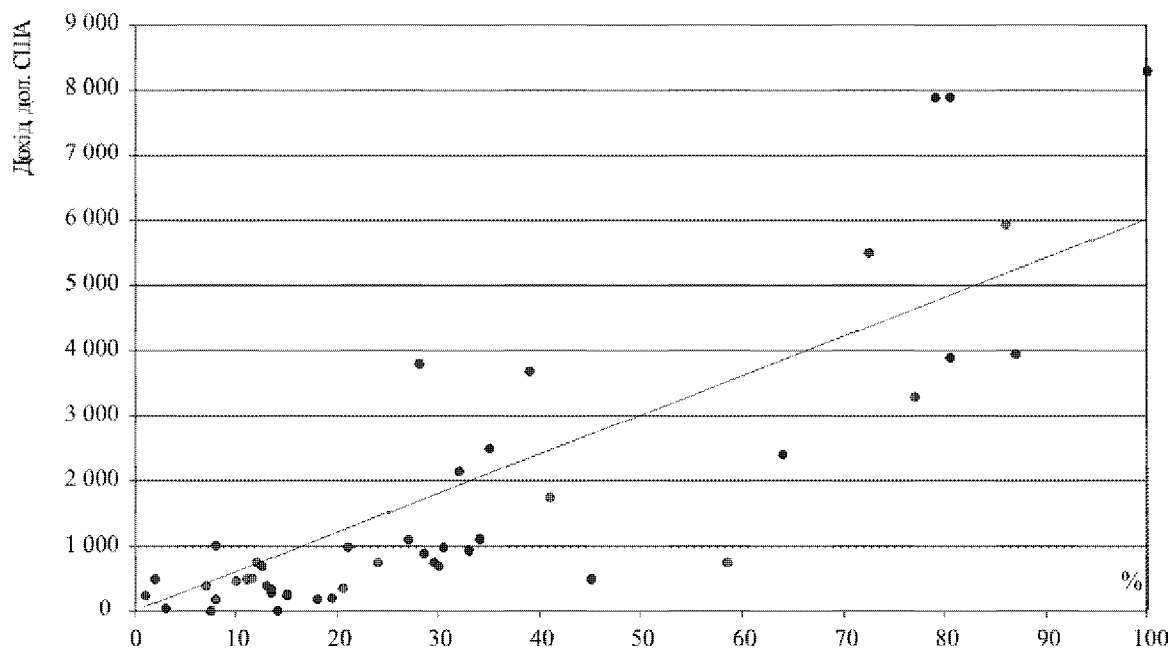

Рис. 1. Дохід на одну особу і проникнення мобільного зв'язку в країнах, що розвиваються

У всіх шести країнах мобільний зв'язок справляє значний вплив на економічний розвиток, оскільки його поширення сприяє створенню робочих місць, стимулюванню зростання ВВП, удосконаленню інфраструктури. Він також виступає одним з основних джерел прямих іноземних інвестицій. Однак слід зазначити, що останні події, пов'язані зі світовою економічною кризою, можуть внести певні корективи у цей висновок.

Галузь мобільного зв'язку в Україні також суттєво впливає на економіку шляхом опосередкованого збільшення рівня ВВП, залучення інвестицій як у телекомунікаційний сектор, так і в економіку країни в цілому. У 2007 році користування послугами мобільного зв'язку в ділових цілях, згідно з експертними

оцінками, підвищило результативність праці на 7,7 млрд. грн.

Аналогічні висновки також зробила компанія "Deloitte" в результаті досліджень, проведених для "Telenor". Експерти проаналізували сутність справ у країні за чотирма економічними категоріями вартості, що безпосередньо забезпечують оператори мобільного зв'язку, а саме:

- 1) заробітна плата та додаткові виплати працівникам і підрядчикам;
- 2) податки та регуляторні збори;
- 3) корпоративна соціальна відповідальність;
- 4) дивіденди.

Частина цих фінансових потоків, що залишається у вітчизняній економіці та перетворюється на позитивну економічну вигоду, у звіті "Deloitte" "Вплив

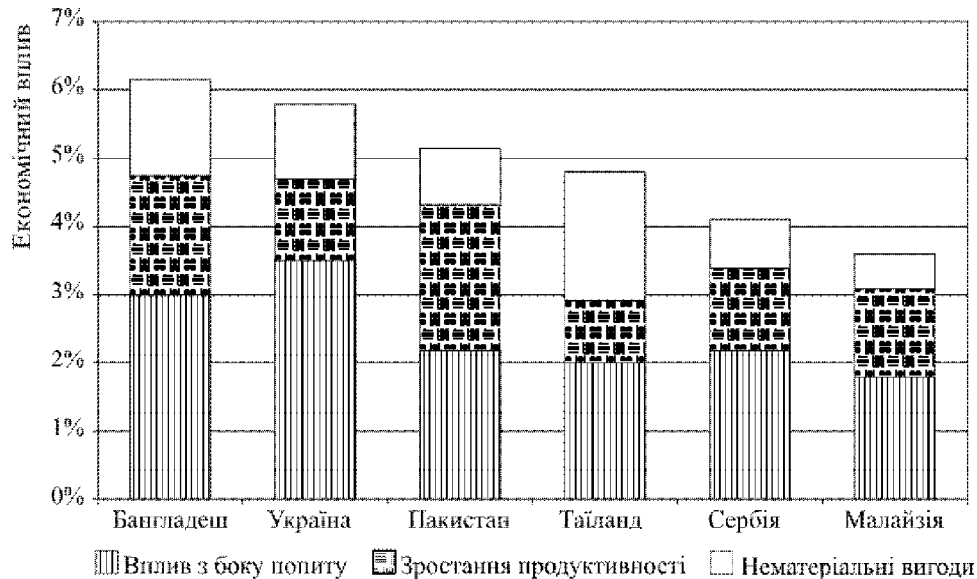

Рис. 2. Внесок галузі мобільного зв'язку у 2007 році до загального ВВП (за типом впливу)

мобільного зв'язку на економіку України" характеризується як додана вартість [1].

За оцінками "Deloitte", у 2007 році внесок сектору мобільного зв'язку в додану вартість склав 18,3 млрд. грн. Для визначення опосередкованого впливу сектору на інші галузі економіки був введений мультиплікатор (коефіцієнт) 1,2, з урахуванням якого внесок операторів мобільного зв'язку в економіку країни в частині пропозиції склав близько 22 млрд. грн. Варто зазначити, що за останні п'ять років цей показник виріс більше ніж на 380%. Понад 75% доданої вартості склали виплати до державного бюджету у формі прямих податків, регуляторних зборів і відрахувань з послуг мобільного зв'язку до Пенсійного фонду [1].

Таким чином, об'єми податкових надходжень (податки і регуляторні збори з урахуванням плати за користування спектром) від діяльності мобільних операторів до держбюджету, зокрема за 2006–2008 роки, суттєво збільшилися. У 2006 році вони склали найбільшу частину – понад 90% загальної суми доданої вартості. У 2007 році загальна сума виплат до держбюджету склала близько 3,4 млрд. дол. США, з них 1,8 млрд. дол. США – прямі податки (на прибуток підприємств, на зайнятість і т. ін.) і 1 млрд. дол. США – непрямі (а саме – ПДВ), а також спеціальні податки на мобільний зв'язок. Взагалі у 2007 році податки та регуляторні збори, що сплатили оператори мобільного зв'язку, склали 36,9% від їх сукупного доходу. Нагадаємо, що оператори мобільного зв'язку зобов'язані платити спеціальний збір до Пенсійного фонду у розмірі 7,5% з доходів від абонентської плати, який не сплачують оператори стаціонарного зв'язку. "Цей збір, який де-факто є другим ПДВ, відраховується з доходів від послуг мобільного зв'язку. Як наслідок, він спотворює конкуренцію між операторами стаціонарного та мобільного зв'язку, потенційно впливаючи на ті регіони країни, де оператори мереж мобільно-

го зв'язку діють як постачальники універсальних послуг", – зазначено у звіті "Deloitte". У цьому аспекті було зроблено такий висновок: при зниженні оподаткування сектору мобільного зв'язку збільшується рівень його проникнення, відбувається економічне зростання, що в середньостроковій перспективі може позитивно вплинути на державні доходи.

Решту частини доданої вартості складають заробітна плата і виплати підрядчикам. Далі йдуть програми щодо корпоративної соціальної відповідальності, дивіденди.

Було розглянуто весь ланцюжок створення вартості, пов'язаний з послугами мобільного зв'язку. Так, для кількісного вираження частини доходу, що перетворилася на додану вартість, було проаналізовано фінансові потоки доходів, що йдуть від операторів мобільного зв'язку до інших учасників ринку. У звіті "Deloitte" наголошується, що основним джерелом інформації стали дані, отримані в ході інтерв'ю з операторами та іншими суб'єктами ланцюжка створення вартості, а також були враховані результати аналізу звітності операторів. За оцінками "Deloitte", у 2007 р. загальний економічний внесок сектору мобільного зв'язку склав 37 млрд. грн. У теперішній час цей сектор представляє значну частину економічної вартості, що постійно зростає. Якщо в 2003 році внесок сектору мобільного зв'язку у ВВП України склав лише 2,9%, то через два роки – 4,8%, а в 2007 році його питома вага склала близько 6%. За оцінками експертів, у 2007 році прямий внесок операторів мобільного зв'язку в економіку країни склав 9,67 млрд. грн., з них оператор "Київстар" забезпечив 4,2 млрд. грн. З 2002 року ринок мобільного зв'язку в Україні зростав експоненціально. Абонентська база цього виду зв'язку збільшилася з 3,7 млн. осіб до 57 млн. осіб з 2002 до 2007 рр. Таким чином, середньорічні темпи зростання склали майже 70%. Крім того, в 2007 році був досягнений найвищий рівень поширення мобільного зв'яз-

ку, який наразі перевищує 100%, у тому числі за рахунок наявності у досить великої частки населення декількох мобільних телефонів. Покриття мережами стільникового зв'язку складає практично 99% території країни, на якій працює принаймні один оператор. У теперішній час в Україні послуги мобільного зв'язку надають п'ять операторів, які ведуть боротьбу за клієнтів, пропонуючи низькі тарифи та запроваджуючи інноваційні послуги.

За підсумками 2007 року кількість використаних хвилин одним абонентом досягла максимуму і склала 150 хв. / міс. При цьому за останні п'ять років середня ціна вихідного дзвінка знизилася на 80%, а існуючі тарифи стали одними з найнижчих у країнах Східної та Центральної Європи. Разом з тим у звіті "Deloitte" наголошується, що через насиченість ринку суттєво знизилися темпи зростання абонентської бази: минулого року кількість нових підключень склала 5 млн., тоді як у 2006 році їх було 18 млн. Також за останні чотири роки на ринку голосового зв'язку на 70% знизився середній дохід з одного абонента ARPU (з англ. Average revenue per user – середній прибуток на одного користувача; показник, що використовується компаніями зв'язку як характеристика успішності бізнесу й означає середній прибуток від одного користувача за фіксований часовий інтервал (як правило, місяць)), що змусило мобільних операторів змістити бізнес-акцент на впровадження систем передачі даних і надання послуг на їх основі.

Таким чином, мобільна телефонія стала пріоритетним видом зв'язку в Україні, де рівень проникнення стаціонарного зв'язку в 2005 році складав лише 23%. Експерти зробили висновок, що послуги операторів стільникового зв'язку сприяють загальному проникненню телефонії в країні та дозволяють заповнити комунікаційний розрив між сільськими й міськими районами (практично на всій території України забезпечений надійний стільниковий зв'язок).

Упродовж останніх п'яти років на активний розвиток сектору мобільного зв'язку позитивно вплинули надходження прямих інвестицій у країну і присутність іноземних інвесторів, які мають довгострокові плани в Україні. Це привело до підвищення ймовірності залучення додаткових інвестицій у галузь, оскільки зарубіжні оператори мобільного зв'язку придбавали технічні рішення та реєстрували аффілійовані компанії в Україні (наприклад, постачальників мережевого устаткування). Завдяки цьому підвищилася якість послуг, що надавалися, а також досягнуто оптимальний рівень покриття території країни стільниковим зв'язком. Наявність надійної системи зв'язку вважається передумовою залучення іноземних інвестицій – створюється так званий "сигнальний ефект" для загального підвищення довіри зарубіжних інвесторів до країни.

Згідно з прогнозами, сектор мобільного зв'язку і надалі збільшуватиме свій внесок у ВВП країни шляхом набору абонентської бази та впровадження нових послуг. Вітчизняні оператори мобільного зв'язку покладають великі надії на зростання попиту на послуги, що впроваджуватимуться на базі 3G-технологій.

Хоча наразі за темпами розгортання 3G-мереж Україна відстає від більшості країн Східної та Центральної Європи, проте ситуація може кардинально змінитися після видачі 3G-ліцензії та подальшого розвитку мереж. Поки що 3G-ліцензія видана лише Укртелекому, який минулого року ввів відповідні послуги в п'яти містах. Для сприяння подальшому зростанню сектору необхідно видати 3G-ліцензії іншим операторам, що дозволить прискорити загальний процес розгортання мереж мобільного широкосмугового зв'язку і вивести проникнення Інтернету на вищий рівень.

Слід зазначити, що за даними інформаційного агентства "Уніан" прибутки підприємств галузі зв'язку України від наданих послуг за січень–жовтень 2007 року зросли порівняно з аналогічним періодом 2006 року на 18,2% і склали 32 млрд. 445,6 млн. грн. [4]. За вказаний період доходи підприємств галузі зв'язку від наданих послуг населенню склали 12 млрд. 926,9 млн. грн., що на 17,6% більше, ніж за січень–жовтень 2006 року. За підсумками десяти місяців 2008 року операторами зв'язку всіх форм власності отримано від послуг зв'язку 38,2 млрд. грн. доходів – на 17,6% більше, ніж за аналогічний період 2007 року. З них від надання послуг населенню – 15,2 млрд. грн. (40% загального обсягу доходів галузі) [3].

Лідерами за прибутками галузі є оператори мобільного зв'язку (стільникового мобільного, пейджингового і транкингового), якими отримано найбільший дохід у галузі за 10 місяців 2007 року – 20 млрд. 336,9 млн. грн. (у тому числі населенню надано послуги на суму 7 млрд. 673,0 млн. грн.), що на 28,4% більше, ніж за аналогічний період 2006 року.

Фактично всі доходи від послуг мобільного зв'язку припадають на операторів стільникового мобільного зв'язку, доходи яких у січні–жовтні 2007 року склали 20 млрд. 311 млн. грн. (зростання – 28,4%), з них 7 млрд. 671,9 млн. грн. отримано за послуги стільникового мобільного зв'язку, надані населенню. Слід зазначити, що обсяги доходів пейджингового і транкингового зв'язку не перевищують 0,02% усіх доходів цієї галузі.

На другій позиції в галузевому рейтингу за обсягами доходів за звітний період знаходиться міжміський і міжнародний телефонний зв'язок, підприємствами якого в січні–жовтні 2007 року отримані доходи у розмірі 4 млрд. 853,0 млн. грн. (2 млрд. 41,5 млн. грн. – від надання послуг населенню). Обсяг доходів цього виду зв'язку в січні–жовтні 2007 року знизився на 4,9% порівняно з аналогічним періодом 2006 року.

На третьому місці в галузевому рейтингу доходів за підсумками січня–жовтня 2007 року знаходиться місцевий телефонний зв'язок, підприємствами якого за вказаний період отримані доходи від наданих послуг у розмірі 3 млрд. 177,7 млн. грн., з них населенню – 1 млрд. 929,9 млн. грн. При цьому обсяг доходів від послуг місцевого міського телефонного зв'язку за досліджуваний період склав 2 млрд. 970,3 млн. грн. (з них населенню – 1 млрд. 750,1 млн. грн.), що на 0,3% більше, ніж за аналогічний період 2006 року. Обсяг доходів від послуг місцевого сільського телефонного зв'язку становить 1 млрд. 202,9 млн. грн. (з них населенню – 1 млрд. 177,7 млн. грн.), що на 0,3% більше, ніж за аналогічний період 2006 року.

зв'язку за січень–жовтень 2007 року склав 207,4 млн. грн. (з них населенню – 179,8 млн. грн.), що на 15,3% менше, ніж за січень–жовтень 2006 року.

Четвертий рядок у рейтингу галузевих доходів за підсумками десяти місяців 2007 року займає комп'ютерний зв'язок, в якому обсяг доходів від послуг підприємств за вказаний період виріс майже на 28% і склав 1 млрд. 307,9 млн. грн., з них 371 млн. грн. – доходи від послуг населенню. При цьому доходи підприємств тільки від послуг доступу до Інтернету склали 1 млрд. 93,2 млн. грн. (зростання – близько 27%), з них 367,7 млн. грн. – населенню.

Обсяг доходів від послуг поштового зв'язку за звітний період виріс порівняно із січнем–жовтнем 2006 року на 10,5% і склав 1 млрд. 174,1 млн. грн., з них населенню було надано послуг на суму 226,8 млн. грн.

Дохід підприємств галузі зв'язку від послуг передачі та прийому телевізійних і радіопрограм (радіо–зв'язок) у січні–жовтні 2007 року склав 902,9 млн. грн., що на 29,3% перевищило показник за десять місяців 2006 року, при цьому доходи від послуг кабельного телебачення склали 603,1 млн. грн. (з них населенню – 586,7 млн. грн.), що на 36,7% більше, ніж за січень–жовтень 2006 року.

У січні–жовтні доходи від комп'ютерного зв'язку склали понад 1,3 млрд. грн. і зросли на 47,4%, при цьому з надання доступу до Інтернету – на 51%, від поштового зв'язку – на 43,7%, від супутникового – на 36,4%, з передачі та прийому телевізійних і радіопрограм, радіозв'язку – на 29,5%, від мобільного зв'язку – на 21,2% [2].

Темпи приросту доходів від послуг зв'язку дещо уповільнювалися. За підсумками роботи протягом січня–вересня 2008 р. цей показник складав 18,1%, у I кварталі – 21%, у I півріччі – 19,7%.

Операторами телекомунікацій було надано послуг мобільного зв'язку на 24,6 млрд. грн. – на 21,2% більше, ніж у 2007 році.

Обсяг доходів від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку у січні–жовтні 2008 р. склав майже 7,9 млрд. грн. Проте зберігається тенденція до зменшення доходів за цим видом (–1,9%), зокрема щодо міжнародного телефонного (–4,3%), або 98,1% від рівня аналогічного періоду 2007 року.

Стійку тенденцію до зростання демонструють доходи від послуг поштового, спеціального, фельд'єгерського зв'язку та кур'єрської діяльності: за десять місяців 2008 року вони склали понад 2 млрд. грн., що на 42,2% більше, ніж за січень–жовтень 2007 року.

Підводячи підсумки, можна сказати, що ринок послуг зв'язку формують чотири види послуг: мобільного зв'язку (64,6%); фіксованого зв'язку (20,7%); поштового, спеціального, фельд'єгерського зв'язку та кур'єрської діяльності (5,4%), а також комп'ютерного зв'язку (5,0%). Темпи приросту доходів від послуг зв'язку останнім часом уповільнюються, що свідчить про остаточне насичення ринку рухомого (мобільного) зв'язку, який зростає переважно за рахунок додаткових послуг та поширення умовно безплатних дзвінків усередині цих мереж.

Список використаних джерел

1. Deloitte&Toushe LLP. Вплив мобільного зв'язку на економіку України. Звіт для Telenor ASA. 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.inau.org.ua/download.php?b0534593bd8be873a669a5e5aba23b29>
2. Сайт Міністерства транспорту та зв'язку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mintrans.gov.ua/uk/statical/10112.html>
3. Сайт Урядовий портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=175836064 — Назва з титул. екрана.
4. Сайт Українського союзу промисловців і підприємців [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uspp.org.ua/news/economical/29.html>

Тенденції української економіки очима керівників підприємств (аналітичний огляд). Дослідження інвестиційної політики українських підприємств*

М. В. Пугачова,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
директор НПІ статистичних технологій
ІТК статистичних досліджень

Як відомо, нормальний розвиток підприємництва неможливий без залучення коштів, що мають спрямовуватися на оновлення і розширення виробництва, впровадження енергозберігаючих технологій, комп'ютеризацію, підвищення кваліфікації персоналу та на інші потреби, перелік яких, між іншим, визначається галуззю економіки, в якій функціонує підприємство, його становищем на ринку і навіть географічним розташуванням. Правильне спрямування інвестицій (а іноді – просто їх наявність) дозволяють підприємству суттєво покращувати конкурентні позиції, підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції, збільшувати прибуток.

Зрозуміло, що інвестиційні заходи підприємства не дають результатів одразу: вони можуть “проявитися” через достатньо тривалий час, який вимірюється не кварталами – роками. Тому для аналітиків дуже важливо не втратити ці логічні часові зв'язки і мати в певний момент відповідну інформацію. Саме такою інформацією забезпечують кон'юнктурні обстеження (КО, або обстеження ділової активності підприємств).

У країнах Євросоюзу КО інвестицій наразі проводяться як окремі обстеження двічі на рік, проте останнім часом обговорюється питання доцільності переходу на квартальну періодичність з метою застосування цієї інформації для відстеження економічних циклів. Обстежуються переважно промислові підприємства.

Інформація щодо інвестиційної політики українських підприємств збирається у кон'юнктурних обстеженнях 1–2 рази на рік (залежно від галузі економіки). Відповідні запитання включені до галузевих анкет КО, що, з одного боку, зменшує навантаження на респондентів, а з іншого – скорочує фінансові витрати на збирання необхідних даних. На початку проведення обстежень (у 1997 році) відповідні запитання ставилися тільки керівникам промислових підприємств, але пізніше вони були введені і до анкет, розроблених для інших галузей економіки (будівництва, роздрібної торгівлі, транспорту, сільського господарства і навіть сектору послуг).

Промисловість

Офіційною статистикою постійно реєструється невисокий рівень обсягів інвестицій, що спрямовуються у розвиток промислових підприємств. Природно, що така сама картина склалася й за результатами кон'юнктурних обстежень. Її отримано на основі відповідей керівників промислових підприємств на запитання щодо змін обсягів інвестицій порівняно з попереднім періодом. Узагальнену інформацію стосовно відповідей на це запитання представлено у вигляді балансу (рис. 1), який враховує тільки позитивні та негативні відповіді й надає можливість оцінити загальну тенденцію. На рис. 1 видно, що з 1999 р. до 2007 р. зберігалася тенденція до деякого покращання ситуації, проте у 2008 р. зафіксовано її припинення (баланс дорівнює 0%, а це означає, що ситуація порівняно з попереднім роком не змінилась). Одночасно з дослідженням змін значень балансу варто звернути увагу на достатньо велику частку підприємств, які обрали варіант відповіді про сталий (порівняно з попереднім роком) обсяг інвестицій. Ця частка змінюється значно активніше, ніж баланс, і дає цікаву додаткову інформацію. Наприклад, у період 1997–2003 рр. відбувалося значне коливання відсотка тих, хто не змінював обсяги інвестицій (протилежно до змін частки неотриманих відповідей), на фоні деякої тенденції до зростання, що, виходячи з загальної інформації, можна трактувати як коливання частки тих, які мають незначний обсяг інвестицій. А протягом наступного періоду (2003–2007 рр.) відбулося поступове зростання відсотка незмінних відповідей і зменшення частки неотриманих відповідей при загальній тенденції до зростання, тобто побільшало підприємств із невеликим обсягом інвестицій і його несуттєвими змінами. Упродовж 2008 року ситуація погіршилася: хоча відсоток підприємств, що повідомили про зростання інвестицій, залишився на рівні 2004–2006 рр., частка підприємств, які скоротили обсяг інвестицій, зросла в середньому на 8 п. п. порівняно з чотирма попередніми роками. При цьому відсоток підприємств, що вважають незмінним обсяги інвестицій, залишився на рівні 2006 року.

На рис. 2 представлено порівняння інформації щодо того, наскільки підприємства задовольняють свої потреби в інвестиціях і наскільки їм заважають у цьому умови отримання банківських кредитів. Відсоток підприємств, що повідомляють про повну відсутність інвестицій, скоротився протягом терміну досліджень з 80% до 37%, хоча не потребують їх по-

* Четвертий аналітичний огляд із запланованого циклу щодо використання інформації кон'юнктурних обстежень підприємств для статистичного моніторингу їх ділової активності. Попередні надруковано у № 2 (41) журналу за 2008 р. (с. 68–75), № 3 (42) журналу за 2008 р. (с. 71–80) та № 4 (43) журналу за 2008 р. (с. 59–68).

© М. В. Пугачова, 2009

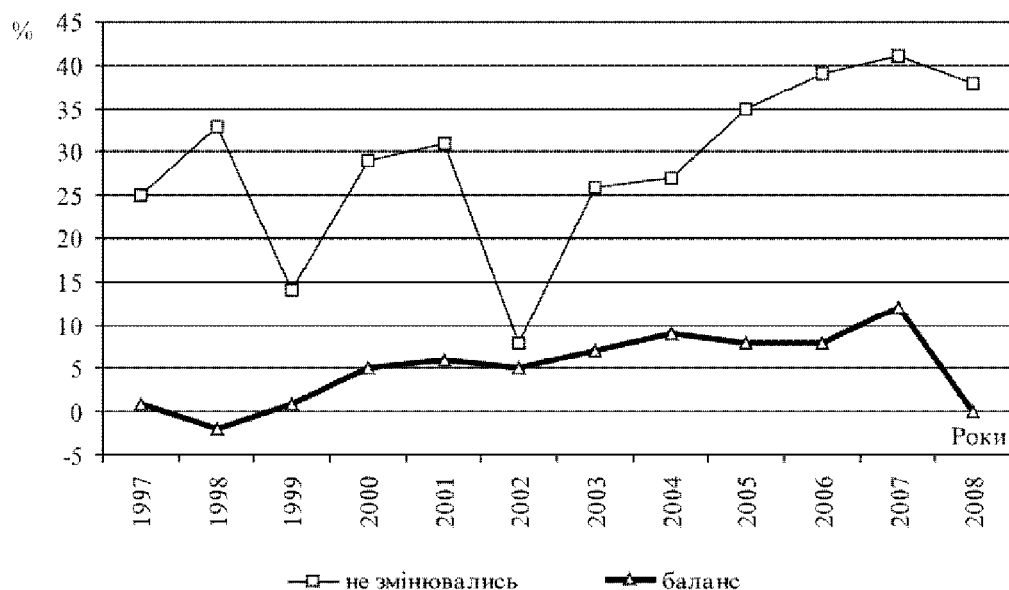

Рис. 1. Зміни обсягів інвестицій у промисловості України

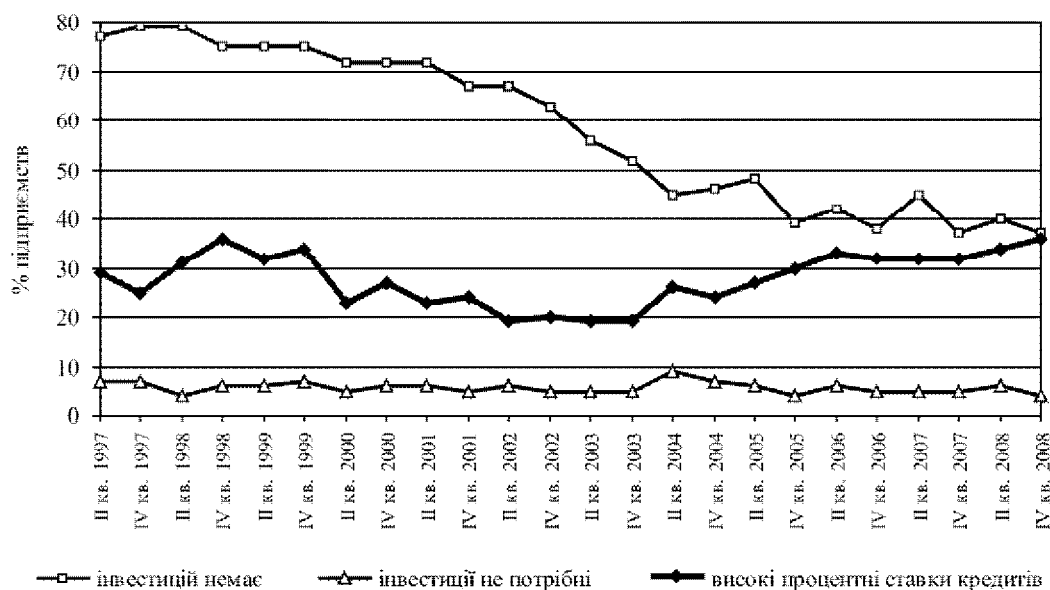

Рис. 2. Стан інвестування на промислових підприємствах

стійно тільки 4–6% респондентів. Проте в останні 5 років підприємства знову почали відчувати труднощі з отриманням кредитів для інвестування через високі процентні ставки, і протягом останнього року ситуація продовжувала погіршуватись: частка таких відповідей досягла максимального за весь період досліджень значення (36%), яке було зафіксовано тільки у IV кварталі 1998 року.

Джерелами фінансування інвестицій у 2008 році в середньому на 40,8% були власні кошти підприємств і на 10,6% – банківські кредити, причому (порівняно з 2007 р.) перше скоротилося на 2,6 п. п., а друге – зросло на 1,6 п. п. Найбільше власних коштів виділяли на інвестування підприємства з виробництва коксу і продуктів нафтопереробки (61,0%), електроенергії, газу та води (56,5%), хімічного виробництва (52,8%), а

використовували банківські кредити – підприємства з видавничої справи й поліграфічної промисловості (20,4%), з обробки металу (17,1%) та з виробництва гумових і пластмасових виробів (16,4%). Підприємства з виробництва коксу і продуктів нафтопереробки більше за інших використовували кошти власника (інвестора) (19,0%), а добувної промисловості – бюджетні кошти (7,9%).

Найбільшими стримуючими факторами для вкладання інвестицій є нестача у підприємств власних коштів (за останні 2004–2007 рр. цей фактор відмітили 37–45% респондентів) та високі процентні ставки банківських кредитів (відповідно, 24–33% опитаних). І зрозуміло, що в 2008 році вплив цих причин обмеження фінансування інвестицій посилюється: на 6 п. п. порівняно з 2007 роком збільшилася частка підпри-

ОБСТЕЖЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

емств, що потерпають від нестачі власних коштів (їх стало 48%), на 4 п. п. – від високих процентних ставок за кредитами (зросли до 36%) та на 8 п. п. – від труднощів з отриманням довгострокових кредитів (19% у 2008 р.). Вплив інших стримуючих інвестування причин, таких як недостатня прибутковість інвестицій, страх заборгованості тощо, залишається помірним і не збільшується (про них постійно повідомляють тільки 5–7% респондентів).

Серед напрямів вкладання інвестицій пріоритети теж з роками практично не змінюються (рис. 3): більша частина їх спрямовується у заміну старого та ремонт устаткованого обладнання. (Зазначимо, що при відповіді на багатоваріантні запитання анкети респонденти мають можливість обирати декілька варіантів). На нашу думку, особливо небезпечно те, що практично не збільшується відсоток підприємств, які спрямовують інвестиції на енерго- та ресурсозбереження.

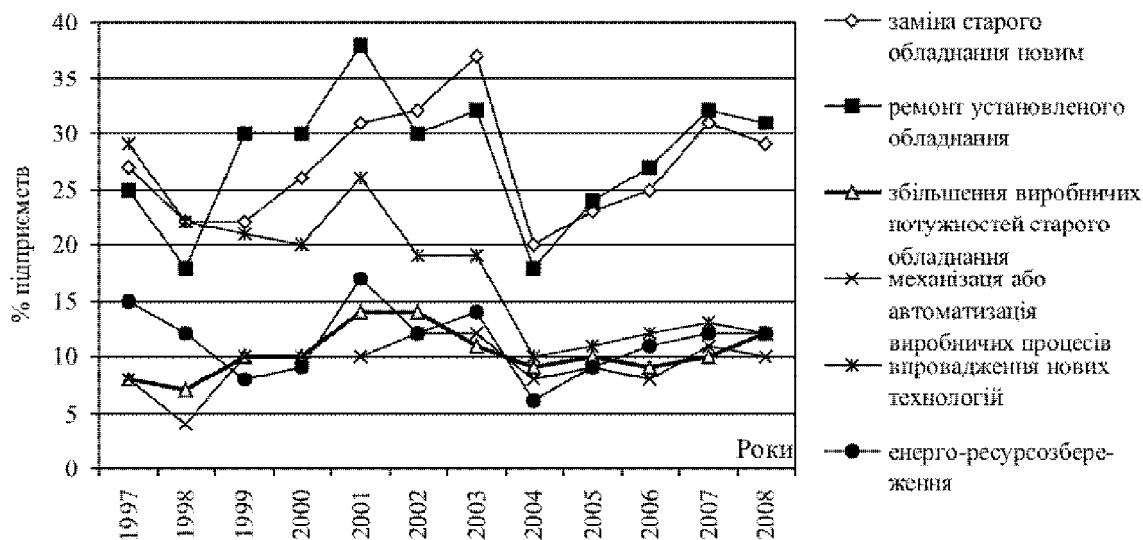

Рис. 3. Напрями вкладання інвестицій у промисловості

Підприємства також вкладають кошти у такі інновації, як перепідготовка кадрів, розробка та впровадження результатів науково-дослідних робіт, запровадження новітніх технологій тощо, хоча, за їх повідомленнями, наявного фінансування замало для розвитку виробництва. Порівняно з попередніми періодами у 2006–2008 рр. тільки на 3 п. п. збільшилася частка підприємств, що займалися перепідготовкою та / або наймом технічного персоналу (це 16,7% опитаних), але на 2,7 п. п. зменшилася частка респондентів, які впроваджували нову продукцію (28,7%), та на 1,5 п. п. – інформаційні системи (9,6%).

Будівництво

Інвестиційна політика будівельних підприємств досліджується протягом трьох останніх років кожного IV кварталу. І навіть на базі такої обмеженої кількості даних уже можна зробити деякі висновки. У 2006 р. значення балансу змін загального обсягу інвестицій становило –1% (тільки 12% респондентів повідомили про зростання), у 2007 р. зареєстровано значне покращання – баланс дорівнював +8% (18% опитаних збільшили обсяги інвестування). Причому найсуттєвіше покращилася ситуація у житловому та нежитловому будівництві: збільшення для цих видів об'єктів будівництва відмічають 21% респондентів. Дещо менше зростання обсягів спостерігається щодо

будівництва інженерних споруд та інших об'єктів (відповідно 15% та 11% опитаних). Загальний обсяг інвестицій у 2008 році порівняно з попереднім роком дуже зменшився: баланс становить –19%. Про скорочення обсягу інвестицій повідомили 27% опитаних керівників будівельних підприємств (найбільше – серед підприємств, зайнятих у житловому будівництві) і 36% респондентів не дали відповіді на це запитання, що може розглядатися, як відсутність таких.

Інвестиції у 2008 році, так само, як і в попередньому, найбільше спрямовувалися на збільшення виробничих потужностей за рахунок придбання нового будівельного устаткування та ремонт будівельного обладнання (відповідно 22% і 20% респондентів) (рис. 4). Енергозбереженню, як і у промисловості, будівельними підприємствами приділяється, на наш погляд, недостатньо уваги.

Найбільш негативний вплив на інвестиційну діяльність будівельних підприємств, як і промислових, справляє нестача власних коштів та неможливість скористатися банківськими кредитами (рис. 5). І це при тому, що тільки 9% підприємств у 2007 р. та 5% у 2008 р. не потребували інвестицій.

Роздрібна торгівля

На запитання щодо змін обсягів інвестицій, що ставилося і для попередньої проаналізованої галузі протягом IV кварталів 2006–2008 рр., більше полови-

Рис. 4. Напрями вкладання інвестицій у будівництві

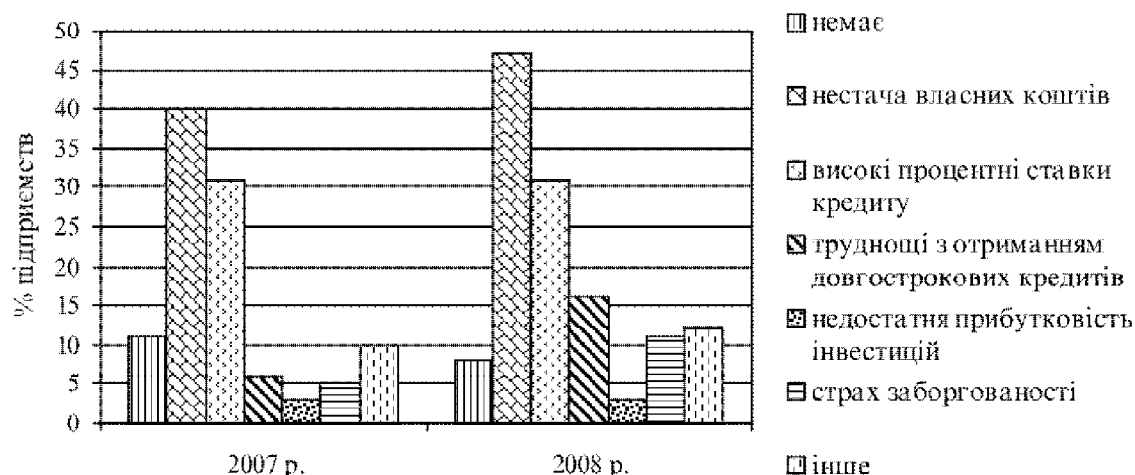

Рис. 5. Фактори, що стримують фінансування інвестицій у будівництві

ни респондентів (54–56%) не надавали відповідей. Скорочення обсягів за цим видом діяльності у 2008 році відбувалося не так швидко, як в інших галузях економіки (за винятком промисловості, де зафіксовано нульовий баланс змін): про зменшення обсягів інвестицій у торгівлі повідомили тільки 7% опитаних проти 2% у 2007 році. Зростання відбулося тільки на 6% підприємств, що на 3 п. п. менше, ніж у 2007 році.

Протягом трьох останніх років постійно збільшувалася частка підприємств, що взагалі не мали інвестицій (з 62% у 2006 р. до 66% у 2008 р.), хоча не потребує їх тільки 11–13% респондентів. Ті підприємства, що вкладали інвестиції, спрямовували їх переважно у розширення торгових площ (особливо у 2007 р.) та за деякими іншими напрямами (рис. 6).

При цьому впливу стримуючих факторів розвитку торговельного виробництва не відчували тільки 17% опитаних у 2007 р. (як і в попередньому) та 12% – у 2008 р. (рис. 7). Проте найбільша частка підприємств не інвестувала належно свою діяльність через нестачу власних коштів (це 25–28% респондентів) та високі процентні ставки кредитів (17–21%).

Транспорт

Баланс щодо змін загального обсягу інвестицій на транспорті у 2008 р. порівняно з попереднім уперше за три роки включення цього запитання до анкет обстежень транспортних підприємств набув від'ємного значення (–7%). За повідомленнями респондентів, загальний обсяг інвестицій збільшився лише у 10% опитаних підприємств, 39% відповіли, що він залишився незмінним. При цьому зростання зареєстроване тільки на підприємствах водного транспорту: суттєве – морського (баланс змін обсягів інвестицій дорівнює +43%) та дещо менше – річкового (+17%). За іншими видами транспорту баланси змін обсягів інвестицій від'ємні: –8% для міського та автодорожнього, –17% залізничного та –19% для авіаційного. Проте тільки 6% опитаних повідомили, що їх підприємства не потребують інвестицій.

На рис. 8 представлено розподіл відповідей респондентів стосовно напрямів вкладання інвестицій у 2008 році (у процентах до загальної кількості опитаних підприємств). Хоча, як і в інших галузях економіки, суттєва частина транспортних підприємств (65%

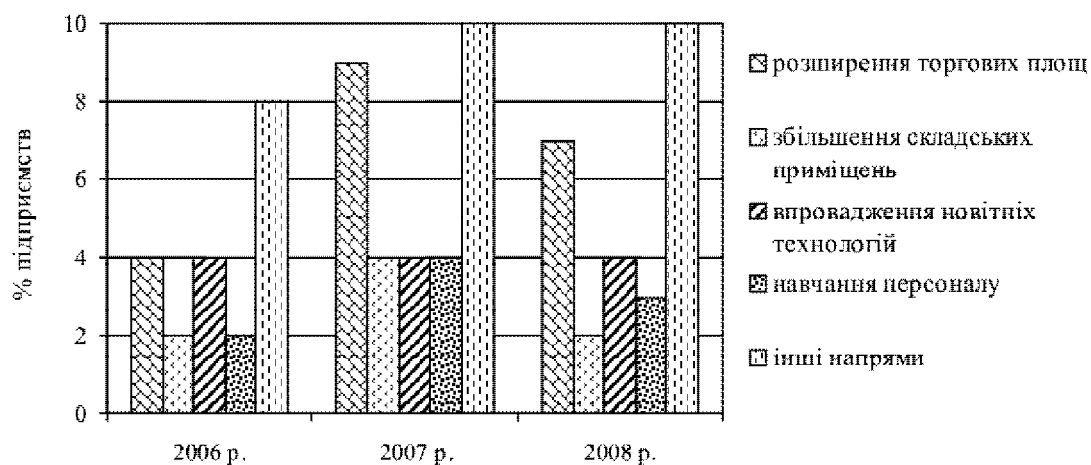

Рис. 6. Напрями вкладання інвестицій у роздрібній торгівлі

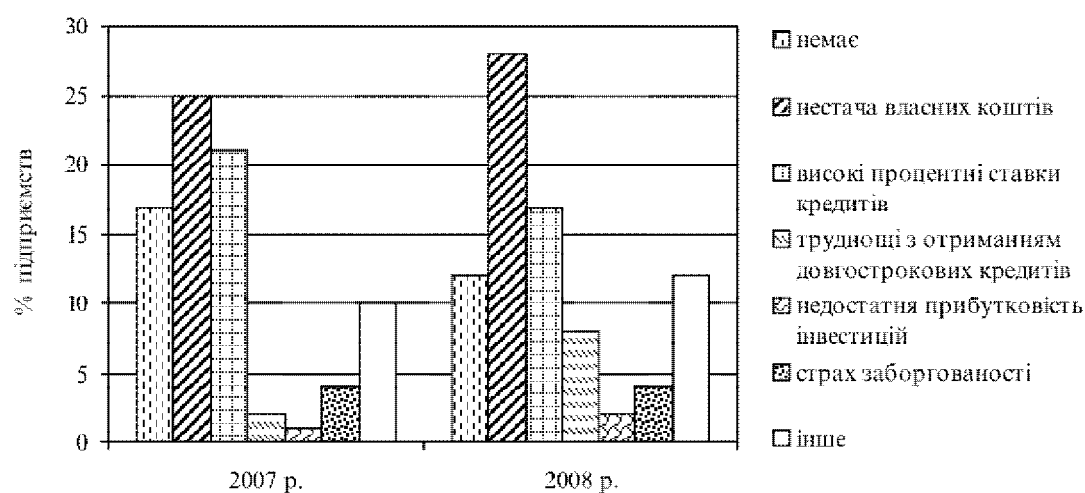

Рис. 7. Фактори, що стримують фінансування інвестицій у роздрібній торгівлі

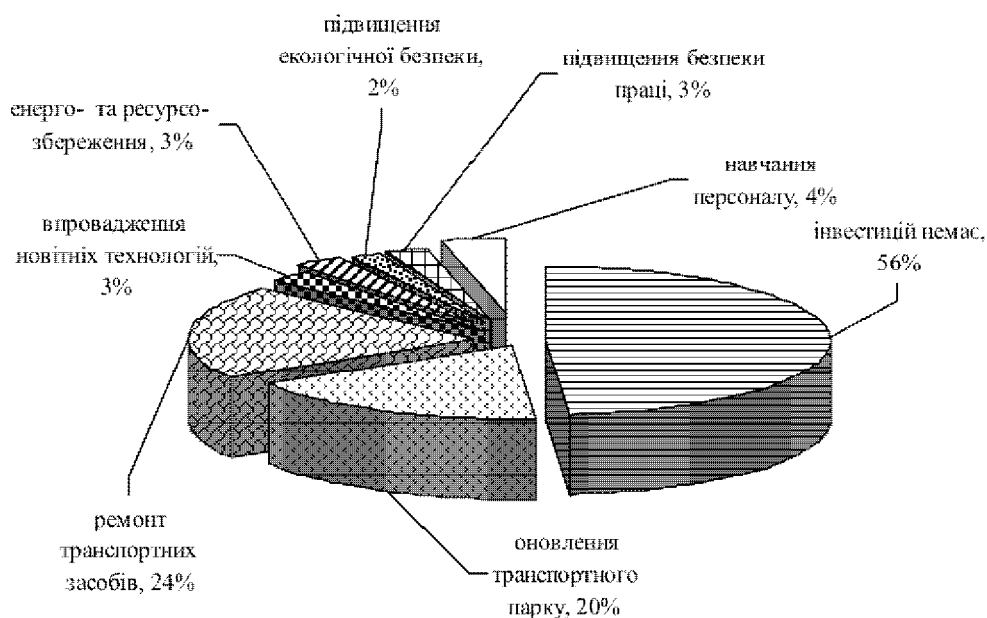

Рис. 8. Напрями вкладання інвестицій на транспортних підприємствах у 2008 р.

у 2007 р. і 56% у 2008 р.) взагалі не мала інвестицій. Фінанси тих підприємств, що мали інвестиції, в основному спрямовувалися на ремонт транспортних засобів та оновлення транспортного парку. Такі напрями

ми, як енерго- та ресурсозбереження, підвищення безпеки праці та навчання персоналу теж не дуже популярні для вкладання інвестицій серед транспортників, як і серед підприємців інших галузей економіки, при-

ОБСТЕЖЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

чому відсотки відповідей респондентів стосовно них не змінювалися протягом усіх трьох опитувань.

Обмежуючими фінансування інвестицій факторами на транспорті є, як і в інших галузях, нестача влас-

них коштів підприємств, високі процентні ставки кредитів та деякі інші проблеми (рис. 9). Тільки 10% респондентів у 2008 р. і 16% у 2007 р. вважали, що нічого не впливає на їх інвестиційні можливості.

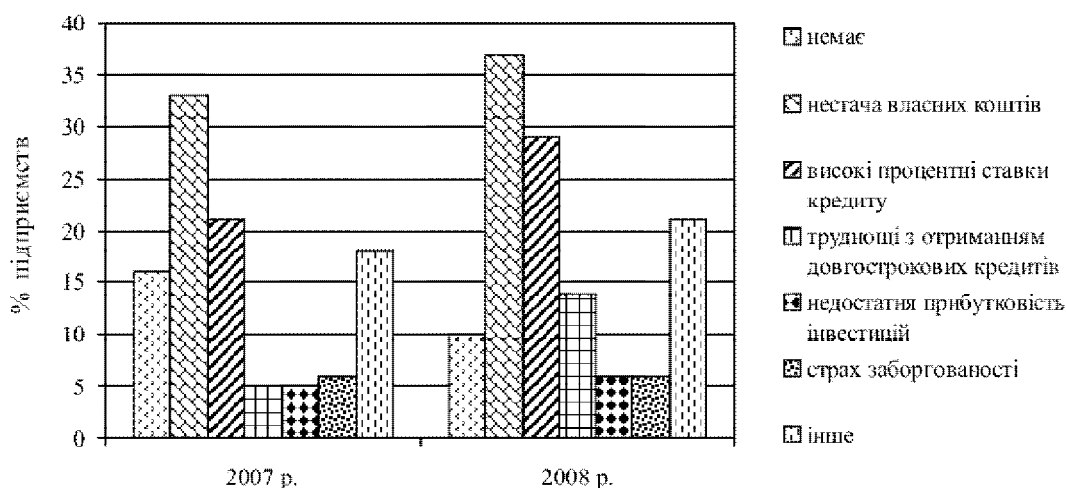

Рис. 9. Фактори, що стримують фінансування інвестицій у галузі транспорту

Сільське господарство

Інвестиційна політика сільськогосподарських підприємств теж досліджувалася в опитуваннях IV кварталів протягом трьох останніх років. Баланси змін обсягів інвестицій і в 2006 р., і в 2008 р. були негативними, тільки 2007 р. мав позитивні результати (баланс приблизно дорівнював 0%). При цьому постійно 11–17% респондентів повідомляли про збільшення обсягів інвестицій на своїх підприємствах. Приємно зауважити, що частка підприємств, які не мали інвестицій, поступово скорочувалася протягом трьох років: з 51% опитаних у 2006 р. до 41% – у 2008 р., хоча, безумовно, вона ще залишається достатньо великою.

Серед головних напрямів вкладання інвестицій –

придбання нової сільськогосподарської техніки (частка респондентів у 2008 р. збільшилася на 5 п. п. і становить 36%) та придбання необхідних матеріалів, таких як насіння, добрива, корми (30% респондентів), а також ремонт сільськогосподарської техніки (20%) (рис. 10). Підприємствами не приділяється увага таким важливим для їх нормального функціонування питанням, як розвиток системи збуту, механізація та автоматизація робіт, запровадження новітніх технологій, енергозбереження, навчання персоналу. Очевидно, що на вирішенні цих питань не дає зосередитися, головним чином, постійна нестача коштів, але може це спричинено нестачею уваги та обізнаності керівників підприємств, від яких і залежить вирішення інвестиційних проблем.

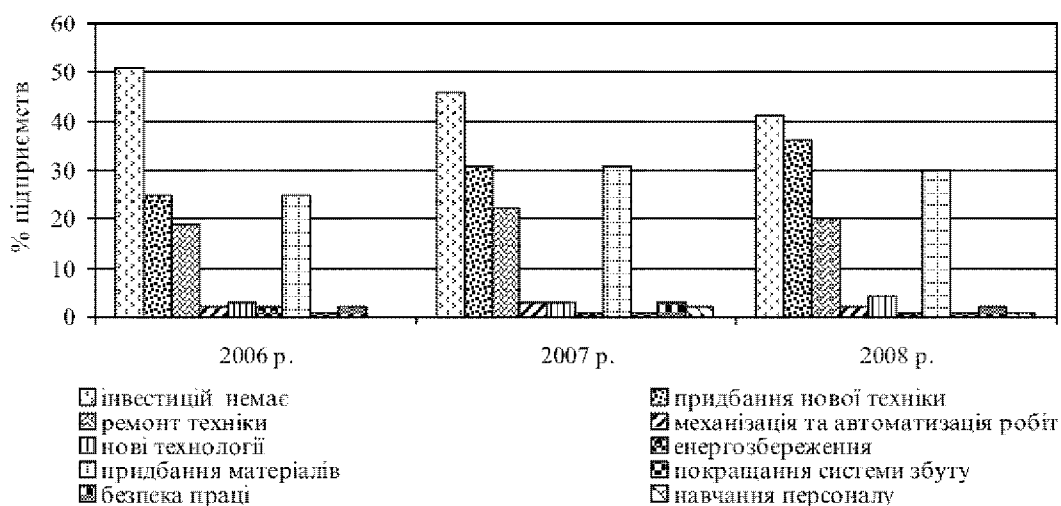

Рис. 10. Напрями вкладання інвестицій сільськогосподарськими підприємствами

На думку респондентів, на стан інвестування в сільському господарстві постійно негативно впливають ті самі фактори, що і в інших галузях економіки (рис. 11) – нестача коштів (її відмітили 48–51% опита-

них протягом трьох років) та високі процентні ставки кредитів (38–42%). Причому в минулому році вплив першого з вищезазначених факторів зменшився (відсоток підприємств скоротився на 3 п. п. – до 48%), а

ОБСТЕЖЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

другого – зріс (на 2 п. п. і досяг 42%), що можна пояснити, відповідно, високим минулорічним урожаєм і, як наслідок, покращанням фінансового стану сільгоспвиробників, а також кризою у банківській системі. Дещо менше впливають на процеси інвестування у сільському господарстві труднощі з отриманням довгострокових кредитів (15–22% протягом трьох

років, причому у 2008 р. зафіксовано найвище з цих значень) та страх заборгованості (15% у 2008 р. проти 10–13% у попередні роки).

Взагалі тільки 4% респондентів у минулому році (проти 8% у 2007 р.) зазначили, що для них не існує обмежень стосовно вкладання інвестицій, а 5% – що їх підприємства не потребують інвестицій.

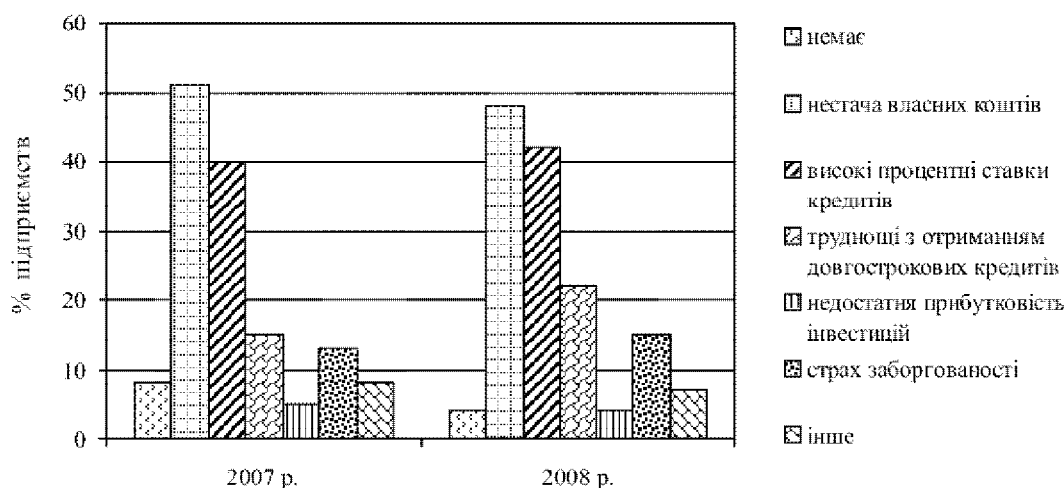

Рис. 11. Фактори, що стримують фінансування інвестицій у сільському господарстві

Нефінансові послуги

Серед підприємств сфери послуг наразі проведено два пілотних обстеження: у III кв. 2006 р. та у III кв. 2008 р. За повідомленнями респондентів, у 2008 році обсяг інвестицій у цій галузі економіки зріс. Це зазна-

чили 13% опитаних, хоча 37% респондентів взагалі не відповіли на запитання (баланс відповідей становить +4%). Найбільше збільшення фінансування інвестицій зафіксоване у готельному бізнесі, найменше – у сфері індивідуальних послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна обсягів інвестицій у сфері нефінансових послуг у I півріччі 2008 р. порівняно з попереднім

№ з/п	Вид діяльності (код за КВЕД)	Зростання	Без змін	Зменшення	Немає відповіді	Баланс
1	Готелі (55.1)	20	43	10	27	+10
2	Нерухомість (70)	15	38	10	37	+5
3	Найом (71)	11	51	7	31	+4
4	Інформатизація (72)	10	49	8	33	+2
5	Відпочинок (92)	15	41	9	35	+8
6	Індивідуальні послуги (93)	6	39	5	50	+1
7	Усього	13	41	9	37	+4

63% респондентів повідомили, що не мали інвестицій у 2008 р., хоча тільки 19% опитаних, на її думку, не потребують інвестицій.

Серед основних напрямів вкладання інвестицій – машини та устаткування й будівництво, хоча за кожним з них фінансування здійснюється невеликою часткою підприємств (рис. 12). Підприємствами сфери нефінансових послуг приділяється мало уваги таким напрямам інвестування, як впровадження інформаційних технологій, реклама (що дуже дивно для цього виду економічної діяльності), маркетингові дослідження. Зовсім не фінансувалися зміни у структурі управління підприємств.

Що ж стримувало інвестування на підприємствах сфери послуг? Як і в інших галузях економіки – це

нестача власних коштів підприємств та недоступність банківських кредитів через їх високі ставки (рис. 13). Значно менше турбують підприємства труднощі з отриманням довгострокових кредитів, страх заборгованості, неприбутковість інвестицій і майже не турбує нестача працівників (як відомо, ринок праці з середини минулого року став постійно поповнюватися безробітними). Дещо більшу частку респондентів (9%) відвертає від вкладання грошей нестабільність прогнозованого попиту на послуги їх підприємств.

Сфера нефінансових послуг наразі має найвищий відсоток підприємств (25%) серед усіх досліджених видів економічної діяльності, що не відчувають стримуючих для вкладання інвестицій факторів. Для порівняння: у промисловості, роздрібній торгівлі й

ОБСТЕЖЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

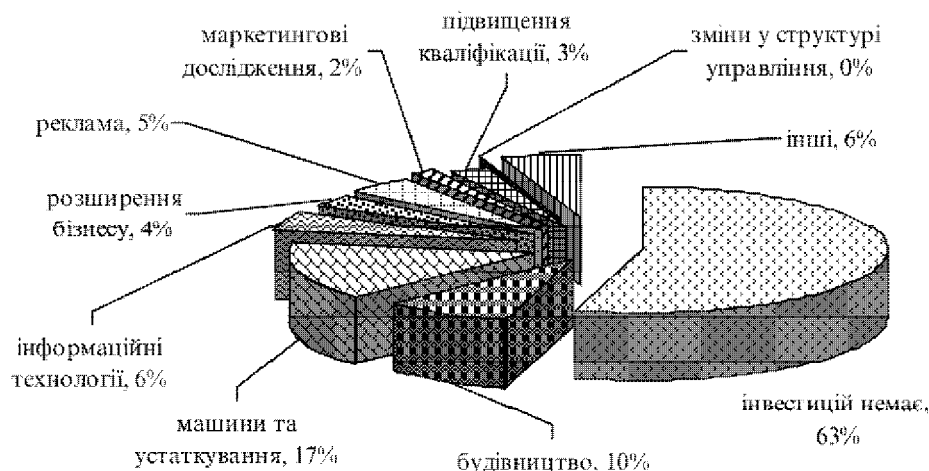

Рис. 12. Напрями вкладання інвестицій на підприємствах сфери послуг

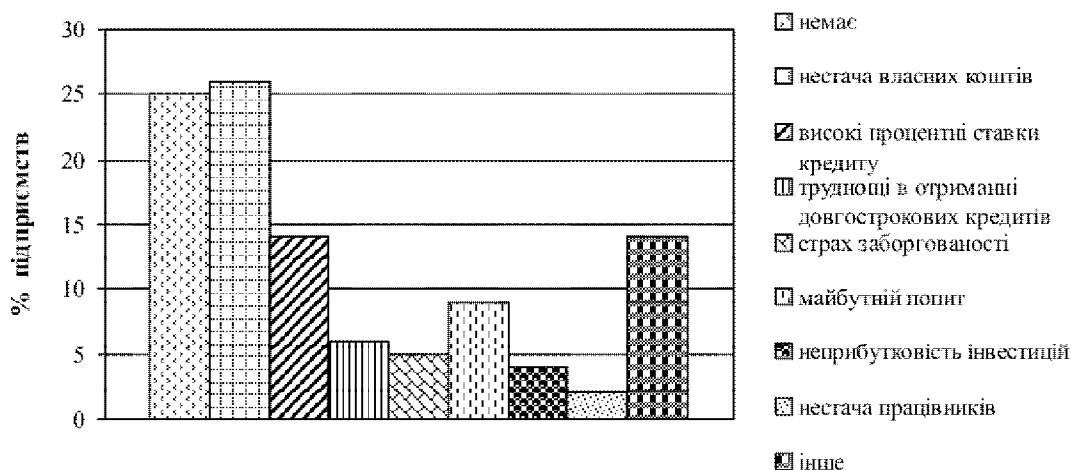

Рис. 13. Фактори, що стримували фінансування інвестицій у сфері послуг у 2008 р.

транспорті таких тільки 10–12%, у будівництві – 8%, а у сільському господарстві – взагалі тільки 4%.

Таким чином, аналіз стану інвестування на підприємствах розглянутих галузей економіки дає підстави стверджувати, що інвестиційна політика підприємств жодної галузі не забезпечує можливостей для їх стрімко-

го зростання (рис. 14). А фінансова криза, що наразі панує у світі, тільки дещо погіршила ситуацію, яку і раніше не можна було назвати задовільною.

Очевидно, на жаль, що обстеження 2009 року не принесуть позитивних результатів стосовно цієї сфери діяльності підприємств.

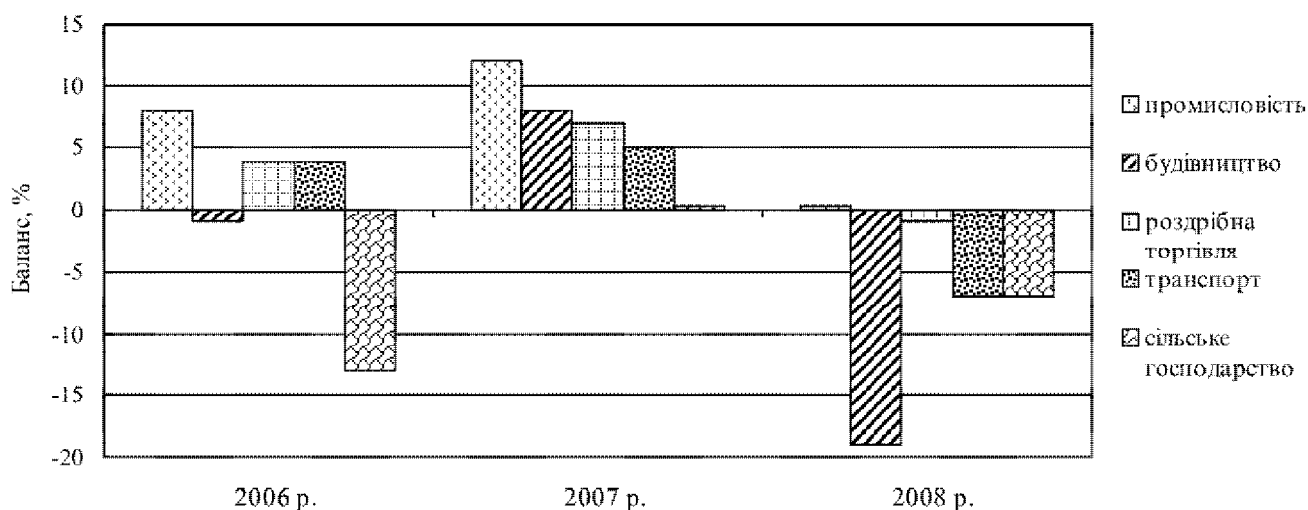

Рис. 14. Зміни обсягів інвестицій порівняно з попереднім роком

ОБСТЕЖЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Отже, обстеження ділової активності надають можливість дослідити, як підприємства різних галузей реагують на зміну економічної кон'юнктури і що їм заважає проводити адекватну інвестиційну політику.

Деякі інші статистичні дані щодо кон'юнктурних обстежень підприємств регулярно публікуються на

сайті НТК статистичних досліджень за адресою <http://www.ntkstat.com.ua>, а більш докладну аналітичну інформацію (зокрема, за видами економічної діяльності у промисловості, об'єктами виробничого призначення у будівництві та за видами транспорту) і результати обстежень можна отримати у спеціальних звітах, що регулярно готуються НТК статистичних досліджень.

Вітаємо з ювілеєм!

***Стельмах
Любов Миколаївну,***

директора департаменту статистики населення
та адміністративно-територіального устрою
Держкомстату України.

Бажаємо щастя, радості,
здоров'я, успіхів, усіляких гараздів!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Регіональна диференціація показників відтворення населення АР Крим за допомогою кластерного аналізу та на підставі багатовимірної середньої

О. В. Горобець,
аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Погіршення демографічної ситуації в Україні, різке зниження народжуваності та зростання смертності за останні десятиліття потребують значної уваги не тільки науковців, але й держави у цілому. Для реалізації положень Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року [1] та підготовки проведення Всеукраїнського перепису населення України у 2011 році необхідно сконцентрувати увагу на дослідженні процесу відтворення населення як природного, так і механічного. З метою розробки заходів щодо забезпечення стабілізації відтворення населення потребують також вивчення чинники, що сприяли зростанню народжуваності у 2007 році у розрізі регіонів України, зокрема в Автономній Республіці Крим (АРК). За умови регіональної диференціації показників розвитку регіонів можливе використання методики кластерного аналізу.

Заслужують уваги праці вчених, які досліджували методологію та розробляли методику кластерного аналізу, а саме: Дж. Неймана, Д. Гейла, П. Чебишева, І. Манделя, В. Вітлінського, А. Єріної, З. Пальян та ін. Проте порівняльного аналізу статистичної регіональної диференціації показників природного та механічного відтворення населення Криму не проводилося. Метою статті є дослідження відтворення населення Автономної Республіки Крим за 2007 рік із застосуванням методології кластерного аналізу, ітераційної процедури та на підставі багатовимірної середньої.

Серед учених, які розвивали та використовували методологію кластерного аналізу, першим термін “кластер” використав К. Тріон у 1939 р. У перекладі з англійської “cluster” означає “гроно, згусток, пучок, група” [2, с. 209]. Основне завдання кластерного аналізу полягає у формуванні груп, класів однорідних одиниць сукупності у багатовимірному просторі. Однорідність сукупності визначається правилом обчислення певної метрики, що характеризує ступінь подібності (схожості) двох одиниць сукупності. Такою метрикою може бути відстань між ними або коефіцієнт подібності. Вважається, що схожі за вибраними метриками одиниці належать до одного типу, тобто є однорідними. Вибір метрики є вузловим моментом кластерного аналізу, від якого залежить кінцевий варіант поділу сукупності на класи.

Науковцями вже були проведені дослідження з визначення регіональної типології репродуктивного потенціалу населення України за демографічними параметрами, згідно з яким Автономна Республіка

Крим була віднесена до другого типу регіонів із середніми по Україні показниками народжуваності та відтворення [3, с. 172].

Кластерний аналіз відтворення населення Криму за 2007 рік будемо проводити на основі ітераційної процедури, що передбачає використання безпосередньо первинних даних і формування кластерів одного рангу, які ієрархічно не підпорядковані. При проведенні кластеризації використано алгоритм *k*-середніх, в якому реалізовано ідею утворення груп за принципом “найближчого центра”. На першому кроці ітераційного процесу здійснюється орієнтований поділ сукупності на кластери і визначаються центри тяжіння (багатовимірні середні) цих кластерів. На другому кроці обчислюються Евклідові відстані одиниць сукупності до центрів тяжіння виділених кластерів, і кожну з них відносять до того кластера, центр тяжіння якого найближчий. На третьому кроці розраховуються центри тяжіння кластерів. Кроки 2 і 3 повторюються декілька разів, поки склад кластерів не стабілізується. Ітерації за принципом *k*-середніх у явному вигляді не використовують критеріїв якості класифікації, проте неявно вони мінімізують внутрішньогрупові дисперсії, забезпечуючи цим однорідність сформованих кластерів [4, с. 48].

Виходячи з трактування відтворення населення в широкому розумінні, а саме як відновлення його чисельності, статеві-вікового, сімейного складу та всіх інших його структур і властивостей, передусім соціально-економічних [5, с. 319], можемо провести класифікацію за допомогою таких показників:

1. Показник 1 – сумарний коефіцієнт плідності, дітей;
2. Показник 2 – коефіцієнт смертності, ‰;
3. Показник 3 – загальне демографічне навантаження на населення віком 15–64 роки;
4. Показник 4 – сальдо міграції, ‰;
5. Показник 5 – середній вік матері при народженні дитини, роки;
6. Показник 6 – нетто-коефіцієнт відтворення жіночого покоління;
7. Показник 7 – коефіцієнт народжуваності, ‰.

Для порівняльного оцінювання відтворення населення у регіонах АРК будемо використовувати існуючу інформаційну базу Головного управління статистики в Автономній Республіці Крим (табл. 1, за даними [6; 7]).

Розрахунки здійснюються з використанням програмного пакета StatSoft Statistica 7.0. У цій програмі реалізовані агломеративні методи мінімальної дисперсії: деревовидна кластеризація – joining (tree

Матриця вихідних даних для проведення кластерного аналізу відтворення населення АРК у 2007 році

Показники Регіони АРК	1	2	3	4	5	6	7
Міста							
1. Сімферополь	1,006	15,3	387	0,7	27,60	0,62	11,00
2. Алушта	1,000	16,6	392	4,7	26,70	0,61	10,20
3. Армянськ	1,007	13,9	408	1,1	25,80	0,73	12,10
4. Джанкой	1,010	22,2	470	-6,9	26,60	0,71	13,00
5. Євпаторія	1,005	14,3	387	9,6	26,40	0,63	9,70
6. Керч	1,009	17	400	2,1	26,30	0,62	7,70
7. Красноперекіпськ	1,014	13,4	356	-2,6	25,80	0,72	9,40
8. Саки	1,007	18,4	467	-16,1	26,10	0,68	11,70
9. Судак	1,003	14,1	434	10,5	26,80	0,61	13,40
10. Феодосія	1,002	17,6	427	7,8	26,80	0,61	9,30
11. Ялта	1,013	15,2	395	3,1	26,80	0,62	8,60
Райони							
1. Бахчисарайський	1,001	16,8	444	2,8	25,90	0,72	12,50
2. Білогірський	1,000	16,2	432	1,5	26,00	0,71	13,30
3. Джанкойський	1,001	16,8	466	-5,3	25,80	0,73	12,60
4. Кіровський	1,005	16,2	462	-4,4	26,10	0,70	11,30
5. Красногвардійський	1,007	16,5	420	2,5	25,90	0,69	11,70
6. Красноперекіпський	1,005	15,9	445	-4,1	25,90	0,71	12,90
7. Ленінський	1,003	17,4	410	-2,2	25,60	0,70	10,80
8. Нижньогірський	1,000	16,6	430	-0,5	25,80	0,72	11,70
9. Первомайський	1,000	13,9	419	-9,6	25,90	0,71	10,40
10. Роздольненський	1,003	14,2	429	-1,6	25,80	0,70	10,70
11. Сакський	1,001	16,1	407	1,8	26,20	0,63	11,80
12. Сімферопольський	1,002	13,6	389	8,9	26,80	0,60	12,30
13. Советський	1,000	14,7	424	-2,4	26,20	0,73	14,70
14. Чорноморський	1,002	16,8	442	1,1	25,90	0,70	13,40

clustering), двовходова кластеризація – two-way, а також дивізійний метод k -середніх – k -means. У методі деревоподібної кластеризації розглядаються різні правила ієрархічного об'єднання в кластери: одиночного зв'язку (single Linkage), повного зв'язку (complete Linkage), незваженого попарного середнього (unweighted pair-group average), зваженого попарного середнього (weighted pair-group average), незваженого центроїдного (unweighted pair-group centroid), зваженого центроїдного (weighted pair-group centroid), метод Уорда (Ward's method) [7, с. 245].

При проведенні кластерного аналізу регіональної диференціації показників відтворення населення Автономної Республіки Крим було використано правило зваженого попарного середнього, за якого відстань між двома кластерами визначається як середня відстань між усіма парами об'єктів у них. При розрахунку розміри відповідних кластерів використовуються як зважені коефіцієнти. На наш погляд, цей метод є ефективним тоді, коли об'єкти в дійсності формують різні групи та є ймовірність, що розміри кластерів не будуть однаковими. Результати ієрархічних процедур кластеризації ілюструють-

ся деревоподібними діаграмами – дендрограмами. На рис. 1 зображена горизонтальна дендрограма результатів кластерного аналізу регіонів АРК за досліджуваними показниками відтворення населення у 2007 році.

За оцінкою рівня показників відтворення населення регіони Криму було об'єднано в наступні групи (табл. 2).

Після проведення ітераційної класифікації регіонів АРК наступним етапом кластерного аналізу є розрахунок середніх показників за кластером (табл. 3).

Для більш детальної порівняльної характеристики відтворення населення територій Криму треба взяти до уваги такий показник, як середня чисельність постійного населення: для першого кластера цей показник за 2007 р. становить 163,38 тис. осіб; другого – 55,53; третього – 56,01; четвертого – 50,63 та п'ятого – 44,84 тис. осіб [5].

До регіонів, що сформували групу з високими показниками відтворення населення, увійшли столиця автономії та курортні міста Криму, а також Сімферопольський район, тому середня чисельність населення за цим кластером найбільша. Найменшу смертність за

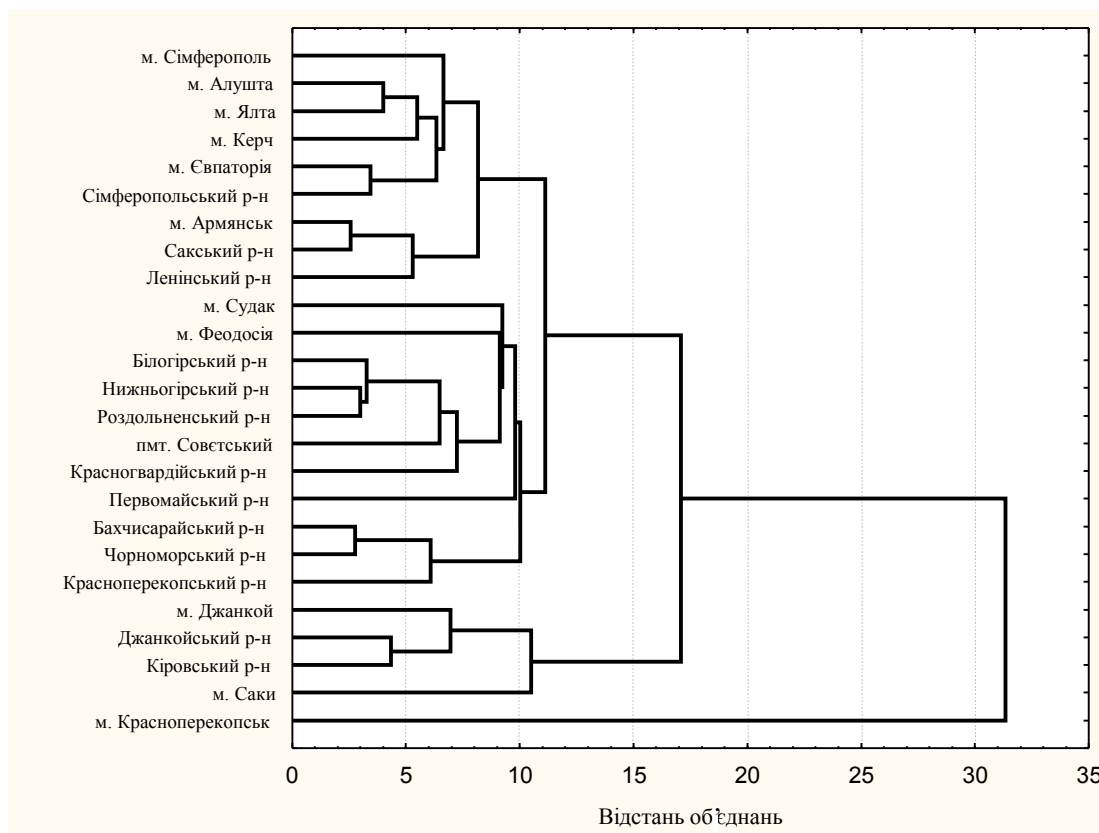

Рис. 1. Горизонтальна дендрограма результатів кластерного аналізу регіонів Криму у 2007 році

Таблиця 2

Регіональна типологія Автономної Республіки Крим
за рівнем показників відтворення населення у 2007 році

Кластер	Рівень показників відтворення населення	Регіони АРК
1	Високий	міста Сімферополь, Алушта, Ялта, Керч, Євпаторія та Сімферопольський район
2	Достатній	міста Судак та Феодосія, райони Білогірський, Нижньогірський, Роздольненський, Красногвардійський, Первомайський, Советський
3	Середній	місто Армянськ, райони Сакський, Ленінський
4	Низький	райони Бахчисарайський, Чорноморський, Красноперекіпський
5	Незадовільний	міста Джанкой, Красноперекіпськ та Саки, райони Джанкойський, Кіровський

Таблиця 3

Середні значення показників відтворення населення у 2007 р. для кожного кластера

Показники \ Кластер	1	2	3	4	5	6	7
1	1,0059	15,33	0,39	4,85	26,77	0,617	9,92
2	1,0035	15,80	0,41	0,23	25,87	0,687	11,57
3	1,0017	15,48	0,43	1,03	26,15	0,685	11,90
4	1,0028	16,50	0,44	-0,07	25,90	0,710	12,93
5	1,0074	17,40	0,44	-7,06	26,08	0,708	11,60

цим кластером (15,33 осіб на 1000 мешканців) можна пояснити поширеністю медичних закладів та належною якістю обслуговування. Достатня забезпеченість

робочими місцями у великих містах пояснює низьке значення середнього демографічного навантаження та велике додатне сальдо міграції (+4,85‰). Ця сама

причина є найсуттєвішим фактором максимального середнього віку матері при народженні по АРК (майже 27 років) та низького середнього коефіцієнта народжуваності (9,92‰). У цій групі найнижче значення коефіцієнта народжуваності, що, однак, нівелюється найменшим коефіцієнтом смертності.

Регіони Криму з низьким середнім сумарним коефіцієнтом плідності, але з доволі високим середнім коефіцієнтом народжуваності мають достатній рівень показників відтворення населення.

Регіони, що характеризуються середнім рівнем показників відтворення, переважно заселені кримськотатарським населенням, національні та релігійні переваги якого пояснюють найменший середній вік матері при народженні дітей.

Зазначимо, що регіони, об'єднані у другий та третій кластери, мають не дуже великі розбіжності за показниками природного відтворення населення. Однак суттєва різниця щодо сальдо міграції як показника механічного відтворення населення потребує їх розділення на окремі кластери.

Для регіонів з низьким рівнем показників відтворення населення є характерним найбільше середнє значення нетто-коефіцієнта відтворення жіночого покоління та коефіцієнта народжуваності по АРК. Однак за даними статистики тільки у Східному районі у 2007 році було зареєстровано природний приріст населення.

Найбільше середнє демографічне навантаження на населення виявлено в регіонах, що мають незадовільний рівень показників відтворення. Це можна пояснити як від'ємним середнім сальдо міграції (–7,06‰), так

і значною кількістю померлих за найменшої середньої кількості населення по АРК у цілому.

Отже, за результатами проведеного дослідження з використанням кластерного аналізу за рівнем показників відтворення населення регіони Автономної Республіки Крим було згруповано у п'ять кластерів. На підставі багатовимірної середньої виявлено нерівномірність відтворення населення у регіонах. Значення показників, що є свідченням задовільного стану відтворення населення, виявлено в регіонах з високим рівнем показників, але у цих регіонах найменша народжуваність. Регіони, в яких рівень показників визначено як достатній та середній, мають несуттєві розбіжності за показниками природного відтворення населення, однак значно відрізняються за міграційними характеристиками. У районах з низьким рівнем показників водночас спостерігаються найвищі показники природного відтворення населення: нетто-коефіцієнт відтворення жіночого покоління та коефіцієнт народжуваності. У регіонах з незадовільним станом показників, до яких належать райони степового Криму, найбільша кількість померлих та від'ємне значення сальдо міграції, що відображає погіршення демографічної ситуації. Така розбіжність за характеристиками є підтвердженням поглиблення процесу урбанізації.

Кластерний аналіз є одним із методичних підходів до дослідження відтворення населення. Його використання разом з іншими статистичними методами сприятиме прийняттю обґрунтованих стратегічних рішень щодо управління соціально-економічним розвитком регіону.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року” від 06.06.2007 р. № 382-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=382-2007-%F0>
2. Англо-український словник: близько 120000 слів : у 2 т. / [уклад. М. І. Балла]. — К. : Освіта, 1996. — Т. 1 : А–М. — 1996. — 752 с.
3. Пальян З. О. Статистична оцінка демографічних перспектив регіонів України / З. О. Пальян // Проблеми статистики : [зб. наук. праць]. — К. : Науково-технічний комплекс статистичних досліджень, 2007. — Вип. 8. — С. 170 — 174.
4. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : [навч. посіб.] / Єріна А. М. — К. : КНЕУ, 2001. — 170 с.
5. Стеценко С. Г. Демографічна статистика : [підруч.] / Стеценко С. Г. — К. : Вища школа, 2005. — 415 с.
6. Населення Автономної Республіки Крим за 2007 рік. Демографічний щорічник / [за ред. О. А. Мискова]. — Сімферополь : Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2008. — 188 с.
7. Розподіл постійного населення Автономної Республіки Крим за статтю та віком на 1 січня 2008 року : [стат. зб.] / [за ред. О. А. Мискова]. — Сімферополь : Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2008. — 116 с.
8. Халафян А. А. Statistica 7. Статистический анализ данных : [учеб.] / Халафян А. А. — [3-е изд.] — М. : ООО “Бином-Пресс”, 2007. — 512 с.

Статистическая оценка динамики и структуры преступности в Республике Беларусь за период 1990–2007 гг.¹

И. А. Даукиш,
кандидат экономических наук, доцент,
Белорусский государственный
экономический университет

Республика Беларусь, являясь членом мирового сообщества, испытывает влияние процессов глобализации, в том числе и в области криминализации общества. В Беларуси за период 1990–2007 гг. на фоне снижения численности населения страны (в среднем за год на 0,3%) среднегодовой темп прироста количества зарегистрированных преступлений составил 5,2%. Численность лиц, совершивших преступления, увеличилась с 42 400 чел. до 77 778 чел., то есть примерно в два раза [8].

В 1991 г. среди стран бывшего СССР Беларусь занимала по уровню преступности 4-е место после России, Казахстана и Молдовы. В 1995 году она вышла на 2-е место после России с коэффициентом преступности 128 преступлений на 10 тыс. населения. К 2000 году в большинстве государств СНГ зафиксировано снижение коэффициента преступности, однако в Беларуси он продолжал расти, и был самым высоким (136 случаев на 10 тыс. населения) после России. В 2006 году эту позицию Беларусь сохранила, хотя показатели изменились: Россия – 202; Беларусь – 194; Казахстан – 128; Молдова – 69 случаев на 10 тыс. человек [2]. Таким образом, статистические данные свидетельствуют, что по уровню преступности, а следовательно, и криминализации общества, Беларусь приближается к России, опережая все другие государства СНГ.

Наиболее распространенным видом преступлений в Республике Беларусь являются кражи: доля лиц, осужденных за это деяние, в 1995 г. возросла на 53,8% по сравнению с 1990 г. и составила 51,3% в структуре преступности, в 2007 г. произошло ее снижение до 30,1%. Значительный удельный вес в рассматриваемой структуре занимают хулиганство и грабеж – соответственно 10,2% и 6,3% в 2007 г. Их уровни по сравнению с 1990 г. изменились незначительно. Число насильственных преступлений (умышленных убийств и умышленного причинения тяжкого телесного повреждения) характеризуется относительной стабильностью – варьирует в пределах 1,2–1,4% и 2,3–2,4% соответственно. Нарастающая тенденция наблюдается в группе преступлений, связанных с наркотиками. Удельный вес осужденных за данный вид преступлений за 1990–2007 гг. возрос в 5,5 раза и составил примерно 4% в 2007 г. [1].

Территориальное распространение количества зарегистрированных преступлений по регионам Беларуси характеризуется следующим образом: наибольший уровень показате-

ля в 2007 г. зафиксирован в г. Минске (217 случаев на 10 тыс. населения), в то время как республиканский уровень составляет 186 случаев на 10 тыс. населения; в Могилевской области – 209, Минской – 200, Гомельской – 191, Витебской – 168, Гродненской – 151, Брестской области – 138 преступлений (рис. 1, по данным [7])

Численность осужденных по приговорам суда, вступившим в законную силу, является вторым по значимости показателем оценки состояния преступности в стране. Несоответствие количества официально зарегистрированных преступлений и численности осужденных объясняется следующими обстоятельствами:

- суд часть деяний признает не общественно опасными;
- часть преступлений остается нераскрытыми;
- часть дел прекращается в связи с не обнаружением или смертью виновных;
- суд может изменить квалификацию преступления;
- лицо, совершившее несколько преступлений, учитывается только один раз – в строке отчета, предусматривающего преступление, за которое судом назначено наиболее суровое наказание;
- при соучастии число осужденных больше, чем количество преступлений.

Численность осужденных в 2007 г. достигла значения 70 996 чел., что по сравнению с 1990 г. больше в 2,4 раза. Доля численности осужденных, повторно совершивших преступления, увеличилась с 31,5% в 1990 г. до 51,9% в 2007 г. при среднегодовом темпе прироста в 8,4%. Как правило, совершаемые повторно преступления отличаются более высокой степенью

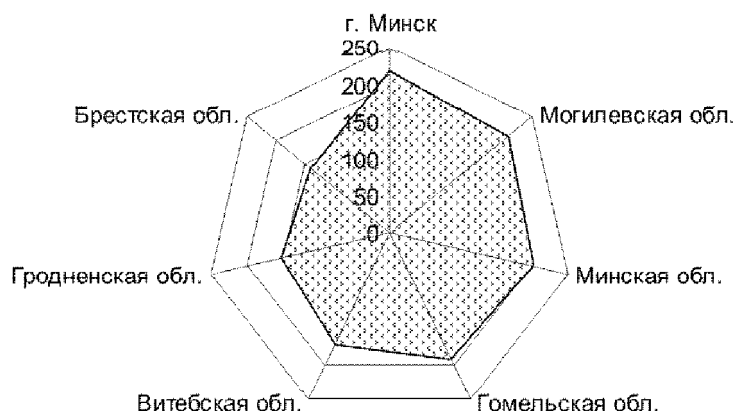

Рис. 1. Распределение преступности по регионам Республики Беларусь, 2007 г. (случаев на 10 тыс. человек)

¹ Друкується мовою оригіналу
© И. А. Даукиш, 2009

тяжести, а значит, представляют и большую угрозу общественной безопасности [1].

На динамику уровня преступности существенное влияние оказывают изменения в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве, заключающиеся во вводе или устранении уголовной ответственности за те или иные деяния. Проверку правильности политики привлечения лиц к уголовной ответственности можно произвести путем сопостав-

ления числа зарегистрированных преступлений и численности осужденных лиц (рис. 2, по данным [8]). В общем виде “линия преступности” должна быть параллельна “линии судимости”. Расхождение или сближение этих линий отражает существенные колебания в практике освобождения лиц от уголовной ответственности, а следовательно, позволяет дать приближенную характеристику работы правоохранительных органов.

Рис. 2. Динамика зарегистрированных преступлений и численности осужденных в Республике Беларусь за 1990–2007 гг.

Из рисунка следует, что тенденции динамики зарегистрированных преступлений и численности осужденных за период 1990–2007 гг. примерно совпадают. Значительные расхождения можно выделить лишь в 2001 г. и 2005 г.

Сравнительный анализ практики привлечения к судебной ответственности лиц, совершивших правонарушения, можно осуществить на основе показателей, представленных в табл. 1 (по данным [8]).

Таблица 1

Динамика коэффициентов привлечения граждан, совершивших преступления, к уголовной ответственности в Республике Беларусь за 1990–2007 гг.

Год	Численность осужденных, чел.			В том числе:					
				в % к численности лиц, совершивших правонарушения			в % к численности населения		
	всего	мужчины	женщины	всего	мужчины	женщины	всего	мужчины	женщины
1990	29840	26856	2984	70,38	73,42	51,25	0,29	0,56	0,06
1995	58819	50761	8058	84,12	87,99	65,87	0,58	1,07	0,15
2000	57074	48056	9018	83,66	85,56	74,75	0,57	1,03	0,17
2001	50349	43955	6394	91,05	91,10	90,73	0,51	0,94	0,12
2002	53626	47030	6596	85,69	86,74	78,88	0,54	1,01	0,13
2003	65383	57210	8173	91,31	91,76	88,23	0,66	1,24	0,16
2004	73713	65015	8698	89,71	91,30	79,40	0,75	1,42	0,17
2005	77594	68128	9466	88,30	89,30	81,10	0,80	1,50	0,18
2006	78238	67910	10328	99,40	99,90	96,30	0,81	1,50	0,20
2007	70996	61733	92630	92,30	91,50	90,00	0,73	1,37	0,18

Анализ данных таблицы показывает, что со второй половины 1990-х гг. наблюдается достаточно высокий уровень привлечения граждан, совершивших противоправные действия, к уголовной ответственности.

Если в 1990 г. судом Республики Беларусь было оправдано около 30% задержанных, в том числе 26,6% мужчин и 48,7% женщин, то к 2007 г. этот показатель снизился до 7,7% от численности задержанных до

8,5% и 10,0% для мужчин и женщин соответственно.

Сопоставление динамики показателей численности осужденных и постоянного населения Беларуси позволяет оценить степень криминализации общества. Как видно из данных таблицы, этот процесс прогрессирует, что характеризуется увеличением доли осужденных лиц в общей численности населения за изучаемый период на 0,44 процентных пункта. В разрезе пола в 2007 г. осуждено 1,37% мужского населения и 0,18% женского. Однако следует отметить, что реальную оценку состояния судимости в стране могут дать коэффициенты судимости, рассчитанные для населения криминологически активного возраста (старше 14 лет), а следовательно, уровни изучаемых показателей будут в несколько раз выше.

Структура осужденных по назначенным мерам наказания позволяет рассчитать динамику тяжести совершенных правонарушений при помощи индекса судимости, пространственное и временное сопоставление которого обеспечивает объективную оценку реальной криминогенной обстановки в стране. Для расчета этого индекса в качестве весов криминологи Г. Забрянский, Н. Кузнецова, А. Шляпочников предлагают использовать баллы по условной шкале, учитывающей меры наказания, по принципу: более строгому наказанию присваивается более высокий балл [5].

Индекс судимости определяется по следующей формуле:

$$I_{ST} = \frac{\sum_{k=1}^K S_{1k} \cdot B_{Tk}}{\sum_{k=1}^K S_{0k} \cdot B_{Tk}},$$

где I_{ST} – индекс судимости;

S_{1k}, S_{0k} – численность осужденных в отчетном и базисном периодах;

B_{Tk} – баллы тяжести по мерам наказания;

k – статьи Уголовного кодекса, $k = \overline{1, K}$.

В соответствии с полученными результатами, можно сделать вывод о том, что в рассматриваемом периоде наибольшее приращение численности осужденных отмечается в 1993 г. – на 32,85% по сравнению с 1992 г., что обусловлено резким увеличением численности осужденных (в 1,3 раза) и повышением удельного веса более тяжких мер наказания, назначаемых судом Республики Беларусь. Период 1994–2001 гг. характеризуется относительным снижением данного показателя в отличие от тенденции последних лет: в 2003 г. его уровень составил 119,8% к предыдущему году, в 2004 г. произошло незначительное уменьшение значения индекса судимости (106,9%).

Сравнительный анализ значений индекса судимости, рассчитанного по данным Республики Беларусь и другим странам, позволяет дать качественную характеристику уровня зарегистрированных преступлений в территориальном разрезе. Однако статистические сборники не всех стран публикуют необходимые дан-

ные для расчетов, поэтому исследование было проведено по отдельным годам. Например, в 2000 г. индекс судимости для Беларуси равнялся 94,3%, что выше значения по Украине на 9,8 процентных пункта, но значительно ниже уровня этого показателя по Армении, Казахстану и Германии – на 5,8; 23,8; 7,5 п. п. соответственно.

Факторнодинамический анализ прироста численности рецидивов Y за исследуемый период выполнен автором на основе мультипликативной модели зависимости:

$$Y = d \cdot K_e \cdot u \cdot S,$$

где d – доля численности осужденных, ранее судимых, в общей численности осужденных;

K_e – коэффициент судимости населения криминологически активного возраста;

u – доля численности населения криминологически активного возраста в общей численности населения;

S – среднегодовая численность населения.

Исследование мультипликативной взаимосвязи представленной модели позволило сделать следующие выводы: наибольший прирост случаев рецидива в 2007 году по сравнению с 1990 годом произошел в результате изменения доли численности осужденных, ранее имевших судимость (50,56% общего прироста), а структурный фактор численности населения криминологически активного возраста дал наименьший эффект (6,29% общего прироста).

Моделирование динамики показателей количества преступлений, коэффициента преступности и численности населения Республики Беларусь определило основные тенденции на основе полиномов второго порядка, так как они (по сравнению с другими трендами) лучше аппроксимируют статистические данные за период 1990–2007 гг.:

количество зарегистрированных преступлений:

$$\widehat{y}_1 = 83386 + 3979,1t + 93,093t^2$$

$$(R^2 = 83,65\%);$$

коэффициент преступности:

$$\widehat{y}_2 = 82,103 + 3,5812t + 0,1382t^2$$

$$(R^2 = 85,73\%);$$

численность населения:

$$\widehat{y}_3 = 10228 - 0,1373t - 1,7247t^2$$

$$(R^2 = 98,33\%).$$

Показатели перспективных расчетов на основе представленных моделей (табл. 2) свидетельствуют о сохранении тенденций роста количества преступлений и сокращения численности населения в среднесрочном прогнозе.

При оценке национальной безопасности страны в криминологическом аспекте следует учитывать, что

Прогнозные значения количества преступлений, численности населения и коэффициента преступности в Республике Беларусь на период 2008–2012 гг.

Годы	Количество преступлений, случаев	Численность населения, тыс. чел.	Коэффициент преступности, случаев на 10 000 населения
2008	192596	9602,8	200
2009	200205	9535,4	209
2010	208001	9464,5	218
2011	215983	9390,2	228
2012	224152	9312,5	236

объективную оценку уровня преступности невозможно получить без учета социально-экономических характеристик [6]. Для комплексного изучения переменных целесообразно прибегнуть к системе одновременных уравнений.

На основе корреляционной матрицы взаимосвязи ряда социальных, демографических и экономических показателей в статистическом пакете Statistica 6.0 были выявлены следующие экзогенные и эндогенные переменные:

- y_1 – количество зарегистрированных преступлений, случаев;
- y_2 – уровень безработицы;
- y_3 – денежные доходы на душу населения (в ценах 2000 года), бел. руб.;
- x_1 – доля обязательных платежей в денежных доходах населения;

- x_2 – численность трудовых ресурсов, тыс. чел.;
- x_3 – валовой внутренний продукт (в ценах 2000 года), бел. руб.

В результате оценки взаимосвязи факторов построена формализованная система одновременных уравнений структурной формы:

$$\begin{cases} y_1 = a_1 + b_{12}y_2 + a_{11}x_1 + a_{12}x_2; \\ y_2 = a_2 + b_{23}y_3 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3; \\ y_3 = a_3 + b_{32}y_2 + a_{31}x_1 + a_{33}x_3. \end{cases}$$

Результаты проверки на необходимое и достаточное условие идентифицируемости системы одновременных уравнений представлены в табл. 3; здесь D – число отсутствующих экзогенных переменных в i -м уравнении, H – число эндогенных переменных в i -м уравнении системы.

Таблица 3

Результаты оценки на идентифицируемость системы уравнений

№ уравнения	Результат оценки на условие идентифицируемости:				
	необходимое		достаточное		
	$D + 1 = H$	Оценка уравнения	$\det A \neq 0$	$r \geq 2$	Оценка уравнения
1	$1 + 1 = 2$	идентифицируемо	$-a_{22}$	$r = 2$	идентифицируемо
2	$1 + 1 = 2$	идентифицируемо	a_{32}	$r = 2$	идентифицируемо
3	$1 + 1 = 2$	идентифицируемо	$b_{21}a_{33} - a_{23}$	$r = 2$	идентифицируемо

Так как все уравнения идентифицируемы, значит, для получения количественных оценок параметров структурной системы необходимо использовать косвенный метод наименьших квадратов [3; 4]. Данный подход предполагает первоначальную оценку параметров системы уравнений в приведенной форме:

$$\begin{cases} y_1 = -590300 + 5204,2853x_1 + 106,6677x_2 - 2,5099x_3; \\ y_2 = -38,2627 + 0,1654x_1 + 0,0075x_2 - 0,0007x_3; \\ y_3 = -407,8595 - 33,6919x_1 - 0,0071x_2 + 0,1496x_3. \end{cases}$$

По преобразованным оценкам уравнений в приведенной форме искомые уравнения числа зарегистрированных преступлений в зависимости от уровня безработицы и денежных доходов на душу населения приобрели следующую форму:

$$\begin{cases} y_1 = -453106,3561 + 3585,5714y_2 + 4611,2318x_1 + 79,7759x_2; \\ y_2 = -40,2612 - 0,0049y_3 + 0,0075x_2 + 0,000003x_3; \\ y_3 = -444,0828 - 0,9467y_2 - 33,5353x_1 + 0,1489x_3. \end{cases}$$

Полученные результаты доказывают, что уровень преступности в Беларуси находится в статистической зависимости как от социальных (уровень безработицы), так и от экономических показателей (денежных доходов населения, доли обязательных платежей в доходах населения, численность трудовых ресурсов, стоимости валового внутреннего продукта). Следовательно, борьбу с данным негативным явлением нужно вести на основе комплексной государственной программы с учетом всех национальных особенностей страны.

Список использованной литературы

1. Беларусь в цифрах, 2008 : [стат. сб.] / отв. за вып. Л. Л. Рыбчик. — Мн. : М-во статистики и анализа Республики Беларусь, 2008. — 97 с.
2. Беларусь и страны мира, 2008 : [стат. сб.] / отв. за вып. Е. М. Палковская. — Мн. : М-во статистики и анализа Республики Беларусь, 2008. — 217 с.
3. Елисеева И. И. Эконометрика : [учеб.] / под ред. И. И. Елисеевой. — М. : Финансы и статистика, 2004. — 339 с.
4. Елисеева И. И. Демография и статистика населения : [учеб.] / под ред. И. И. Елисеевой. — М. : Финансы и статистика, 2006. — 687 с.
5. Лунеев В. В. Юридическая статистика : [учеб.] / Лунеев В. В. — М. : Юристъ, 1999. — 240 с.
6. Мясникович М. В. Союзное государство: создание и перспективы развития / Мясникович М. В. — Мн. : НИЭИ М-ва экономики Республики Беларусь, 2006. — 280 с.
7. Население Республики Беларусь : [стат. сб.] / отв. за вып. Л. Л. Рыбчик. — Мн. : М-во статистики и анализа Республики Беларусь, 2008. — 411 с.
8. Статистический ежегодник Республики Беларусь, 2008 : [стат. сб.] / отв. за вып. Е. М. Палковская. — Мн. : М-во статистики и анализа Республики Беларусь, 2008. — 617 с.

Демографічні передумови реформування механізмів пенсійного забезпечення

Г. Ю. Міщук,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри;
О. О. Якушева,
аспірант;

Національний університет водного господарства
і природокористування, м. Рівне

Вивчення тенденцій та проблем відтворення населення завжди було основою макроекономічних досліджень суспільного розвитку. На противагу ідеям жорсткого обмеження засобів до існування робітничих верств населення, зокрема шляхом приведення заробітної плати до межі фізіологічного прожиткового мінімуму (В. Петті, Т. Мальтус, Дж. Мілль, Ф. Ласаль та ін.), з посиленням соціальних функцій держави сформувалися протилежні наукові погляди на функціонування системи соціального захисту як працездатного (в тому числі зайнятого), так і непрацездатного населення. Активно почали розвиватися наукові школи, що відстоювали концепцію гармонії інтересів у суспільстві, забезпечення якої полягало у створенні умов для справедливого розподілу результатів праці між роботодавцями та найманими працівниками. Підґрунтям таких учень стали праці А. Сміта, Д. Рікардо, Г. Кері, основні ідеї яких набули подальшого розвитку у відомих теоріях мотивації, а на макроекономічному рівні – в ідеях соціально-економічного партнерства праці та капіталу в патерналістських ученнях.

Одним з найважливіших напрямів практичного застосування концепції соціального партнерства, що також є невіддільним від статистичного аналізу демографічних тенденцій, є дослідження проблем пенсійного забезпечення.

З відомих та підтверджених багаторічним досвідом розвинених країн механізмів пенсійного забезпечення в Україні досі де-факто застосовується лише

модель солідарної участі поколінь у забезпеченні осіб похилого віку. Попри численні негативні демографічні та фінансові прогнози, особливо в умовах економічного спаду, трансформація механізмів пенсійного забезпечення залишається невирішеною науково-практичною проблемою.

Водночас масштабні соціально-економічні реформи потребують детального обґрунтування доцільності їх впровадження.

Проблеми пенсійного забезпечення населення України, зокрема в аспекті змін демографічної структури населення та її впливу на соціальне забезпечення, досліджують багато вчених, зокрема Е. Лібанова, В. Яценко, О. Макарова, О. Позняк, Г. Старенко, І. Рябов, В. Шишкін та ін. При ґрунтовному аналізі тенденцій демографічних змін та їх окремих наслідків для соціально-економічного розвитку країни недостатньо дослідженими залишаються базові передумови пенсійної реформи: можливі зміни співвідношення чисельності населення працездатного та пенсійного віку, чинники змін середньої тривалості життя та дожиття до пенсійного віку, спроможність солідарної пенсійної системи до фінансового забезпечення пенсіонерів без поглиблення тінізації заробітної плати на тлі зменшення чисельності потенційних платників пенсійних внесків.

Зважаючи на це, в дослідженні проблем та механізмів пенсійного забезпечення першочерговою є потреба виявлення демографічних передумов можливих змін, що є метою цієї роботи.

Виявити демографічні тенденції та передумови реформування пенсійної системи можна з використан-

ням відомих спеціальних методів та показників. Зокрема, порівнюючи сучасну демографічну структуру населення з відповідним розподілом попередніх періодів, можна визначити не лише зміни чисельності та складу населення, але й причини таких змін. Сучасний розподіл населення (у 2006 році) доцільно порівняти зі статеві-віковим розподілом відносно сталого в ас-

пекті тенденцій відтворення населення періоду – 1989 року. В цей період незначним був механічний рух, зокрема зовнішні міграції, та позитивним – сальдо природного руху населення.

За сімнадцять років перехідного періоду демографічний розподіл населення змінився так, як це показано на рис. 1 (складено на основі даних [1; 2]).

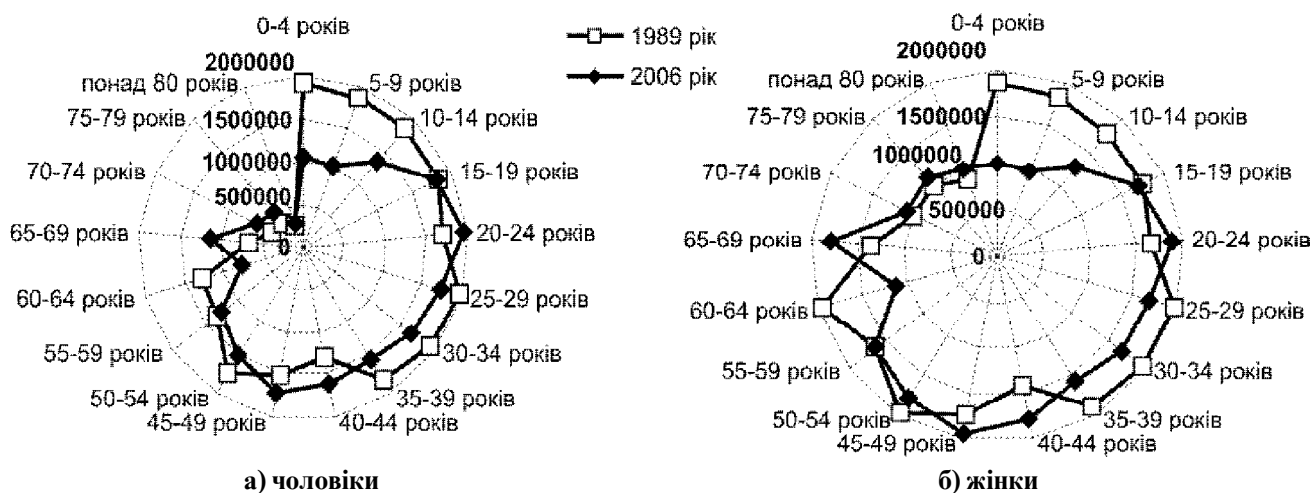

Рис. 1. Розподіл постійного населення за віком, осіб

Загалом чисельність населення за 17 років зменшилася приблизно на 9%. Якщо проаналізувати зміни в чисельності населення у розрізі статі та віку, то найбільших змін як серед чоловіків, так і серед жінок зазнала чисельність дітей від народження до 9 років включно – ця величина зменшилася майже вдвічі, також скоротилася чисельність осіб віком від 10 до 14 років включно. У демографічних процесах негативні зміни проявляються з часом. Особливо небезпечними є порушення співвідношень чисельності молодших та працездатних вікових груп, що в перспективі призводить і до диспропорцій у чисельності працездатного населення та пенсіонерів. Порівнюваний період – 17 років – дає можливість спрогнозувати ймовірні наслідки затяжного соціально-економічного спаду, що впливає і на відтворення населення, для системи пенсійного забезпечення.

Як видно з рисунків, при зменшенні на 2% чисельності працездатного населення за офіційними даними відбулося збільшення чисельності населення пенсійного віку також на 2% для обох статей. Скорочення ж населення молодших вікових груп має особливо негативний характер, зважаючи на те, що у 1989 році демографічні показники населення віком 45–49 та 50–54 роки значно перевищували відповідні величини для наймолодшого населення.

Зменшення чисельності та частки населення молодших вікових груп позначиться в майбутньому на формуванні працездатного населення України, яке за існуючими правовими нормами має нести солідарну відповідальність перед людьми похилого віку. Тобто очевидною є перспектива перерозподілу демоекономічного навантаження у майбутньому в гіршу сторону. Зокрема, за прогнозами фахівців, уже в 2040 році в Україні на 1000 осіб працездатного віку припадати-

ме близько 734 пенсіонерів [3], тимчасом як у теперішній час це співвідношення складає 1000 : 395 осіб відповідно [4].

Наразі статеві-вікова структура населення України (за класифікацією Г. Зундберга [5, с. 51]) належить до регресивного типу, що характеризується перевищенням чисельності працьотків (осіб віком понад 50 років, які становлять у загальній чисельності населення близько 34%) над чисельністю дітей (осіб від народження до 14 років, питома вага яких складає приблизно 14%) і повільною зміною поколінь.

Процес старіння населення підтверджується і зростанням середнього та медіанного віку (табл. 1, за даними [4]) з переважанням середнього віку над медіанним. Це означає, що вік середньостатистичного громадянина України більше медіанного. У період 1989–2006 рр. середній вік населення України збільшився на 3,2 роки. Причому жінки значно старші за чоловіків, що пояснюється вищими показниками смертності останніх. Порівнюючи ці дані з показниками народжуваності та смертності (табл. 2, за даними [6]), можна зробити висновок, що основною причиною зазначених демографічних змін (зокрема, старіння населення) є негативні тенденції природного руху.

При дослідженні тенденцій природного та механічного руху в Україні за період незалежності необхідно встановити, які з соціально-економічних процесів найбільше впливають на зміни в демографічній структурі.

Затяжні економічні трансформації після розпаду Радянського Союзу, що супроводжувалися зменшенням доходів населення України, поглибленням бідності, недофінансуванням медичної системи, – ці відомі зі статистичних досліджень та практичного досвіду проблеми стали причинами негативних демографічних змін.

Середній та медіанний вік населення України

(років)

Рік	Середній вік		Медіанний вік	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
1989	33,6	38,9	31,9	37,7
1992	34,0	39,2	32,6	38,0
1995	34,5	39,6	33,4	38,6
1998	35,2	40,2	34,2	39,5
2001	36,0	41,0	34,9	40,6
2004	36,6	41,6	35,4	41,6
2006	37,0	42,0	35,6	42,1

Таблиця 2

Динаміка народжуваності, смертності та коефіцієнта життєвості населення України

Рік	Кількість народжених, на 1000 осіб населення	Кількість померлих, на 1000 осіб населення	Коефіцієнт життєвості, на 1000 померлих осіб припадає народжених
1989	13,3	11,6	1147
1990	12,6	12,1	1041
1991	12,1	12,9	938
1992	11,4	13,3	857
1993	10,7	14,2	754
1994	10,0	14,7	680
1995	9,6	15,4	623
1996	9,2	15,2	605
1997	8,7	14,9	584
1998	8,4	14,4	583
1999	7,8	14,9	523
2000	7,8	15,4	506
2001	7,7	15,3	503
2002	8,1	15,7	516
2003	8,5	16,0	531
2004	9,0	16,0	563
2005	9,0	16,6	542
2006	9,8	16,2	605

Починаючи з 1991 року, коефіцієнт природного руху населення України був негативним, причому з кожним наступним роком він збільшувався (рис. 2). Деяка позитивна тенденція порівняно з попереднім періодом спостерігалася в 2006 році, коли відбулося зростання чисельності народжених на 8% і зменшення чисельності померлих на 3%, що можна пояснити суттєвим збільшенням розміру допомоги при народженні дитини з 01.04.2006 р. та деяким підвищенням рівня життя населення. Однак зменшення негативного значення коефіцієнта природного приросту в 2006 р. (порівняно з 2005 р.) на 0,2‰ несуттєво поліпшило загальну негативну динаміку – природний приріст населення за 1989–2006 рр. зменшився з 1,7‰ до –6,2‰.

Ще одним показником, який доповнює коефіцієнт природного приросту, є коефіцієнт життєвості, що

характеризує інтенсивність відновлення поколінь у країні (див. табл. 2). У 1989 році на 1000 померлих осіб припадало 1147 народжених, тобто населення України не лише відновлювалось, а й розширювалось. У 2006 році на 1000 померлих осіб припало лише 605 народжених, що є свідченням процесу депопуляції, при якому чисельність померлих перевищує чисельність народжених, тобто зменшується загальна чисельність населення.

При аналізі динаміки смертності населення, що в теперішній час є домінуючим процесом природного руху, очевидним стає як переважання смертності над народжуваністю, так і стале зростання смертності для обох статей: у 2006 році порівняно з 1989 з 11,9‰ до 18‰ – для чоловіків та з 11,5‰ до 14,8‰ – для жінок. У вікових тенденціях смертності особливо загрозли-

вим у соціально-економічному аспекті є збільшення чисельності померлих у таких економічно активних вікових категоріях, як 40–49 років для чоловіків і 30–34 та 40–44 років – для жінок.

Загалом чисельність померлих чоловіків працездатного віку збільшилась у 2006 р. порівняно з 1989 р. майже на 50%, жінок працездатного віку – на 35,8% (рис. 2, за даними [1; 2]). При цьому кількість смертельних випадків у пенсійному віці за досліджу-

ваний період хоч і збільшилась на 34,9% серед чоловіків та 16,5% серед жінок, але була значно меншою порівняно з аналогічним показником для працездатного населення. Єдиною позитивною тенденцією є зменшення чисельності померлих дітей віком від народження до 14 років – для хлопчиків на 54,8%, для дівчаток на 53,7%. Однак частково це є наслідком загального зменшення чисельності дітей, а отже, і смертельних випадків серед них.

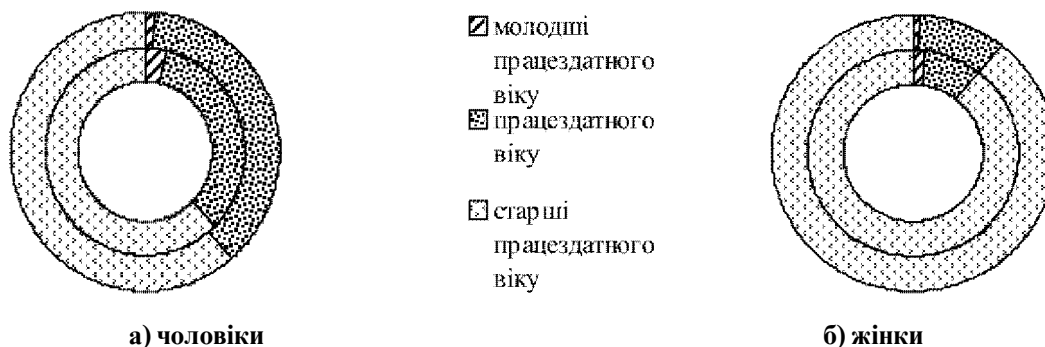

Рис. 2. Розподіл померлих за віком

Ще одним позитивним аспектом у тенденціях смертності є поступове збільшення середнього та медіанного віку померлих. Зокрема, середній вік померлих чоловіків збільшився з 59,3 років у 1989 р. до 60,4 років у 2006 р., хоча цей показник залишається значно нижчим порівняно з аналогічним для жінок, що збільшився з 66,9 років з 1989 р. до 67,4 років у 2006 р. Ці тенденції є наслідком зменшення кількості померлих дітей і, відповідно, зростанням середнього віку померлих.

Щодо медіанного віку, то у 2006 році половина чоловіків з тих, хто помер, мала вік до 66,1 року. Цей показник за досліджуваний період також зріс на 1,6 року. Для жінок медіанний вік у 2006 році становив 71,4 роки, і порівняно з 1989 роком цей показник не змінився.

За результатами проведеного структурного аналізу чисельності померлих можна зробити висновки про збільшення частки померлих працездатного віку як серед жінок, так і серед чоловіків, і зменшення частки померлих осіб молодших та старших працездатного віку в загальній чисельності померлих. Також варто зауважити, що смертність працездатних чоловіків значно перевищує смертність працездатних жінок – у 2006 році серед усіх померлих частка чоловіків становила майже 80%, частка осіб жінок – відповідно, понад 20%. Зростання чисельності померлих чоловіків у працездатному віці пов'язана не лише з різницею у встановленому цензі працездатного віку, але і з вищим рівнем смертності від зовнішніх причин, що для чоловіків працездатного віку зумовлює понад третину всіх смертей. Насамперед вони спричинені випадковими отруєннями. Понад 25% усіх смертей чоловіків становлять смертельні випадки, спричинені хворобами систем кровообігу. Щодо жінок, то з цим видом захворювання пов'язано понад 77% усіх смертельних випадків [7].

На зміну демографічної структури населення суттєво впливає зростання інтенсивності механічного руху, про що свідчить порівняння наведеного вище сучасного вікового розподілу населення (див. рис. 1) з відповідним розподілом у відносно сталому (в міграційному сенсі) періоді.

З проголошенням незалежності України, що супроводжувалось отриманням населенням можливості вільного перетину її кордонів, простежується зростання інтенсивності міграційного руху населення України в країни Європи та Америки. На рис. 3 (за даними [4]) відображено коефіцієнти приросту чисельності населення за рахунок механічного руху, зокрема зовнішньої міграції. До 1993 року чисельність населення України за рахунок прибулих збільшилась на 618,1 тис. осіб, тобто коефіцієнт механічного приросту був позитивним. Уже з 1994 року спостерігається відтік населення країни за кордон, зокрема з 1994 року до 2004 року загальна чисельність населення зменшилась на 1221,4 тис. Лише в останні роки, починаючи з 2005 року, міграційний приріст населення набув незначного позитивного значення.

За віковою структурою (табл. 3, за даними [8; 9; 10]) найактивнішими в міграційному сенсі є чоловіки віком від 20 до 29 років, які складають в останні роки (2000–2006 рр.) більше половини всіх мігрантів. Для жінок міграційна активність за віком є трохи менш вираженою: серед усіх осіб жіночої статі, які виїхали за кордон, більше 60% мають вік 15–34 роки.

Порівняно з попередніми періодами у 2006 році для обох статей інтенсивність зовнішніх міграцій зменшилась і набула характеру імміграції. Але суттєві міграційні втрати населення 1999–2002 років, особливо працездатних вікових груп, залишилися некомпенсованими навіть чисельно: як видно з табл. 3, найсуттєвішою імміграція була у чоловіків і жінок працездатного віку.

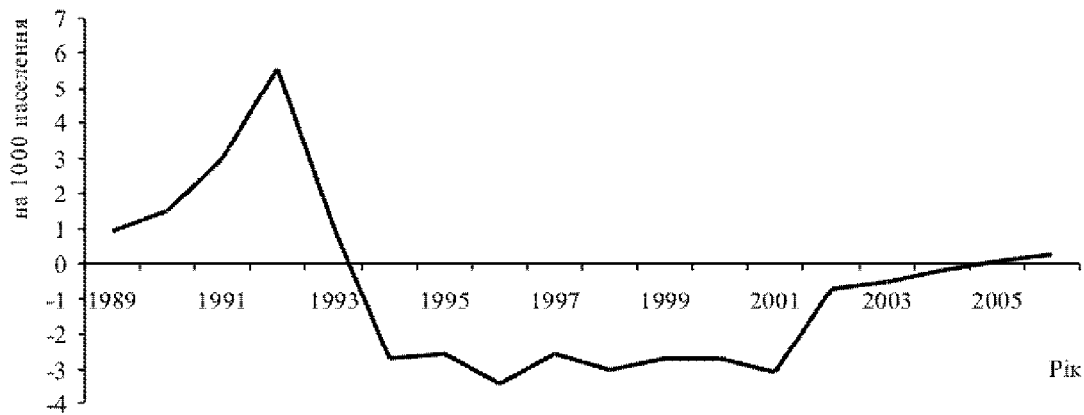

Рис. 3. Міграційний приріст чисельності населення

Таблиця 3

Динаміка сальдо міграції за статтю та віком

(осіб)

Вік, років \ Роки	1999		2002		2006	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
0-4	-1055	-973	-745	-706	105	70
5-9	-1229	-1427	-1064	-992	44	1
10-14	-1768	-1628	-1209	-1261	9	-3
15-19	-1637	-2464	-386	-1202	1346	684
20-24	-2285	-2836	-894	-2043	1908	223
25-29	-2049	-2541	-1879	-2174	686	-100
30-34	-1502	-1834	-895	-1505	913	101
35-39	-1306	-1993	-557	-1272	1145	243
40-44	-1183	-1977	-700	-1400	1068	259
45-49	-1004	-1796	-691	-1523	848	325
50-54	-905	-1571	-689	-1312	812	483
55-59	-394	-802	-351	-929	747	573
60-64	-785	-1311	-764	-1577	418	234
65-69	-529	-930	-618	-1060	433	277
70-74	-435	-855	-530	-1027	192	93
75-79	-235	-696	-401	-855	65	28
80+	-216	-644	-187	-393	-8	23

Якщо ж аналізувати якісний склад мігрантів, то в останні роки показники освітньо-кваліфікаційного рівня іммігрантів щонайменше викликають занепокоєння. Зокрема, за результатами спеціальних досліджень у цій галузі [11, с. 35], освітній рівень емігрантів є суттєво вищим, ніж у іммігрантів. У свою чергу, низький рівень освіти, в тому числі професійної, є стримуючим чинником працевлаштування і тільки посилює навантаження на систему соціального захисту, а також поглиблює майбутні проблеми пенсійного забезпечення.

Структурний аналіз міграційних процесів дозволяє зробити висновки, що за межі країни виїжджає населення молодших працездатних груп, які є не лише економічно активними, але й володіють найвищим сучасним та майбутнім трудовим потенціалом. Ще більше поглиблює ці негативні тенденції те, що до

еміграції схильні переважно жінки репродуктивного віку. Частина з них у подальшому залишається за кордоном на постійне проживання, а відповідно народжує там дітей. Науковці визначають, що одним з основних факторів економічного впливу на міграційні процеси є економічна криза країни-експортера, наслідком чого є скорочення кількості робочих місць та збільшення безробіття [12, с. 46]. Тобто основним мотивом виїзду в країни Європи та Америки є пошук робочого місця та кращого заробітку, що і призводить до еміграції кваліфікованого працездатного населення України.

Отже, проведений аналіз природного та механічного руху населення дає підстави стверджувати, що до значних змін у демографічній структурі населення України та до скорочення його загальної чисельності, в першу чергу, призвело суттєве зменшення народжу-

ваності та підвищення смертності. Тенденцію зменшення чисельності населення у 1991–2003 рр. посилювали міграційні процеси, а вже починаючи з 2005 року за статистичними даними сальдо міграції стає позитивним, тому чисельність населення за цим чинником повинна збільшуватися. Але негативні наслідки при-

родного руху спричинили депопуляцію населення, що навіть за умов урегулювання міграційних процесів гальмувало збільшення загальної його чисельності.

У рамках здійснюваного аналізу варто дослідити, як змінилося за цей період демографічне навантаження на працездатне населення (рис. 4, за даними [4]).

Рис. 4. Демографічне навантаження на працездатне населення непрацездатним

Унаслідок зрушень у віковій структурі населення спостерігаються зміни в демографічному навантаженні. Зокрема, демографічне навантаження на працездатне населення в 2006 році порівняно з 1989 роком зменшилося на 17%. Але це відбулося через значне зменшення демографічного навантаження на працездатне населення особами, молодшими працездатного віку (на 36%), при цьому демографічне навантаження пенсіонерами збільшилось у 2006 році порівняно з 1989 роком на 4%. Враховуючи попередньо виявлені тенденції природного руху, можна прогнозувати зменшення чисельності економічно активного населення, зростання демографічного навантаження та поглиблення проблем пенсійного забезпечення. Але навіть не вдаючись до довгострокових прогнозів формування та використання коштів Пенсійного фонду, демографічні чинники сучасних проблем фінансового забезпечення пенсіонерів очевидні: демографічне навантаження залишається досить високим і у 2006 році становило на 1000 осіб працездатного віку 651 непрацездатну особу, в тому числі – 395 осіб пенсійного віку.

З огляду на значне демографічне навантаження і проблеми в пенсійному забезпеченні, що виникають у зв'язку з цим, необхідно розпочинати реформу пенсійної системи України. Нова пенсійна система має мінімізувати вплив негативних демографічних тенденцій та гарантувати дохід особам, які працювали та здійснювали пенсійні відрахування, після досягнення ними пенсійного віку.

Одним із заходів, що пропонуються вченими в цій сфері, є підвищення верхньої межі пенсійного віку. Однак цей захід, на нашу думку, може привести лише до короткочасного послаблення проблеми з огляду на

зменшення у перспективі частки населення працездатного віку, що було обґрунтовано шляхом аналізу тенденцій народжуваності.

Підвищення пенсійного віку є проблематичним також з огляду на зниження з 1985–1986 років до 2005–2006 років імовірності дожиття українського населення, особливо серед чоловіків (рис. 5, за даними [13] і таблиць очікуваної тривалості життя населення у 2005–2006 рр., складеними у Державному комітеті статистики України). На основі порівняння ймовірності дожиття обох статей у зазначений період можна стверджувати, що значне зменшення ймовірності дожиття до віку $(x + 5)$ років характерне для чоловіків, починаючи з 15 років, а для жінок – з 35 років.

Якщо ж підвищити пенсійний вік для чоловіків до 65 років, то до пенсійного віку за існуючих показників тривалості життя та смертності доживе лише 50,6% чоловіків, тобто ще приблизно на 10% менше, ніж за сучасної вікової межі виходу на пенсію. За підвищення віку виходу на пенсію для жінок до 60 років ймовірність дожиття від 15 до 60 років становитиме 0,858, тобто до пенсії доживе майже на 5% менше осіб, ніж за сучасних умов.

Таким чином, за сучасних тенденцій відтворення населення України, які впливають на ймовірність дожиття, немає підстав, щоб обґрунтовано стверджувати про доцільність збільшення верхньої межі пенсійного віку. Аргументом на користь цього може бути тільки зростання демографічного (а отже, економічного) навантаження на працездатне населення. Але зміни пенсійного віку потребують детального статистичного обґрунтування, в тому числі з використанням зарубіжного досвіду [14, с. 12–17; 15, с. 272–277].

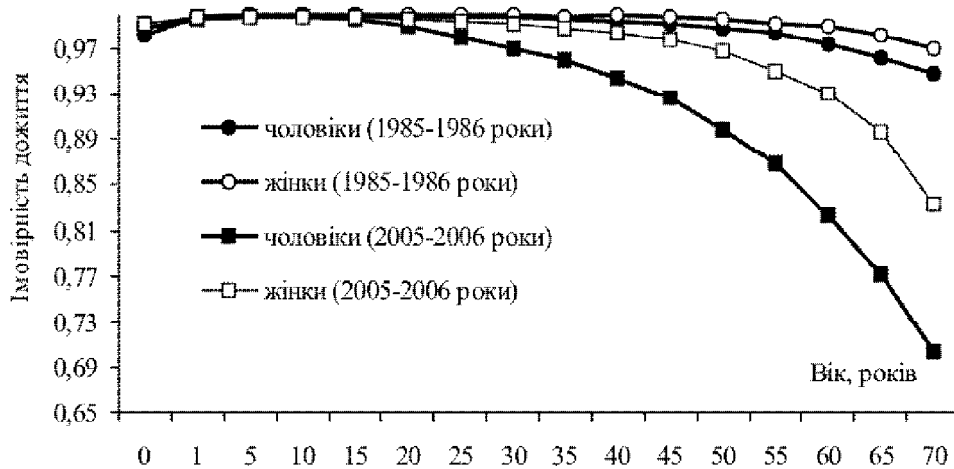

Рис. 5. Ймовірність дожиття до віку (x+5)

Зважаючи на це, найбільш доцільним, на нашу думку, є реформування пенсійної системи в напрямі прискорення запровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення. Проблемою, що потребує подальших досліджень, є структурне регулювання переходу до багаторівневої пенсійної системи, зокрема розробка підходів до врахування здійснених у солідарну систему пенсійних внесків залежно від тривалості трудової діяльності та відповід-

ного визначення структурних співвідношень між солідарною та накопичувальною складовою для кожної групи населення при здійсненні пенсійної реформи. За умови обґрунтування відповідних співвідношень сучасні проблеми державного пенсійного забезпечення значно послабляться, оскільки працездатні особи самостійно забезпечуватимуть собі майбутню пенсію, а пенсійні виплати не залежатимуть від змін у демографічній структурі населення.

Список використаних джерел

1. Населення України, 2006. Демографічний щорічник / [відп. за вип. Л. М. Стельмах]. — К. : Державний комітет статистики України, 2007. — 565 с.
2. Население СССР, 1988 : [стат. сб.] / Госкомстат СССР. — М. : Финансы и статистика, 1989. — 704 с.
3. Пенсійна реформа в Україні. Модель фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Розроблено за рішенням координаційного комітету з питань здійснення пенсійної реформи та за підтримки Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pension.kiev.ua/files/LibanovaFinal.pdf>
4. Всеукраїнський перепис населення, 2001. База даних “Населення України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://stat6.stat.lviv.ua/PXWEB2007/Database/Population/databasetree.asp>
5. Стеценко С. Г. Демографічна статистика : [підруч.] / Стеценко С. Г. — К. : Вища школа, 2005. — 415 с.
6. Сайт Державного комітету статистики України. Населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
7. World Health Organization. Table 1: Numbers and rates of registered deaths. Ukraine — 2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/whosis/database/mort/table1_process.cfm
8. Міграційні процеси в Україні у 1999 році : [стат. зб.] / [відп. за вип. Л. М. Стельмах, Л. В. Задоренко]. — К. : Державний комітет статистики України, 2000. — 416 с.
9. Міграція населення України у 2002 році : [стат. зб.] / [відп. за вип. Л. М. Стельмах, Л. В. Задоренко]. — К. : Державний комітет статистики України, 2003. — 155 с.
10. Міграція населення України у 2006 році : [стат. зб.] / [відп. за вип. Л. М. Стельмах]. — К. : Державний комітет статистики України, 2007. — 105 с.
11. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О. Варецька // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 5. — С. 34—39.
12. Лопух В. “Четверта хвиля” імміграції до США: причини і мотивації / В. Лопух // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 2. — С. 44—54.
13. Население СССР, 1987 : [стат. сб.] / Госкомстат СССР. — М. : Финансы и статистика, 1988. — 439 с.
14. Гуменюк В. Я. Методологія визначення вікового цензу працездатного населення / В. Я. Гуменюк, Г. Ю. Міщук // Статистика України. — 2007. — № 3. — С. 12—18.
15. Міщук Г. Ю. Методичні засади обґрунтування вікових меж працездатності населення / Г. Ю. Міщук, О. О. Якушева // Вісник соціально-економічних досліджень ; Одес. держ. екон. ун-т ; [редкол. : М. І. Зверяков, Б. В. Буркинський, А. І. Ковальов та ін.]. — Одеса : ОДЕУ, 2008. — Вип. 32. — С. 272—277.

Досвід аналітичних досліджень умов проживання населення у країнах ЄС

Л. Г. Ткаченко,
кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник,
Інститут демографії
та соціальних досліджень НАН України

Гідні умови проживання, поряд з рівнем доходів, є обов'язковим компонентом якості життя і важливим індикатором матеріального добробуту домогосподарств. Наявність власного особистого життєвого простору, де можна відпочити від повсякденних турбот, є однією з фундаментальних біологічних, фізіологічних та соціальних потреб людини.

Забезпечення права на гідні умови проживання регулюється багатьма міжнародними актами. Стаття 25 Декларації прав людини, прийнятої ООН у 1948 р., проголошує право кожної людини на стандарти життя, необхідні для здоров'я і добробуту її та її родини, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідні соціальні послуги [1]. У грудні 1991 р. Комісія ООН з економічних, соціальних та культурних прав визначила право на адекватні умови проживання нормою міжнародного законодавства з прав людини [2].

Соціальні права стосовно житла напругу пов'язані з реалізацією можливостей і свобод людини, що становлять основу концепції людського розвитку. Тому національна житлова політика має бути взаємопов'язана з іншими напрямками державного регулювання й обов'язково повинна враховуватися в усіх рішеннях, що прямо чи опосередковано впливають на попит і пропозицію на ринку житла.

Рада Європи традиційно розглядає житлове питання в контексті бідності та соціальної виключеності. Це відображено у Європейській соціальній хартії 1961 р. (стаття 16), у додатковому протоколі 1988 р. (стаття 4) та Європейській соціальній хартії 1996 р. (стаття 31), яка набула чинності у 1999 р. Остання визначає такі заходи з метою забезпечення права на житло: розширення доступу до житла, адекватного стандартам; попередження та зниження масштабів безпритульності з подальшою ліквідацією цього явища; регулювання цін на житло з метою зробити його доступним для людей, які не мають належних ресурсів [3].

У більшості країн ЄС держава відіграє важливу роль у регулюванні ринку житла, однак не через прямий перерозподіл ресурсів, а шляхом управління ризиками, сприяння зростанню довіри приватних інвесторів та залучення їх до участі у сфері житлових послуг тощо. Необхідність державного регулювання викликана тим, що поглиблення глобалізації супроводжується зростанням ризику бідності серед найбільш уразливих верств населення. Сегментація ринку праці посилює поляризацію робочої сили, оскільки гнучкий ринок праці часто призводить до незахищеності доходу, а отже, загрожує виникненням заборгованості по сплаті за житло і навіть безпритульністю. Крім того, зростання міграцій населення з

периферійних територій призводить до підвищення попиту на дешеве житло.

Державна житлова політика спрямовується на зменшення дискримінації у доступі до житла, реабілітацію соціально неблагополучних районів (зокрема, з високим рівнем злочинності), запобігання експлуатації наймачів. При цьому безпритульність визначено як найбільш екстремальну форму соціальної виключеності. Бідність за житловими умовами ідентифікується також у випадку, якщо витрати на житло становлять тягар для бюджету домогосподарства, та при переповненості помешкання.

Водночас житлова політика не повинна зводитися лише до соціальної допомоги та запобігання соціальної виключеності, обмежуючись рамками патерналістської концепції держави. Сучасна житлова політика повинна мотивувати реалізацію потенціалу житлового господарства як важливого сектору економіки, в якому державна присутність має сприятися не як постійне втручання, а як складова розбудови держави загального добробуту. Ефективна житлова політика має забезпечувати матеріальний добробут, сприяти економічному зростанню, стимулювати домогосподарства до створення заощаджень, задовольняти потреби територіальної мобільності на ринку праці, забезпечувати скорочення суспільних витратків на соціальну політику та розвиток фінансових ринків.

Таким чином, статистичне спостереження та аналіз житлових умов населення має надзвичайно важливе значення для формування й оцінки соціальної та економічної політики. Питання житла та житлових умов має комплексний характер і повинно вивчатися у всіх аспектах.

Аналіз умов проживання, їх недоліків та переваг повинен здійснюватися з урахуванням індивідуальної та національної перспективи. Для індивідуальної перспективи недостатність житлових умов загрожує добробуту і подальшому розвитку людини та її родини. Зокрема, брак площі та переповненість житла може спричинити погіршення стану здоров'я, розпад сімей і перешкоджає розвитку суспільних зв'язків. У національних масштабах стан задоволення житлових потреб населення є важливим індикатором загальної якості життя і розвитку суспільства. Обмежений доступ до житла знижує темпи економічного зростання, провокує соціальні та політичні конфлікти, зрештою, послаблює позиції уряду. Відмінність в умовах проживання є також проявом соціальної диференціації та рівня поляризації у суспільстві.

Зазвичай статистичні дані описують характеристики домогосподарств у показниках розміру життєвого простору, рівня життя, кількості мешканців, часу та технології будівництва. З погляду на дослідження якості життя, соціальних та індивідуальних характе-

ристик житла важливе значення має також суб'єктивна думка, сприйняття та самооцінка населення з приводу різноманітних аспектів цієї теми. Суб'єктивна думка дає можливість оцінити реальний вплив житла й оточення, їх привабливих сторін і стресових чинників не лише через об'єктивні критерії, а й через суб'єктивне сприйняття населенням з урахуванням соціокультурних факторів, досяжних особистісних установок та місцевих традицій. Інформація про задоволеність населення своїми житловими умовами дає яскраву картину про дефіцит якості житла. Оскільки якість житла є суб'єктивною і відносною категорією, при її дослідженні потрібно враховувати такі ознаки населення, як соціальний статус (група, клас), стать, місце проживання (місто – село), вікова група (молодь, пенсіонери та ін.).

Дослідження житлових умов як характеристики якості життя в країнах ЄС здійснюється за такими аспектами:

- наявність відмінностей у якості житла між країнами ЄС-15 і новими членами, в чому вони полягають і наскільки істотні;
- життєвий простір і переповненість житла;
- соціо-економічні профілі якості житла і життєвого простору, зокрема, чи потрапляють у невідповідне становище люди літнього віку, наскільки високий рівень нерівності за житловими умовами;
- структура житла за формою власності, наскільки відмінні соціальні профілі власників і наймачів;
- зв'язок між формою власності та якістю житла;
- якість оточення, взаємозв'язок між якістю житла та якістю середовища;
- рівень задоволеності житлом та чинники, що його визначають [3].

Інформація про життєвий простір є необхідним показником умов проживання. Наявність власної кімнати або належної площі помешкання має вирішальне значення для комфорту людини та задоволення її базових потреб. Розмір помешкання є також індикатором особистої соціальної позиції та визначає місце людини у системі соціальної стратифікації.

Життєвий простір зазвичай вимірюється за двома параметрами: кількістю кімнат на одного члена домогосподарства або розмір площі на особу (у кв. м). За європейськими стандартами, гідні умови проживання вимагають наявності окремої кімнати або площі в 20 кв. м для кожного мешканця домогосподарства. У протилежному випадку помешкання вважається перенаселеним (переповненим).

Суб'єктивна оцінка житлового простору може бути одержана як відповідь на запитання, чи відчувають мешканці домогосподарства нестачу площі (місця).

Гідні житлові умови передбачають належну якість будівлі та обладнання помешкання певним набором побутових зручностей. За європейськими стандартами, виокремлюють три основні аспекти якості житло-

вих умов, що можуть свідчити про потенціальний дефіцит і дефекти житла: вікна без належної ізоляції, що пропускають воду та холод; погані двері, віконні рами та підлога (трухляві, прогнилі, щілясті тощо); відсутність у приміщенні туалету зі змивом.

Враховуючи відмінності в кліматичних умовах та традиціях за країнами ЄС, критерій наявності опалення в помешканні використовується переважно як суб'єктивна оцінка. Причому питання ставиться стосовно того, чи може домогосподарство дозволити собі оплачувати витрати з опалення приміщення, якщо захоче підтримувати температуру на бажаному рівні. Це пов'язано з тим, що в деяких країнах (наприклад, у Великобританії) традиційно не прийнято користуватися опалювальними приборами чи комунікаціями навіть узимку. У південних країнах, таких як Мальта, Кіпр, Греція, Португалія, опалення взагалі не дуже потрібне. Тобто в цьому випадку головне – з'ясувати, наскільки населення фінансово спроможне задовольнити свою потребу в опаленні, якщо вона виникає.

Окрім якості, важливе значення має структура житла за формою власності. Наявність власного будинку відображає не лише добробут і більш високий соціально-економічний статус – вона формує менталітет власника. Тому традиційно частка населення, яке мешкає у власних будинках, вважається характеристикою заможності та демократичності країни. Для більш докладного аналізу вирізняють власників житла, що перебуває під заставою (в тому числі у зв'язку з позикою, кредитом), і без застави. Серед наймачів виокремлюють приватних орендарів (наймачі, які винаймають житло у приватних власників), орендарів соціального (добровичного або муніципального) житла.

Соціо-екологічні характеристики оточення також є важливим аспектом вивчення умов проживання, оскільки вони визначають можливості задоволення потреб людини. До таких характеристик належать: наявність відкритого простору, доступ до рекреативних зон, локальну інфраструктуру, рівень забруднення, а також стан соціального середовища, зокрема рівень злочинності. Ці фактори значною мірою впливають на якість життя, особисту захищеність та здоров'я мешканців певної території.

Критично важливими для привабливих, сприятливих та адекватних умов проживання є три характеристики оточення:

- 1) екологічні характеристики – якість води і повітря, рівень шуму, доступ до зеленої зони;
- 2) особиста безпека – низький рівень злочинності, особливо щодо крадіжок та збройних нападів;
- 3) доступність локальної інфраструктури – наявність доріг та відстань до магазинів, офісів, шкіл, медичних закладів тощо.

Дефіцит будь-якої з цих властивостей, а особливо кількох з них одночасно, дуже негативно впливають на добробут та здоров'я мешканців. Тому ці компоненти слід враховувати при розробці засад формування житлової політики та розвитку міст. Екологічна

складова політики має бути спрямована на попередження деградації довкілля та регулювання використання природних ресурсів. З метою підвищення особистої безпеки необхідна координація всіх заходів щодо попередження та подолання злочинності та інших соціальних проблем, таких як наркоманія, зловживання алкоголем тощо. Розбудова місцевої інфраструктури має враховувати потреби різних верств населення. Зокрема, тенденції старіння населення зумовлюють збільшення кількості населення з низькою мобільністю, яке є критично залежним від рівня розвитку місцевих сервісних служб. Усі ці аспекти мають бути враховані при фінансовому плануванні й розміщенні об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури.

Статистичне вимірювання характеристик довкілля як складової якості житлових умов здійснюється переважно шляхом опитування суб'єктивної думки мешканців домогосподарств. При цьому ставляться запитання щодо таких аспектів: наскільки сильно вони відчують проблеми з шумом (від сусідів чи з вулиці), забрудненням повітря, доступом до паркової чи рекреаційної зони, якістю води; наскільки безпечно в їхньому районі перебувати на вулиці вночі; наскільки складно (з урахуванням відстані) у разі потреби дістатися до приймальної лікарня або лікарні чи медичного центру.

Узагальнююча оцінка рівня задоволеності населення своїми житловими умовами оцінюється за 10-бальною шкалою. Надзвичайно важливе значення має порівняльний аналіз цієї суб'єктивної оцінки з більш об'єктивними показниками житлових умов, що можуть бути перевірені візуально (простір, технічні умови і стандарти, тип власності, стан довкілля). Необхідно також враховувати вплив на оцінку задоволеності житловими умовами рівня досяжних установок та претензій конкретної людини, що визначається її індивідуальними характеристиками (статтю, віком, рівнем освіти, місцем проживання тощо) та середніх стандартів життя в країні (регіоні), оскільки люди схильні оцінювати власну ситуацію на основі порівняння себе з іншими [3].

Аналіз житлових умов становить важливий напрям досліджень матеріальної депривації (позбавленості) у країнах ЄС. Визначення матеріальної депривації здійснюється за трьома вимірами:

- 1) позбавленість за економічними можливостями – особи, які не можуть собі дозволити (за бажанням): на один тиждень щороку поїхати на відпочинок (тобто відпочити поза домом); їсти через день м'ясо, птицю або рибу; підтримувати в будинку бажану температуру; які мають заборгованість зі сплати застави чи орендної плати, за векселями або сплати щомісячного внеску за прокат;
- 2) позбавленість за предметами тривалого користування – особи, які відчують нестачу (тобто хотіли б мати, але не можуть собі цього дозволити) кольорового телевізора, телефону, власного автомобіля;

3) позбавленість за якісними характеристиками помешкання:

- покрівля, дах, що протікають, та / або вологі стіни / підлога / фундамент, та / або щільності, трухляві, прогнилі віконні рами чи підлога;
- надто темні кімнати;
- відсутність ванни або душі в приміщенні;
- відсутність у приміщенні туалету зі зливом для індивідуального користування домогосподарством [4].

Тобто характеристики, що стосуються житла, його комфортності та привабливості, наявні не лише в тематичному, а й в інших двох вимірах.

Традиційно одним з найповніших джерел даних про стан житлових умов є переписи населення та житла, перевагою яких є суцільний характер спостереження. Програма перепису населення та житла у країнах Європейського Союзу 2001 р. передбачала одержання таких кількісних показників та структурних розподілів:

- приватні домогосподарства за типом житла (звичайні помешкання, сезонне або друге житло, вільні помешкання) та статусом власності (власники, наймачі, інші форми володіння);
- зайняті помешкання за кількістю кімнат, статусом власності та кількістю мешканців;
- зайняті помешкання за комфортними характеристиками (наявність кухні чи кухонної плити, водопроводу, туалету зі зливом, стаціонарної ванни або душі, централізованого опалення (ці аспекти аналізуються з виокремленням громадян країн – не членів ЄС та осіб без громадянства, а також двох найбільш уразливих вікових груп – дітей віком до 18 років та осіб віком 65 років і старше);
- помешкання за типом власності, типом будівлі (в окремому будинку на одне, два, три і більше помешкань або у невідокремленому будинку з великою кількістю квартир) та періодом їх побудови [5].

Іншим джерелом даних про житлові умови є вибіркові обстеження бюджетів домогосподарств, які порівняно з переписами потребують значно менших коштів, а отже, здійснюються з частішою періодичністю і надають інформацію за ширшим колом показників. Подібні обстеження були започатковані у більшості країн – членів ЄС ще з 1960-х років.

Характеристика житлового приміщення здійснюється за такими напрямками:

- ♦ форма оренди – орендується без угодження, орендується з угодженням, не орендується (проживають власники);
- ♦ рік побудови (для основного помешкання);
- ♦ рік покупки або одержання (для основного помешкання);
- ♦ ціна покупки (для основного помешкання, в національній валюті);
- ♦ поточна оцінка вартості помешкання / по-

мешкань (у національній валюті за ринковою ціною);

- ♦ місцезнаходження другого помешкання – за кордоном чи в межах країни;

Характеристика житлових умов (для основного помешкання) включає такі аспекти:

- форма власності – власники, які не сплачують кредит або заставу; власники з кредитом або заставою; наймачі, які сплачують повну орендну плату; наймачі, які мають знижку в орендній платі (для соціального житла тощо); вільне помешкання для оренди;
- тип помешкання – окремий будинок, частина окремого будинку, квартира, інше;
- кількість кімнат;
- придатна для проживання площа (у кв. м);
- наявність телефону;
- наявність гаражу.

При дослідженні доходів домогосподарств урахуються доходи від житла, які включають умовно нараховану ренту власників (згідно з Системою національних рахунків, проживання у власному помешканні вважається доходом) та одержану власниками орендну плату (після оподаткування).

При спостереженні споживчих витрат домогосподарств виокремлюється дві групи витрат, пов'язаних із житлом та житловими умовами:

1) витрати на житлові послуги – фактична оренда плата наймачів та умовно нарахована рента власників; витрати на обслуговування та ремонт помешкання; витрати на водопостачання та пов'язані з ним послуги; витрати на електроенергію, газ, рідке та тверде паливо, інші види енергії;

2) обладнання, упорядження та повсякденне обслуговування житла.

Важливим аналітичним показником у цьому напрямі є частка витрат домогосподарства на житло у загальному обсязі його витрат, що дає змогу оцінити, наскільки важким тягарем для населення є житлові витрати [6].

Однак найбільш інформативними для дослідження житлових умов населення є спеціальні, заглиблені обстеження, що дають змогу одержати інформацію за комплексом житлових питань та одночасно – пов'язати її з усім різноманіттям демографічних, економічних, соціальних характеристик населення. До таких фундаментальних обстежень належить Європейське обстеження якості життя (European Quality of Life Survey), яке було вперше проведене Європейським фондом поліпшення умов життя і праці (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) у 2003 р. Обстеження здійснювалося у 28 країнах: у всіх країнах ЄС-15, 12 країн – нових членах ЄС та одній країні-кандидаті (Туреччина). За результатами опитування було створено гармонізовану базу даних, що містить інформацію більше як за 26 тис. респондентів [7].

Програма Європейського обстеження якості життя була спрямована на дослідження семи ключових аспектів: зайнятість та умови праці; економічні ресур-

си; житло та довкілля; склад сім'ї та домогосподарства; громадське життя та соціальна участь; здоров'я та медична допомога; знання, освіта та навчання. База даних обстеження містить відомості щодо: нерівності за доходами та депривації; ситуації в сім'ї, на роботі та в соціумі; задоволеності життям, щастливості та сенсу буття; соціальних властивостей житла; міжпоселенської диференціації (місто – село); участі у суспільному житті; якості праці; використання часу та балансу між працею й іншими заняттями.

Окрім характеристик життєвого простору та відповідності помешкання стандартам, обстеження містить оцінку рівня особистої безпеки, доступність локальної інфраструктури, якості навколишнього середовища (чиста вода, незабруднене повітря, зелена зона тощо). Ці дані аналізуються в розрізі демографічних, соціальних та економічних груп населення, зокрема за статтю; віковими групами; місцем проживання (місто – село); складом домогосподарства; квантилями за розміром доходів домогосподарства або розміром особистого доходу; професійним статусом (менеджери і професіонали, інші професії не ручної роботи, самозайняті, кваліфіковані робітники, некваліфіковані робітники, фермери).

За результатами обстеження було підготовлено десять аналітичних звітів, один з яких присвячено соціальним характеристикам житла [3]. Цей звіт продемонстрував, що у країнах – нових членах ЄС житлова ситуація значно гірша порівняно з країнами ЄС-15 як за показниками життєвого простору, так і за комфортністю житла. Також було доведено, що в усіх країнах наявність гідного помешкання посідає провідне місце в ієрархії потреб, оскільки задоволеність житловими умовами найбільше впливає на рівень загальної задоволеності життям. Отже, досягти мети щодо поліпшення якості життя, подолання виключеності й дискримінації, зміцнення соціальних зв'язків у Європі неможливо без гармонізації житлових умов населення всіх країн.

Окрім нерівності між країнами, існує також нерівність за житловими умовами між різними соціально-економічними групами населення. У найбільш уразливого становищі у багатьох країнах ЄС перебувають такі групи населення:

- молоді люди, яким нестача житла не дає можливості розпочати незалежне життя (відокремитися від батьків);
- люди літнього віку, які зазвичай мають житло, проте не мають коштів для його оновлення та модернізації відповідно до сучасних стандартів якості;
- сільські мешканці, житло яких часто має низьку якість;
- населення з низькими доходами.

Результати дослідження мають важливе значення для європейської соціальної політики. Для подолання нерівності за житловими умовами державна житлова політика має передбачати провадження довгострокових програм з метою посилення фінансової спроможності домогосподарств, розширення можливостей для

зайнятості з високим професійним статусом, комбінування високої захищеності зайнятості з більшою гнучкістю та високим доходом. Житлова політика має бути тісно пов'язана з політикою у сфері ринку праці, освіти, сім'ї та народжуваності, розвитку локальної, регіональної та національної інфраструктури.

Спільною проблемою для всіх видів спостереження житлових умов є охоплення маргінальних груп населення, які належать до найнижчих щаблів суспільства. Зокрема, йдеться про безпритульних осіб, які становлять невелику, але дуже мобільну групу насе-

лення, постійно змінюють своє місце перебування, проживають у непридатних, тимчасових помешканнях і тому, зазвичай, не потрапляють в обстеження домогосподарств або інші стандартні способи збирання даних.

Європейський досвід статистичного спостереження та аналізу умов проживання населення має надзвичайно важливе значення для вдосконалення інформаційної бази вітчизняної житлової політики, наближення національних статистичних стандартів та стандартів життя в Україні до європейського рівня.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
2. General comment 4. The right to adequate housing [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.unhchr.ch/tbs/doc> — Назва з титул. екрана.
3. First European Quality of Life Survey: Social dimensions of housing / [Domanski H., Ostrowska A., Przybysz D., Romaniuk A.]. — Dublin : European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006. — 84 p.
4. Guio A. C. Material deprivation in the EU / Guio A. C. — Luxembourg : Eurostat, 2005. — 12 p.
5. Guidelines and Table programme for the Community Programme of Population and Housing Censuses in 2001. — Luxembourg : Eurostat, 1999. — 11 p.
6. Household Budget Surveys in the EU: Methodology and recommendations for harmonization – 2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal> — Назва з титул. екрана.
7. Daly M., Rose R. First European Quality of Life Survey: Key findings from a policy perspective [Електронний ресурс] / Daly M., Rose R. ; European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007. — Режим доступу : www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0714.htm

Вітаємо

**Лібанову
Еллу Марленівну,**

доктора економічних наук, професора,
директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України
із присудженням звання академіка Національної академії наук України.

Бажаємо міцного здоров'я, щастя,
визначних досягнень та успіхів у всіх починаннях!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Статистичне забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в регіоні

В. І. Колеснік,
доктор економічних наук,
заступник Голови Держкомстату України

Важливим блоком показників регіональної статистики, аналіз якої має суттєві регіональні відмінності, є інформаційна база про інвестиційно-інноваційну діяльність. Залучення та ефективне використання інвестицій є однією з основних особливостей формування ринкових відносин в економіці країни. Розвинений національний інвестиційний ринок, що об'єднує підприємницький, державний та змішаний капітал, поживає ринки товарів і послуг, сприяє запровадженню заходів макроекономічної стабілізації, вирішенню соціальних проблем.

На думку вчених, наразі "... існує ряд проблемних питань, що стосуються проведення комплексного статистичного аналізу інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності" [1, с. 7].

В Україні до початку 1990-х років в умовах адміністративно-командної системи економічна категорія "інвестиції" на практиці не використовувалась і підмінялася поняттям "капітальні вкладення". Інвестиції розглядались як грошові витрати, спрямовані на відновлення та ремонт основних засобів. Капітальні вкладення (іноді – інвестиції) визначались як найважливіший економічний інструмент, що характеризує діяльність будівельного комплексу, та аналізувались у двох аспектах: як економічна категорія та як процес, пов'язаний з рухом грошових коштів (ресурсів). Наразі поняття "інвестиції" вважається значно ширшим за поняття "капітальні вкладення".

Закон України від 18.09.1991 р. "Про інвестиційну діяльність" визначає: "Інвестиціями є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, щокладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- ♦ грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- ♦ рухоме та нерухоме майно;
- ♦ майнові права, що впливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- ♦ сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної інформації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва;
- ♦ права користування землею та інші цінності" [2].

Таке визначення розкриває процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення, витрати, водночас надає загальну класифікацію інвестицій.

З метою детального вивчення змісту інвестицій їх класифікують за певними ознаками (рис 1, за даними [3, с. 11]).

Для досягнення поставлених цілей має бути розроблена програма залучення інвестицій за видами діяльності і формами власності підприємств. Результати управління інвестиційною діяльністю мають бути такі:

- зростання обсягів виробництва товарів та послуг;
- збільшення величини валового регіонального продукту;
- ефективне використання персоналу;
- реалізація соціальних програм за окремими територіями.

Статистичне забезпечення управління інвестиційними процесами складається зі статистичних методів і технологічних прийомів оброблення інформації, що використовуються для оцінки інвестиційної активності, напрямів та структури інвестицій.

Метою статистичного забезпечення є розробка технології проведення комплексного статистичного аналізу ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності та використання основних засобів у регіоні [4]. Звідси випливає необхідність вирішення таких завдань:

- аналіз величини інвестицій в окремі види діяльності;
- аналіз зміни структури інвестицій залежно від джерел фінансування;
- аналіз інтегральних показників структурних зрушень;
- індексний аналіз динаміки обсягів основних засобів і ефективності їх використання;
- аналіз динаміки структури витрат на технологічні інновації;
- вивчення особливостей формування інвестиційно привабливого клімату в регіоні;
- аналіз використання інвестиційних потоків, спрямованих на вирішення специфічних проблем соціально-економічного розвитку регіону;
- оцінка інтенсивності процесів акумулювання фінансових ресурсів за рахунок раціонального використання природно-ресурсного та виробничо-інноваційного потенціалу регіону;
- аналіз процесів трансформації господарського комплексу регіону з метою посилення його привабливості для іноземного та національного капіталу.

Система показників регіональної статистичної бази, що використовується для статистичного забезпечення управлінських рішень, які стосуються інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні, наведена у табл. 1.

Рис. 1. Класифікація інвестицій

Таблиця 1

Система показників статистичного забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю

№ з/п	Назва показника	Позначення (формула розрахунку)	Одиниця вимірювання	Економічна сутність
I. Абсолютні показники				
1.	Інвестиції в основний капітал	In	тис. грн.	Характеризує довгострокові вкладення капіталу у відтворення основних фондів та об'єктів соціальної інфраструктури: на капітальне будівництво, придбання машин та обладнання, транспортних засобів та ін.
2.	Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності	In_{BED}	тис. грн.	Характеризує спрямованість використаних капітальних вкладень у розвиток окремих видів економічної діяльності. Розподіл здійснюється відповідно до Класифікації видів економічної діяльності
3.	Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності за рахунок державного бюджету	In_{BED}^b	тис. грн.	Характеризує спрямованість використаних капітальних вкладень у розвиток видів економічної діяльності, фінансування яких здійснювалося за рахунок державного бюджету
4.	Загальний обсяг інвестицій, передбачений проектами	In_{II}	тис. грн.	Характеризує обсяг інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, що спрямовуються на реалізацію певного інвестиційного проекту та визначаються на момент його затвердження

№ з/п	Назва показника	Позначення (формула розрахунку)	Одиниця вимірювання	Економічна сутність
5.	Загальний обсяг інвестицій, які фактично надійшли з початку реалізації проекту	In_{Π}^{ϕ}	тис. грн.	Характеризує фактичне надходження інвестицій на реалізацію певного інвестиційного проекту у формі грошових внесків, цінних паперів, реінвестицій та ін.
6.	Загальний обсяг іноземних інвестицій	$In_{\Pi}^{\phi, in}$	тис. дол. США / тис. грн.	Відображає обсяг інвестицій, які надійшли від іноземних інвесторів згідно з затвердженим інвестиційним проектом за розрізами (за географічною, видовою тощо ознаками)
7.	Загальний обсяг українських інвестицій	$In_{\Pi}^{\phi, укр}$	тис. грн.	Відображає обсяг інвестицій, які надійшли від інвесторів з України згідно з затвердженим інвестиційним проектом за розрізами
8.	Передбачений проектами загальний обсяг продукції	$Q_{In_{\Pi}}$	тис. грн.	Характеризує результати (обсяг продукції, послуг), які очікується отримати при реалізації інвестиційного проекту
9.	Фактичний обсяг продукції, виробленої з початку реалізації проекту	$Q_{In_{\Pi}}^{\phi}$	тис. грн.	Характеризує фактично вироблений обсяг продукції, послуг та ін. упродовж періоду реалізації інвестиційного проекту
10.	Передбачений інвестиційними проектами дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	$D_{In_{\Pi}}$	тис. грн.	Характеризує загальний обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт) на внутрішньому і зовнішньому ринках (без урахування наданих знижок, повернення проданих товарів та непрямих податків), передбачений затвердженим інвестиційним проектом
11.	Фактично отриманий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з початку реалізації проекту	$D_{In_{\Pi}}^{\phi}$	тис. грн.	Характеризує фактично отриманий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період з початку реалізації інвестиційного проекту
12.	Прибуток від реалізації проекту	Π_{In}	тис. грн.	Характеризує середньорічний чистий прибуток, фактично отриманий від реалізації інвестиційного проекту
13.	Кількість робочих місць, створення яких передбачено інвестиційними проектами	$P_{In_{\Pi}}$	одиниць	Характеризує соціальний ефект, який передбачено отримати за результатами реалізації інвестиційного проекту
14.	Кількість фактично створених нових робочих місць з початку реалізації проекту	$P_{In_{\Pi}}^{\phi}$	одиниць	Характеризує отриманий соціальний ефект унаслідок реалізації інвестиційного проекту
15.	Загальна сума витрат на технологічні інновації	M_{Inn}	тис. грн.	Характеризує витрати підприємства, спрямовані на реалізацію інноваційних процесів: відновлення, перебудова діяльності, що приводять до заміни одних її елементів більш досконалыми або доповнення новими
16.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції	Q_{Inn}^p	тис. грн.	Характеризує результати здійснення інноваційної діяльності: реалізацію нових, удосконалених, конкурентоздатних товарів чи послуг

№ з/п	Назва показника	Позначення (формула розрахунку)	Одиниця вимірювання	Економічна сутність
17.	Наявність основних засобів (первісна вартість з урахуванням індексації та переоцінки)	OZ	тис. грн.	Характеризує вартість засобів виробництва, що використовуються в економіці тривалий час та поступово переносяться на створювані продукти (послуги)
18.	Вартість основних засобів, які надійшли за рік	OZ_n	тис. грн.	Характеризує відтворення основних засобів: поповнення основного капіталу шляхом введення нових основних засобів, надходження з інших джерел
19.	Вартість основних засобів, які вибули за рік	OZ_e	тис. грн.	Характеризує рух відтворення основних засобів: вибуття за різними причинами – продаж, списання у зв'язку з повним зношуванням або недоцільністю подальшого використання та ін.
20.	Амортизація (знос) основних засобів за рік	A_{OZ}	тис. грн.	Характеризує систематичний розподіл вартості, що амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації)
II. Відносні показники				
1.	Рентабельність інвестицій	$\frac{In_{\Pi}}{\Pi_{In}}$	$\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}}$	Характеризує доходність інвестицій: відображає суму прибутку на 1 грн. інвестицій
2.	Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{A_{OZ}}{OZ}$		Характеризує частку вартості основних засобів, яку списано на виробництво продукції у попередніх періодах
3.	Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\frac{OZ_n}{OZ}$		Характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів
4.	Коефіцієнт вибуття основних засобів	$\frac{OZ_e}{OZ}$		Характеризує інтенсивність вибуття основних засобів
5.	Капіталовіддача	$F = \frac{Q}{OZ}$	$\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}}$	Характеризує ефективність використання основних засобів: відображає суму виробленої продукції на 1 грн. основних засобів
6.	Капіталомісткість	$f^e = \frac{OZ}{Q}$	$\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}}$	Характеризує забезпеченість підприємства основними засобами
7.	Відтворювальна структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності	$\frac{In_{BED}^{np}}{In_{BED}^{roz}}$	відсотки	Характеризує співвідношення довгострокових витрат на просте та розширене відтворення основних засобів згідно з характером виробництва: технічне переоснащення та реконструкція, нове виробництво (включаючи розширення), підтримання діючих потужностей
8.	Структура інвестицій за видами основних засобів	$\frac{In_{OZ}}{\sum In}$	відсотки	Характеризує розподіл освоєних у звітному періоді інвестицій за видовою ознакою. Побудована на класифікації основних засобів, які будуть поповнені або модернізовані внаслідок здійснення інвестицій

№ з/п	Назва показника	Позначення (формула розрахунку)	Одиниця вимірювання	Економічна сутність
9.	Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування	$\frac{In^{дж}}{\sum In}$	відсотки	Характеризує співвідношення освоєних капіталовкладень за різними джерелами фінансування: власними (чистий прибуток, амортизаційні відрахування тощо) та залученими (бюджетні кошти, кредитні позики та ін.)
10.	Структура обсягу іноземних інвестицій	$\frac{In^{in,розр}}{\sum In^{in}}$	відсотки	Характеризує розподіл іноземних інвестицій, що спрямовуються на реалізацію інвестиційного проекту, за географічною (по країнах-інвесторах) та видовою (грошові внески, внески у вигляді рухомого та нерухомого майна та ін.) ознаками
11.	Структура обсягу українських інвестицій	$\frac{In^{укр,розр}}{\sum In^{укр}}$	відсотки	Характеризує розподіл інвестицій, що спрямовуються на реалізацію інвестиційного проекту, за джерелами фінансування
12.	Строк окупності інвестицій	$\frac{In_{\Pi}}{\Pi_{In}}$	років	Характеризує строк окупності інвестицій – кількість років, необхідних для відшкодування інвестицій

Методичне забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю включає систему статистичних методів, на основі яких виконується обґрунтування управлінських рішень. При цьому доцільно використовувати такі методи:

- групування показників;
- аналіз динаміки обсягів інвестицій в основний капітал;
- аналіз факторів, що впливають на напрями та структуру інвестицій;
- факторний аналіз ефективності вкладання інвестицій;
- оцінка оптимізації структури інвестиційних ресурсів;
- аналіз кореляційного взаємозв'язку показників виробничої діяльності та величини інвестиційних потоків у розподілі за територіями регіону;
- індексний аналіз динаміки витрат на інноваційну діяльність;
- варіаційний аналіз показників капіталовіддачі та капіталомісткості.

Результати статистичного аналізу, виконаного з використанням вищенаведених методів, є базою для розробки управлінських рішень, що спрямовані на структурно-інноваційну переорієнтацію економіки регіону та формування сприятливого інвестиційного середовища. Деякі напрями розробки таких рішень наведено в табл. 2.

Очікується, що в результаті прийняття зазначених управлінських рішень відбудеться:

- ♦ прискорення темпів економічного зростання в регіоні;

- ♦ формування ефективного конкурентного середовища;
- ♦ створення умов для формування додаткових інвестиційних ресурсів.

Користувачами вихідної інформації, що характеризує інвестиційну та інноваційну діяльність в регіоні, є, в першу чергу, органи виконавчої влади регіону, району, міста. Інформація використовується для розробки заходів зі збільшення потоків інвестицій та підвищення ефективності їх використання. Установам, організаціям, приватним підприємцям така інформація потрібна для виявлення ефективних інвестиційних площадок, визначення інвестиційно привабливих регіонів.

Активними користувачами інформації за результатами обстеження та аналізу показників інвестиційно-інноваційної діяльності також є наукові та дослідницькі установи, вищі навчальні заклади. Така інформація використовується з метою статистичної підтримки наукових розробок з оцінки ефективності інвестування, проведення досліджень з оптимізації структури та збільшення доходності інвестицій.

Основними напрямками статистичного аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності доцільно вважати такі:

1. Інвестиційні потоки:
 - 1.1. Аналіз обсягу та структури інвестицій.
 - 1.2. Аналіз динаміки обсягу інвестицій в економіку регіону.
 - 1.3. Вивчення структури та джерел інвестицій.
2. Інвестиційний ринок:
 - 2.1. Аналіз основних характеристик інвестиційного ринку.

**Результати статистичного аналізу та основні напрями розробки
управлінських рішень з питань інвестиційно-інноваційної діяльності**

Результати статистичного аналізу	Основні напрями розробки управлінських рішень
Аналіз динаміки обсягів інвестицій в основний капітал Аналіз спрямованості інвестиційних потоків у регіоні Аналіз динаміки структури інвестицій	Розробка та реалізація заходів регіональної програми розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності з метою прискорення темпів економічного зростання
Визначення інвестиційної привабливості регіону	Сприяння підвищенню інвестиційної привабливості регіону
Оцінка ефективності вкладання інвестицій за видами економічної діяльності Аналіз впливу розміру інвестицій на зростання обсягів виробництва товарів та послуг Оцінка впливу інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні на зростання валового регіонального продукту	Створення рівних умов для діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та походження капіталу Створення додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки регіону
Аналіз змін у ринковій інфраструктурі Оцінка показників ефективності використання основних засобів	Сприяння формуванню на окремих територіях регіону ефективного конкурентного середовища Розроблення заходів щодо підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів
Аналіз стану основних засобів і їх кореляційний взаємозв'язок з кількісними та якісними показниками виробництва продукції та послуг Аналіз розвитку і використання інноваційного потенціалу	Сприяння проведенню комплексної експертизи інвестиційних програм та проєктів Створення умов для формування інноваційної економіки в регіоні

2.2. Аналіз кон'юнктури інвестиційного ринку – співвідношення попиту, пропозиції, цін та конкуренції.

2.3. Аналіз показників інвестиційної привабливості суб'єктів ринку інвестицій.

3. Інвестиційні проєкти:

3.1. Аналіз системи інформаційних показників за кожним напрямом реалізації інвестиційного проєкту.

3.2. Аналіз основних причин, що призвели до відхилення фактичних результатів від передбачених за інвестиційними проєктами.

3.3. Аналіз впливу та взаємозв'язку обсягів інвестицій та проєктних величин за основними

параметрами діяльності суб'єкта господарювання.

4. Інноваційна діяльність:

4.1. Аналіз показників, що характеризують використання науково-технічного потенціалу регіону.

4.2. Аналіз фінансової підтримки інноваційної діяльності.

4.3. Аналіз динаміки показників обсягу інноваційної продукції (обороту).

Основні управлінські рішення, що приймаються відповідно до результатів дослідження, наведені у табл. 3.

Таблиця 3

**Використання результатів статистичного спостереження й аналізу
інвестиційно-інноваційної діяльності для обґрунтування управлінських рішень**

Статистичне спостереження	Результати статистичного аналізу	Основні управлінські рішення відповідно до результатів досліджень
1. Обсяги інвестицій в основний капітал, їхній регіональний розподіл і галузева спрямованість	Дослідження тенденцій динаміки обсягу інвестицій	Прогнозування спрямованості інвестицій в економіку регіону
2. Джерела фінансування інвестицій в основний капітал	Розрахунки коефіцієнтів структурних змін	Економічне обґрунтування пріоритетності інвестування окремих галузей
3. Розподіл капіталовкладень за видами основних засобів за технологічною та відтворювальною структурою	Дослідження зміни структури показників, розрахунок показників варіації	Забезпечення розширення переліку джерел інвестування

Статистичне спостереження	Результати статистичного аналізу	Основні управлінські рішення відповідно до результатів досліджень
1. Обсяги інвестицій в основний капітал, їхній регіональний розподіл і галузева спрямованість	Дослідження тенденцій динаміки обсягу інвестицій	Прогнозування спрямованості інвестицій в економіку регіону
2. Джерела фінансування інвестицій в основний капітал	Розрахунки коефіцієнтів структурних змін	Економічне обґрунтування пріоритетності інвестування окремих галузей
3. Розподіл капіталовкладень за видами основних засобів за технологічною та відтворювальною структурою	Дослідження зміни структури показників, розрахунок показників варіації	Забезпечення розширення переліку джерел інвестування

Таким чином, запропонована система статистичного забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в регіоні забезпечує можливість

прийняття виважених рішень та сприяє підвищенню їх ефективності.

Список використаних джерел

1. Галицька Е. В. Статистичні групування в аналізі інвестиційної діяльності в Україні / Е. В. Галицька, Н. В. Ковтун // Статистика України. — 2005. — № 3. — С. 7—10.
2. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р. № 1560-XII зі змінами від 20.12.2001 р. № 2899-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 100.
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : [навч. посіб.] / Майорова Т. В. — К. : Центр навч. літератури, 2004. — 376 с.
4. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика : [навч. посіб.] / Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А. — К. : КНЕУ, 2005. — 333 с.
5. Региональная статистика : [учеб.] / [под ред. Е. В. Заровой, Г. И. Чудилина]. — М. : Финансы и статистика, 2006. — 624 с.

Статистичне забезпечення аналізу інвестиційної привабливості регіонів України

В умовах інтеграції України до Європейського Союзу, здійснення трансформаційних процесів в економіці великого значення набувають проблеми окреслення рівня інвестиційної привабливості регіонів та забезпечення їх комплексного соціально-економічного розвитку. Вирішення цих проблем потребує оперативного прийняття обґрунтованих стратегічних управлінських рішень, що зумовлює необхідність чіткої організації статистичного спостереження й аналізу інформації щодо зазначених процесів, стосовно яких нині існує коло невирішених теоретико-методологічних, організаційних та методичних питань. Це визначає актуальність та важливість формування досконаліших методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України.

Удосконаленню статистичних і математичних методів оцінювання й аналізу соціально-економічного

розвитку регіонів, ефективності інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності присвячені науково-методичні розробки С. Герасименка, А. Головача, А. Єріної, В. Захожая, Н. Ковтун, І. Манцура та інших дослідників [1–4; 6]. Проте аналіз та узагальнення результатів теоретичних досліджень свідчать, що основна увага в них приділяється окремим аспектам і здебільшого без комплексного узгодження з теоретичними і практичними засадами оцінки інвестиційної привабливості регіонів та врахування сучасних проблем і суперечливих тенденцій їх подальшого розвитку. Часто поза науковим пошуком залишаються несуттєві, на перший погляд, але насправді надзвичайно важливі питання, пов'язані з організаційними, інформаційними, соціологічно-психологічними аспектами аналітичного дослідження. Недостатньо розробленими та дискусійними є підходи до формування системи показників інвестиційної привабливості ре-

Г. І. Купалова,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка;
Н. О. Коренєва,
старший викладач,
Академія муніципального управління

гіонів і застосування статистичних методів аналізу й оцінки її рівня.

Метою статті є висвітлення методологічних та організаційних засад статистичного забезпечення аналізу інвестиційної привабливості регіонів і визначення основних напрямів їх удосконалення. Для реалізації цієї мети поставлено такі завдання:

- 1) розкрити зміст інвестиційної привабливості регіону як об'єкта статистичного аналізу;
- 2) визначити основні етапи її статистичного дослідження;
- 3) сформулювати комплексну систему статистичних показників для побудови інтегрального показника інвестиційної привабливості регіонів і на її основі здійснити багатовимірне типологічне групування адміністративних областей України.

Важливою передумовою обґрунтування інвестиційної привабливості регіону як об'єкта статистичного вивчення є визначення категоріально-понятійного апарату. Проведення комплексного аналізу інвестиційної привабливості тих чи інших територій України ускладнюється через недостатню опрацьованість теоретико-методологічних та організаційних засад статистичного забезпечення.

Насамперед слід вказати на відсутність чіткого трактування та розмежування у використанні таких економічних категорій, як “інвестиційна привабливість” та “інвестиційний клімат”. Більшість застосовуваних нині методик розроблені й використовуються не стільки для аналізу й оцінки інвестиційної привабливості адміністративних областей, скільки для визначення їх інвестиційного клімату – це недостатньо науково обґрунтовано та переконливо.

Системне вивчення, критичний розгляд, порівняння та узагальнення існуючого понятійного апарату дозволили більш чітко визначити економічну категорію “інвестиційна привабливість регіонів”, а саме: сукупність об'єктивних можливостей і обмежень, що зумовлюють привабливість середовища та впливають на інтенсивність інвестування з використанням існуючих передумов. У свою чергу інвестиційний клімат, на відміну від інвестиційної привабливості, характеризує загальні умови інвестування (насамперед, правові та політичні), створені на рівні держави з метою розвитку інвестиційної сфери та забезпечення зростання економіки країни в цілому. Тому, на нашу думку, його не слід розглядати як мікро- і мезорівневу характеристику.

Актуальність дослідження інвестиційної привабливості регіонів і динамічність економічного життя вимагає забезпечення оперативності статистичного аналізу. Це потребує застосування ефективної методики оцінювання, з допомогою якої (а також за умови чіткої організації аналітичного процесу) можна з мінімальними затратами отримувати й інтерпретувати результати та надавати пропозиції для прийняття оперативних управлінських рішень, пов'язаних з уточненням стратегії комплексного розвитку території. На жаль, багатьма науковцями і практиками

організація статистичного дослідження інвестиційної привабливості територій розглядається дещо спрощено та поверхово, як правило, за етапами дослідження, характерними для економічного аналізу. Тому нами запропоновано проводити її вивчення з урахуванням специфіки саме статистичного дослідження за кількома взаємопов'язаними етапами, а саме: організаційним, методологічним, аналітичним, прогнозним та завершальним.

Організаційний етап включає в себе визначення мети й завдань, розробку плану дослідження, виокремлення джерел і технічних засобів обробки інформації, формування рекомендацій щодо організації, послідовності та періодичності аналізу. Методологічний як самостійний етап статистичного аналізу охоплює визначення об'єкта і предмета, вибір методів і прийомів та формування системи показників; розробку методики аналізу інвестиційної привабливості районів. Основними елементами аналітичного етапу є оцінка рівня та визначення резервів підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Прогнозний етап має такі складові: прогнозування рівня інвестиційної привабливості регіону, оформлення і передача результатів дослідження. Завершальний етап передбачає визначення шляхів підвищення інвестиційної привабливості регіону, апробацію методики, коригування методики й організації аналізу. Виокремлення прогнозного та завершального етапів дає змогу здійснити перехід від констатації поточного стану до окреслення очікуваного. Статистичне дослідження інвестиційної привабливості регіонів України за послідовністю вказаних етапів у майбутньому дозволить уникнути ускладнень у процесі його підготовки і комплексного проведення та сприятиме отриманню точних, адекватних, своєчасних результатів, потрібних для розробки економічної та інвестиційної політики держави [5].

В умовах ринкової економіки для забезпечення прискореного соціально-економічного розвитку регіонів необхідне формування прозорої, всеохоплюючої, чітко налагодженої системи збирання, зведення, групування й аналізу інформації для здійснення ефективного регіонального управління, у тому числі інвестиційною привабливістю. Це пояснюється тим, що існує певна залежність між рівнем організації інформаційного забезпечення для її статистичного аналізу та результативністю управління регіоном.

Однак ще не вирішеними залишаються питання щодо своєчасного та якісного надання інформації про рівень інвестиційної привабливості регіонів із застосуванням сучасних методів збирання і способів обробки інформації, визначення принципів формування інформаційного забезпечення статистичного аналізу інвестиційної привабливості регіону тощо. Це доводять результати проведеного нами у 2008 р. вибіркового соціологічного опитування щодо вивчення думки понад 320 керівників і спеціалістів регіональних органів влади Київської, Львівської, Закарпатської, Одеської, Кіровоградської областей та АР Крим. Так, 17% респондентів вважали головною перешкодою для

аналізу інвестиційної привабливості регіонів низький рівень організації статистичного спостереження, 21% – відсутність необхідної інформації та відповідного банку даних, 18% – ускладнений доступ до даних, 14% – невикористання сучасних програм обробки інформації, 30% – недосконалу методику дослідження. Крім того, 87% респондентів підтвердили необхідність здійснення моніторингу інвестиційної привабливості регіонів. Це потребує реалізації сукупності заходів щодо завершення реформування системи державної статистики та здійснення технічного переоснащення управлінсько-господарських структур, насамперед шляхом формування й використання електронних систем моніторингу.

Важливою умовою організації належного забезпечення аналізу є чітке визначення і вирішення теоретично-методологічних та організаційно-практичних питань статистичного спостереження інвестиційної привабливості регіонів України. Це дозволить з науково-практичної позиції обґрунтувати мету, об'єкт, одиницю спостереження, сформувати план, розробити інструментарій та визначити етапи статистичного дослідження, побудувати відповідну систему показників. Загальновідомі принципи організації інформаційного забезпечення статистичного аналізу в сучас-

них умовах виявилися недосконалими та потребують доповнення специфічними, зокрема такими, як гнучкість і синергізм. Необхідно також підвищити оперативність акумулювання, обробки, обміну та опублікування статистичних даних із різних відомчих джерел.

Особливої уваги заслуговує методичний аспект оцінки інвестиційної привабливості регіонів. Методика її визначення включає такі етапи:

- визначення ознакового простору;
- формування системи змістовних і відносно незалежних статистичних показників;
- вибір методу побудови інтегрального показника.

Запропонована авторами блок-схема статистичних показників, які характеризують інвестиційну привабливість регіону, сформована з урахуванням наукових принципів та вдоскоалена шляхом доповнення до часто застосовуваних блоків додаткових характеристик, таких як розвиток ринкових відносин, якість трудового потенціалу, інформаційне забезпечення. Використання системи показників (рис. 1) сприятиме розширенню напрямів аналізу і може бути базою для формування комплексного інтегрального показника інвестиційної привабливості регіонів.

Рис. 1. Блоки показників інвестиційної привабливості регіонів

Для здійснення коректного (з позиції методології) статистичного аналізу інвестиційної привабливості регіонів слід дотримуватися принципу однорідності досліджуваної сукупності. За результатами перевірки сукупності регіонів на наявність викидів за допомо-

гою *T*-критерію Граббса, а також *L*- та *E*-критеріїв Тітьєна і Мура обґрунтовано необхідність вилучення з переліку об'єктів дослідження міст Києва та Севастополя. Слід підкреслити, що значення статистичних показників для м. Києва є реальними величинами, а не

грубими помилками. Проте столиця країни є центром усіх соціально-економічних процесів у суспільстві, тому аналіз сукупності з урахуванням цих даних позбавляє його об'єктивності. У свою чергу, дані для м. Севастополя в переважній більшості входять до єдиного значення для АР Крим. Таким чином, статистичний аналіз інвестиційної привабливості регіонів України доцільно здійснювати за скороченим переліком регіонів, який налічує двадцять п'ять адміністративних областей.

З метою надання системі показників оптимальної структури для оцінки інвестиційної привабливості регіонів слід застосовувати метод головних компонент (рис. 2, за даними [8]). За допомогою зазначеного методу виділено дві головні компоненти, які описують 83,36% загальної варіації показників. Це свідчить про незначний вплив інших індивідуальних факторів

і врахування ознак вилучених показників. За результатами аналізу сформована система найголовніших показників для оцінки інвестиційної привабливості певного регіону. Так, перша компонента пов'язана з такими ознаками, як:

- ♦ обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу;
- ♦ грошові витрати населення на одну особу;
- ♦ роздрібний товарообіг підприємств на одну особу;
- ♦ обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу;
- ♦ введення в експлуатацію житла на 1000 осіб;
- ♦ коефіцієнт покриття експортом імпорту.

Друга – лише з часткою зайнятого населення віком 15–70 років у загальній чисельності населення віком 15–70 років у досліджуваному регіоні.

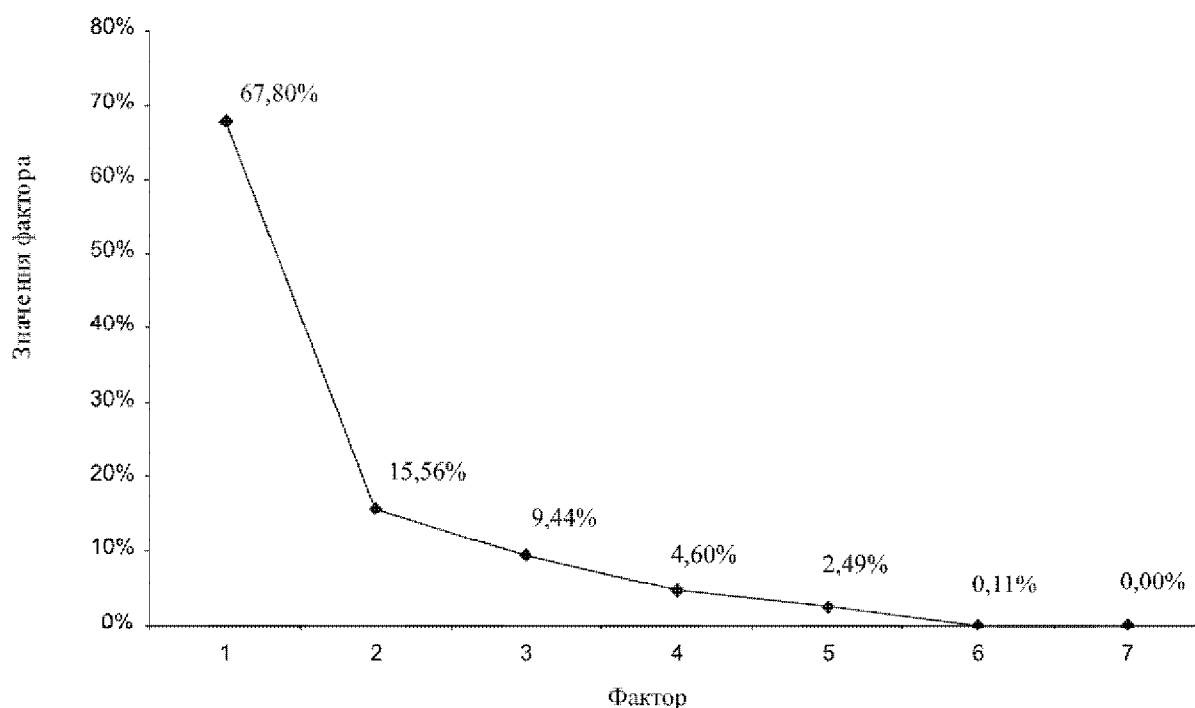

Рис. 2. Розподіл головних компонент ознак у сумарній варіації множини показників

Для комплексної оцінки інвестиційної привабливості регіонів доцільно застосовувати інтегральний показник із використанням середньої арифметичної зі стандартизованих на варіаційний розмах статистичних показників. Обґрунтованість вищевказаних методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості регіонів підтверджується і результатами досліджень інших учених-економістів, зокрема колективу Інституту Реформ [7].

Розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості дає можливість здійснювати ранжування регіонів за цим аспектом, тим самим гармонізуючи роботу керівників обласного рівня управління щодо оцінки, спостереження тенденцій (поліпшення чи погіршення позицій регіону порівняно з іншими), а також планування та прогнозування, розробки заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості регіону.

Для аналізу тенденцій реалізації стратегічних програм з підвищення рівня інвестиційної привабливості регіонів слід застосовувати їх багатовимірне групування за допомогою використання Манхеттенської відстані та методу найближчого сусіда (одиничного зв'язку) агломеративного ієрархічного алгоритму кластерного аналізу. Такий спосіб об'єднання дозволяє формувати таксони за рівнем інвестиційної привабливості так, що всі регіони кластера мають майже однакові значення.

За результатами кластерного аналізу до першого кластера віднесено дев'ять регіонів: Дніпропетровська область, Автономна Республіка Крим, Київська, Донецька, Одеська, Харківська, Запорізька, Львівська та Полтавська області. До другого – сім регіонів: Волинська, Закарпатська, Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Хмельницька та Миколаївська області. До складу третього кластера ввійшли

дев'ять областей: Чернігівська, Рівненська, Кіровоградська, Луганська, Черкаська, Херсонська, Чернівецька, Житомирська та Тернопільська (рис. 3).

Дані кластерного аналізу свідчать про майже рівномірний розподіл регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості, проте для прийняття важливих стратегічних управлінських рішень на регіональному рівні й розробки детальної та змістовної стратегії регіонального розвитку тільки кластеризації недостатньо. Необхідно також провести типологічне групування. Його результати дають змогу сформулювати належну інформаційну базу для побудови коректної та ефективної системи управління інвестиційною привабливістю регіонів.

Результатом типологічного групування за значенням інтегрального показника інвестиційної привабливості став розподіл сукупності регіонів України на п'ять груп (табл. 1). Чемпіоном є Дніпропетровська область. Автономна Республіка Крим, Київська, Донецька, Одеська, Харківська та Запорізька області відповідають рівню лідера. Львівська, Полтавська, Волинська та Закарпатська області належать до групи середняків. Групу відстаючих складають сім регіонів – Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Хмельницька, Миколаївська, Чернігівська та Рівненська області; до групи аутсайдерів входять Кіровоградська, Луганська, Черкаська, Херсонська, Чернівецька, Житомирська, Тернопільська області.

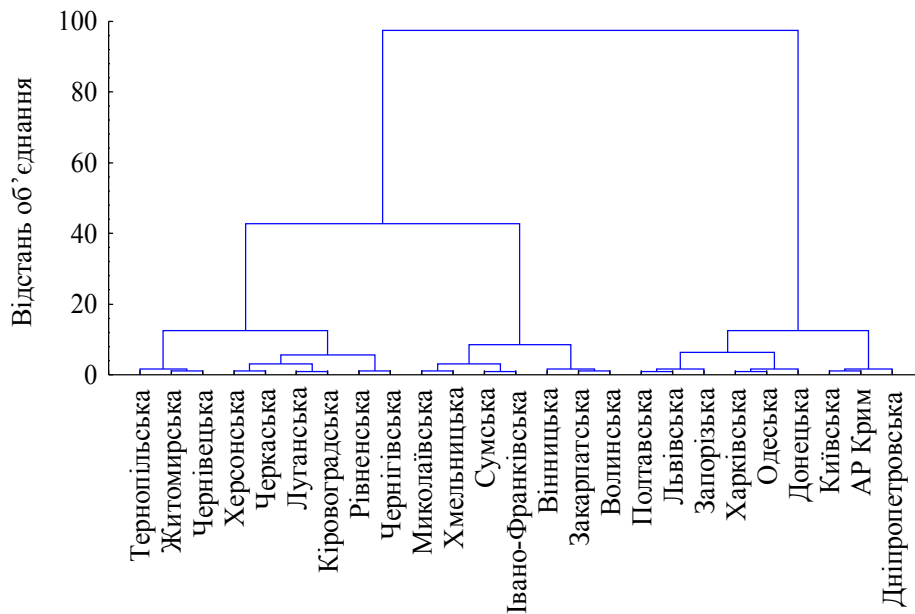

Рис. 3. Дендрограма результатів кластерного аналізу регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості, 2006 р.

Таблиця 1

Групування регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості, 2006 р.

Групи регіонів за інтегрованим показником інвестиційної привабливості	Кількість регіонів	Перелік регіонів у групі	Характеристика за рівнем інвестиційної привабливості
0,12–0,18	7	Кіровоградська, Луганська, Черкаська, Херсонська, Чернівецька, Житомирська, Тернопільська	Аутсайдер
0,18–0,24	7	Вінницька, Івано-Франківська, Сумська, Хмельницька, Миколаївська, Чернігівська, Рівненська	Відстаючий
0,24–0,30	4	Львівська, Полтавська, Волинська, Закарпатська	Середняк
0,30–0,36	6	АР Крим, Київська, Донецька, Одеська, Харківська, Запорізька	Лідер
0,36–0,42	1	Дніпропетровська	Чемпіон

Необхідною умовою формування і здійснення ефективної інвестиційної та інноваційної політики, а також подальшого прогнозування рівня інвестиційної привабливості регіонів є визначення сукупності по-

казників, що найбільше впливають на інтегральний показник інвестиційної привабливості регіонів, зокрема за допомогою методів кореляційно-регресійного аналізу. За результатами відбору даних із використан-

ням кореляційної матриці встановлено, що на інтегральний показник інвестиційної привабливості регіонів (результативна ознака, Y) найбільше впливають коефіцієнт покриття експортом імпорту (x_1) та обсяг прямих іноземних інвестицій у регіони на одну особу (x_2). При цьому рівняння регресії має такий вигляд:

$$Y = 0,115 + 0,161x_1 + 0,02x_2.$$

Ця модель є адекватною (коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,90$). При цьому істотність зв'язку доведена з імовірністю 0,95: $p\text{-level} = 0,000011$. Коефіцієнти регресії також достатньо значущі.

Комплексне вивчення та об'єктивна оцінка інвестиційної привабливості регіонів є важливим етапом процесу прийняття управлінських рішень щодо інвестування. За таких умов створення належного статистичного забезпечення потребує поліпшення його організації та адаптування методики оцінювання до сучасних умов розвитку регіонів з урахуванням специфіки ринкової економіки. Запропоновані у статті основні напрями удосконалення статистичного дослідження та отримані результати оцінки інвестиційної привабливості регіонів України виступають дієвим інструментом регіонального управління, оскільки сприяють виявленню резервів для покращання ефективності функціонування економіки.

Список використаних джерел

1. Герасименко С. С. Статистична оцінка інвестиційної привабливості регіонів / С. С. Герасименко, Л. О. Свистун-Золотаренко // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 12. — С. 155—159.
2. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика : [навч. посіб.] / Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А. — К. : КНЕУ, 2005. — 334 с.
3. Єріна А. М. Статистичні аспекти визначення рейтингів / А. М. Єріна // Статистика України. — 2000. — № 4. — С. 74—79.
4. Ковтун Н. В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика / Н. В. Ковтун. — К. : ПВЦ ТОВ “Імекс-ЛТД”, 2005. — 420 с.
5. Купалова Г. І. Організація статистичного спостереження та аналізу інвестиційної привабливості регіонів / Г. І. Купалова, Н. О. Коренева // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція : [зб. наук. праць] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; [редкол. : відп. ред. Є. І. Бойко]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (69). — С. 424—431.
6. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни / Манцуров І. Г. — К. : КНЕУ, 2006. — 392 с.
7. Рейтинг міст і регіонів України. — К. : Рейтингова агенція НАЦ “Інститут Реформ”, 2005. — 66 с.
8. Регіони України 2006 : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. — Ч. II. — 2006. — 808 с.

Статистичне дослідження інфраструктури автомобільних шляхів сполучення Запорізької області

Н. Г. Фатюха,
кандидат економічних наук, доцент,
Запорізький національний
технічний університет

Ефективність та корисність статистичних показників транспортної інфраструктури шляхів сполучення залежить від того, наскільки вони відповідають потребам користувачів у достовірних та якісних даних, а їх методологічне підґрунтя віддзеркалює відповідну нормативно-законодавчу базу. Від того, наскільки джерела наявної статистичної інформації повно та якісно характеризують ситуацію з цього питання, залежить коректність застосування даних у цілях політичного та соціально-економічного аналізу.

Метою дослідження є аналіз повноти джерел наявної статистичної інформації про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення.

Згідно з Законом України “Про державну статистику”, для складання статистичної інформації органи державної статистики можуть використовувати такі джерела:

- первинні та статистичні дані щодо респондентів, які підлягають статистичним спостереженням;
- адміністративні дані органів державної влади (за винятком органів державної статистики), органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб;
- дані банківської та фінансової статистики, статистики платіжного балансу тощо;
- статистичну інформацію міжнародних організацій та статистичних служб інших країн тощо;

- оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі зазначених вище даних [1].

Статистична інформація (дані) – офіційна державна інформація, яка характеризує масові явища та процеси, що відбуваються в економічній, соціальній та інших сферах життя України та її регіонів.

Адміністративні дані – дані, отримані на підставі спостережень, проведених органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та з метою виконання адміністративних обов'язків і завдань, що належать до їх компетенції [1].

Відповідно до статті 31 Закону України “Про автомобільний транспорт”, до інфраструктури автомобільних шляхів сполучення належать: автомобільні дороги, автовокзали, автостанції, зупинки автобусних маршрутів загального користування, майданчики для розвороту і відстою автобусів у початкових та кінцевих пунктах маршрутів, стоянки таксі, вантажні термінали (автопорти), вантажні автомобільні станції, контейнерні пункти, об'єкти дорожнього сервісу [2].

Найбільш вагомою складовою інфраструктури автомобільних шляхів сполучення є автомобільні дороги. Автомобільні дороги України поділяються на:

- автомобільні дороги загального користування;
- вулиці і дороги міст та інших населених пунктів;
- відомчі (технологічні) автомобільні дороги;
- автомобільні дороги на приватних територіях.

Автомобільні дороги загального користування є загальнодержавною власністю, що не підлягає приватизації. Вони призначені задовольняти потреби суспільства в автомобільних пасажирських і вантажних перевезеннях у складі єдиної транспортної системи країни.

Вулиці й дороги міст та інших населених пунктів є комунальною власністю, яка знаходиться у віданні відповідних органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади на місцях. Ділянки вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, що прилягають до автомобільних доріг державного значення, належать до єдиної транспортної системи держави і не підлягають приватизації.

Відомчі (технологічні) автомобільні дороги – це внутрішньогосподарські технологічні дороги, що перебувають у власності юридичних або фізичних осіб.

До автомобільних доріг на приватних територіях належать автомобільні дороги, що знаходяться на території, власниками яких є юридичні (недержавні) або фізичні особи [3].

Усі розміщені вздовж автомобільних доріг об'єкти інфраструктури повинні відповідати вимогам безпеки дорожнього руху. До об'єктів дорожнього сервісу, призначених для надання послуг перевізникам, водіям та пасажиром, належать: стоянки; мийки; автозаправні станції; мотелі, кемпінги; магазини; пункти громадського харчування; пункти зв'язку; пункти медичної допомоги. Об'єкти автодорожньої інфраструктури мають забезпечувати: зручність, комфорт та швидкість проїзду; безпеку руху; схоронність ван-

тажів; необхідні умови для роботи і відпочинку користувачів доріг; високий рівень обслуговування пасажирів і вантажів.

Усі об'єкти дорожньої інфраструктури залежно від джерел фінансування, форм власності та порядку функціонування можна умовно поділити на три основні групи.

Перша група – це об'єкти, що є складовою комплексу автомобільних доріг і призначені для зниження стомлюваності водіїв та пасажирів, забезпечення надання необхідної допомоги учасникам руху, підвищення рівня зручності та безпеки руху, підвищення довговічності автодоріг. Прикладами таких об'єктів є площадки для короткочасної стоянки автомобілів та відпочинку учасників руху, автобусні зупинки, пункти вагового контролю, пости ДАІ тощо. Кількість і місця їх розташування повинні визначатися проектною документацією на будівництво доріг, а фінансування будівництва, ремонту й утримання – здійснюватися з виділених бюджетом коштів на дорожнє господарство з пайовою участю приватних інвесторів, які мають комерційну зацікавленість.

Друга група – об'єкти, що утворюють єдину систему сервісного обслуговування пасажирських перевезень, у тому числі мережа автовокзалів та автостанцій, пунктів медичної допомоги, розташованих, як правило, у населених пунктах поблизу доріг. Розміщення, ремонт і утримання об'єктів цієї групи повинно фінансуватися коштами місцевих бюджетів і позабюджетних джерел.

Третя група – об'єкти платного сервісу в межах пришляхової смуги, призначені для підвищення рівня комфорту учасників руху, створення умов для праці та відпочинку водіїв і пасажирів. До об'єктів зазначеної групи належать мотелі, кемпінги, автозаправні станції, станції технічного обслуговування, пункти харчування, вантажні термінали. Як правило, вони є малими підприємствами, що створюються й експлуатуються за рахунок приватних коштів. Розвиток таких об'єктів дорожнього сервісу має регулюватися державою у частині підтримки їх безпечного функціонування та захисту прав споживачів [3].

Одержана інформація про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення є поєднанням як статистичної інформації, так і адміністративних даних.

Для більш повної характеристики джерел формування даних про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення розглянемо шляхи надходження статистичної інформації до Головного управління статистики у Запорізькій області (рис. 1).

На рис. 2 відображені джерела відповідних адміністративних даних, що збираються підприємствами (службами, управліннями) Запорізької області.

Аналізуючи рис. 1, 2 можна зробити висновок, що основна інформація про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення надходить від підприємств (управлінь, служб) Запорізької області. У зв'язку з тим, що методологія побудови зазначених статистичних та адміністративних форм (термін надання, показники, що характеризують форми, кількість звітуючих підприємств) була приведена в роботі [4], перейде-

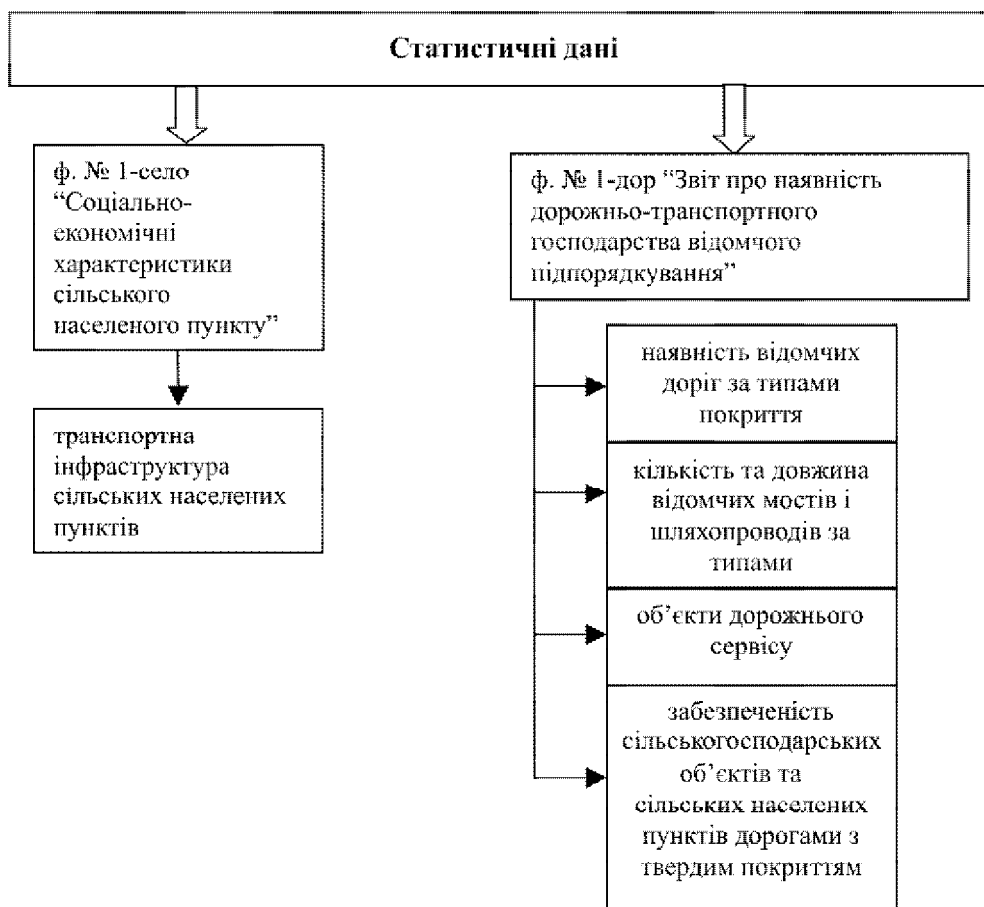

Рис. 1. Джерела статистичної інформації про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення

мо до аналізу показників, які характеризують інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення.

Аналіз даних, одержаних за статистичною звітністю

За ф. № 1–дор “Звіт про наявність дорожньо-транспортного господарства відомчого підпорядкування” (річна, один раз на три роки) у Запорізькій області станом на 01.07.2006 р. довжина відомчих автомобільних доріг становить 5314,9 км; 61,6% (3271,5 км) припадає на дороги з твердим покриттям. Порівняно з аналогічним періодом 2003 р. їх загальна довжина зменшилася на 26,0% (або на 1869,8 км), у тому числі з твердим покриттям – на 28,7% (або на 1314,1 км).

До об'єктів дорожнього сервісу належать пішохідні переходи (надземні та підземні), що складають 23 одиниці проти 22 у 2003 р. за рахунок збільшення кількості надземних переходів, проте відбулося зменшення їх загальної протяжності на 310 погонних метрів [5, с. 50–52].

На території Запорізької області налічується 918 сільських населених пунктів, із них 97,7% (897 од.) забезпечені під'їздами з твердим покриттям до мережі автомобільних доріг загального користування. В десятих районах області 29 населених пунктів зовсім не мають під'їздів з твердим покриттям.

За даними суцільного спостереження ф. № 1-село (раз на п'ять років) станом на 01.01.2005 р. в області налічується 4494 вулиці за всіма населеними пунктами протяжністю 7108,9 км, у т.ч. з твердим покриттям – 4338,6 км, при цьому 1279,3 км з них освітлені.

Із загальної кількості населених пунктів (НП) 220 знаходяться на відстані від дороги з твердим покриттям, у тому числі: до 3 км – 106 НП, від 3 до 5 км – 45, від 5 до 10 км – 41, більше 10 км – 28 НП. У цих пунктах мешкає 76,5 тис. осіб, з них проживають на відстані до 3 км 19,5 тис. осіб, від 3 до 5 км – 16,4, від 5 до 10 км – 12,4, більше 10 км – 28,2 тис. осіб [6, с. 4–5]. Серед районів області найбільша кількість населених пунктів, віддалених від доріг з твердим покриттям, знаходиться у Новомиколаївському (39), Вільнянському (38), Запорізькому (29) районах.

По області 42 населених пункти не мають вулиць з твердим покриттям та освітлених, що складає 4,6% загальної кількості НП, та 597 НП не мають освітлених вулиць (65,2% загальної кількості НП) [7, с. 14]. Ще 260 НП, в яких проживає 42,9 тис. осіб, не мають зупинки громадського транспорту. На відстані до 3 км до зупинки громадського транспорту налічується 105 НП з чисельністю 20,6 тис. осіб.

Серед населених пунктів, що мають зупинку громадського транспорту, кількість рейсів громадського транспорту розподіляється так (рис. 3, за даними [6, с. 7]).

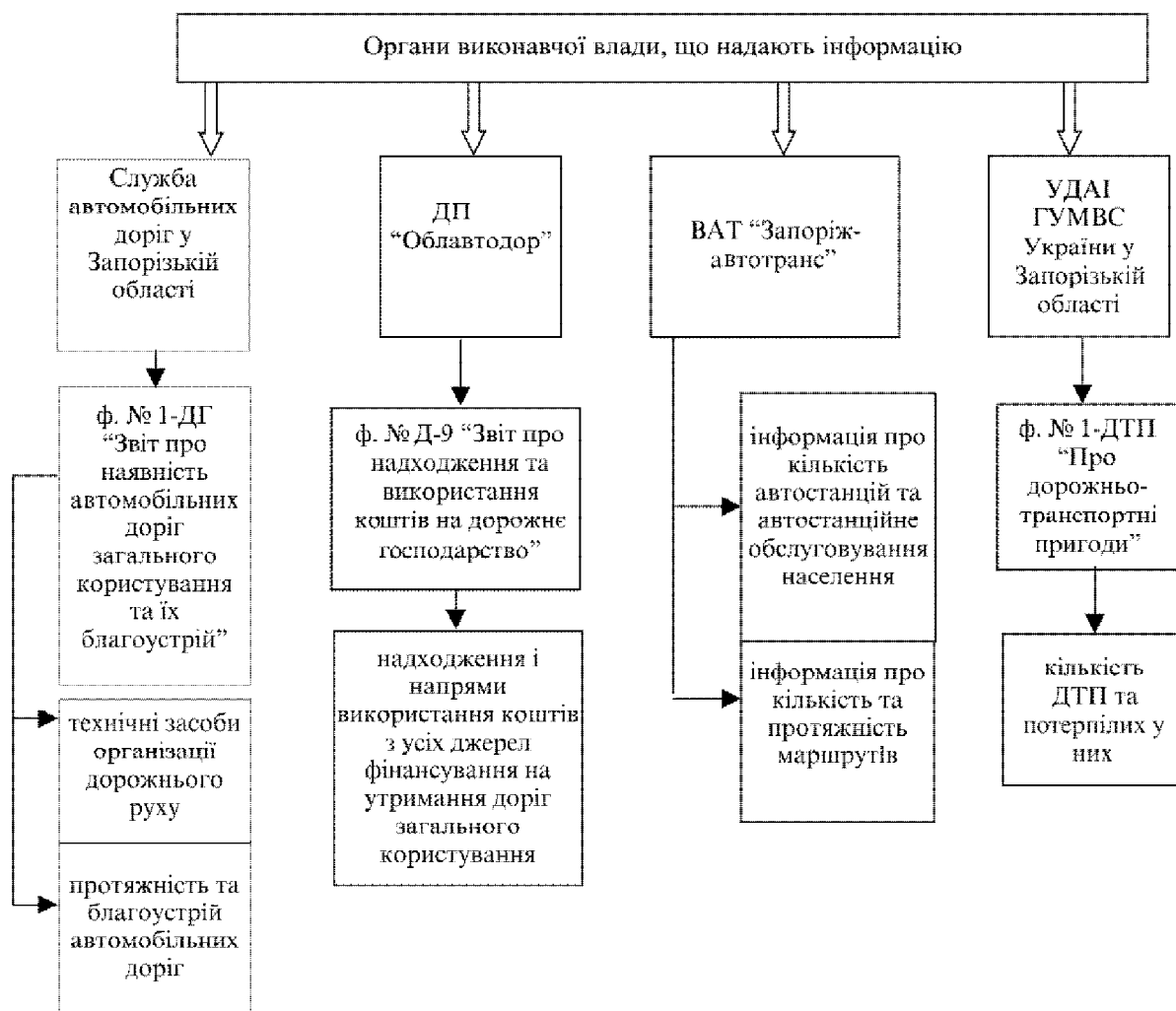

Рис. 2. Адміністративні дані про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення

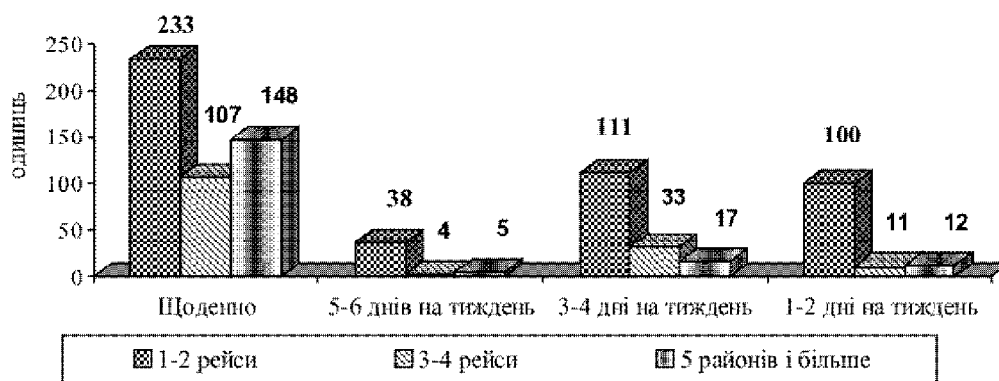

Рис. 3. Кількість населених пунктів, що мають зупинку громадського транспорту

Порівняно з попереднім обстеженням (станом на 01.01.2001 р.) відбулися зміни у відстані знаходження НП від дороги з твердим покриттям: до 3 км – на 21,5% менше, водночас від 3 до 5 км, від 5 до 10 км, від 10 км – більше на 73,1%, 24,2% та 7,7% відповідно. Також відбулося зменшення кількості населених пунктів, що не мають вулиць з твердим покриттям та освітлених (на 9 одиниць, що складає 5,5% до загальної кількості НП) і на 81 НП менше не мають зупинки громадського транспорту [8].

Аналіз адміністративних даних

Служба автомобільних доріг у Запорізькій області надає Головному управлінню статистики у Запорізькій області за листом-запитом адміністративні дані, що частково характеризують інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення та потім відображаються у статистичному збірнику "Транспорт і зв'язок Запорізької області" (наявність доріг та мостів загального користування, благоустрій автомобільних доріг загального користування, захисні та декора-

тивні насадження, снігозахисні засоби на автомобільних дорогах загального користування, технічні засоби регулювання дорожнього руху на дорогах загального користування).

Всю іншу інформацію можна отримати за зверненням до відповідних організацій (див. рис. 2).

Так, за даними [5], наявна мережа автомобільних доріг загального користування області станом на 01.01.2008 р. має протяжність 6976,7 км, зокрема 90,0% (6279,8 км) – це дороги місцевого призначення. Порівняно з 2006 роком протяжність доріг загального користування збільшилася на 0,04% (або на 3 км), що практично не вплинуло на їх структуру.

У мережі доріг загального користування з твердим покриттям дороги державного значення становлять 696,9 км (10,2%), місцеві дороги – 6115,1 км (89,8%).

З метою забезпечення комфортності провзного процесу на дорогах загального користування створена мережа послуг: автопавільйони (982 одиниць), площадки для зупинок автобусів (1917), стоянки і місця відпочинку учасників дорожнього руху (310), туалети (160), придорожні криниці та джерела питної води (30 одиниць). Суттєвих змін у мережі послуг порівняно з 2006 роком не відбулося. Щодо 2000 року маємо зменшення за такими показниками: автопавільйонів – на 1,4%, придорожніх криниць та джерел питної води – на 6,2%, за збільшення на 0,4% та на 0,3% відповідно кількості площадок для зупинок автобусів та стоянок і місць відпочинку учасників дорожнього руху, при цьому кількість туалетів залишилася без змін.

У зв'язку з підвищеною увагою до екологічних проблем області одним з аспектів благоустрою та безпечності автодоріг є захисні та декоративні насадження: протяжність доріг з придорожніми насадженнями становить 3133,8 км, снігозахисних та декоративних насаджень – відповідно, 720,1 і 3790,9 км. Але ці показники гірші (крім незначного покращання у протяжності доріг з придорожніми насадженнями) навіть щодо 2006 року (менше на 30,5% та 1,1% відповідно). Щодо 2000 року маємо незначне покращання щодо протяжності декоративних насаджень (на 1,6%) та зменшення протяжності доріг, що заносяться снігом (на 1,7%). За такими показниками, як протяжність доріг з придорожніми насадженнями та протяжність снігозахисних насаджень спостерігаємо зниження відповідно на 0,1% та на 26,4%.

Для підвищення рівня безпеки руху транспорту Службою автомобільних доріг області щорічно впроваджуються цілеспрямовані заходи з організації дорожнього руху, реалізація яких значно знижує аварійність на дорогах та підвищує їх комфортність. На дорогах загального користування у 2007 році налічувалося 33,3 тис. дорожніх знаків, направляючих стовпчиків – 39,5 тис., світлофорних об'єктів – 11 одиниць, лічильників обліку руху транспорту – 6 одиниць, протяжність ліній дорожньої розмітки становить 3071 км, огорожень – 152,5 тис. погонних метрів, пішохідних переходів – 2 одиниці, тротуарів та пішохідних доріжок – 1326,3 км, ліній штучного освітлення – 9,7 км, кількість місць концентрації дорожньо-

транспортних пригод, взятих на облік, – 29 одиниць, загальної протяжності місць та ділянок концентрації дорожньо-транспортних пригод – 30 км. Порівняно з попереднім роком позитивні зміни відбулися за такими показниками:

- дорожні знаки (збільшилися на 1,2%);
- лічильники обліку руху транспорту (збільшилися на 50%);
- протяжність ліній дорожньої розмітки (збільшилися на 27,5%);
- огороження (збільшилися на 2,5%);
- лінії штучного освітлення (на 83,0%);
- кількість місць концентрації дорожньо-транспортних пригод, взятих на облік (зменшилися на 21,6%);
- загальна протяжність місць та ділянок концентрації дорожньо-транспортних пригод (зменшилася 21,1%).

Щодо 2000 року маємо ще кращі показники, крім кількості дорожніх знаків та протяжності ліній дорожньої розмітки (відповідно, менше на 35,5% та на 6,9%), збільшення відповідно на 15,5%, на 185,3% огорожень і ліній штучного освітлення, а на 39,6% та 38,8% – зменшення кількості місць концентрації дорожньо-транспортних пригод, взятих на облік, і загальної протяжності місць та ділянок концентрації дорожньо-транспортних пригод.

У зв'язку з тим, що відомості про об'єкти дорожнього сервісу належать до конфіденційної інформації (тобто інформації з обмеженим доступом, що знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених з ним умов [1]), проаналізувати ці дані неможливо.

За даними ДП “Облавтодор”, за 2007 рік проведено капітальний ремонт 15,3 км доріг загального користування з твердим покриттям на суму 23,7 млн. грн. проти 28,5 км та 22,3 млн. грн. у 2006 році; відремонтовано 60,0 погонних метрів мостів на суму 7,0 млн. грн. Витрати на експлуатаційне утримання склали 39,0 млн. грн., що на 44,3% більше порівняно з 2006 роком. Капітальний ремонт та витрати на експлуатаційне утримання у 2007 р. здійснювалися за рахунок коштів державного бюджету. Витрати на поточний (планово-попереджувальний) ремонт становили 64,3 млн. грн. (приріст 10,5 млн. грн.), у тому числі 70,2% – за рахунок державного бюджету.

За даними ВАТ “Запоріжавтотранс”, пасажирським автобусним сполученням охоплені 14 міст, 23 селища та 921 сільський населений пункт Запорізької області.

Автобусна маршрутна мережа області складається з 245 маршрутів приміського сполучення, 226 маршрутів міжміського внутрішньообласного сполучення, 51 маршруту міжміського міжобласного сполучення, 6 маршрутів міжнародного сполучення, 175 маршрутів міського сполучення. Порівняно з 2002 р. відбулося зростання кількості маршрутів приміського сполучення на 150%; зменшення кількості маршрутів міжміського внутрішньообласного сполучення на

10,7%; залишилися без змін маршрути міжміського міжобласного сполучення та міжнародного сполучення. По області також проходять 97 транзитних автобусних маршрутів, у тому числі 11 міжнародних.

Кількість маршрутів і наявність автотранспорту на них у цілому задовольняють потреби населення області у перевезеннях, крім “пікових” годин (за звітними даними ВАТ “Запоріжавтотранс”).

За інформацією УДАІ ГУМВС у Запорізькій області, у 2007 році відбулося 11016 ДТП, у тому числі 2963 ДТП з постраждалими, в яких 465 осіб загинуло та 3815 травмовано, що, відповідно, на 34,7%, 22,2% та 24,7% більше порівняно з 2006 роком.

Розглянуті статистичні дані про інфраструктуру шляхів сполучення використовуються, насамперед, при розробці та аналізі програм соціально-економічного розвитку регіону, програм розвитку транспортного комплексу області. Статистична інформація використовується при наданні оперативних відомостей у вигляді експрес-інформації та в поєднанні з адміністративними даними – у підсумкових матеріалах: збірники “Транспорт та зв’язок Запорізької області”, “Статистичний щорічник Запорізької області”, “Запорізька область у цифрах” (короткий статистичний довідник) та бюлетень “Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів”. Окремі показники транспортного комплексу розміщуються на веб-сайті Головного управління статистики у Запорізькій області (www.zapstat.zp.ua).

У результаті проведеного дослідження встановлено:

1. Переважна частина інформації про інфраструктуру шляхів сполучення забезпечується узагальнюючими адміністративними даними, що характеризують: автомобільні дороги загального користування, автовокзали, автостанції, маршрутну мережу, мережу послуг, благоустрій та технічні засоби регулювання дорожнього руху автомобільних доріг загального користування.

2. Отримання адміністративних даних потребує значно більше часу порівняно зі статистичними дани-

ми внаслідок недостатнього їх висвітлення на відповідних веб-сайтах, що ускладнює пошук та аналіз потрібної інформації.

3. Адміністративні дані доповнюються статистичними даними про відомчі дороги та транспортну інфраструктуру сільських населених пунктів.

4. Обстеження транспортної інфраструктури сільських населених пунктів проводиться раз на п’ять років. Для одержання аналогічної інформації за міськими поселеннями доцільно було б проводити обстеження у містах та селищах міського типу.

5. Відсутня інформація про об’єкти дорожнього сервісу внаслідок її конфіденційності, що не дає можливості проведення комплексного аналізу.

6. Не охоплені обстеженням автомобільні дороги на приватних територіях.

7. Існуюча сервісна інфраструктура на автодорогах загального користування Запорізької області за своїми архітектурно-будівельними характеристиками, оснащенням, переліком і якістю пропонованих послуг не відповідає сучасним вимогам.

8. Пропускна здатність автомобільних доріг забезпечує освоєння сучасних обсягів перевезень. Для підвищення безпеки руху і приведення автомагістралей до рівня, передбаченого міжнародними вимогами, необхідно провести роботи з їх реконструкції та ремонту, а також розвивати об’єкти придорожнього сервісу.

9. Розвиток та розміщення об’єктів дорожньої інфраструктури, особливо приватної форми власності, повинні відбуватися не стихійно, а упорядковано, під контролем держави з метою поліпшення обслуговування користувачів.

10. Поліпшення дорожнього сервісу вимагає значних інвестицій. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів, що спрямовуються на будівництво і експлуатаційне утримання доріг загального користування, можна передбачити, що розвиток сервісної інфраструктури у найближчі роки буде відбуватися переважно за рахунок приватних інвестицій.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про державну статистику” від 13.07.2000 р. № 1922-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 43. — Ст. 362.
2. Закон України “Про автомобільний транспорт” від 05.04.2001 р. № 2344-III у редакції від 07.02.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua> — Назва з титул. екрана.
3. Інфраструктура автомобільних шляхів сполучення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.kmu.gov.ua — Назва з титул. екрана.
4. Фатюха Н. Г. Автомобільна транспортна інфраструктура Запорізької області: статистичні та адміністративні дані // Вісник Житомирського Державного технічного університету ; Серія : Економічні науки. — 2008. — № 2 (44). — С. 365—369.
5. Транспорт і зв’язок Запорізької області 2007 : [стат. зб.] / [під заг. кер. В. П. Головешка]. — Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2008. — 81 с.
6. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів на 01.01.2005 р. : [стат. зб.] / [під заг. кер. В. П. Головешка]. — Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2006. — 45 с.
7. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів по містах та районах області на 01.01.2005 р. : [стат. зб.] / [під заг. кер. В. П. Головешка]. — Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2006. — 117 с.
8. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів на 01.01.2001 р. : [стат. зб.] / [під заг. кер. В. П. Головешка]. — Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2001 р. — 75 с.

Економічний аспект сталого розвитку в контексті відтворення земельних ресурсів Карпатського макрорегіону

М. В. Щурик,
доктор економічних наук,
проректор з наукової роботи,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького

Економічна ефективність відтворення земельних ресурсів в умовах формування ринкової моделі в Карпатському макрорегіоні значною мірою залежить від розробки та запровадження спільних заходів, спрямованих на розв'язання зазначеної проблеми. В аграрному секторі досліджуваного макрорегіону не вироблено стратегії ведення земельного господарства, яка відповідала б засадам сталого розвитку.

Значна частина вчених тісно пов'язує відтворення земельних ресурсів, визначення перспективи та вироблення стратегії і тактики розвитку аграрного сектору з концепцією сталого розвитку. У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН, на якій була прийнята стратегія майбутнього співіснування та розвитку соціуму й природи. Учасники конференції прийняли програмний документ "Порядок денний на XXI століття", який вимагав обов'язкового дотримання економічних, екологічних та соціальних вимог під час визначення майбутнього розвитку людства [8]. Сталий розвиток, на думку окремих вчених, – це розвиток без зростання, тобто без виходу ресурсопотоку за поріг регенеративних та поглинаючих можливостей довкілля. Його межею є достатнє, а не максимальне багатство на одну особу [6, с. 85]. Саме поняття "сталий розвиток" було введено на 42-й сесії ООН (1987 р.) у доповіді комісії "Наше спільне майбутнє". Воно тлумачиться як задоволення раціональних потреб теперішнього та майбутнього поколінь людства.

Концепція сталого розвитку сільськогосподарського сектору економіки в цілому та відтворення земельних ресурсів зокрема, відповідно до програмного документа Ріо-92, має забезпечити розв'язання триєдиного завдання: економічного, екологічного та соціального, значущість та важливість кожного з яких важко переоцінити. Це стосується підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів, достатньої забезпеченості заходів поліпшення, збереження та охорони земель. Причому розв'язання економічних і екологічних складових процесу відтворення земельних угідь має обов'язково органічно поєднуватися з соціальним пакетом. Сталий розвиток як збалансована взаємодія людини, суспільства та природи повинен бути соціально орієнтованим, спрямованим на формування розумних потреб людини, у зв'язку з чим реалізація його принципів передбачає коригування шкали життєвих цінностей у бік зростання моральних і духовних компонентів [4, с. 23]. Таким чином, концепція сталого розвитку не означає у прямому розумінні сталість, непорушність, а є динамічною категорією, що спрямовується на постійний пошук способів удосконалення всіх її складових усіма

учасниками цього процесу. З метою забезпечення стійкості природного капіталу, що є важливою передумовою екологічно збалансованої економіки, необхідно проводити інтернаціоналізацію зовнішніх екологічних та соціальних витрат на національному рівні [7, с. 239].

Запровадження концепції сталого розвитку в Україні (та Карпатському макрорегіоні зокрема) потребує також переосмислення соціумом цінностей, які мають спрямовуватися на гармонійне поєднання раціональних потреб і можливостей природного відтворювального процесу. Йдеться про сприйняття системи цінностей, у якій економічна ефективність вимірюється за соціальними потребами всіх людей на планеті, а не лише відповідно до бажань певних індивідів [3, с. 67].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених з проблем переведення аграрного сектору на модель сталого розвитку стосуються багатьох його аспектів. Насамперед, це забезпеченість стабільного економічного розвитку, поліпшення екологічних складових відтворення, розв'язання проблем яких в останні десятиріччя значно ускладнилося, покращання рівня життя населення тощо. Разом з тим, у регіональному вимірі економічний аспект сталого розвитку через призму відтворення земельних ресурсів нині не є достатньо дослідженим і тому потребує додаткових наукових пошуків. Саме регіони, макрорегіони є тими структурами, завдяки яким забезпечується реалізація теоретичних і практичних засад сталого розвитку аграрно-промислового комплексу (далі – АПК) в цілому та земельних ресурсів зокрема.

Метою статті є: дослідити та оцінити стан і рівень використання, поліпшення, збереження й охорони земель у сільськогосподарському секторі Карпатського макрорегіону на основі розв'язання економічних завдань.

Оцінюючи найважливіші компоненти, завдяки яким забезпечується запровадження моделі сталого розвитку на макро-, мезо- та мікрорівнях, зазначимо, що однією з них є земельні ресурси аграрного сектору економіки. Саме вони акумулюють у собі можливості та резерви розв'язання зазначеного вище триєдиного завдання, складові якого пов'язані з економікою, екологією та соціальним захистом сільських мешканців. Кожна з указаних складових сталого розвитку відтворення земель характеризується за допомогою системи показників, використання та аналіз яких засвідчує достатність врахування цих елементів або навпаки. Слід зазначити, що недооцінка лише однієї частини триєдиного завдання може спричинити ланцюгову реакцію та призведе до негативних змін

інших. Тому вченими найчастіше оцінюється характер та рівень сталого розвитку за допомогою системи показників, які органічно пов'язані між собою. На сучасному етапі найбільш коректним є сприйняття простору у тривимірній системі координат "екологія", "економіка", "соціум", коли якісним напрямом руху є сталий розвиток [10, с. 142]. Ми повністю поділяємо думку вчених стосовно інструментарію оцінки сталого розвитку. Разом з тим, зважаючи на те, що домінуючим, мотиваційним напрямом використання земельних ресурсів аграрного сектору є задоволення насамперед економічних проблем, зупинимося на характеристичі економічного аспекту сталого розвитку. По-перше, охарактеризуємо запровадження моделі сталого розвитку в аграрному секторі Карпатського макрорегіону через основні вимоги та критерії, що стосуються відтворення земельних ресурсів. Узагалі потреба сталого агрогосподарювання задекларована у Державній цільовій програмі українського села на період до 2015 року, де зазначено: "Розробити проект Національного кодексу сталого агрогосподарювання, забезпечити впровадження базових агроекологічних вимог і стандартів та контролю за їх дотриманням як умови надання товаровиробникам бюджетної підтримки" [5, с. 21]. Оцінка рівня переведення відтворення земельних ресурсів АПК Карпатського макрорегіону на засади сталого розвитку свідчить про відсутність адекватних заходів, спрямованих на запровадження зазначеної моделі, що проявляється у відсутності як досконало опрацьованої національної програми, так і адекватного усвідомлення концепції, сутності завдань і невідкладної потреби їх реалізації. У багатьох державах світу така програма розроблена для кожного населеного пункту, кожної громади, в її реалізації беруть участь наукові установи, місцеві органи влади й громадськість. На жаль, в Україні ми не маємо жодного прикладу її системного функціонування [2, с. 12]. Таким чином, перехід до економічної моделі сталого розвитку у сфері відтворення земельних ресурсів аграрного сектору потребує, в першу чергу, розробки та запровадження конкретних заходів, які б визначали місце, роль, завдання кожного з учасників земельних відносин у єдиному відтворювальному процесі.

Зрозуміло, що визначальною при цьому є економічна складова сталого розвитку, оскільки завдяки їй можуть бути розв'язані екологічні та соціальні завдання. Саме економічні інтереси спонукають суспільство до дій, що впливають на стан екології. Результативність економічного аспекту сталого розвитку значною мірою впливає також на розв'язання соціальних проблем. Таким чином, від того, як будуть вирішуватись економічні проблеми відтворення, залежить розв'язання двох інших завдань. Триєдиний вимір результативності сталого розвитку потребує, перш за все, запровадження комплексної, збалансованої моделі відтворення, в основу якої слід не лише покласти потенційні можливості економічного зростання, а й зробити цей процес раціональним, не порушуючи при цьому екологічні та соціальні стандарти.

Інакше кажучи, економічна складова запровадження сталого розвитку має бути зорієнтована не на безмежне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції завдяки використанню та залученню в сільськогосподарський обіг нових земельних угідь, а на забезпечення належного рівня їх охорони, збереження та поліпшення. Мова йде про формування економічних цінностей, що базуються на нових науково обґрунтованих потребах і нормативах та спрямовуються на оптимізацію, раціональне балансування екології відтворення земельних ресурсів, забезпечення соціального захисту населення.

Одним із найбільш складних завдань підвищення економічної ефективності відтворення земельних ресурсів з позицій сталого розвитку є визначення участі та ролі в цьому процесі держави, конкретного регіону, населеного пункту, кожного сільського мешканця. Відсутність програми чітких дій та невизначеність завдань для кожного учасника процесу є основними причинами їх індиферентності до запровадження вимог сталого розвитку в аграрному секторі Карпатського макрорегіону. Вважаємо, що в основу розробки загальнонаціональної концепції сталого розвитку має бути покладена стратегія відтворення земельних ресурсів аграрного сектору. Підґрунтям останньої є ідеології балансу інтересів поколінь у рамках парадигми, що диктує справедливий (не хижацький) розподіл обмежених природних ресурсів, які виступають у формі природних благ [1, с. 10].

Зазначимо, що перехід на основоутворюючі принципи сталого розвитку означає забезпечення рівного і стабільного права кожного індивіда на отримання належної йому частки без завдання шкоди екології та соціуму, виходячи з наявних природних (земельних) ресурсів. Інакше кажучи, запровадження сталого розвитку повинно забезпечити однакові права кожного індивіда без виходу ресурсопотоку за межі регенеративних можливостей землі.

Сталий розвиток шляхом забезпечення заходів охорони, поліпшення та збереження земель потребує використання наукового інструментарію для його запровадження. Мова йде про залучення висококваліфікованих наукових кадрів, практичних працівників до розробки стратегії відтворення земельних ресурсів. Використання наукового потенціалу дасть можливість сформувати реально функціонуючу модель сталого розвитку в межах держави, регіону, визначивши при цьому роль та участь усіх задіяних структур у цьому процесі.

Заходи з переведення процесу відтворення земельних ресурсів на засади сталого розвитку мають ініціювати відповідні державні структури та органи місцевого самоврядування. Саме ними повинна бути розроблена концепція переходу, його організація, фінансування, доведення до безпосередніх виконавців відповідних нормативів, законодавче забезпечення цього процесу тощо. Перелік зобов'язань зазначених структур можна розширити або, навпаки, обмежити. Все залежить від того, наскільки вони регулюються у часі, просторі, за методами запровадження тощо.

Зокрема, черговий сплеск дискусій про шляхи забезпечення сталого економічного зростання в Україні на інноваційно-інвестиційній основі сприяв активізації пропозицій щодо необхідності посилення впливу держави на економіку [9, с. 20]. Таким чином, роль держави у запровадженні сталого розвитку в цілому та відтворенні земельних ресурсів зокрема є визначальною та динамічною. При цьому, на нашу думку, важливими є зацікавленість, усвідомлення державними чиновниками потреби переведення відтворення земель АПК на засади сталого розвитку.

Успішна організація заходів сталого розвитку значною мірою залежатиме від участі у цьому процесі окремих регіонів, сільських населених пунктів, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію засад трансформації земельних відносин.

Запровадження моделі сталого економічного розвитку в Карпатському макрорегіоні потребує, перш за все, проведення генеральної інвентаризації земель у розрізі всіх видів угідь, користувачів та власників. Переоблік мають зробити щодо усіх земельних угідь, незалежно від їх використання, залученості в господарський обіг, оскільки значна частина з них нині пустує. Інвентаризація дасть можливість одержати об'єктивну інформацію щодо площ земельних угідь, їх складу й структури, продуктивності, здатності до продукування сільськогосподарської продукції, заміщеності та забрудненості тощо.

Отримані результати інвентаризації земельного фонду АПК необхідно синтезувати та проаналізувати щодо доцільності та придатності для використання земель в аспекті економічної складової ефективності сталого розвитку. Водночас слід врахувати екологічний стан земельних ресурсів, а також потенційні можливості вирішення соціальних проблем, оскільки не всі землі, що були залучені в сільськогосподарський обіг у дореформений період, нині доцільно використовувати. Такий захід потребує розробки відповідних оцінювальних критеріїв, що слугуватимуть встановленню суспільної необхідності використання того чи іншого земельного угіддя, лісової ділянки, водного ресурсу.

Дослідження нинішнього стану земель в аграрному секторі Карпатського макрорегіону засвідчує, що значна частина угідь невинновиправдано залучена в сільськогосподарський обіг, оскільки за природними властивостями, продуктивністю, рельєфом, конфігурацією, просторовим розміщенням та іншими чинниками не є придатною для цього. Тому слід відмовитися від екстенсивної моделі використання земельних ресурсів з метою вирішення економічних завдань. Питання щодо економічної складової відтворення земельних ресурсів, відповідно до вимог сталого розвитку, мають розв'язуватися шляхом імплементації інноваційного продукту в процес збереження, поліпшення та охорони земель. Також слід запровадити заходи щодо нарізання сівозмін, зменшення розораності сільськогосподарських угідь, довівши її рівень до 25–30%, збільшити площі для виробництва кормів, багаторічних насаджень тощо. Природоресурсний

потенціал аграрного сектору Карпатського макрорегіону засвідчує необхідність переорієнтації галузі на виробництво тваринницької продукції.

Запровадження інновацій у процес відтворення земельних ресурсів, згідно з вимогами сталого економічного розвитку, є складним процесом, оскільки не кожний інноваційний продукт аграрного призначення може бути диверсифікований для потреб аграрного сектору. Насамперед, це стосується швидкого впровадження продуктів генної інженерії, що потребує виваженого підходу, оскільки наслідки їх вживання нині залишаються ще недостатньо дослідженими. Тому інновації для потреб відтворення земельних ресурсів мають бути регульовані та спрямовуватися, в першу чергу, на розвиток органічного землеробства, поліпшення складу і структури ґрунтів, нейтралізацію кислотності, зменшення засміченості та забруднення земель, доведення якісних характеристик сільськогосподарської продукції до рівня країн ЄС. Це неповний перелік шляхів запровадження досягнень науки і техніки, спрямованих на забезпечення економічної складової сталого розвитку в процесі використання, збереження, поліпшення та охорони земельних ресурсів аграрного сектору.

Реалізація економічних вимог відтворення земельних ресурсів у Карпатському макрорегіоні, відповідно до програмного документа Ріо-92, нині гальмується також недостатнім розвитком відносин власності на землю. Наразі найбільшими користувачами й власниками угідь у макрорегіоні є домогосподарства, частка площ яких за період 2000–2005 рр. в окремих областях значно зросла (табл. 1, розраховано на основі даних Івано-Франківського обласного управління сільського господарства).

Зокрема, в Івано-Франківській області спостерігаємо зростання з 62,3% до 78,3%, у Закарпатській – з 62,7% до 84,1%, у Львівській – з 56,8% до 75,7%, у Чернівецькій – з 47,8% до 71,7%. Водночас частка площ земельних угідь сільськогосподарських підприємств зменшилася з 37,3% до 15,9% у Закарпатській, з 37,7% до 21,7% – в Івано-Франківській, з 43,2% до 24,3% – у Львівській і з 52,2% до 28,3% – у Чернівецькій областях. Для порівняння: в цілому по Україні питома вага земельних угідь сільськогосподарських підприємств у 2005 році становила 51,3% проти 77,8% у 2000 році.

Значне зростання площ землі у домогосподарствах відбулося завдяки подрібненню цілісних земельних масивів сільгосппідприємств шляхом роздержавлення, паювання та приватизації. Інакше кажучи, дрібне приватне земельне господарство було утворене завдяки ліквідації та зменшенню кількості колгоспів та радгоспів (табл. 2, розраховано на основі даних Івано-Франківського обласного управління сільського господарства).

Негативна динаміка земельних угідь сільгосппідприємств не може позитивно впливати на імплементацію моделі сталого розвитку, оскільки значно простіше управляти організованими агроформуваннями, аніж величезною кількістю дрібних селянських госпо-

**Динаміка площ сільськогосподарських угідь Карпатського макрорегіону
за категоріями землекористувачів і власників землі**

(тис. га)

Роки Області	2000			2004			2005		
	Усього с/г угідь	у тому числі		Усього с/г угідь	у тому числі		Усього с/г угідь	у тому числі	
		с/г підприємства	господарства населення		с/г підприємства	господарства населення		с/г підприємства	господарства населення
Закарпатська	433,4	161,8	271,6	416,7	70,8	345,9	413,8	65,8	348,0
Івано-Франківська	524,4	197,7	326,7	501,2	118,4	382,8	498,9	108,4	390,5
Львівська	1131,9	489,1	642,8	1061,6	306,6	755,0	1054,3	256,7	797,6
Чернівецька	458,6	239,4	219,2	457,7	161,2	296,5	454,0	128,7	325,3
Разом по макрорегіону	2548,4	1088,0	1460,3	2437,2	657,0	1780,2	2421,0	559,6	1861,4

дарств. Насамперед, це стосується забезпечення заходів контролю за використанням, поліпшенням, збереженням та охороною земель, водних і лісових ресурсів.

У теперішній час використання природних ресурсів у аграрному секторі економіки в Карпатському макрорегіоні свідчить про деструктивне ведення земельного господарства, що проявляється у продовженні практики екстенсивного та виснажливого використання земель з метою досягнення економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності. При цьому, як правило, до уваги не береться потреба дотримання екологічних вимог, належного розв'язання соціальних завдань, які містить програмний документ Ріо-92. Можна констатувати, що земельна реформа, лейтмотивом якої було роздержавлення, паювання та приватизація раніше цілісних земельних фондів сільськогосподарських підприємств, пошук справжнього господаря, ефективного власника земель, спрацювала навпаки, оскільки сформовані нині земельні відносини не відповідають вимогам ринкової моделі відтворення земельних ресурсів. Ринкові гасла, що мали місце під час проведення земельної реформи, не наблизили запровадження ринкової моделі в аграрний сектор досліджуваного макрорегіону. Очевидним є те, що популізм при вирішенні економічних, екологічних та соціальних проблем в аграрному секторі економіки не сприятиме переходу на основоутворюючу модель сталого розвитку, яка забезпечуватиме розв'язання економічних завдань відтворення земельних ресурсів.

Дрібноземелля, недосконалість приватизації земель господарствами селян, на наше переконання, є нині одним із найважливіших чинників, що гальмує можливості сталого розвитку. Вважаємо, що запровадженню відтворення земельних ресурсів аграрного сектору досліджуваного макрорегіону мають передувати заходи з формування агрогосподарств, які б зуміли налагодити ведення земельного господарства,

відтворення земельних ресурсів відповідно до законів ринкової економіки, забезпечуючи при цьому належне розв'язання триєдиного завдання сталого розвитку. Перш за все, це стосується створення державних і корпоративних сільськогосподарських підприємств, а також колективних господарств. Підкреслимо, що мова не йде про відновлення агропідприємств, які функціонували в аграрному секторі Карпатського макрорегіону в період командно-адміністративної системи. Основним призначенням новостворених аграрних підприємств має стати:

- забезпечення якісно нового підходу до земельних ресурсів, який би уможливив підвищення їх економічної ефективності відтворення;
- комплексне вирішення проблем економічного, екологічного і соціального напрямів відтворення;
- створення умов для запровадження якісно нових засад контролю, а також реалізації державної аграрної політики;
- забезпечення передумов охорони, збереження та поліпшення земельних ресурсів;
- перегляд доцільності подальшого розвитку багатьох низькоефективних домогосподарств, зокрема щодо приватизації ними земельних паїв, дотримання встановлених екологічних вимог тощо.

Запровадження новітньої організації відтворення земельних угідь в аграрному секторі Карпатського макрорегіону потребує проведення радикальних заходів, однак альтернативи переведення процесу відтворення земельних ресурсів на засади сталого економічного розвитку не існує.

На основі викладеного вище можна зробити такі висновки. Організація сучасного земельного господарства на мікро-, мезо- та макрорівнях органічно пов'язана з процесом відтворення земель. Нині цей процес потребує спільних зусиль світової спільноти

Таблиця 2

Кількість користувачів і власників землі в аграрному секторі Карпатського макрорегіону станом на 01.01.2006 р.

Території	Усього сільсько- господарських підприємств (включаючи фермерські господарства)		У тому числі				Із загальної кількості недержавних підприємств							
			державних		недержавних		колективні сільсько- господарські підприємства		сільсько- господарські кооперативи		сільсько- господарські товариства		фермерські господарства	
	наявність	+, - до 01.01.2005 р.	наявність	+, - до 01.01.2005 р.	наявність	+, - до 01.01.2005 р.	наявність	+, - до 01.01.2005 р.	наявність	+, - до 01.01.2005 р.	наявність	+, - до 01.01.2005р.	наявність	+, - до 01.01.2005 р.
Закарпатська обл.	1853	66	75	0	1778	66	114	0	5	-1	126	-6	1563	58
Івано-Франківська обл.	1031	-174	47	-11	984	-163	8	-3	56	-8	106	-10	619	-137
Львівська обл.	1978	-67	124	-3	1854	-64	153	-13	14	-2	306	-46	1201	-8
Чернівецька обл.	1016	-40	41	-1	975	-39	-	-	46	-8	165	-7	628	-22
Разом по макрорегіону	5878	-215	287	-15	5591	-200	175	-16	121	-19	703	-69	4011	-109
По Україні	67148	-625	2410	-70	64738	-555	575	-95	1838	-195	8665	-387	46592	305

щодо розв'язання триєдиного завдання, яке охоплює економічні, екологічні та соціальні проблеми. Особливо важлива роль при вирішенні економічних завдань відводиться відтворенню земельних ресурсів аграрного сектору економіки, що слугують базисом, основою суспільного розвитку нинішніх та майбутніх поколінь. З метою координації спільних зусиль з організації земельного господарства, відповідно до критеріїв розвитку без додаткового залучення та розширення ресурсів, у 1992 р. в Ріо-де Жанейро конференцією ООН була прийнята стратегія, програмний документ майбутнього розвитку суспільства та природи.

Важливе місце у реалізації засад та принципів сталого розвитку відведено регіонам, що забезпечують практичне розв'язання зазначених проблем. Мотивацією відтворювального процесу у сільському господарстві є необхідність розв'язання економічних потреб суспільства з огляду на важливість екологічної та соціальної складових розвитку.

Оцінка запровадження моделі сталого економічного розвитку в процес відтворення земельних ресурсів аграрного сектору Карпатського макрорегіону свідчить про відсутність загальнонаціональної визначеності щодо організації земельного господарства на засадах, розроблених світовою спільнотою, і відповідно – програми практичних заходів. Нині кожний суб'єкт господарювання вирішує економічні пробле-

ми як правило самостійно, на власний розсуд. Щодо екологічних та соціальних проблем, то їх розв'язання в більшості випадків ігнорується або залишається поза увагою учасників відтворення земельних угідь.

Відтворення земельних ресурсів аграрного сектору Карпатського макрорегіону, відповідно до програмного документа Ріо-92, потребує наявності певних передумов. Насамперед, це стосується розробки макрорегіональної концепції, що передбачає не лише необхідність реалізації кожним учасником земельних відносин власних економічних інтересів, а й обов'язковість дотримання екологічних вимог, розв'язання соціальних проблем. Наступним кроком є подолання існуючого нині інформаційного вакууму щодо критеріїв, стандартів, вимог відтворення земельних ресурсів в аспекті сталого розвитку. Запровадження цих критеріїв має стати предметом уваги на макро-, мезо- та мікрорівні, в межах кожного регіону, населеного пункту, суб'єкта володіння та користування землею. Крім того, формування якісно нових підходів до відтворення земельних ресурсів у аграрному секторі Карпатського макрорегіону потребує проведення заходів у зв'язку зі створенням сільськогосподарських підприємств ринкового типу, фінансові, ресурсні та інші можливості яких є значно вищими, ніж у домогосподарств, що забезпечить успішну реалізацію не лише економічних, а й екологічних, соціальних та інших важливих складових відтворення.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Методологія економічної діагностики регіонів // Економіка України. — 2008. — № 9. — С. 4—17.
2. Голубець М. А. Фундаментальні питання регіональної політики сталого розвитку / М. А. Голубець // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна економіка сталого розвитку: принципи формування, механізми реалізації : [зб. наук. праць]. — Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2002. — Вип. 5 (XXXVI). — С. 12.
3. Девуйст Д. Измерение и оценка устойчивого развития на локальном уровне / Д. Девуйст // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організації виробництва. — 2002. — № 1—2. — С. 63—75.
4. Дейнеко Л. В. Сталість економічного розвитку за умов суспільних трансформацій / Л. В. Дейнеко, Є. В. Хлобистов // Регіональна економіка. — 2005. — № 4. — С. 73—79.
5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. — 2007. — № 11. — С. 3—57.
6. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України. — 2008. — № 4. — С. 82—90.
7. Павлішук О. Принципи сталого розвитку лісового господарства України / О. Павлішук // Регіональна економіка. — 2005. — № 1. — С. 233—244.
8. Програма дій “Порядок денний на ХХІ ст.”: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро / Наук.-експ. рада ПРООН; Агентство США з міжнародного розвитку; Дім Свободи; Ін-т сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
9. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її використання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. — 2008. — № 3. — С. 20—23.
10. Хлобистов Є. В. / Є. В. Хлобистов, Л. В. Шарапова, О. М. Кобзар. Просторовий розвиток екологічно небезпечної діяльності та ризик виникнення надзвичайних ситуацій // Регіональна економіка. — 2007. — № 4. — С. 141—148.

Графічний метод у статистиці: історія і теорія.

Частина 1.

Зародження і становлення графічного методу в статистиці

Графічний метод, або графічне зображення статистичних даних, давно і впевнено увійшов у арсенал засобів статистики. Він є не лише засобом лаконічного, компактного та наочного подання статистичних даних, але і (що набагато важливіше й цінніше) могутнім знаряддям їх узагальнення й аналізу, а в деяких випадках – єдиним і незамінним інструментом їх дослідження.

Використання графічного методу в статистиці має більше ніж двохсотлітню історію. Однак багата історія розвитку і застосування графічного методу в статистиці досліджена ще недостатньо. А між тим, як справедливо зазначив відомий фахівець у галузі графічного методу Л. Бизов, історія всякої, навіть вузької галузі знання, завжди представляє великий інтерес і буває повчальною [2, с. 81]. У зв'язку з цим глибоке вивчення історії статистичної науки взагалі та історії розвитку і застосування одного з її основних методів зокрема є одним із важливих завдань.

Перші графічні зображення статистичних даних з'явилися у 80-х роках XVIII ст. Це було прямим і безпосереднім результатом розвитку та вдосконалення статистичних методів дослідження, все ширшого їх використання в науковій і практичній діяльності. Особливо важливе значення для зародження та становлення графічного методу в статистиці мали розвиток і вдосконалення табличного методу викладення й аналізу статистичних даних, оскільки графіки – природне продовження і суттєве доповнення статистичних таблиць.

Основоположниками застосування графічних зображень у статистиці слід вважати німецького професора А. Кроме (1753–1833) та англійського економіста і публіциста У. Плейфейра (1759–1823).

У 1782 р. А. Кроме видав “Карту продуктів Європи”, де використав примітивні картограми, позначивши на карті умовними знаками місця добування та виробництва різних продуктів. У 1785 р. була опублікована його книга “Про величину і населення всіх європейських держав”, в якій були подані велика кількість таблиць з відомостями про площу держав, чисельність та щільність населення, а також карта, на якій відношення між державами за цими показниками були зображені за допомогою квадратів, тобто діаграм порівняння. Тому можна вважати, що А. Кроме започаткував застосування картограм і площинних діаграм порівняння для зображення статистичних даних. Незважаючи на те, що графічні зображення були виконані дуже просто, з недоліками, вони вважа-

Е. В. Чекотовський,
кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ “Київський національний
економічний університет ім. Вадима Гетьмана”

ються першим історичним досвідом графічного наведення статистичних даних. Слід також зазначити, що А. Кроме не лише досить широко використовував у своїх працях графічні зображення статистичних даних, але й висловлював цікаві думки про їх призначення і роль. Взаємні відношення між різними величинами, – писав він, – завжди можуть бути побачені та сприйняті набагато легше, якщо вони подані у вигляді креслень, ніж коли вони виражені числами, оскільки у першому випадку пробуджується сила уяви. Особливо це справедливо для чисел, що складаються із декількох цифр, як, наприклад, при порівнянні величин держав [9, с. 140].

У 1786 р. була опублікована праця У. Плейфейра “Торговий і політичний атлас, який відображає з допомогою гравірованих по міді кольорових креслень прогрес торгівлі, державних доходів, витрат і боргів Англії впродовж всього XVIII ст.” У цій книзі були представлені графічні зображення статистичних даних у прямокутних координатах, а також у вигляді кругових, секторних і стовпчикових діаграм. Книгу У. Плейфейра сприйняли з інтересом, вона двічі перевидавалася – у 1787 і 1801 рр. Ученим було опубліковано ще кілька праць, у яких також широко застосовувалися різноманітні прийоми графічного зображення статистичних даних. Серед них найбільш відомі – “Лінійна арифметика” (1798 р.), “Стисле викладення статистики” (1801 р.), “Дослідження постійних причин занепаду і гибелі могутніх і багатих націй” (1807 р.). В останній праці науковець називає себе винахідником лінійних діаграм [9, с. 140]. Слід зазначити, що праці привертали увагу сучасників, вони не лише перевидавалися, а й перекладалися на інші мови. У 1806 р. одна з його книг з'явилася і російською мовою. Це видання цікаве тим, на думку одного із дослідників історії статистики в Росії В. Святловського (1869–1927), що у ній вперше з'являються графічні зображення [15, с. 179].

Графічні побудови У. Плейфейра ґрунтувалися на найважливіших на той час досягненнях математики, зокрема він уперше застосував прямокутну систему координат, масштабні шкали. У його роботах показується вміння використання всіх основних складових елементів графіків для зображення та зіставлення статистичних даних. У. Плейфейр першим не лише запропонував різні види графіків, у тому числі й лінійні діаграми, для зображення процесу розвитку соціально-економічних явищ у часі (інакше кажучи, часових рядів), а й у своїх діаграмах, за словами Л. Бизова, зіставляє кілька кривих і робить висновки з їх зістав-

лення [2, с. 82]. При цьому графіки У. Плейфейра виконані настільки майстерно, що вони мало чим відрізняються від сучасних. Відомий англійський статистик М. Кендел зазначив, що, мабуть, У. Плейфейр був першим (або, безумовно, одним із перших), хто зобразив часові діаграми сучасного типу [5, с. 9]. Якщо в працях А. Кроне містилися лише зародки графічних зображень у їх елементарному вигляді, то в працях У. Плейфейра вони вже виступають як самостійний метод подання і вивчення статистичних даних. Сам У. Плейфейр чітко визнавав новизну та значення застосовуваних ним способів і прийомів графічного методу, розцінюючи їх як особливий метод подання й дослідження статистичних даних. Перевага запропонованого методу, вважав учений, полягає не в тому, що він дає точніше уявлення про предмет, ніж цифри, а в тому, що він у найпростішому вигляді виражає думку про поступовий прогрес і порівнювані величини в різні періоди, представляючи нашому зору фігуру, пропорції якої відповідають зображуваним даним [16, с. 9].

Таким чином, якщо говорити про графічний метод у статистиці в сучасному розумінні, то основи його були закладені в працях У. Плейфейра. Потрібно було його розвивати та вдосконалювати, чим і займалися в подальшому фахівці-теоретики та практики. Послідовників графічного методу називали “лінійні арифметики” або “лінійні статистики”.

Однак графічний метод у статистиці не відразу отримав загальне визнання і завоював багато прихильників. Спочатку його цінність та корисність викликала сумніви як учених, так і практиків. Цей спосіб зображення статистичних висновків зустрічав численні заперечення як з боку окремих представників науки, яким здавався недостатньо “науковим”, так і статистичних практиків, для яких він уявлявся недостатньо “практичним” [9, с. 141]. Представники пануючого в той час описового напрямку в статистичній науці, вважаючи основним його завданням словесно-текстовий, а не цифровий опис території, багатств (землі, лісу, металу, хліба, вина тощо), населення, державного устрою, релігії та інших параметрів, що визначають велич і могутність держави (які вони називали “достознаменностями” або вартими уваги), зневажливо ставилися до графічних зображень статистичних даних та виступали з надзвичайно різкою критикою праць “лінійних статистиків”. Так, один із відомих послідовників описової школи статистики в Росії професор О. Ободовський (1796–1852) у своїй книзі з теорії статистики, опублікованій у 1839 р., ставить запитання: чи корисна в дійсності ця метода і чи зберігає час, як то прославляють її лінійні статистики? І далі пише, що на це запитання слід відповідати цілком негативно, оскільки, по-перше, будь-який успіх у науці залежить від належного заняття, подібні ж дрібниці можуть здаватися важливими тільки дилетанту, і справжній учений ними нехтує; по-друге, наслідуючи метод, все ж не можна обійтися без чисел, тому що хоча при одному погляді, наприклад, на квадрати, що зображують державу, можна судити,

чим одна держава більша або менша за іншу, або як величина однієї держави міститься у величині іншої; проте як впізнати з цих квадратів величину кожної держави, інакше ніж знову звернутися до чисел, щоб набути ясного поняття про співвідношення просторів, зайнятих державами [13, с. 97–98].

Варто зазначити, що скептичне, зневажливе, а іноді й різко негативне ставлення до графічного методу в статистиці панувало у фаховій літературі, в тому числі і російській, аж до середини XIX ст. Так, А. Брут у навчальному посібнику, надрукованому в 1850 р. (з використанням тогочасної наукової термінології), писав, що лінійна метода придумана для полегшення вивчення статистичних даних тим, які мають погану пам'ять на числа. Повідомляючи натуральним способом деяке поняття про чисельні предмети в державі, лінійна метода аж ніяк не може замінити вивчення систематичної статистики, не зберігає час і не дає належного поняття про розглянутий предмет. Складені за цією методою креслення суть дрібниці, важливі тільки в очах свого винахідника, але всякий справжній учений ними нехтує [1, с. 46].

На початковому етапі розвиток графічного методу стримувала відсутність регулярних і систематизованих статистичних даних, які вважалися переважно секретними та складали державну таємницю, що, звичайно, заважало доступу до них, обмежувало їх використання. У Росії статистичні матеріали, що збиралися державними органами, стали публікуватися з початку XIX ст., але ці публікації не були регулярними. Систематична публікація статистичних щорічників почалася лише з 1866 р., оскільки до 1861 р. у країні діяв закон канцелярської таємниці, порушників якого суворо карали, аж до позбавлення життя [12, с. 121]. Аналогічне становище з систематичною офіційною публікацією статистичних даних спостерігалось і в державах Західної Європи, хоча вони дещо випереджали у цьому аспекті Росію. Так, офіційна публікація статистичних даних у Пруссії та інших німецьких державах почалася з 1850 р., з 1832 р. – в Англії (дані торговельної статистики, з 1816 р. – у Франції (дані торгівельної, а з 1826 р. – кримінальної статистики) [11, с. 422]. Не випадково, що поява статистичних графіків відбулася в Англії – у країні, де збирання і публікація статистичних даних характеризувалися розвиненістю та систематичністю. Як приклад збирання і публікації статистичних відомостей у більш ранню епоху в Англії можна назвати дані про природний рух населення, що стали підставою для перших важливих власне статистичних досліджень (кінець XVI ст.), оціночні відомості для поземельного обкладення (1636 р.), збирання спеціальної статистичної інформації парламентом, так звані “сині книги” (blue books) (1688 р.).

Більш сприятливі умови для розвитку і застосування графічного методу в статистиці склалися на початку XIX ст., коли майже в усіх країнах почали з'являтися та розвиватися спеціальні державні статистичні органи й наукові статистичні товариства. Вони систематично оприлюднювали статистичні дані, зібрані й

оброблені на науковій основі, і при цьому досить широко використовували графічний метод для того, щоб наочно та доступно представити як первинні статистичні дані, так і результати їх обробки. Починають з'являтися різні статистичні публікації: довідники, збірники, журнали, бюлетені й навіть щорічники, які містять велику кількість різноманітних статистичних графіків.

Публікація найпоширенішого і найрізноманітнішого статистичного матеріалу, особливо первинного, стала могутнім фактором, що сприяв розвитку статистичної науки та її методів взагалі, зокрема графічного. Підтвердженням цього стала поява відомих праць видатного французького статистика А. Геррі (1802–1867) і всесвітньвідомого бельгійського статистика А. Кетле (1796–1874), в основу яких були покладені регулярно оприлюднювані в той час у Франції та Бельгії детальні статистичні дані про кримінальні злочини (йдеться про працю А. Геррі “Досвід моральної статистики Франції”, опубліковану в 1833 р., і славетну книгу А. Кетле “Про людину та розвиток її здатностей або досвід соціальної фізики”, видану в 1835 р.). У своїх працях А. Геррі та А. Кетле широко і вміло використовують графічний метод, переконливо доводять його можливості не лише для наочного подання результатів, а і проведення статистичного дослідження, а також аналізу статистичних даних. Крім того, праці А. Геррі та А. Кетле – це помітний внесок у розвиток і використання графічного методу в статистиці; в них поряд з такими найбільш відомими і широко застосовуваними в той час графічними зображеннями статистичних даних, як картограми, діаграми порівняння і динаміки, вперше представлені графічні зображення різноманітних рядів розподілу. Глибокий і детальний розгляд цих книг було здійснено відомим статистиком-теоретиком Ю. Янсоном (1835–1893) у докторській дисертації “Напрямок в науковій обробці моральної статистики. Вступ до порівняльної статистики”, опублікованій в 1871 р.

Оцінюючи значення книги А. Геррі для розвитку і застосування графічного методу в статистиці, Ю. Янсон писав, що карти і графічні зображення, які додаються до тексту, складають найбільш суттєву частину, де текст служить поясненням. Вони, крім цього, є цікавими з історико-наукового погляду способами викладення результатів статистичного дослідження та передують тому, що зроблено у цьому аспекті А. Кетле [17, с. 228].

Стосовно вкладу А. Кетле у розвиток графічного методу в статистиці, Ю. Янсон робить таке зауваження: може, А. Кетле і запозичив у нього (А. Геррі. – *Е. Ч.*) картографічний і графічний прийоми, це по суті неважливо; але значення графічних побудов у А. Кетле зовсім інше, ніж у А. Геррі, оскільки вони перебувають у постійному зв'язку з теорією середніх [17, с. 227].

Важливим фактором, що сприяв зростанню інтересу до статистики взагалі та до застосування у ній графічного методу зокрема, стали міжнародні статистичні конгреси, що відбувалися з 1853 до 1878 рр. Всього пройшло дев'ять конгресів, на трьох з яких

питання про застосування графічного методу в статистиці було предметом широкої наукової дискусії.

На III конгресі (Відень, 1857 р.) обговорювалася доповідь Організаційної комісії “Застосування картографії та графічного методу для спеціальних потреб статистики” [6, с. 26]. У доповіді була наведена синоптична таблиця, що містила 9 характерних креслень, які належали до картографії та власне графічного методу в статистиці, і (як приклади) відповідно 9 типів конкретних креслень. Доповідь і проект резолюції конгресу викликали чимало серйозних заперечень та критичних зауважень. Конгресом не було прийнято підсумкової резолюції, а вирішено опублікувати доповідь разом із дебатами в працях конгресу, щоб на наступному конгресі повернутися до обговорення цього проблемного питання та прийняти обґрунтоване рішення.

Однак ні на IV конгресі (Лондон, 1860 р.), ні на двох наступних конгресах (Берлін, 1863 р. і Флоренція, 1867 р.) питання про застосування графічного методу в статистиці не було навіть внесено в програму їх робіт. Тільки після 12-ти років це питання було знову включено в програму роботи VII конгресу (Гаага, 1869 р.), на якому загальну доповідь “Про графічні методи в статистиці” було проголошено делегатом від Бельгії Іоансенсом. У спеціальному залі була влаштована виставка, що містила більше ніж 200 статистичних карт і графіків. Проте Гаазький конгрес, як і Віденський, не привів до якого-небудь конкретного вирішення питання щодо застосування графічного методу в статистиці. У резолюції конгресу було лише наголошено, що графічний метод є важливим засобом популяризації та поширення статистичної науки і висловлено побажання, щоб усі офіційні статистичні видання містили графічні зображення. Конгресом було також запропоновано на найближчому зібранні обговорити питання про різні графічні прийоми, що використовуються у статистиці, а також про засоби, якими можна підпорядкувати графіки загальним правилам і зробити їх порівняно доступними [3, с. 263].

На виконання резолюції VII конгресу Підготовча комісія VIII конгресу (Петербург, 1872 р.) включила в його програму питання: “Графічний метод у статистиці”, надрукувала і розповсюдила короткий “Проект програми” та детальну “Програму” конгресу.

Перший з цих документів містив, крім історичної довідки щодо обговорення проблем графічного методу на III і VII конгресах, формулювання конкретних питань, які потрібно було вирішити на VIII конгресі. Було зазначено, що застосовані нині діаграми та статистико-графічні карти відрізняються великою розмаїтістю, і це робить їх незручними для порівняльного аналізу. Щоб сприяти правильному розвитку і використанню цього важливого засобу статистичної науки, необхідно визначити [6, с. 27]:

1. Які саме статистичні дані зручно зображувати за допомогою діаграм, а які – за допомогою карт?
2. Які типи діаграм найбільш прості, наочні та

зручні для технічного виконання, і в яких саме випадках слід застосовувати окремі з них?

3. Які технічні прийоми та умовні знаки можуть служити для наочного зображення статистичних даних на географічних картах?

На VIII конгресі були обговорені доповіді німецьких статистиків доктора Г. Швабе (про географічний метод у статистиці), доктора Г. Майра (про теорію графічних зображень) та австрійського статистика доктора А. Фіккера про застосування статистики в картографії. VIII конгресом були прийняті такі рішення:

1. Конгрес виражає побажання, щоб видання міжнародної статистики, розпочаті за рішенням Гаазької сесії, наскільки дозволяють властивості предмета і джерела, що знаходяться в розпорядженні співробітників, супроводжувалися графічними зображеннями, оскільки міжнародна статистика зможе дати в такий спосіб гарні зразки і корисний приклад для наслідування.
2. Щодо одноманітності так званих діаграм, Конгрес заявляє, що ще не настав час пропонувати стосовно цього питання одноманітні правила.
3. Шефи установ і фахівці запрошуються для якнайшвидшого надання в Постійну комісію Конгресу діаграм і картограм з поясненнями способів, якими вони складені.
4. Постійна комісія зобов'язується підготувати для кожного конгресу виставку діаграм і картограм, які вона визнає найкращими [6, с. 30–31].

Ю. Янсон, оцінюючи роль і значення міжнародних статистичних конгресів у розвитку й застосуванні графічного методу в статистиці, писав: не дивлячись на трикратне підняття питання на статистичних конгресах, статистики так і не дійшли згоди щодо введення одноманітних прийомів використання графічних методів. Однак дебати, що відбулися на сесіях, і доповіді, зроблені на конгресах, сприяли як визначенню ролі, що належить графічній статистиці, так і встановленню правил, які повинні бути дотримані під час користування її послугами [18, с. 585–586].

Доречно зазначити, що у доповідях і записках, підготовлених для обговорення на міжнародних статистичних конгресах, зокрема у доповіді на Петербурзькому конгресі Голови статистичного бюро Берліна доктора Н. Швабе “Теорія графічних зображень”, було зроблено першу спробу розробки теоретичних засад графічного методу. Переклад цієї доповіді російською мовою здійснено Ю. Янсоном та опубліковано в 1879 р. у збірнику “Історія і теорія статистики в монографіях Вагнера, Рюмеліна, Етінгена і Швабе” [3, с. 244–267]. У примітці до перекладу цієї доповіді Ю. Янсон зазначив, що Швабе намагався підвести всі графічні побудови під загальні правила, дати для них, так би мовити, теорію [3, с. 244].

У подальшому ця проблема розглядалась у записці, написаній за дорученням створеної на Петербурзькому конгресі постійної комісії відомим німець-

ким статистиком-теоретиком Г. Майром (1841–1925), і в доповіді на ювілейній сесії Лондонського статистичного товариства в 1885 р. відомого французького економіста Е. Левасера (1828–1911). Однак, як зазначає Ю. Янсон, усі три позиції насправді представляють зрештою більше класифікацію випробуваних вченими способів графічного зображення статистичних величин, ніж теорію графічного методу, засновану на будь-яких математичних теоремах [18, с. 584].

Якщо звернутися до історії класифікації графічних зображень статистичних даних, то перші кроки в цьому напрямі були зроблені у працях засновників графічного методу, в яких було позначено два основних їх типи (види) – діаграми і картограми. У подальшому такий поділ графічних зображень статистичних даних став традиційним, хоча різні вчені його здійснювали, як побачимо далі, на основі різних принципів та ознак. Варто зазначити, що деякі сучасні автори у навчальних підручниках і посібниках [7, с. 62; 11, с. 86] виділяють ці два типи графічних зображень навіть без зазначення ознак їх виділення.

Підкреслимо, що картограми являють собою окрему специфічну за своєю природою обширну групу графічних зображень, і тому питання, пов'язані з картографіями, нами порушені за понятійним принципом попутно і побіжно. Принагідно зауважимо, що в подальшому на практиці та в економіко-статистичній літературі термін “картограми” отримав назву “статистичні карти”, а терміни “діаграма” і “статистичний графік” вважаються тотожними. За нашими даними, Г. Майр був одним із перших, якщо не першим, хто назвав діаграми “статистичними графіками” [9, с. 131], а картограми – “статистичними картами” [8, с. 80].

Уперше класифікацію графіків та розгляд їх призначення в статистиці без будь-яких пояснень і обґрунтувань було зроблено К. Крживицьким (1820–?) у виданій німецькою мовою в 1844 р. у Дерпті (Тарту) книзі “Завдання статистики”. Він запропонував розрізняти два види (напрями) призначення графіків: наочність зображення (“педагогічний вид”) і вид математичного аналізу (зазначивши при цьому, що творцем першого виду є У. Плейфейр, а другого – А. Кетле) [14, с. 438].

На думку Г. Швабе, оскільки члени кожного окремого (статистичного – Е. Ч.) ряду однорідні, то теорія графічного зображення розпадається на дві частини, перша з яких повинна визначати, як зображувати в просторі один ряд однорідних величин, а інша – знайти способи просторового зображення *кількох* (курсив Г. Швабе. – Е. Ч.) рядів різнорідних величин [3, с. 246–247].

На основі цього твердження Г. Швабе розподіляє опис графічних зображень на дві частини: зображення однорідних величин і зображення різнорідних величин. Стосовно кожної з них він розглядає застосування різних геометричних засобів для їх графічного зображення. Для перших він пропонує використовувати: прямі лінії; площинні (замкнуті) фігури – прямокутники, трикутники, квадрати, круги, сектори,

при цьому слушно зауважує, що за необхідності зображення величини квадратами наявних чисел треба добувати квадратні корені та на їх основі будувати квадрати, а для графічних зображень прямокутників і трикутників потрібно брати рівними їх основи або висоти. При графічному зображенні різнорідних величин учений пропонує розглядати їх як функції часу і простору та застосовувати такі самі засоби, як і при зображенні однорідних величин, враховуючи характер зміни зображуваних значень залежно від часу і простору. Зокрема, він пише про доцільність зображення часу у вигляді прямої лінії або кола, однак при цьому зазначає, що останнє мало застосовується, водночас зображення величин за допомогою полярних координат не може бути допущено, якщо вони являють собою функцію часу [3, с. 247–252].

Ставлення Ю. Янсона, як і Г. Швабе, до застосування полярних координат для зображення статистичних даних було негативним, оскільки, на думку першого, такі діаграми не досить наочні: оку важко звикнути до значення примхливої лінії, утвореної замкнутою кривою всередині кола, що своєю наявністю швидше заважає, ніж сприяє наочності [18, с. 606]. Зауважимо, що це твердження було хибним, оскільки воно неадекватно відображало специфічну особливість зазначеного виду діаграм та їх основного призначення, і тому воно зазнало справедливої критики.

Г. Майр зазначав, що для зображення явищ, які мають круговий хід, доцільно застосовувати лінійні діаграми, замкнені в коло (наприклад, коли треба зобразити смертність за місяцями декількох років). У цьому випадку січень має бути так само близько до грудня, як і до лютого, а на діаграмі це можна відобразити лише в тому випадку, якщо її основою буде коло, а не пряма лінія [8, с. 73]. Для пояснення цього міркування Г. Майр вказує, що завдяки цьому графічному прийому результати грудня будуть поставлені в безпосереднє зіткнення з січневими, а це і відповідає фактичному здійсненню досліджуваного процесу [9, с. 130].

Відомий російський статистик-теоретик О. Кауфман (1869–1919) підкреслив, що діаграма, побудована на основі полярних координат, найбільш придатна для зображення періодичних, сезонних і циклічних коливань. Зокрема, він стверджував, що тільки на круговій діаграмі суміжні за часом місяці – грудень і січень – будуть зображені суміжно; а тим часом, ці місяці дуже близькі один до одного і за кліматичними, і за деякими економічними умовами. Тобто кругова діаграма дає можливість наочного зображення поступової зміни сезонів року та її впливу на досліджувані явища [4, с. 569–570].

Слід відмітити, що запропонована Г. Швабе класифікація графічних зображень статистичних даних не зовсім відповідає своєму призначенню, оскільки на її основу покладено характер, форма вираження зображуваних статистичних даних, а не типи графічних форм, що застосовуються для їх представлення. Інакше кажучи, замість класифікації графічних зображень маємо класифікацію статистичних даних. Крім того, у зв'язку з відсутністю однозначного визначення од-

норідних і різнорідних величин, а отже, неможливістю їх чіткого розмежування, запропоновану Г. Швабе класифікацію взагалі практично неможливо виконати.

Г. Майр у праці “Законозгідність у суспільному житті” (опублікована у 1877 р., у 1884 р. вийшла російською мовою), аналізуючи сутність графічного методу, писав, що під назвою “графічний метод статистичного викладу” розуміється як геометричне зображення статистичних чисел, так і позначення статистичних співвідношень на ландкарті. У першому випадку ми одержуємо діаграму, а в другому – картограму [8, с. 69]. Отже, науковець виділяє дві основні групи графічних зображень, класифікуючи їх за двома ознаками:

1) характер графічних засобів:

- геометричне зображення;
- геометричні знаки, фігури та позначення;
- картографічні знаки, штриховка, фарбування;

2) простір, в якому вони розміщуються (географічна карта чи окремий аркуш паперу або, за сучасною термінологією, вид поля графіка).

Г. Майр зазначає, що для геометричного зображення статистичних даних можуть використовуватися: точки, лінії, площини, тіла. Розглядаючи їх особливості, він дає побудованим на їх основі діаграмам відповідні назви: точкова, лінійна, площинна. Визначаючи роль і значення кожного виду діаграм у статистичному дослідженні, науковець віддавав перевагу площинним діаграмам. На його погляд, точкова діаграма майже не має значення в статистичній графіці, а лінійна діаграма придатна тільки у певних умовах. Таким чином, для зображення всіх інших статистичних висновків, наскільки вони взагалі можуть бути подані в діаграмах, залишається тільки *площинна діаграма* (курсив Г. Майра. – *Е. Ч.*). Діаграма з геометричних фігур (тіл) застосовується дуже рідко і в статистичній літературі не має значення [8, с. 73–74]. Г. Майр наголошує, що істотна перевага площинної діаграми полягає в можливості точно позначити в ній внутрішній склад порівнюваних чисел. Але слід уникати надмірності в зображенні різних подробиць, інакше площинна діаграма буде такою незрозумілою, як і лінійна, в якій переплітається занадто багато ліній [8, с. 74]. На наш погляд, така оцінка зазначених видів діаграм, крім діаграм з геометричних фігур (куб, піраміда, куля тощо) або, за сучасною термінологією, об'ємних чи тривимірних діаграм, не є виправданою, оскільки кожний вид діаграм має своє призначення і виконує певну роль у статистичному дослідженні.

Щодо придатності лінійних діаграм у певних умовах, Г. Майр зазначає як недолік лінійних діаграм те, що в них немає ніякого стійкого внутрішнього співвідношення між шириною і висотою рисунка. Відстань між прямими лініями встановлюється цілком довільно. Унаслідок цього один і той самий статистичний ряд може бути зображений кількома більш або менш не схожими за видом діаграмами [8, с. 72]. Учений звертає увагу, що при побудові лінійних діа-

грам статистичних рядів (зокрема часових) винятково важливе значення має правильний вибір співвідношення масштабів на осі абсцис і на осі ординат, інакше кажучи, співвідношення їх загальних розмірів.

З приводу об'ємних діаграм висловлювання Г. Майра є слушними і правильними, оскільки з огляду на складність їх побудови, труднощі сприймання та тлумачення, вони і нині застосовуються рідко. Такі діаграми мають швидше презентаційне значення, ніж аналітичне. Про це влучно було сказано відомим спеціалістом у галузі графічних зображень, американським статистиком-економістом К. Шмідом. На його думку, об'ємні діаграми, створюючи враження глибини і маючи художні достоїнства, безперечно мають великий успіх у публіки. Проте слід відмітити, що значна частина тривимірних діаграм має викривлення і може давати неправильне уявлення [16, с. 221].

У своїх пізніших працях Г. Майр доповнює й уточнює визначення графічних зображень статистичних величин та їх класифікацію. Так, він визначає графічні зображення як сукупність прийомів, що застосовуються з метою наочного зображення статистичних результатів; діаграми – як геометричні зображення статистичних цифрових співвідношень; картограми – як зображення статистичних відношень на географічній карті. Серед діаграм Г. Майр виділяє точкові, лінійні, площинні й у вигляді геометричних тіл (стереограми, від грец. *stereos* – просторовий). Точкові діаграми називаються також стигмограмами (від грец. *stigma* – укол, знак). Практичне значення (як основні лінії) мають пряма й коло. У першому випадку лінії, що складають сутність діаграми, проводяться перпендикулярно до основної лінії (абсциси), розташованої в довільному положенні (краще горизонтально або вертикально) та являють собою ординати, у другому – полярні координати, тому такі діаграми називаються також радіограмами (від лат. *radius* – промінь). Третій, найбільш важливий для графічних зображень вид лінійних діаграм утворюється шляхом побудови сполучної лінії між кінцевими пунктами окремих відрізків різного розміру, тобто ординат або радіальних ліній. Ці сполучні лінії традиційно називаються статистичними кривими.

Площинні діаграми, що мають практичне значення, будують у формі прямокутників, трикутників, кіл, багатокутників [9, с. 126–128].

Таким чином, Г. Майр, враховуючи різноманітність діаграм за формою геометричних знаків і фігур, поділяє їх на різні види, хоча при цьому не вка-

зує ознаки такої класифікації. У подальшому ознака за формою геометричних знаків отримала назву “форма графічного образу” або “характер графічного образу” і наразі широко використовується для класифікації діаграм.

Важливо зазначити, що, характеризуючи значення і роль графічних зображень у статистичному дослідженні, Г. Майр виділяє насамперед таку їх основну і найважливішу властивість, як наочність, завдяки якій вони стають важливим засобом популяризації статистичних відомостей. Він пише, що графічне зображення статистичного матеріалу значно полегшує його розуміння широкою публікою, якій дуже важко скласти задовільне уявлення про побудову соціальних мас (вважаючи статистику наукою про соціальні маси) на основі простих числових величин; крім того, графічними зображеннями можна подати елементарні відомості про статистичні висновки широкому колу допитливих осіб, які навчаються, і навіть учням шкіл [9, с. 139].

Щодо ролі і значення графічних зображень безпосередньо в статистичному дослідженні, то Г. Майр виділяє три напрями їх застосування:

- 1) загальна перевірка достовірності результатів спостереження;
- 2) виявлення однорідних і протилежних співвідношень між явищами, особливо їх зміни в часі. Простим зіставленням довгих рядів цифр, вважає Г. Майр, не можна отримати чіткого уявлення про побудову досліджуваних об'єктів. Графічне зображення надає великі послуги всім дослідженням, які направлені на виявлення причинних зв'язків, особливо для складання первинних гіпотез про них;
- 3) отримання наукових висновків унаслідок застосування статистико-географічного методу [9, с. 139].

Підсумовуючи сказане, слід зазначити: незважаючи на те, що графічний метод набув загального визнання як необхідний та важливий засіб не лише подання статистичних даних, але і їх аналізу, а також з'явилися книги зі статистики, які містили матеріали про графічний метод, у статистиці першої половини XIX ст., за словами Л. Бизова, графічні методи більше поширювалися, ніж поглиблювалися, а прийоми, запропоновані У. Плейфайром і А. Кроме, засвоювалися надто повільно і тільки у другій половині XIX ст. настає епоха “ентузіазму” щодо статистичних графіків [2, с. 83].

Список використаних джерел

1. Брут А. Учебная статистика или этнографико-статистическое обозрение пяти первоклассных держав Европы (до 1848 года) с краткою теориею статистики / Брут А. — СПб. : Типография Морского кадетского корпуса, 1850. — 190 с.
2. Бызов Л. А. Графические методы в статистике, планировании и учете : [пособ. для экон. высш. учеб. заведений и для самообразования] / Бызов Л. А. — М. ; Л. : Госпланиздат, 1940. — 244 с.
3. История и теория статистики в монографиях Вагнера, Рюмелина, Эттингена и Швабе / пер. с нем. ; [под ред. и с доп. проф. Ю. Янсона]. — СПб. : Изд-во Л. Ф. Пантелеева, 1879. — 267 с.
4. Кауфман А. А. Теория и методы статистики / Кауфман А. А. — [5-е изд., доп. и перераб.]. — М. : Государственное изд-во, 1928. — 648 с.

5. Кендэл М. Временные ряды / Кендэл М. ; пер. с англ. — М. : Финансы и статистика, 1981. — 199 с.
6. Лившиц Ф. К столетию теории статистических графиков / Ф. Лившиц // Вестник статистики. — 1973. — № 5. — С. 25—34.
7. Лугинін О. Є. Статистика : [підруч.] / Лугинін О. Є. — [2-е вид., перероб. та доп.]. — К. : Центр навчальної літератури, 2007. — 608 с.
8. Майр Г. Законосообразность в общественной жизни. Общая теория статистики. Статистика народонаселения. Нравственная статистика / Майр Г. ; пер. с нем. Н. Романова. — Тамбов : Скоропечатная Типография Губернской Земской Управы, 1884. — 337 с. : картограмма и диаграммы.
9. Майр Г. Статистика и обществоведение / Майр Г. ; пер. с нем. пр.-доц. В. Я. Железнова. — СПб. : Типография Т-ва “Народная польза”, 1899. — Т. 1. Теоретическая статистика. — 1899. — 243 с.
10. Майр Г. Статистика и обществоведение / Майр Г. ; пер. под ред. проф. А. А. Кауфмана со второго перераб. нем. издания. — М. : Издание Центрального статистического управления, 1921. — Т. 1. Теоретическая статистика. — 1921. — 433 с.
11. Мармоза А. Т. Практикум з теорії статистики : [навч. посіб.] / Мармоза А. Т. — [3-е вид., випр.]. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2007. — 348 с.
12. Машихин Е. А. История статистических ежегодников в России, СССР и США ; Очерки по истории статистики СССР. Сб. 5 / Машихин Е. А., Симчера В. М. — М. : Статистика, 1972. — 198 с.
13. Ободовский А. Г. Теория статистики в настоящем состоянии, с присовокуплением краткой истории статистики / Ободовский А. Г. — СПб. : Типография Конрада Вингеберга, 1839. — 122 с.
14. Птуха М. В. Очерки по истории статистики в СССР / Птуха М. В. — М. : Изд-во Академии Наук СССР, 1959. — Т. II. — 1959. — 476 с.
15. Святловский В. К истории политической экономии и статистики в России : [сб. статей] / Святловский В. — СПб. : Книгоиздательство “Начало”, 1906. — 200 с.
16. Шмид К. Ф. Руководство по графическим изображениям / Шмид К. Ф. ; пер. с англ. — М. : Госстатиздат ЦСУ СССР, 1960. — 264 с.
17. Янсон Ю. Направления в научной обработке нравственной статистики. Введение в сравнительную нравственную статистику / Янсон Ю. — СПб. : Типография К. Вульфа, 1871. — Вып. 1. Кетле – Вагнер, Дюфо – Герри. — 1871. — 284 с.
18. Янсон Ю. Теория статистики / Янсон Ю. — [Пятое изд., с 18-ю диаграммами в тексте]. — СПб. : Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1913. — 615 с.

Вітаємо з ювілеєм!

Мігачеву

Галину Іванівну

начальника Головного управління статистики
у Чернігівській області.

Бажаємо здоров'я, благополуччя,
нових творчих успіхів!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Теоретико-методологічні аспекти організації обліку потреб населення у соціальних послугах

К. С. Міщенко,
здобувач,
Одеський регіональний інститут
державного управління

Основна мета соціально орієнтованої держави, якою є, за Конституцією, Україна, – постійне покращання добробуту людей, задоволення їх матеріальних і духовних потреб шляхом реалізації гарантованих Основним законом соціальних пільг та гарантій, зокрема забезпечення права громадян на соціальне обслуговування й отримання соціальних послуг.

Останнім часом зростає кількість людей, які потребують соціального обслуговування, а отже, зростає попит на соціальні послуги. Це актуалізує необхідність посилення системи соціального обслуговування, урізноманітнення та збільшення обсягу послуг, тобто і видів діяльності з їх надання. Таким чином, стають нагальними не лише завдання забезпечення чіткого, безперервного функціонування цілісної системи соціального обслуговування, а й розробка адекватного механізму визначення потреб у послугах, що забезпечить відповідність такої системи вимогам людей та суспільства в цілому.

Проблема обліку в сфері соціальних послуг як одна з функцій управління завжди викликала і продовжує викликати практичний інтерес. Водночас теоретичний бік цього питання наразі ще не розроблений детально, хоча здійснити це, безумовно, необхідно в першу чергу для підвищення ефективності обліку. Актуальність питання обліку пояснюється тим, що належний рівень його організації є передумовою та підґрунтям для забезпечення результативності інших функцій управління – аналізу, оцінювання, планування, контролю тощо.

Науковий аналіз функцій обліку в системі соціального обслуговування вразливих категорій населення може бути корисним також із практичних позицій. Теоретичні положення, що висувуються у запропонованій статті, є найбільш корисними саме для цього напряму обліку, оскільки він перебуває на початковій стадії організації, тим часом як вся система соціального обслуговування і надання соціальних послуг – у процесі реформування. Певні труднощі методологічного та методичного характеру пов'язані з відсутністю публікацій як теоретичної, так і прикладної спрямованості, з вивчення яких мало б розпочинатися вирішення зазначеної проблеми.

Процеси, що зараз відбуваються у соціальній сфері, мають системний характер. Їх позитивні та негативні прояви поширюються на всі елементи системи і однаково стосуються організації обліку потреб населення у соціальних послугах. У зв'язку з цим під час дослідження слід враховувати дію різного роду чинників, що зумовлюють способи і результати вирішення поставленої проблеми. У першу чергу слід відзначити, що вітчизняну систему соціального обслугову-

вання громадян, які належать до вразливих категорій населення, успадковано від СРСР і до теперішнього часу вона залишається практично незмінною. Таке явище малозрозуміле на тлі радикальних економічних і соціальних змін, що відбулися за роки незалежності України.

Водночас на початку нового тисячоліття, коли рівень соціального обслуговування населення став критично низьким, органи влади, політичні партії, інші громадські об'єднання почали робити практичні кроки, спрямовані на виправлення ситуації, що виникла, а саме: створення необхідної законодавчої та нормативно-правової бази, вдосконалення соціальної інфраструктури та ін. При цьому основну увагу приділено питанням формування в Україні системи надання соціальних послуг як складової частини соціального обслуговування.

Законодавчим підґрунтям формування державної системи соціального обслуговування і надання соціальних послуг є Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 05.10.2000 р. № 2017-III [1]. Закон передбачає розробку та застосування дев'яти державних соціальних стандартів за такими сферами:

- доходи;
- соціальне обслуговування;
- житлово-комунальне господарство;
- транспортне обслуговування та зв'язок;
- охорона здоров'я;
- освіта та забезпечення навчальними закладами;
- культура, фізична культура і спорт;
- побутове обслуговування, торгівля та громадське харчування;
- соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

На виконання цього Закону Наказом Міністерства праці та соціальної політики (далі – Мінпраці) від 17.06.2002 р. № 293 затверджено “Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів” [2], а Наказом від 08.12.2006 р. № 462 – нормативи мінімального споживання при наданні соціальних послуг громадянам похилого віку та інвалідам в установах системи Мінпраці [3].

Після ухвалення Закону України “Про соціальні послуги” від 19.06.2003 р. № 966-III актуалізувалося питання якості надання соціальних послуг. Водночас все більш важливим стало питання організації обліку потреб населення у соціальних послугах у цілому та в соціальних установах і закладах системи Мінпраці зокрема. Облік, на перший погляд, здається простим завданням, однак, будучи функцією управління, він пов'язаний з необхідністю дотримання ряду вимог, обумовлених особливостями його організації тощо.

Це потребує формування системи обліку як об'єкта управління, визначення іманентних функцій управління цією системою і структури всього управлінського циклу щодо досить вузького сектору обліку – потреб населення у соціальних послугах. Тут варто зауважити, що в циклі управління системою надання соціальних послуг облік не є кінцевою стадією; його дані є підґрунтям подальшого прогнозування та планування соціальних послуг.

У практиці управління використовуються три види обліку – оперативний, бухгалтерський і статистичний. Що стосується обліку потреб населення у соціальних послугах, то тут використовуються оперативний та статистичний види.

Оперативний облік пов'язаний як з наглядом за наданням соціальних послуг, так і з операціями з їх обліку безпосередньо після їх надання, а також з обліком звернень щодо надання соціальних послуг. Таким чином, організація оперативного обліку є початковим етапом процесу його побудови в цілому. Від досконалості функціонування цієї ланки управління залежить об'єктивність і повнота інформації, забезпечення яких уможливорює здійснення контролю якості та доцільності надання соціальних послуг.

Дані статистичного обліку визначають кількісний бік надання соціальних послуг. Однак, на нашу думку, у ході статистичного обліку можливим і доцільним є відображення якісного боку зазначених послуг, що характеризується їх видами, трудоемністю, вартістю, результативністю для споживача послуг та ефективністю для суспільства в цілому. Цей вид обліку забезпечує отримання відомостей для визначення показників обсягу та якості наданих соціальних послуг на місцевому та адміністративно-господарському (окремий заклад, установа) рівнях управління. При цьому послідовність взаємовідносин можна зобразити у вигляді такого ланцюжка: суб'єкт соціального обслуговування і надання соціальних послуг – місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування – центральний орган виконавчої влади.

Окрім показників обсягу та якості, статистичний облік може формувати відомості, що характеризують надання соціальних послуг з позиції продуктивності. У ході статистичного обліку в полі зору мають бути ті, хто звернувся за соціальними послугами, структурні підрозділи з їх надання та установа у цілому в різні періоди її діяльності.

Облік як функція управління є відносно виокремленим напрямом управлінської діяльності. У зв'язку з цим реалізацію функції обліку можна уявити у вигляді певного замкненого контуру, в якому циклічно повторюються процеси отримання та переробки інформації, її аналізу, ухвалення рішень, доведення їх до виконавців. Інформація про реєстрацію звернень населення за соціальними послугами в подальшому систематизується, аналізується та узагальнюється. Прийняте за результатами узагальнення рішення є підґрунтям розробки заходів з удосконалення процесів задоволення потреб населення у соціальних послугах. Слід зазначити, що останній процес є ключо-

вим моментом у контурі цієї функції, в якому, власне, полягає управлінський вплив.

На практиці управлінський вплив реалізується через планування, що охоплює систематизовані заходи, розроблені за результатами обліку потреб населення у соціальних послугах, а також окремі заходи.

Як і в будь-якій системі управління, у системі обліку мають бути об'єкт та суб'єкт управління. У цьому випадку об'єктом управління є потреби населення у соціальних послугах, а в ролі суб'єкта управління виступають спеціальні структури, що здійснюють функцію обліку. Формування суб'єкта є важливим завданням, для реалізації якого необхідне визначення економіко-організаційних меж (розмірів) структурних підрозділів, їх кількості та складу одиниць, що мають бути включеними у цих межах.

При визначенні підпорядкованості суб'єкта обліку важливо, щоб орган управління ним був не тільки компетентним, здатним здійснювати кваліфіковане керівництво, а й економічно зацікавленим в управлінні суб'єктом. Зрозуміло, що формування об'єкта обліку є початковим етапом процесу його організації, який охоплює побудову та вдосконалення системи обліку потреб населення у соціальних послугах. Система обліку має бути багаторівневою, передбачати можливість отримування значень вихідних змінних обліку, серед яких кількість, якість, час звернень населення за соціальними послугами, стан задоволення потреби в них як окремих фізичних осіб, так і суспільства в цілому. При неправильному, недостатньо обґрунтованому формуванні суб'єкта обліку будь-які заходи щодо вдосконалення апарату управління ним не даватимуть належного ефекту. Під час організаційного проектування суб'єкта обліку потрібно враховувати його вплив на ефективність функціонування всієї системи соціального обслуговування і надання соціальних послуг, зокрема в аспекті постійного поліпшення якості їх надання. При цьому слід брати до уваги такі чинники, як обсяг потреб у соціальних послугах, їх спрямованість за видами послуг, чисельність соціальних працівників, вартість основних засобів, обсяг обігових коштів, вартість послуг, технічні засоби, що використовуються у процесі надання послуг, тривалість циклів послуг, їх сезонність тощо.

Для практичного вирішення питань, пов'язаних з організацією обліку потреб населення у соціальних послугах, необхідно, в першу чергу, надати цьому процесу суспільно детерміновану цілеспрямованість, а також забезпечити обґрунтування формування об'єкта обліку і системи визначення потреб населення в соціальних послугах з наперед заданими характеристиками й організаційними параметрами системи. Доцільним при цьому є використання комплексного підходу, що передбачає вирішення організаційних питань одночасно для суб'єкта й об'єкта управління, статичної і динамічної організації кожної ланки та системи в цілому. Важливим завданням є розробка організаційних рішень за такими основними напрямками:

- визначення змісту функцій, структури та організаційних форм управління, складу, чисельності, організації праці працівників;
- встановлення переліку організаційних документів, що охоплюють розподіл обов'язків, прав і відповідальності, загальну регламентацію процесу обліку та визначення потреб населення у соціальних послугах за матеріалами методичного й інструктивного характеру, правилами, нормативами, які окреслюють виконання тих чи інших функцій та взаємодію функціональних ланок.

Загальноприйнятим є розгляд поняття “організація” за такими аспектами:

- 1) організація як процес;
- 2) організація як стан;
- 3) організація як вид системи.

Стосовно методики організації обліку потреб населення у соціальних послугах, то організація має розглядатися як процес, функціональним призначенням якого є створення нових та суттєве вдосконалення раніше запроваджених систем будь-якого типу. Сутність зазначеної методики полягає в якісному вдосконаленні існуючої системи обліку, що наразі не відповідає всім практичним вимогам. Отже, є необхідність покращання її стану в процесі функціонування відповідно до змінюваних внутрішніх і зовнішніх умов, що формують певні потреби населення у послугах.

Одним із необхідних елементів організації обліку як процесу є організація виконавчої діяльності. Вона включає такі стадії:

- а) доведення управлінського рішення до виконавця, постановка цілей;
- б) розклад функцій на підфункції;
- в) створення структури (схеми) обліку, розробка посадових інструкцій;
- г) підбір і розстановка кадрів, забезпечення необхідними матеріалами, устаткуванням;
- д) застосування заходів матеріального і морального стимулювання (не виключено й примусу);
- е) перевірка виконання.

Функції управління обліком потреб населення у соціальних послугах можна класифікувати за двома ознаками: соціальною, що дозволяє аналізувати категорії громадян, які потребують соціальних послуг, формувати їх контингент, розвивати кількісну та видову складові системи надання послуг, сприяти процесу постійного поліпшення їх якості; організаційною, що дозволяє створювати, підтримувати та вдосконалювати функціонування системи не тільки обліку потреб населення у соціальних послугах, але й, певною мірою, всієї системи соціальних послуг у складі системи соціального обслуговування.

Динаміка управління процесом обліку потреб населення у соціальних послугах проявляється у зміні складу показників обліку та стану потреб у часі. Облік як управлінська функція реалізується в системі управління через процес надання соціальних послуг залежно від потреб населення в них. Цей процес має просто-

рове і часове обмеження. Соціальні послуги є чутливими до організації процесу їх надання, водночас вони, впливаючи на цей процес у зв'язку з потребою в них населення, утворюють замкнену систему.

Треба відзначити, що процес обліку потреб населення у соціальних послугах є сукупністю складових, що періодично змінюють одна одну, утворюючи у підсумку цикл управління. Цими складовими є:

- а) отримання інформації (наприклад, щодо звернення за соціальними послугами);
- б) обробка інформації управлінською ланкою з метою прийняття рішення, що пов'язане з підвищенням рівня задоволення потреб населення у соціальних послугах та вдосконаленням організації обліку таких потреб;
- в) передача рішення для реалізації шляхом планування відповідних заходів, їх розробки або вживання інших адекватних заходів.

Іншою функцією управління, поряд з обліком, має бути регулювання, що забезпечує перебіг управлінських процесів у межах параметрів, заданих регламентом і планом організації обліку потреб населення у соціальних послугах. Регулювання ґрунтується на інформації (частіше за все – про відхилення), що надходить від об'єкта управління та використовується з метою усунення відхилень, компенсації збурюючих впливів (небажаних, негативних явищ, що відхиляють систему обліку від досягнення мети).

Особливе місце в процесі реалізації функції управління належить ухваленню рішення щодо обліку потреб населення у соціальних послугах. Поняття “ухвалення рішення” у цьому випадку можна визначити як процес виявлення зв'язку між існуючим і бажаним станами обліку у напрямі вдосконалення першого, наприклад щодо об'єктивізації обліку, його оперативності або оптимізації методики реєстрації потреб у соціальних умовах тощо. Рішення, окрім бажаного стану системи обліку, може передбачати такий результат дій з обліку потреб населення у соціальних послугах, як поглиблення аналізу, конкретизація узагальнень, розробка заходів загального характеру, конкретних заходів щодо поліпшення соціального обслуговування і надання соціальних послуг, їх якості, ефективності та результативності планування.

У процесі ухвалення рішення як встановлення способу переходу від наявного стану до того, що має бути отриманий, виділяється діяльність з його розробки, яка, у свою чергу, охоплює дії з підготовки рішення, пошуку його оптимальних варіантів і реалізації (виконання). Необхідність розробки рішення в процесі обліку потреб населення у соціальних послугах зумовлена динамікою обліку, появою на вході та виході збурюючих впливів. Процес розробки – це діяльність, що спрямована на досягнення суб'єктом обліку цілей, визначених ним для вирішення проблем. Розробці рішення передують його підготовка, суть якої полягає в послідовних діях з формування початкової інформації для досягнення бажаного стану об'єкта управління. Зокрема, відбувається формування цілей, виявлення, осмислення й обґрунтування проблеми, вибір кри-

теріїв рішення, розробка його альтернативних варіантів, пошук шляхів вирішення проблеми та робота з інформацією на кожному з цих рівнів. Варіант рішення – це один із можливих способів управлінського впливу на проведення обліку для досягнення певної мети, що має характерні особливості щодо засобів і термінів її досягнення. Реалізація рішення – це комплекс заходів, пов'язаних зі здійсненням управлінського впливу за певним організаційним планом. Як організаційно-управлінський продукт рішення може характеризуватися своєчасністю, актуальністю, оперативністю, дієвістю, точністю, результативністю.

Удосконалення методики організації обліку має на меті внесення прогресивних змін до побудови та порядку функціонування усталеної системи обліку потреб населення у соціальних послугах. При цьому організація (як стан системи) виступає і як вихідна передумова, і як результат управління.

Систему обліку можна вважати організованою, якщо:

- а) задано її межі – встановлено, скільки елементів її утворює;
- б) визначено змінні (характеристики) цих елементів;
- в) передбачено спосіб дії кожного елемента та побудовано схему їх взаємодії.

Методика формування системи обліку потреб населення у соціальних послугах має забезпечувати організованість процесу обліку, тобто наявність певного порядку або ступеня впорядкованості обліку, у тому числі в його структурі та функціонуванні.

На основі викладеного вище можна сформулювати такі висновки. Висвітлені з позиції широкого розуміння теоретичні аспекти обліку потреб населення в соціальних послугах, зокрема функції обліку з погляду організації цього процесу та управління ним, на нашу думку, мають практичне значення.

Характерною особливістю обліку потреб населення в соціальних послугах є те, що він є початковою стадією як процесу надання соціальних послуг, так і процесу їх планування одночасно. У цьому проявляється відмінність обліку потреб у соціальних послугах від “класичного” обліку, згідно з яким ця функція управління є кінцевою стадією. Звідси випливає необхідність одночасної організації обліку як потреб населення в соціальних послугах, так і показників щодо фактично наданих послуг.

У складі суб'єкта обліку необхідна організація двох структурних ланок – ланки (підрозділу), що здійснює оперативний облік, і ланки, що здійснює статистичний облік. У такому випадку буде відображатися і якісна сторона надання соціальних послуг – види, трудоемність, вартість, результативність, попит за видами та у часі, і кількісна – показники обсягів та якості послуг, продуктивності.

Показана доцільність розгляду замкнутого контуру реалізації функції обліку як циклічних процесів отримання й обробки інформації, прийняття і виконання рішень з подальшою систематизацією, аналізом та узагальненням випадків звернень населення за соціальними послугами.

Запропоновані практичні підходи до формування об'єкта надання послуг – це, в першу чергу, визначення його цілей, економічних та організаційних меж, підлеглих, рівнів обліку, критеріїв організаційного виділення суб'єкта обліку як об'єкта управління. У процесі організації обліку слід враховувати його вплив на всю систему соціального обслуговування і надання соціальних послуг з огляду на обсяги потреб у них, спрямованість за видами, чисельність соціальних працівників, вартість основних засобів, обсяг обігових коштів, вартість послуг, перелік технічних засобів, тривалість циклів послуг, їх сезонність. Не виключено, що наразі немає необхідності в організації нових суб'єктів обліку, натомість доцільно модернізувати вже існуючі структури.

З наведених теоретичних положень випливає, що процес організації обліку потреб населення у соціальних послугах пов'язаний із визначенням його мети, концепції організації обліку, критеріїв оцінки результатів обліку, обмежень системи обліку, вхідної та вихідної інформації та порядку її застосування, формулюванням завдань, вирішення яких забезпечує досягнення мети обліку. Методичні рішення щодо цього процесу повинні охоплювати склад функцій, структурні та організаційні форми управління, зміст діяльності установи з надання послуг, чисельність працівників та організацію їх праці, установчі документи, визначення прав і відповідальності, загальну регламентацію процесу, специфікацію оргтехніки, особливості документообороту, зокрема стосовно вживаних форм документів.

Таким чином, розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення організації обліку потреб населення у соціальних послугах вимагає ґрунтовного теоретико-методологічного опрацювання зазначених питань. На нашу думку, застосування теоретичних підходів, висвітлених у статті, може бути корисним для якісної та ефективної побудови системи обліку потреб у послугах, що є важливим в умовах розгорнутого наразі в Україні реформування системи соціальних послуг [5].

Як перспективи подальших досліджень у практичній площині зазначимо розробку методик організації обліку та відповідних документів, визначення структурних і організаційних форм управління обліком, загальну регламентацію цього процесу, прав і відповідальності працівників, задіяних у процесі обліку потреб вразливих категорій населення у соціальних послугах.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 05.10.2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zacon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14>

2. Закон України “Про соціальні послуги” від 19.06.2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zacon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>
3. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів. Затверджено Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р. № 293 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data/base44/ukr44342.htm>
4. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України “Нормативи мінімального споживання при наданні соціальних послуг громадянам похилого віку та інвалідам в установах системи Мінпраці” від 08.12.2006 р. № 462 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=98936864
5. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України “Про хід реформування сфери надання соціальних послуг” від 13.10.2006 р. № 380 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ngo.dn.ua/doc.reform.doc>

Організаційно-правові засади проведення органами державної статистики Всеукраїнського сільськогосподарського перепису

Ю. М. Остапчук,
заступник Голови Держкомстату України;
О. В. Сікачина,
заступник директора департаменту,
Держкомстат України

Прийняття ефективних управлінських рішень потребує надійної та повної статистичної інформації, яка всебічно характеризує ті чи інші явища та процеси, що відбуваються в країні. Статистична інформація використовується для аналізу стану галузей і сфер діяльності, визначення проблемних питань і розроблення на цій основі заходів щодо їх розв'язання. Наявність такої інформації значно розширює можливості органів державного управління правильно оцінювати ситуацію та приймати виважені рішення, розробляти прогнози подальшого розвитку, визначати стратегічні цілі та завдання.

Для України, яка має потужний аграрний сектор, необхідність різнобічної статистичної інформації щодо стану сільського господарства є надзвичайно актуальною.

Одним із найважливіших джерел отримання такої інформації є сільськогосподарський перепис. Наразі органи державної статистики України збирають достатньо статистичних даних для характеристики поточного стану сільського господарства, використовуючи при цьому як суцільні (для юридичних осіб), так і вибіркові (для фізичних осіб) методи статистичного спостереження. Водночас, згідно з міжнародними статистичними стандартами, лише загальний сільськогосподарський перепис, який є періодичним, широко-масштабним, одномоментним статистичним спостереженням, забезпечує збирання найбільш повної та цілісної інформації про стан і структуру сільського господарства. Цінність інформації, отриманої під час проведення сільськогосподарського перепису, полягає також у тому, що вона надає можливість значно поліпшити якість даних поточної сільськогосподарської статистики. Як свідчить міжнародна статистична

практика, результати періодичних загальних сільськогосподарських переписів дозволяють здійснювати більш надійний та репрезентативний відбір підприємств і домогосподарств для проведення відповідних вибірових статистичних спостережень, що позитивно позначається на достовірності поточної інформації у галузі сільського господарства, а також сприяє скороченню фінансових витрат на їх проведення.

Слід зауважити, що за роки незалежності в Україні запроваджена практика проведення тематичних переписів з окремих питань сільськогосподарської діяльності в господарствах усіх категорій, наприклад перепис посівних площ сільськогосподарських культур (1993 р.), перепис плодово-ягідних насаджень та виноградарств (1998 р.), а також перепис поголів'я худоби (кожні п'ять років, останній – станом на 1 січня 2006 р.).

Проте постала необхідність проведення в країні саме загального сільськогосподарського перепису, що зумовлена назрілою потребою отримання систематизованих і детальних статистичних даних, які б комплексно характеризували галузь сільського господарства на всіх рівнях, у першу чергу – на рівні малих адміністративних одиниць. Більш того, регулярне проведення такого перепису є однією з основних і обов'язкових умов для адаптації національної сільськогосподарської статистики до європейських стандартів, а також для інтеграції країни до Євросоюзу.

Із досвіду багатьох країн світу, де вже вирішені питання правового забезпечення проведення національного сільськогосподарського перепису, відомо, що найбільш доцільним є розроблення саме такого закону, який би не лише регламентував проведення

одного конкретного сільськогосподарського перепису, а мав би рамковий характер, тобто формував законодавчі засади для організації та періодичного проведення перепису в країні. При цьому за змістом закон має бути загальноприйнятним для правового забезпечення здійснення такого широкомасштабного статистичного спостереження, як перепис, протягом тривалого часу, достатньо “гнучким” до змін, що відбуваються в суспільстві, враховувати розвиток наукової думки та технічного прогресу. Тобто закон про сільськогосподарський перепис повинен окреслювати механізм застосування, який би дозволяв адекватно реагувати на будь-які зміни та новачі методологічного, організаційного й технічного забезпечення його проведення [1; 2].

У нашій країні потреба у підготовці та важливість прийняття законодавчого акта щодо регулярного проведення сільськогосподарських переписів (як загальних, так і тематичних) зумовлюється, передусім, необхідністю врахування положень Конституції України щодо обмеження можливостей отримання персоналізованої інформації про особу та мають безпосереднє відношення до проблем конфіденційності первинних даних, отриманих при проведенні таких спостережень. Відповідно до статті 30 Конституції України щодо недоторканості житла та статті 32 у частині заборони втручання в особисте і сімейне життя, “... не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом” [3]. Тому формування й визначення правових засад організації та проведення сільськогосподарських переписів, які передбачають опитування господарств населення щодо їхньої сільськогосподарської діяльності, а також встановлення жорстких вимог до забезпечення конфіденційності отриманої інформації та обмеженості її використання є одними з головних передумов підготовки та прийняття спеціального законодавчого акта стосовно проведення сільськогосподарських переписів у нашій країні.

У вересні 2008 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України “Про сільськогосподарський перепис”, що визначає правові, організаційні й економічні основи підготовки та проведення сільськогосподарських переписів, оброблення, узагальнення, поширення й використання їх результатів, а також регулює відносини всіх суб’єктів переписів, визначає їхні права, обов’язки та відповідальність, установлює гарантії держави щодо захисту конфіденційної інформації, отриманої у процесі проведення цих переписів [4]. Необхідно зазначити, що всі основні нормотворчі положення цього Закону стосуються організації та проведення як загальних, так і тематичних сільськогосподарських переписів.

Закон України “Про сільськогосподарський перепис” базується на конституційних нормах і чинному законодавстві, що регламентує статистичну діяльність, зокрема на Законах України “Про інформацію”, “Про внесення змін до Закону України “Про державну статистику” та “Про Всеукраїнський пере-

пис населення”, які адаптовані до законодавства Європейського Союзу [5; 6; 7]. У ході його підготовки також вивчалися правові засади здійснення цього статистичного спостереження в інших країнах, зокрема у США та Росії [8; 9].

Цей Закон закладає нормативно-правовий фундамент організації та проведення сільськогосподарських переписів, а тому практична реалізація його положень надасть цим переписам загальнодержавної ваги, дозволить підкреслити їхнє суспільно-економічне значення, забезпечить схвальне сприйняття громадськістю й формуватиме позитивний імідж України у світі.

Закон України “Про сільськогосподарський перепис” структурно складається з 6 розділів та 19 статей, стислий опис яких подається далі.

У розділі I “Загальні положення”, який містить шість статей, надано визначення всіх основних термінів і понять, що характеризують сільськогосподарський перепис, викладено його правову основу та мету проведення, встановлено суб’єкти сільськогосподарського перепису (всі, хто за своїми функціями у той чи інший спосіб бере участь у проведенні цього заходу), а також визначено види сільськогосподарського перепису, підстави та періодичність проведення.

Відповідно до Закону респондентами сільськогосподарського перепису є виробники сільськогосподарської продукції – юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їхні відокремлені підрозділи, а також фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарську худобу та птицю.

Законом також регламентується проведення як загальних сільськогосподарських переписів, у ході яких усебічно досліджується галузь сільського господарства, так і тематичних переписів (щодо окремих напрямів діяльності, явищ та процесів у сільському господарстві), наприклад таких, як переписи багаторічних насаджень, структури посівних площ, чисельності поголів’я худоби та птиці тощо. Зокрема, визначено, що перепис поголів’я худоби проводиться один раз на п’ять років, а інші тематичні сільськогосподарські переписи – в разі потреби у строки, визначені Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі статистики, яким у нашій країні є Держкомстат. Водночас загальний сільськогосподарський перепис проводиться один раз на десять років у строки, узгоджені з проведенням всесвітніх сільськогосподарських переписів. На законодавчому рівні визначено також, що сільськогосподарський перепис (як загальний, так і тематичний) може проводитися лише на підставі рішення Кабінету Міністрів України.

Розділ II “Методи і програма сільськогосподарського перепису, основні організаційно-методологічні принципи його проведення” складається з трьох статей.

Статтею 7 визначаються методи проведення сільськогосподарського перепису, зокрема передбачена можливість його проведення шляхом заповнення переписної документації як респондентами, так і інтерв'юєрами, які можуть отримувати інформацію через безпосереднє відвідування респондентів, а також за допомогою засобів поштового та електронного зв'язку тощо. При цьому Держкомстат надається право своїм рішенням визначати конкретні методи проведення перепису та засоби отримання інформації. Ця стаття містить надзвичайно важливу норму, яка встановлює, що інформація щодо респондентів – фізичних осіб, а це в першу чергу господарства населення, котрі здійснюють сільськогосподарську діяльність, отримується на підставі відповідей цих респондентів на запитання згідно з програмою перепису без їх документального підтвердження. Передбачено також можливість безпосереднього відвідування за усною згодою респондентів їхніх земельних ділянок і господарських будівель для перерахунку або обміру обстежуваних об'єктів (поголів'я худоби, площ посівів тощо).

У статті 8 окреслено основні запитання, що включаються до програми загального сільськогосподарського перепису та стосуються показників, які безпосередньо характеризують ресурсний потенціал і структуру галузі сільського господарства, а саме: ідентифікаційних ознак респондентів; земельних і трудових ресурсів; вирощування сільськогосподарських культур; чисельності худоби та птиці; наявності сільськогосподарських машин і техніки, сільськогосподарських будівель і споруд; інших виробничих сільськогосподарських ресурсів. Також указано, що програма тематичного сільськогосподарського перепису формується за переліком запитань відповідно до визначеної тематики та мети його проведення.

Право формування конкретного переліку запитань програми сільськогосподарського перепису законодавчо закріплюється за Держкомстатом. Зазначене положення дозволяє забезпечити узгодження запитальників національного загального сільськогосподарського перепису з орієнтовною програмою чергового раунду всесвітніх сільськогосподарських переписів, що визначається Продовольчою та сільськогосподарською організацією (ФАО) ООН, а це, у свою чергу, уможливує здійснення міжнародних порівнянь статистичних показників у галузі сільського господарства та надання необхідної інформації щодо стану аграрного сектору України міжнародним статистичним і сільськогосподарським організаціям.

У статті 9 Закону визначено основні організаційно-методологічні принципи проведення сільськогосподарського перепису. Слід зазначити, що такі принципи притаманні законодавству будь-якої країни, де проводяться подібні широкомасштабні статистичні спостереження. Зокрема, перепис повинен проводитися на регулярній основі з певною періодичністю, що забезпечує послідовність і зіставлення отриманих результатів у динаміці, методологічну цілісність розрахунків основних показників сільськогосподарської

діяльності товаровиробників при проведенні вибіркового державних статистичних спостережень і відповідних розрахунків статистичних показників у міжпереписний період, а також дозволяє відстежувати найважливіші тенденції розвитку аграрного сектору.

Отримання даних від респондентів станом на єдиний встановлений момент часу передбачає одномоментність проведення перепису. На практиці цей принцип означає, що відповіді респондентів, які надаються протягом встановленого терміну опитування, стосуються встановленої дати або періоду згідно з запитаннями програми перепису.

При проведенні сільськогосподарського перепису дуже важливо дотримуватися єдності програми, а також методів його проведення й оброблення результатів. Тобто респонденти надають дані на запитання відповідно до програми перепису, а інформація збирається й опрацьовується за однаковими правилами.

Одним із найважливіших принципів при проведенні сільськогосподарського перепису, як і взагалі будь-яких статистичних спостережень, є конфіденційність первинних даних, отриманих у результаті перепису, і забезпечення їх захисту в порядку, встановленому законом. Як свідчить досвід, отриманий під час проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 року, саме від гарантій дотримання суворої конфіденційності первинних даних залежить довіра респондентів, достовірність наданих ними даних і в кінцевому підсумку – якість результатів перепису в цілому.

Враховуючи масштаби та надзвичайну складність сільськогосподарського перепису, важливим організаційним принципом його здійснення є централізоване керівництво та координація всіх робіт, пов'язаних з підготовкою, проведенням, обробленням, узагальненням, поширенням і використанням його результатів, які, відповідно до Закону, покладено на Держкомстат [2].

Винятково важливе значення для організації та успішного виконання всіх заходів, пов'язаних із проведенням сільськогосподарського перепису, мають положення **розділу III “Організаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення підготовки і проведення сільськогосподарського перепису”**. Цей розділ уміщує три статті, в яких визначаються повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що можуть залучатися до підготовки та проведення сільськогосподарського перепису, а також регламентується залучення тимчасового персоналу, фінансове й матеріально-технічне забезпечення організації та проведення перепису.

Згідно зі статтею 10 Закону, організація проведення сільськогосподарського перепису покладається на Держкомстат. Зокрема, до його повноважень належать розроблення та затвердження програми проведення перепису, календарного плану, інструментарію та методологічного забезпечення з урахуванням міжнародних вимог і узагальнених пропозицій, наданих стосовно переписної документації органами вико-

навчої влади, органами місцевого самоврядування, науковими установами тощо. Окремо визначено спеціальні завдання для центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що залучаються до підготовки та проведення сільськогосподарського перепису відповідно до їхніх повноважень.

Для проведення загального сільськогосподарського перепису з метою координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування передбачено створення Кабінетом Міністрів України Міжвідомчої комісії сприяння проведенню загального сільськогосподарського перепису під головуванням Першого віце-прем'єр-міністра України або Віце-прем'єр-міністра України відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

Основні засади та певні обмеження щодо залучення до здійснення сільськогосподарського перепису осіб, з яких формується тимчасовий персонал, викладено у статті 11 Закону. Вони надають змогу забезпечити ефективний підбір і залучення до виконання поставлених завдань представників найбільш придатних верств населення. Окрема норма цієї статті встановлює, що порядок залучення й умови оплати праці тимчасового персоналу визначаються Кабінетом Міністрів України. Це положення забезпечує відповідність умов оплати праці тимчасового переписного персоналу фактичному навантаженню під час проведення сільськогосподарського перепису та фінансовим можливостям країни згідно з існуючим соціально-економічним становищем.

Розділ IV “Права, обов'язки та відповідальність суб'єктів сільськогосподарського перепису” містить п'ять статей, у яких встановлюється механізм законодавчого врегулювання взаємовідносин між респондентами, що надають інформацію, та суб'єктами, які її збирають, опрацьовують і використовують. Це сприяє усвідомленню захищеності інтересів респондентів, тимчасового персоналу, який залучається до проведення перепису, користувачів даних тощо і водночас забезпечує відповідальність кожного суб'єкта в рамках здійснення всіх заходів під час проведення сільськогосподарського перепису.

Зокрема, в статті 13 “Права і обов'язки респондентів” визначено право респондентів знати, яка інформація про них збирається та з якою метою, яким і для чого буде використовуватися. Дотримання цих законодавчо визначених прав поряд із визнанням обов'язковості безоплатно, за встановленою формою й у визначений строк надавати повну та достовірну інформацію відповідно до переліку запитань, передбачених програмою сільськогосподарського перепису, безумовно, сприятиме отриманню об'єктивних і цілих результатів перепису.

Варто також зазначити, що статтею 17 встановлена відповідальність за порушення вимог Закону України “Про сільськогосподарський перепис”, що визначається чинним законодавством, зокрема статтею 186³ Кодексу України про адміністративні правопорушення [10].

У розділі V “Використання результатів сільськогосподарського перепису” (статті 18–19) окреслено нормативно-правові вимоги стосовно використання результатів і гарантії держави щодо захисту конфіденційної інформації, отриманої у процесі проведення сільськогосподарського перепису. Зокрема, положеннями статті 18 Закону встановлені правила використання результатів сільськогосподарського перепису, а саме: захист первинних та інших даних, отриманих під час проведення перепису, а також порядок та умови доступу користувачів до них. Так, цією статтею чітко визначено, що первинні дані, отримані у процесі проведення сільськогосподарського перепису, є конфіденційною інформацією, яка охороняється в установленому законом порядку. Дані, що стосуються безпосередньо респондента, не підлягають поширенню без його попередньої згоди та використовуються винятково для статистичних цілей у зведеному знеособленому вигляді. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи тощо не мають права вимагати первинні дані сільськогосподарського перепису з метою їх використання для прийняття рішень стосовно конкретного респондента. Крім того, первинні дані сільськогосподарського перепису не можуть бути підставою для оподаткування респондентів.

Вище зазначалося, що координацію проведення, активне методологічне сприяння підготовці таких масштабних досліджень, якими є сільськогосподарські переписи, та розробку їх стандартних програм у світі здійснює Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, членом якої є Україна [11; 12]. У теперішній час під егідою цієї організації проводиться вже 9-й раунд всесвітніх сільськогосподарських переписів – “Перепис 2010 року”, що охоплює період з 2005 до 2014 року. На відміну від попередніх програм ФАО, програма перепису 2010 року розроблена як інтегрований план проведення сільськогосподарського перепису та міжпереписних вибіркового обстеження структури сільського господарства і, зокрема, включає питання, необхідні для здійснення моніторингу відповідних цілей розвитку тисячоліття. Особливістю нової стандартної програми є модульний підхід, тобто включення до неї питань, що дозволяють забезпечити інформаційні потреби у структурних даних про виробників на найнижчому рівні адміністративних одиниць. Другою відмінністю є рекомендації щодо обов'язкового дотримання взаємозв'язку й узгодженості між переписом населення та сільськогосподарським переписом, комбінування перепису сільського та рибного господарства.

У більше ніж 120-ти країнах світу загальний сільськогосподарський перепис є обов'язковою складовою аграрної статистики, без якої неможливо формувати ефективну державну сільськогосподарську та продовольчу політику. Відповідно до рекомендацій Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, у розвинених аграрних країнах такий перепис проводиться не рідше одного разу на 5–10 років [13]. Проте, наприклад, в Австралії та Новій Зеландії та-

кий перепис проходить щороку, у Німеччині та Голландії – раз на чотири роки, у США й Канаді – кожні п'ять років. Серед країн СНД національні сільськогосподарські переписи вже проведено в Киргизстані (2002 рік), Грузії (2004–2005 роки), Азербайджанській Республіці (2005 рік), Російській Федерації (2006 рік), Казахстані (2006–2007 роки).

Заслужовує на увагу досвід Федеральної служби державної статистики Росії з організації та проведення Всеросійського сільськогосподарського перепису. При його проведенні було успішно використано комбінацію двох основних типів статистичних спостережень – суцільного та вибіркового. Так, для сільськогосподарських підприємств використовувався метод самозаповнення запитальників на суцільній основі; для фермерів, індивідуальних підприємців, особистих підсобних господарств громадян – метод суцільного опитування обліковцями; для господарств населення у міських населених пунктах – комбінований метод опитування (з числом господарств 500 і більше – вибірконе, а до 500 господарств – суцільне опитування). Необхідно зазначити, що успішне проведення сільськогосподарського перепису в Росії стало можливим завдяки чіткій взаємодії національної статистичної служби з органами виконавчої влади всіх рівнів, науковими, проектними установами, об'єднаннями сільськогосподарських виробників, а також належній організації рекламної і роз'яснювальної роботи та широкому залученню засобів масової інформації, що дало змогу надати сільськогосподарському перепису статусу справи загальнодержавного масштабу.

Протягом останніх років Держкомстат плідно співпрацював із Національною сільськогосподарською статистичною службою Департаменту сільськогосподарства США. Це надало можливість детально вивчити організаційні та методологічні засади підготовки та проведення сільськогосподарського перепису в США. Американськими фахівцями на прикладі чергового сільськогосподарського перепису, що проводився на початку 2008 року, були представлені особливості методики збирання й оброблення даних перепису, яка передбачає можливість надання респондентами даних в електронному вигляді; використання електронного відображення форм звітності для введення даних, отриманих під час телефонного опитування та через Інтернет; введення первинних даних безпосередньо зі сканованого зображення, без використання методу оптичного розпізнавання знаків. Слід зазначити, що нові технології в організації проведення сільськогосподарських переписів та обсте-

жень мають широкі перспективи і вже апробовані в ряді країн світу, деякі з них передбачається застосувати й у ході проведення першого Всеукраїнського сільськогосподарського перепису.

Наразі Держкомстатом здійснюються заходи щодо нормативно-правового й організаційного забезпечення проведення органами державної статистики загального сільськогосподарського перепису. Зокрема, підготовлено проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про проведення першого Всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису”, триває розробка проектів документації з основних методологічно-організаційних питань, програми й інструментарію цього перепису.

Отже, проведення загального сільськогосподарського перепису в Україні дозволить:

- сформувати комплексну інформаційну базу щодо основних характеристик сільського господарства, наявності та використання його ресурсного потенціалу для розробки прогнозу розвитку галузі та вжиття заходів економічного впливу на підвищення ефективності аграрного виробництва;
- дослідити стан сільського господарства, його соціальні й екологічні аспекти в розрізі всіх територіальних одиниць для розроблення відповідної політики на регіональному рівні;
- проаналізувати динаміку основних показників сільськогосподарської діяльності товаровиробників і забезпечити використання цієї інформації при проведенні вибіркового державних статистичних спостережень і здійснення відповідних розрахунків даних у період між сільськогосподарськими переписами;
- забезпечити міжнародні порівняння статистичних показників у галузі сільського господарства та надання необхідної інформації про аграрний сектор України міжнародним статистичним і сільськогосподарським організаціям.

Як свідчить досвід країн, що вже провели загальні сільськогосподарські переписи, їх результати широко використовуються як для інформаційного забезпечення управління та прогнозування розвитку сільського господарства, розроблення і реалізації виваженої державної аграрної політики на центральному й регіональному рівні, так і в наукових цілях, для інформування громадськості щодо соціально-економічних перетворень на селі тощо.

Список використаних джерел

1. Удосконалення законодавства України у галузі статистики / [авт. кол. : О. Г. Осауленко, Ф. Нанопулос, Ю. М. Остапчук, О. Е. Остапчук]. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2002. — 764 с.
2. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / [авт. кол. : Власенко Н. С., Курило І. О., Лібанова Е. М. та ін.]. — К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 558 с.
3. Конституція України (із змінами і доп.). — К. : Атіка, 2006. — 64 с.
4. Закон України “Про сільськогосподарський перепис” від 23.09.2008 р. № 575-VI // Офіційний вісник України. — 2008. — № 79. — Ст. 2651.

5. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
6. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державну статистику” від 13.07.2000 р. № 1922-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 43. — Ст. 362.
7. Закон України “Про Всеукраїнський перепис населення” від 19.10.2000 р. № 2058-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 51—52. — Ст. 446.
8. Сайт Корнуельського юридичного університету. Колекція американських Федеральних правових документів (Кодекс США/§ 2204g. Authority of Secretary of Agriculture to conduct census of agriculture) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www4.law.cornell.edu/uscode/7/2204g.html> — Назва з титул. екрана.
9. Нормативно-правовое обеспечение Всероссийской сельскохозяйственной переписи 2006 года / Росстат. — М. : ИИЦ “Статистика России”, 2006. — 551 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — Дод. до № 51. — Ст. 1122.
11. Программа Всемирной сельскохозяйственной переписи 2000 года / Статистические разработки, ФАО ; Серия 5. — Нью-Йорк; Женева : ООН, 1995. — 136 с.
12. World Programme for the Census of Agriculture 2010. — Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2005. — 162 p.
13. Сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО) ООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fao.org> — Назва з титул. екрана.

Суб'єкти управління кадрами державної служби України

І. Г. Сурай,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри,
НАДУ при Президентіві України

Статус державного службовця в Україні мають близько 276,5 тисяч осіб. Вони працюють в усіх органах законодавчої, виконавчої, судової влади та їх апараті. Як правило, державні службовці – професійні, кваліфіковані та висококваліфіковані працівники, які здійснюють на постійній основі діяльність з практичного виконання завдань і функцій держави. Беззаперечно, велике значення для ефективного функціонування всієї системи управління справами держави й суспільства має забезпеченість цієї системи відповідними кадрами та розумне управління кадровим потенціалом державної служби. Сучасні проблемні питання стосуються як ефективності системи державного управління, так і забезпечення ефективності системи державної служби, формування її кадрового потенціалу та управління ним.

Різні аспекти проблем державної служби, професіоналізму державних службовців, формування та реалізації державної кадрової політики у сфері державного управління досліджуються у наукових працях О. Воронька, Н. Гончарук, С. Дубенко, Г. Лелікова, В. Лугового, Т. Мотренка, Н. Нижник, О. Оболенського, В. Олуйка, В. Сороко, О. Турчинова, А. Рачинського, В. Цветкова та інших науковців. Серед невирішених повністю частин окресленої загальної проблеми залишається також питання управління кадрами державної служби, зокрема визначення й удосконалення суб'єкта управління кадрами системи державної служби як її підсистеми.

Мета статті – охарактеризувати сучасні суб'єкти управління кадрами державної служби України та окреслити шляхи їх удосконалення й формування як підсистеми загальної системи державної служби України. Остання система, у свою чергу, є підсистемою розгалуженої системи державного управління.

Суб'єкти управління кадрами державної служби здійснюють керуючий вплив на об'єкти, перш за все – державних службовців, у такий спосіб, який має забезпечити ефективне функціонування всієї системи.

В Україні організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби (а відповідно, управління кадрами державної служби) визначаються, згідно з Конституцією України, виключно законами України [1, ст. 92, п. 12].

Так, відповідно до ст. 85 Конституції України, до повноважень Верховної Ради України зокрема належить:

- призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України [1, ст. 85, п. 12];

- призначення на посади та звільнення з посад за поданням Президента України Голови Служби безпеки України [1, ст. 85, п. 12-1], Голови Національного банку України [1, ст. 85, п. 18], членів Центральної виборчої комісії [1, ст. 85, п. 21];
- призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати [1, ст. 85, п. 16], Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [1, ст. 85, п. 17], половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [1, ст. 85, п. 20], третини складу Конституційного Суду України [1, ст. 85, п. 26], керівника апарату Верховної Ради України [1, ст. 85, п. 35];
- надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади [1, ст. 85, п. 25];
- обрання суддів безстроково [1, ст. 85, п. 27];
- дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1, ст. 85, п. 28].

Керуючись вищезазначеним, Верховна Рада України, крім прийняття законів, що регулюють публічно-службові відносини, впливає на кадрові процеси органів державного управління.

Президент України підписує закони, прийняті Верховною Радою України, видає укази і розпорядження, у тому числі з кадрових питань, що є обов'язковими на усій території України. Зокрема, відповідно до ст. 106 Конституції України, Президент України:

- ♦ призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях [1, ст. 106, п. 5];
- ♦ вносить подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра [1, ст. 106, п. 9];
- ♦ вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України [1, ст. 106, п. 10];
- ♦ вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України [1, ст. 106, п. 14];
- ♦ призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України [1, ст. 106, п. 11];
- ♦ призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України [1, ст. 106, п. 12], половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [1, ст. 106, п. 13], третину складу Конституційного Суду України [1, ст. 106, п. 22];
- ♦ призначає позачергові вибори до Верховної Ради [1, ст. 106, п. 7] та припиняє повноваження

Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України [1, ст. 106, п. 8];

- ♦ призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань [1, ст. 106, п. 17];
- ♦ присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини [1, ст. 106, п. 24].

Кабінет Міністрів України, здійснюючи виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів, у тому числі щодо використання їх кадрового потенціалу [2, ст. 1].

Чинним Законом України “Про державну службу” встановлено, що з метою визначення шляхів, засобів і форм реалізації основних напрямів державної політики у сфері державної служби, об'єднання усіх зусиль державних органів щодо підвищення ефективності державної служби створюється міжвідомчий дорадчий орган – Координаційна рада з питань державної служби в державних органах, Положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України [3, ст. 8].

Слід зазначити, що Указом Президента України “Про підвищення ефективності системи державної служби” від 11.02.2000 р. № 208 при Президентові України утворено Координаційну раду з питань державної служби [6, ст. 1], що не передбачено законом України “Про державну службу” [3, ст. 8]. Склад Координаційної ради змінювався декілька разів. На її засіданнях 13 травня 2004 р. розглянуто проект середньострокової Програми розвитку державної служби на 2005–2010 роки, а 21 жовтня 2004 року – проект Указу Президента України “Про Концепцію законодавства України про державну службу” та проект Комплексної програми розвитку Національної академії державного управління при Президентові України на 2005–2009 роки [16]. Інформація щодо іншої діяльності Координаційної ради з питань державної служби не оприлюднена. Наразі потребують уточнень статус цієї Координаційної ради, її склад і функції.

Законом України “Про державну службу” для проведення єдиної державної політики та функціонального управління державною службою [3, ст. 6] органом управління державною службою в державних органах та їх апараті визначено Головне управління державної служби при Кабінеті Міністрів України [3, ст. 7], до функцій якого віднесено:

- прогнозування й планування потреби державних органів та їх апарату в кадрах;
- забезпечення разом з іншими державними органами реалізації загальних напрямів політики у сфері державної служби в державних органах та їх апараті;
- розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проектів нормативних актів з питань державної служби в державних органах та їх апараті;

- розроблення, координація та контроль здійснення заходів щодо підвищення ефективності державної служби в державних органах та їх апараті;
- здійснення методичного керівництва проведення конкурсного відбору державних службовців у державних органах та їх апараті;
- організація навчання та професійної підготовки державних службовців державних органів та їх апарату;
- контроль за дотриманням умов реалізації громадянами права на державну службу;
- організація, координація та забезпечення умов для розвитку наукових досліджень з питань державної служби [3, ст. 7].

У Концепції адміністративної реформи в Україні [4] записано, що для оптимізації структури управління державною службою необхідно зробити її загальнодержавною, цілісною на всій території України. Для цього доцільно значно підвищити роль керівного органу управління державною службою, який повинен бути центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його діяльність має бути провідною в організації кадрового забезпечення державних органів.

Цей орган повинен брати участь у розробленні та реалізації єдиної політики у сфері державної служби. До його повноважень має також належати визначення і планування потреби у кадрах державних службовців; розробка, координація та контроль здійснення заходів щодо підвищення ефективності державної служби (зокрема стосовно проведення атестації державних службовців); визначення потреби та координація навчання у системі професійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів для державної служби; вироблення організаційних засад формування кадрового резерву державних службовців; координація наукових досліджень з проблем підвищення ефективності державної служби [4].

Указом Президента України від 02.10.1999 року № 1272 із змінами від 11.02.2000 р. Головне управління державної служби України (Головдержслужба України) визначено як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, підконтрольний та підзвітний Президенту України [5, ст. 4]. При наданні Головдержслужбі України “спеціального статусу”, зникла приставка “при Кабінеті Міністрів України” [3, ст. 7], його визначено “підконтрольним і підзвітним Президенту України” [6, ст. 4].

У теперішній час Указ Президента України “Про Положення про Головне управління державної служби України” від 02.10.1999 року № 1272 [5], п. п. 1, 4 Указу Президента України “Про підвищення ефективності системи державної служби” від 11.02.2000 р. № 208 [6], а також Указ Президента України “Про Координаційну раду з питань державної служби при Президенту України” від 21.03.2000 р. № 473 [7] з юридичної позиції є чинними, але їх положення не відповідають положенням Закону України “Про державну службу” [3].

Також слід зазначити, що Кабінетом Міністрів України 17.05. 2006 р. було внесено зміни до переліку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів [8]. Зокрема, визначено, що діяльність Голодержслужби України спрямовується і координується Міністром Кабінету Міністрів [8]. А Постановою Кабінету Міністрів України від 26.09. 2007 р. № 1180 Голодержслужба України була визначена центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України, Міністром Кабінету Міністрів України [9]. Постановою Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” від 23.07.2008 р. № 664 спеціальний статус Голодержслужби України знято [10].

Отже, чинне Положення про Головне управління державної служби України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 р. № 1180 з подальшими змінами, визначає Голодержслужбу України центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення єдиної державної політики у сфері державної служби та функціональне управління державною службою [11].

Діяльність Голодержслужби спрямовує і координує Кабінет Міністрів відповідно до Конституції та законів України шляхом видання відповідних актів та прийняття рішень про надання окремих доручень за результатами обговорення питань на його засіданнях. Кабінет Міністрів контролює діяльність Голодержслужби, заслуховує на своїх засіданнях звіти (інформацію) Начальника Голодержслужби України про роботу Голодержслужби України [14, параграф 2]. Безпосереднє спрямування, координацію і контроль виконання покладених на Голодержслужбу України завдань здійснює Міністр Кабінету Міністрів України [14, параграф 3].

Голодержслужба України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі управління державної служби Голодержслужби України (далі – територіальні органи) [14, параграф 1], які підзвітні та підконтрольні Голодержслужбі України [14, параграф 4].

Територіальні органи Голодержслужби України, відповідно до покладених на них завдань, беруть участь у реалізації державної політики у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, надають методично-консультаційну допомогу щодо ряду питань.

Крім того, територіальні органи Голодержслужби України ведуть комп’ютерний облік даних про державних службовців четвертої – сьомої категорій у межах території, на яку поширюється компетенція управління; надають місцевим органам виконавчої влади, територіальним підрозділам центральних органів виконавчої влади допомогу щодо впровадження у практику роботи кадрових служб локальної

системи “Картка” єдиної державної комп’ютерної системи “Кадри”; здійснюють контроль, збирання, узагальнення та аналіз даних; аналізують потребу місцевих органів виконавчої влади, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування; здійснюють контроль за порядком ведення та зберігання особових справ державних службовців, формування і використання кадрового резерву, проведення конкурсного добору на зайняття посад державних службовців, проведення атестації та щорічної оцінки виконання державними службовцями своїх обов’язків, узагальнюють їх результати; подають інформацію Головдержслужбі тощо [12].

У міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади залежно від чисельності працівників апарату, підпорядкованих органів, підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління, а також від обсягу, характеру та складності кадрової роботи створюється відповідний структурний підрозділ – департамент, управління, відділ, сектор, служба кадрів або вводиться посада спеціаліста з цих питань. В обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях у складі апарату утворюється відділ кадрової роботи та з питань державної служби, в районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях – відділ організаційної та кадрової роботи.

У своїй діяльності кадрова служба керується Конституцією України, законами та нормативно-правовими актами країни. У питаннях організації і застосування методики проведення кадрової роботи та державної служби кадрова служба керується також відповідними рекомендаціями Головдержслужби, Мінпраці, Мінюсту та Пенсійного фонду [13, ст. 2].

Основним завданням кадрової служби є: реалізація державної політики у сфері державної служби та з питань кадрової роботи; здійснення аналітичної та організаційної роботи з кадрового менеджменту; задоволення потреби в кваліфікованих кадрах та їх ефективне використання; прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар’єри, забезпечення їх безперервного навчання; документальне оформлення проходження державної служби та трудових відносин тощо [13, ст. 3].

Слід зазначити, що функції територіальних органів Головдержслужби на практиці частково дублюють функції кадрових служб органів влади. Крім того, територіальні органи Головдержслужби – це додаткова адміністративна вертикаль, яка не додає гнучкості та функціональності системі управління кадрами. Також потрібно підкреслити відсутність

практики існування таких територіальних органів в інших країнах світу [15, с. 46].

У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Сучасна організаційно-функціональна структура суб’єкта управління кадрами державної служби України де-юре представлена Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Координаційною радою з питань державної служби при Президенті України, Головним управлінням державної служби України та її територіальними органами, кадровими службами органів влади.

2. За результатами проведеного аналізу сучасної функціональної структури суб’єктів управління кадрами державної служби в Україні з’ясовано, що їх діяльність потребує чіткого розмежування та законодавчого закріплення з урахуванням того, що всі суб’єкти управління кадрами у цій сфері складають єдину систему. Також необхідно:

- чітко визначити організаційну структуру щодо функцій формування державної політики управління кадрами державної служби, визначення шляхів, засобів і форм реалізації основних напрямів цієї політики;
- на законодавчому рівні сформувати Концепцію державної кадрової політики у сфері державної служби;
- удосконалити функції центрального органу виконавчої влади щодо забезпечення проведення єдиної державної політики у сфері державної служби та функціонального управління державною службою;
- усунути дублювання функцій територіальних органів Головдержслужби України та кадрових служб органів влади;
- модернізувати функції кадрових служб органів влади з урахуванням сучасних підходів до управління персоналом в організаціях.

3. Для ефективного управління державною, ефективного державного управління (у широкому розумінні цього поняття) управління кадрами державної служби та служби в органах місцевого самоврядування України слід здійснювати як єдину систему, підсистеми якої міцно пов’язані між собою цілями, завданнями, кадрами, фінансами та ін. Тому на сучасному етапі державотворення цю систему важливо розглядати з урахуванням світових тенденцій та впровадження демократичних засад урядування, тобто в єдиній системі державної служби.

У перспективі подальші дослідження у цьому напрямі мають стосуватися удосконалення механізмів управління персоналом єдиної системи державної служби.

Список використаних джерел

1. Конституція України (із змінами і доп.). — К. : Атіка, 2006. — 64 с.
2. Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 16.05.2008 р. № 279 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 36. — С. 1196.
3. Закон України “Про державну службу” від 16.12.1993 р. № 3723 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3723-12>

4. Указ Президента України “Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні” від 22.07.1998 р. № 810 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=810%2F98>
5. Указ Президента України “Про Положення про Головне управління державної служби України” від 02.10.1999 року № 1272 із змінами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1272%2F99>
6. Указ Президента України “Про підвищення ефективності системи державної служби” від 11.02.2000 р. № 208 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=208%2F2000>
7. Указ Президента України “Про Координаційну раду з питань державної служби при Президентові України” від 21.03.2000 р. № 473 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=473%2F2000>
8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до переліку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів” від 17.05.2006 р. № 683 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 20. — Ст. 1480.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Головне управління державної служби України” від 26.09.2007 р. № 1180 // Офіційний вісник України — 2007. — № 74. — Ст. 2757.
10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” від 23.07.2008 р. № 664 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 56. — Ст. 1867.
11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Головне управління державної служби України” від 26.09.2007 р. № 1180 із змінами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1180-2007-%EF>
12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про утворення управлінь державної служби Головного управління державної служби в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі” від 05.07.2004 р. № 842 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=842-2004-%EF>
13. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового положення про кадрову службу органу виконавчої влади” від 02.08.1996 р. № 912 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=912-96-%EF>
14. Наказ Голодержслужби України “Про затвердження Регламенту Головного управління державної служби України та його територіальних органів” від 26.03.2008 р. № 71 зі змінами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=139154&cat_id=35358
15. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / [за заг. ред. В. П. Тимощука, А. М. Школика]. — К. : Конус-Ю, 2007. — 735 с.
16. Сайт Координаційної Ради з питань державної служби при Президентові України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=46337

Вітаємо з ювілеєм!

Колімбровського

Михайла Михайловича,

начальника Головного управління статистики
в Івано-Франківській області.

Бажаємо здоров'я, незмінних успіхів,
реалізації всіх планів і починань!

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

КАМІНСЬКИЙ ЛЕВ СЕМЕНОВИЧ:

до 120-річчя з дня народження
(1889–1962 рр.)

Лев Семенович Камінський народився 27 травня 1889 р. у м. Києві в сім'ї лікаря. Вищу медичну освіту одержав у Петрограді (тепер – Санкт-Петербург), у 1918 р. закінчив з відзнакою шестирічний курс медичного факультету університету при психоневрологічному інституті зі спеціальності “лікар”. З вересня 1918 р. і до кінця 1920 р. Л. С. Камінський знаходився у лавах Червоної

Армії у складі медичних структур і закладів Східного та Південно-Східного фронтів. У 1921–1929 рр. його було переведено на лікарняно-санітарну службу Рязансько-Уральської та Північно-Західної залізних доріг. Головними напрямками практичної діяльності молодого лікаря у цей період були: організація медичної допомоги пораненим і хворим воїнам та протиепідемічна робота. Остання у подальшому стала для Лева Семеновича об'єктом поглиблених наукових досліджень та практичної діяльності.

Науково-педагогічну діяльність Л. С. Камінський розпочав з 1924 р., поєднуючи практичну лікарську діяльність у галузі санітарії та епідеміології з навчально-педагогічною та науково-дослідницькою працею у медичних інститутах та інших закладах Ленінграда.

У ці самі роки почалася і науково-літературна діяльність Л. С. Камінського. У Ленінграді в 1924 р. Лев Семенович познайомився з видатним вітчизняним фахівцем у галузі демографічної і санітарної статистики професором Сергієм Олександровичем Новосельським та працював під його керівництвом до 1935 р.

Наукові праці першого періоду діяльності Л. С. Камінського (1923–1928 рр.) присвячені в основному санітарно-статистичним дослідженням на залізничному транспорті, а також питанням організації охорони здоров'я населення у важкі роки становлення молодого держави.

6 листопада 1929 р. Л. С. Камінського було обрано приват-доцентом з санітарної статистики Державного інституту вдосконалення лікарів. З

1935 р. до 1938 р. Л. С. Камінський працює у Москві начальником відділу санітарної статистики Народного Комісаріату охорони здоров'я СРСР, згодом (протягом 09.1942 р. – 11.1943 р.) – відділу медичної статистики.

Л. С. Камінський був першим радянським лікарем-статистиком, який очолив керівництво санітарною статистикою у всесоюзному масштабі та заклав організаційно-методичні основи її становлення і розвитку в країні.

23 березня 1940 р. Л. С. Камінському було присуджено вчений ступінь доктора медичних наук за дисертацію на тему: “Географія і статистика черевного тифу”, а 17 липня 1943 р. – затверджено у званні професора кафедри санітарної статистики.

У жовтні 1943 р. Л. С. Камінський був призначений начальником кафедри військово-медичної статистики Військово-медичної академії імені С. М. Кірова при факультеті удосконалення рівня кваліфікації військових лікарів, яку він очолював до 1956 р. Цей період науково-педагогічної діяльності Лева Семеновича був особливо плідним – виконано багато наукових і науково-практичних робіт за такою проблематикою:

- вивчення і наукове узагальнення досвіду вітчизняної медицини та діяльності військово-медичної служби у роки Великої Вітчизняної війни;
- підготовка військових лікарів Радянської Армії та підвищення рівня їх кваліфікації;
- глибоке наукове обґрунтування питань теорії та практики військово-медичної статистики, всебічне вивчення предмета, змісту та завдань військово-медичної статистики;
- обґрунтування методів статистичного вивчення санітарних втрат військ та стану здоров'я військовослужбовців; застосування теорії та практики військово-медичної статистики в організації та тактиці медичної служби, військово-медичної географії;
- дослідження широкого кола проблем епідеміології, соціальної гігієни та військової медицини.

У цей період написано ряд навчальних посібників та порад з військово-медичної статистики, медичного обліку та звітності у воєнний та мирний часи.

Лев Семенович виконував велику громадську і наукову роботу у періоди підготовки та проведення переписів населення колишнього СРСР 1923, 1926, 1939, 1959 рр. Праці “Охорона здоров'я і перепис населення” (1926 р., 1936 р.), “Перепис населення і охорона здоров'я” (1958 р.) викликали зацікавленість медичних працівників країни і відіграли значну роль у поглибленні теоретичних основ та вдосконаленні практики пере-

писів населення нашої країни. Л. С. Камінський широко використовував матеріали переписів населення у науковій і практичній роботі в галузі санітарної та демографічної статистики. Він брав безпосередню й активну участь у підготовці та проведенні першого Всесоюзного перепису населення та охорони здоров'я (березень 1930 р.).

У 1955–1960 рр. Лев Семенович – експерт ВООЗ з санітарної статистики та голова Комісії санітарних статистиків МОЗ СРСР зі зв'язків із ВООЗ.

Л. С. Камінський опублікував більше 200 наукових праць, у тому числі близько 20 монографій. В останні роки життя Лев Семенович підготував значну частину монографії, присвяченої використанню методів медичної і математичної статистики у науково-практичній роботі лікаря-клініциста й експериментатора. Перше видання “Обробка клінічних і лабораторних даних (Застосування статистики в науковій і практичній роботі лікаря)” (Ленінград, 1959 р.) та друге – “Статистична обробка лабораторних і клінічних даних (Застосування статистики в науковій і практичній роботі лікаря)” (Ленінград, 1964 р.) були одними з кращих вітчизняних праць, у яких викладено застосування статистики в медицині. Ці роботи стали настільними посібниками, у теперішній час – бібліографічними раритетами.

Помер Л. С. Камінський в 1962 р. у м. Ленінграді. Його наукова та педагогічна спадщина, досвід організаторської та практичної діяльності у галузі державної статистики слугують зразком і для медичних працівників сучасних поколінь.

В. Т. Нековаль,
начальник відділу історії медичної статистики,
Київський міський науковий
інформаційно-аналітичний центр медичної статистики

Рецензія на монографію О. Саліхової “Високі технології: дефініція та оцінки”¹

Проблема створення та розвитку нових високо-ефективних виробництв є однією з центральних у діяльності як державних структур, так і приватного сектору у багатьох країнах світу. В цьому контексті визначення технологій, що можна віднести до групи так званих “високих”, має суттєве значення для органів державного управління, зокрема органів статистики, підприємств, дослідників.

Монографія завідувача відділом Державного інституту комплексних техніко-економічних досліджень Мінпромполітики України О. Саліхової претендує саме на те, щоб внести певну ясність у питання визначення високих технологій і, за словами автора, запропонувати “... заходи для формування інформаційно-статистичного інструментарію оцінювання високотехнологічних виробництв та визначити пріоритетні напрямки державної підтримки передових технологій в Україні”.

Якщо розглянути те, як автор впорався з вирішенням цих проблем, то можна відзначити деякі позитивні результати. Стисло окреслимо зміст роботи.

У першому розділі О. Саліхова досить ретельно розглянула існуючі у світі підходи до визначення високих технологій. На відміну від багатьох українських дослідників, що проводять подібні розвідки у галузі економіки науки та інновацій, посилаючись лише один на одного та на кількох зарубіжних авторів, чий роботи перекладено російською чи українською мовами, вона насамперед звертається до аналізу міжнародних статистичних керівництв, що розроблюються для Організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) та містять відповідні визначення та рекомендації для статистичних органів різних країн світу. Саме ці означення є такими, що використовуються у більшості міжнародних організацій та на рівні державних органів управління окремих (розвинених) країн.

Автор справедливо вказує на певну умовність і обмеженість підходів до визначення високих технологій, адже ОЕСР (а за нею Євростат, ООН, інші міжнародні організації) пропонують використовувати за основний критерій для виділення таких технологій рівень витрат на дослідження та розробки щодо обсягів виробленої продукції або доданої вартості. Виділивши таким чином “високотехнологічні сектори”, експерти проводять аналіз показників, що стосуються високотехнологічного виробництва (рівень патентування, рівень кваліфікації зайнятих, характер капіталовкладень і т. ін.). О. Саліхова наводить приклади, коли на національному або регіональному рівні (наприклад, у США та у канадській провінції

Британська Колумбія) було зроблено вдалі спроби поєднати одночасно декілька критеріїв для виділення високотехнологічних виробництв. Але тут виникає проблема, як використовувати цей досвід, адже для успіху такої процедури, як правило, необхідно не тільки узгодити підходи до вибору критеріїв, а й у багатьох випадках залучати значну кількість експертів, що вносить певний суб’єктивізм у процедури відбору високих технологій. Саме різні погляди на процес визначення високих технологій, набір та значущість тих чи інших критеріїв і призвели до того, що на міжнародному рівні за стандарт використовується “однокритеріальний” підхід. Звичайно, це не виключає можливостей використання специфічних критеріїв і процедур на національному рівні при дослідженні певних секторів економіки чи навіть окремих компаній. Цілком природно, що на міжнародному рівні “високі технології” не мають узгодженого визначення, окрім вже згаданого посилення на зв’язок із витратами на ДіР. Автор монографії намагається дати таке “дескриптивне” визначення (с. 15–16), однак лише на його основі, без введення кількісних характеристик, на наш погляд, буде важко зробити однозначний вибір високих технологій з усього масиву наявних технологій.

Другий та третій розділи монографії присвячені розгляду динаміки науково-технологічного розвитку і, зокрема, розвитку високотехнологічних виробництв у різних регіонах світу. Обидва розділи у цілому є досить цікавими, особливо для колег, які не володіють іноземними мовами і не мають доступу до відповідних закордонних публікацій, що аналізуються у роботі.

Тут, однак, слід звернути увагу на декілька недоліків, характерних і для інших розділів книги. По-перше, багато іноземних джерел наведено некоректно (див., наприклад, с. 20, 24, 34, 39, 79, 98 та ін.). По-друге, нестандартно подається таблична та графічна інформація: джерела даних, як правило, у таблицях і рисунках не згадуються. По-третє, деякі таблиці (наприклад, табл. 5, с. 112–113) побудовані нелогічно і тому припускають неоднозначне тлумачення інформації, що міститься у них. По-четверте, у деяких випадках автор демонструє свою необізнаність за важливими аспектами предмета свого аналізу: так, О. Саліхова, розглядаючи особливості розвитку Сінгапуру в останні десятиріччя, декілька разів згадує національну валюту цієї країни (с. 96–97). На думку пані Саліхової, це – “шанхайські долари” (!!).

Найбільш вдалим, на наш погляд, є четвертий розділ роботи, де розглянуто високотехнологічне виробництво в Україні. Тут наведено відповідність видів економічної діяльності за кодами української та міжнародної класифікацій (КВЕД та ISIC), характе-

¹Саліхова О. Б. Високі технології: дефініція та оцінки : [моногр.] / Саліхова О. Б. — К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2008. — 290 с.

ристики підприємств, що належать до відповідних груп, дані про динаміку зовнішньої торгівлі і т. ін. На особливу увагу заслуговує підрозділ 4.3, де розглядаються результати спеціального обстеження 60-ти великих підприємств України, що виготовляють високотехнологічну продукцію. Отримані дані, безумовно, є оригінальними і можуть бути використаними у подальшому аналізі високотехнологічних осередків, які ще зберігаються у нашій державі. У деяких випадках ці дані можна порівняти з даними інших джерел (зокрема зі значеннями окремих показників інноваційної активності у промисловості, що збираються Держкомстатом України). Було б доцільно продовжити практику подібних обстежень під егідою Міністерства промислової політики, що надасть змогу відстежувати зміни у секторі високих технологій. Це особливо важливо, оскільки частина запитань обстеження стосувалася перспектив розвитку високотехнологічних виробництв у середньостроковому періоді. Цікаво, що вже зараз можна помітити певну диференціацію серед підприємств розглянутої групи, розподіл на лідерів та аутсайдерів. Чи вдасться лідерам зберегти чи укріпити свої позиції? Завдяки чому? Це – питання для подальших досліджень. Але те, що вже зроблено автором монографії, заслуговує на увагу та високу оцінку.

На жаль, загальне позитивне враження від змісту цього розділу залишається дещо зіпсованим через два моменти. По-перше, це – еkleктичні рекомендації загального характеру наприкінці розділу, де на перший план висунуто загальний набір методів прямого державного регулювання (як тут не згадати, що четвертому розділу передує епіграф-гасло відомого російського більшовика В. Леніна про необхідність посилення обліку та контролю). По-друге, це – пряме запозичення (без посилань) фрагменту тексту з одноосібної роботи іншого автора (с. 240–241), колеги п. Саліхової, причому цю монографію було надруковано раніше за рецензовану. Скоріше за все, це було зроблено О. Саліховою ненавмисне, але у подальшому необхідно ретельніше відстежувати подібні речі для уникнення можливих звинувачень у плагіаті. Зауважимо, що нашим завданням не був пошук “запозичень”: просто так сталося, що з цими двома роботами ми знайомилися майже одночасно й ідентичні тексти спали на око.

Найбільше невдалим, на наш погляд, є останній, п’ятий розділ роботи, присвячений презентації “Методики ідентифікації українських високотехнологічних підприємств”. Викладення матеріалу розділу починається з твердження, що зазначену методику апробовано на двох міжнародних конференціях, але не згадується, що оцінка запропонованих підходів із боку науковців була далеко не однозначною.

Усупереч заявам про необхідність застосування комплексних та кількісних підходів до ідентифікації високих технологій, у методиці немає чітких кількісних критеріїв щодо віднесення певної технології до групи високих. Процедура всебічної та

транспарентної оцінки конкретної високої технології не пропонується. Це дозволяє чиновникам з того чи іншого міністерства на власний розсуд проводити розподіл підприємств за ознакою “рівня технологічності”, а потім формувати відповідні програми з метою отримання державного фінансування. Щоправда, у Додатку 2 до аналізованої методики подається список високотехнологічних продуктів, але тут необхідно звернути увагу на два моменти. По-перше, цей список не може бути остаточно усталеним, адже у світі відбувається його суттєве оновлення майже кожний рік, тобто у теперішньому вигляді методика потребує постійного, майже щорічного уточнення. По-друге, не враховується, що випуск високотехнологічної продукції може і не бути результатом високотехнологічних виробництв. Так, у міжнародній практиці вважається, що операція крупновузлового збирання комп’ютерів та багатьох інших видів техніки є низькотехнологічним видом виробництва.

Але найбільше запитань виникає, коли переходиш до знайомства з параграфами, де розглядаються питання оцінки “ефективності виробництва”, “техніко-технологічного рівня продукції” та рівня кваліфікації працівників. Можна лише привітати намагання автора перейти до узагальнюючих кількісних оцінок, але чи варто це робити, відмовляючись від здорового глузду та світового досвіду?

Що стосується підрозділу 5.4 “Оцінка ефективності виробництва”, то необхідно підкреслити, що зазвичай така оцінка здійснюється на основі аналізу групи традиційних комерційних критеріїв і запровадження лише одного з них (як це пропонується у методиці) призведе до невинновданого спрощення і викривлення кінцевих результатів. Наприклад, поряд із прибутком або доданою вартістю на одного робітника (пропозиція О. Саліхової), як правило, на рівні фірми розглядаються показники частки відповідного ринку, динаміки продажів і т. ін.

Зміст підрозділу 5.5 “Оцінка техніко-технологічного рівня виробництва” не відповідає повною мірою сучасним підходам. Для цілей оцінювання такого типу все більше застосовуються процедури бенчмаркінгу, які дозволяють уникнути необхідності обґрунтовувати значення різноманітних коефіцієнтів “технічної оснащеності праці”, що використовуються у методиці. Тим більше, що ніякого обґрунтування шкали таких коефіцієнтів автор не наводить. Наприклад, незрозуміло, чим принципово відрізняється згадувана у методиці “ручна праця з використанням машин та механізмів” від “ручної праці при машинах та механізмах”, а коефіцієнти значень при них розрізняються у 2,5 раза! До речі, маніпуляції з подібними коефіцієнтами були надто популярними у радянські часи при розрахунках різноманітних показників ефективності нової техніки. Професор А. Варшавський з Центрального економіко-математичного інституту РАН свого часу підрахував, що завдяки подібним маніпуляціям розрахункові показники ефективності відрізнялись у споживачів та розробників нової техніки в середньому у декілька разів (перші не хотіли

збільшення обсягів планів, що могли б стати результатом впровадження нових технологій, а другі були зацікавлені у демонстрації ефективності своєї роботи, щоб отримати максимальну винагороду).

Підходи до узагальненої оцінки техніко-технологічного рівня продукції (підрозділ 5.6) також є досить штучними, адже навіть коефіцієнти, що “призначаються” окремим факторам у запропонованих формулах згортки, ніяк не обґрунтовуються і навіть не коментуються, а частина інших показників, які згадуються у тексті (наприклад, наявність сертифікату ISO 9000, питома вага ліцензійної продукції), взагалі ніяк не використовуються в узагальнюючій формулі.

Подібний підхід на основі штучної згортки пропонується і для оцінки кадрового потенціалу. З наведеної автором таблиці (с. 255) можна зробити цікаві висновки. Так, виходить, що при розрахунках рівня кадрового потенціалу технологічного розвитку підприємства один доктор наук (у будь-якій галузі) прирівнюється до чотирьох випускників загальної середньої школи, але “цініться” менше за двох випускників вищого навчального закладу гуманітарної освіти; двоє кандидатів наук (будь-яких) “дорівнюють” двом випускникам університету технічного профілю плюс троє старшокласників. Подібний перелік можна продовжити, але проблема не в тому, щоб знайти найбільш абсурдне співвідношення між різними групами працівників, які мають відношення до нових технологій, а в тому, щоб з’ясувати, навіщо взагалі робити такі оцінки, а потім і розраховувати значення відповідних згорток. Тим більше, що запропонована автором таблиця витрат на працівників технологоорієнтованих професій (с. 256) є також абсолютно не обґрунтованою.

Логічним результатом використання досить сумнівних підходів є і запропонований автором “синтезований показник” інноваційної діяльності (підрозділ 5.8). Абсолютно незрозуміло, наприклад, чому в основній формулі “питома вага витрат на зовнішні ДіР” має коефіцієнт 4, а “питома вага витрат на придбання нових технологій” – лише коефіцієнт 3. До речі, значення інших коефіцієнтів також ніяк не обґрунтовуються.

Саме застосування згорток при проведенні подібних оцінок не тільки створює складності при намаганнях провести їхню інтерпретацію, але веде до суттєвих втрат інформації і часто-густо не слугує пошуку раціональних управлінських рішень.

Але методика, запропонована пані О. Саліховою, вже офіційно затверджена і буде, скоріше за все, не дивлячись на її очевидні недоліки, запроваджена для використання (принаймні на деякий час). Залишається лише чекати результатів ... Але з огляду на “методичні розробки”, що покладені в її основу, неважко передбачити, якими вони будуть.

При цьому слід зазначити, що міжнародний досвід

проведення досліджень так званих “високих технологій” свідчить, що розробка єдиного “всеохоплюючого показника” в них не є самоціллю. Найголовніше – розібратися у тенденціях розвитку того чи іншого технологічного напрямку і розробити відповідні заходи для його розвитку, якщо в цьому є потреба. Великою мірою знання про високі технології та перспективи їхнього розвитку є процедурним, а не формальним, тобто ґрунтується не на застосуванні узагальнюючих показників, а скоріше на використанні методів експертних опитувань та перевірки їхньої змістовності (зокрема, із залученням зовнішніх експертів та інших альтернативних джерел інформації), хоча, звичайно, кількісні оцінки при цьому повністю не виключаються з розгляду, відіграючи важливу допоміжну роль.

В Україні на макрорівні дані про високотехнологічні підприємства можна буде отримати при проведенні національного інноваційного обстеження. Перше таке обстеження проводилося Держкомстатом України (в експериментальній формі) у 2007–2008 рр. за методологією Європейського інноваційного обстеження. Під час наступного обстеження високотехнологічні підприємства можна буде виділити за наведеним вище критерієм ОЕСР (за ознакою їхньої належності до тієї чи іншої галузі або виду діяльності, виходячи з рівня витрат на ДіР), після чого провести обробку даних для виділеної групи підприємств. Якщо виникне необхідність, додатково можна буде провести поглиблене обстеження окремих підприємств із залученням експертів та застосуванням процедур бенчмаркінгу.

Тому, на нашу думку, у використанні запропонованої пані О. Саліховою методики у представленому вигляді немає необхідності.

Взагалі можна зробити висновок, що монографія О. Саліхової суттєво виграла б, якщо б автор обмежився чотирма першими розділами, не пропонує штучних і неадекватних підходів до вивчення високих технологій у вигляді представленої методики. На наш погляд, якщо проблема не має однозначного вирішення, краще не наполягати на пропозиціях, що не узгоджуються з результатами досліджень та здоровим глуздом, а обмежитися може і незадовільними з погляду бюрократів, але раціональними висновками. У цьому випадку прийдеться поступитися узагальнюючими показниками високих технологій, а більше покладатися на експертні процедури, відповідальність та порядність фахівців, адже процес виділення та оцінки різноманітних технологій вкрай важко уніфікувати.

Зміст останнього розділу роботи (а особливо його можливі негативні практичні наслідки для формування державної політики у науково-технологічній сфері) значною мірою нівелює загальне позитивне враження від решти тексту, що спонукає нас у цілому незадовільно оцінити монографію О. Саліхової.

І. Ю. Єгоров,
доктор економічних наук, НТК статистичних досліджень Держкомстату України

Державний комітет статистики України оприлюднює звіт про використання коштів державного бюджету у 2008 році

(за економічною структурою бюджетної класифікації)

Код економічної класифікації видатків	Найменування	Загальний фонд (тис. грн.)		Спеціальний фонд (тис. грн.)	
		Затверджено на рік з урахуванням змін	Касові видатки (всього)	Бюджетні асигнування з урахуванням змін	Касові видатки (всього)
1000	ПОТОЧНІ ВИДАТКИ	468 408,0	458 613,8	49 129,7	32 337,9
1100	Видатки на товари і послуги	468 408,0	458 613,8	49 129,7	32 337,9
1110	Оплата праці працівників бюджетних установ	314 829,2	314 567,7	2 812,8	2 788,1
1111	Заробітна плата	314 829,2	314 567,7	2 812,8	2 788,1
1120	Нарахування на заробітну плату	111 692,3	109 490,5	1 006,9	990,9
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	24 345,0	17 772,0	42 006,3	26 252,7
1131	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	6 661,9	5 477,3	4 287,2	4 209,7
1133	Продукти харчування	0,0	0,0	3,1	3,1
1134	М'який інвентар та обмундирування	5,3	4,6	47,8	20,2
1135	Оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів	656,9	569,7	825,3	772,1
1136	Оренда	47,3	37,7	72,9	59,6
1137	Поточний ремонт обладнання, інвентарю та будівель; технічне обслуговування обладнання	1 045,2	921,3	2 359,7	2 084,3
1138	Послуги зв'язку	3 993,9	3 779,2	1 047,6	976,0
1139	Оплата інших послуг та інші видатки	11 934,5	6 982,2	33 362,7	18 127,7
1140	Видатки на відрядження	1 889,6	1 666,9	413,0	367,3
1160	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	11 017,0	10 881,5	2 874,5	1 923,8
1161	Оплата теплопостачання	4 778,8	4 752,8	1 141,9	797,7
1162	Оплата водопостачання і водовідведення	439,8	431,6	160,4	97,7
1163	Оплата електроенергії	3 873,0	3 868,5	986,3	615,5
1164	Оплата природного газу	1 263,7	1 214,1	392,6	280,2
1165	Оплата інших комунальних послуг	520,2	473,5	183,0	124,1
1166	Оплата інших енергоносіїв	141,5	141,0	10,3	8,6
1170	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	4 634,9	4 235,2	16,2	15,1
1171	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	4 447,7	4 108,8	0,0	0,0
1172	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	187,2	126,4	16,2	15,1
2000	Капітальні видатки	11 611,2	4 030,0	8 247,9	7 895,9
2100	Придбання основного капіталу	9 826,2	4 030,0	8 247,9	7 895,9
2110	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	4 926,2	1 439,5	4 281,6	4 101,2
2120	Капітальне будівництво (придбання)	136,5	136,5	240,0	240,0
2121	Будівництво (придбання) житла	136,5	136,5	0,0	0,0
2123	Інше будівництво (придбання)	0,0	0,0	240,0	240,0
2130	Капітальний ремонт	4 763,5	2 454,0	3 726,3	3 554,7
2132	Капітальний ремонт адміністративних об'єктів	4 763,5	2 454,0	3 726,3	3 554,7
2300	Придбання землі і нематеріальних активів	1 785,0	0,0	0,0	0,0
	Всього	480 019,2	462 643,8	57 377,6	40 233,8

(за економічною структурою бюджетної класифікації в розрізі бюджетних програм)

Код економічної класифікації видатків	Найменування	Загальний фонд (тис. грн.)		Спеціальний фонд (тис. грн.)	
		Затверджено на рік з урахуванням змін	Касові видатки (всього)	Бюджетні асигнування з урахуванням змін	Касові видатки (всього)
3001010	Керівництво та управління у сфері статистики	453 463,5	446 882,4	26 577,6	24 377,5
1100	Видатки на товари і послуги	448 563,5	444 201,9	20 772,6	18 923,9
1110	Оплата праці працівників бюджетних установ	314 374,8	314 374,3	2 812,8	2 788,1
1111	Заробітна плата	314 374,8	314 374,3	2 812,8	2 788,1
1120	Нарахування на заробітну плату	111 541,4	109 425,4	1 006,9	990,9
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	9 707,7	7 902,1	13 672,5	12 862,0
1131	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	2 416,3	1 526,6	4 154,5	4 078,0
1133	Продукти харчування			3,1	3,1
1134	М'який інвентар та обмундирування	5,3	4,6	47,8	20,2
1135	Оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів	656,9	569,7	825,3	772,1
1136	Оренда	47,3	37,7	72,9	59,6
1137	Поточний ремонт обладнання, інвентарю та будівель, технічне обслуговування обладнання	1 045,2	921,3	2 359,7	2 084,3
1138	Послуги зв'язку	2 492,6	2 338,4	1 047,4	975,8
1139	Оплата інших послуг та інші видатки	3 044,1	2 503,8	5 161,8	4 868,9
1140	Видатки на відрядження	1 817,8	1 639,1	389,7	344,0
1160	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	11 017,0	10 881,5	2 874,5	1 923,8
1161	Оплата теплопостачання	4 778,8	4 752,8	1 141,9	797,7
1162	Оплата водопостачання і водовідведення	439,8	431,6	160,4	97,7
1163	Оплата електроенергії	3 873,0	3 868,5	986,3	615,5
1164	Оплата природного газу	1 263,7	1 214,1	392,6	280,2
1165	Оплата інших комунальних послуг	520,2	473,5	183,0	124,1
1166	Оплата інших енергоносіїв	141,5	141,0	10,3	8,6
1170	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	104,8	69,5	16,2	15,1
1172	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	104,8	69,5	16,2	15,1
2000	Капітальні видатки	4 900,0	2 590,5	5 805,0	5 453,6
2100	Придбання основного капіталу	4 900,0	2 590,5	5 805,0	5 453,6
2110	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування			1 838,7	1 658,9
2120	Капітальне будівництво (придбання)	136,5	136,5	240,0	240,0
2121	Будівництво (придбання) житла	136,5	136,5		
2123	Інше будівництво (придбання)			240,0	240,0
2130	Капітальний ремонт	4 763,5	2 454,0	3 726,3	3 554,7
2132	Капітальний ремонт адміністративних об'єктів	4 763,5	2 454,0	3 726,3	3 554,7
3001020	Статистичні спостереження та переписи	7 963,5	7 188,3		
1100	Видатки на товари і послуги	7 963,5	7 188,3		
1110	Оплата праці працівників бюджетних установ	454,4	193,4		
1111	Заробітна плата	454,4	193,4		
1120	Нарахування на заробітну плату	150,9	65,1		
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	7 358,2	6 929,8		
1131	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	4 112,0	3 938,7		
1138	Послуги зв'язку	1 484,1	1 440,8		
1139	Оплата інших послуг та інші видатки	1 762,1	1 550,3		
3001030	Обстеження умов життя домогосподарств	2 532,5	2 193,6		
1100	Видатки на товари і послуги	2 532,5	2 193,6		
1170	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	2 532,5	2 193,6		
1171	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	2 532,5	2 193,6		
3001040	Прикладні розробки у сфері державної статистики	1 915,2	1 915,2		

ХРОНІКА

1171	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	1 915,2	1 915,2		
3001060	Підвищення кваліфікації працівників органів державної статистики	42,2	36,6		
1100	Видатки на товари і послуги	42,2	36,6		
1140	Видатки на відрядження	33,4	27,8		
1170	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	8,8	8,8		
1172	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	8,8	8,8		
3001070	Створення та розвиток інтегрованої інформаційно-аналітичної системи державної статистики	1 937,0	1 218,1		
1100	Видатки на товари і послуги	927,0	262,1		
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	927,0	262,1		
1139	Оплата інших послуг та інші видатки	927,0	262,1		
2000	Капітальні видатки	1 010,0	956,0		
2100	Придбання основного капіталу	1 010,0	956,0		
2110	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1 010,0	956,0		
3001080	Фінансова підтримка підготовки наукових кадрів у сфері державної статистики	73,6	48,1		
1100	Видатки на товари і послуги	73,6	48,1		
1170	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	73,6	48,1		
1172	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	73,6	48,1		
3001600	Реформування державної статистики	12 091,7	3 161,5	30 800,0	15 856,3
1100	Видатки на товари і послуги	6 390,5	2 678,0	28 357,1	13 414,0
1130	Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	6 352,1	2 678,0	28 333,8	13 390,7
1131	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	133,6	12,0	132,7	131,7
1138	Послуги зв'язку	17,2	0,0	0,2	0,2
1139	Оплата інших послуг та інші видатки	6 201,3	2 666,0	28 200,9	13 258,8
1140	Видатки на відрядження	38,4	0,0	23,3	23,3
2000	Капітальні видатки	5 701,2	483,5	2 442,9	2 442,3
2100	Придбання основного капіталу	3 916,2	483,5	2 442,9	2 442,3
2110	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	3 916,2	483,5	2 442,9	2 442,3
2300	Придбання землі і нематеріальних активів	1 785,0			
Всього по КПКВ		480 019,2	462 643,8	57 377,6	40 233,8

Розшифрування окремих видів витрат за статтями економічної класифікації видатків, обсяг яких перевищує 5 млн. грн.

Код економічної класифікації видатків	Найменування	Загальний фонд (тис. грн.)		Спеціальний фонд (тис. грн.)	
		Затверджено на рік з урахуванням змін	Касові видатки (всього)	Бюджетні асигнування з урахуванням змін	Касові видатки (всього)
3001600	Реформування державної статистики				
1139	Оплата інших послуг та інші видатки			28 200,9	13 258,820

Голова Держкомстату

О. Г. Осауленко

Зарубіжні гості

З метою обговорення питань підготовки пілотно-го обстеження щодо збирання даних зі статистики відходів сектору 16 “Статистика навколишнього середовища” компонента АВ “Удосконалення системи статистичних обстежень і методології збирання даних. Відповідність вимогам звітності міжнародних екологічних угод” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **13 до 15 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Маріанна Каплас, яка працювала з фахівцями департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища.

З метою обговорення методологічних питань огляду статистики смертності в Україні сектору “Демографічна статистика” компонента А “Статистика смертності” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **20 до 22 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Ларс Йохансон, який працював з фахівцями департаменту статистики населення та адміністративно-територіального устрою.

З метою обговорення питань щодо розрахунку чисельності населення та аналізу демографічних показників по малих територіях сектору “Демографічна статистика” компонента С “Створення сучасної системи збирання та обробки даних” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **26 до 28 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Гі Деспланк, який працював з фахівцями департаменту статистики населення та адміністративно-територіального устрою.

З метою обговорення питань щодо визначення найкращих та найефективніших способів налагодження зв'язків з органами державної влади для оптимізації джерел адміністративних даних і для розширення можливостей їхнього залучення й використання у статистичній практиці сектору 3 “Статистична інфраструктура” компонента В “Запровадження системи статистичних реєстрів” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги

з удосконалення методології та організації статистики з **20 до 22 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Маріанна Піетреану, яка працювала з фахівцями департаменту планування та організації статистичних спостережень.

З метою надання методологічних рекомендацій щодо оптимізації існуючої системи статистичних короткострокових і річних обстежень у промисловості сектору 6 “Статистика промисловості” компонента В “Удосконалення організації, програми і методології обстежень у статистиці промисловості та переліку продукції для обстеження виробництва, опрацювання порядку публікації” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **26 до 28 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Беатріс Маубрас, яка працювала з фахівцями департаменту статистики виробництва.

З метою обговорення питань щодо системи статистичних спостережень цін та надання заключних рекомендацій сектору 13 “Статистика цін” компонента А “Удосконалення індексу споживчих цін” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **18 до 19 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Хью Пікард, який працював з фахівцями департаменту статистики цін.

З метою обговорення питань розробки пропозицій щодо організації пілотного обстеження підприємств у галузі статистики внутрішньої торгівлі сектору 11 “Статистика внутрішньої торгівлі” компонента 11.С “Обстеження підприємств” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **28 до 30 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Жан-Жак Больо, який працював з фахівцями департаменту статистики торгівлі.

З метою обговорення питань з підготовки та проведення пілотного обстеження щодо збирання даних зі статистики відходів в Україні сектору 16 “Статистика навколишнього середовища” компонента А “Удосконалення системи статистичних обстежень і методології збирання даних. Відповідність вимогам звітності міжнародних екологічних угод” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соці-

альних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **3 до 4 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Маріанна Каплас, яка працювала з фахівцями департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища.

З метою отримання методологічних рекомендацій стосовно розрахунку інтегральних (синтетичних) показників на основі українських обстежень і аналізу результатів сектору 5 “Система національних рахунків” компонента С “Обстеження тенденцій ділової активності підприємств” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **16 до 18 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Гернот Нерб, який працював з фахівцями департаменту макроекономічної статистики та НТК статистичних досліджень.

З метою обговорення питань статистичних реєстрів та структури вибірки для обстежень підприємств сектору 3 “Статистична інфраструктура” компонента В “Запровадження системи статистичних реєстрів” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **11 до 13 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Маріанна Піетреану, яка працювала з фахівцями департаменту планування та організації статистичних спостережень.

З метою обговорення плану заходів на період лютий – липень 2009 року щодо реалізації Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **11 до 13 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебували керівник Проекту Ніколя Веронезе, експерти місії Катрін Бурден, Флоріан Лебурде та Алан Тібальт, які працювали з керівництвом Держкомстату, керівником Групи реалізації Проекту І. А. Кузьміною, радником Голови Держкомстату К. М. Шишкіною та керівниками структурних підрозділів.

З метою обговорення питань надання підтримки з удосконалення методології щодо розрахунків індексів цін шляхом оцінки результатів тестових розрахунків, поточної діяльності та консультування щодо наступних кроків сектору 10 “Статистика зовнішньої торгівлі” компонента С “Удосконалення методології і якості розрахунків індексів торгівлі” Проекту “Роз-

виток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **24 до 26 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Тімо Коскімякі, який працював з фахівцями департаменту статистики торгівлі.

З метою обговорення питань проведення міжнародних порівнянь і дзеркальної статистики щодо інвестицій зовнішньоекономічної діяльності сектору 8 “Статистика будівництва та інвестицій” компонента В “Інвестиції” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **3 до 5 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Фредерік Бокарра, який працював з фахівцями департаменту статистики виробництва.

З метою обговорення питань щодо удосконалення структурної статистики в частині приведення у відповідність до стандартів ЄС українського структурного обстеження сектору 5 “Статистика підприємств” компонента В “Удосконалення структурної статистики” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **16 до 20 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Маріанна Піетреану, яка працювала з фахівцями департаменту міжгалузевої статистики підприємств.

З метою обговорення питань розробки рекомендацій щодо методології складання допоміжного (сателітного) рахунку соціального захисту сектору 12 “Статистика послуг” компонента А “Статистика соціальних послуг, методологія складання допоміжного (сателітного) рахунку соціального захисту” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **17 до 19 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Мішель Дює, який працював з фахівцями департаменту статистики послуг.

З метою обговорення результатів пілотного обстеження щодо складання рахунків екологічних витрат та викидів забруднювальних речовин, розробки сценаріїв упровадження екологічного обліку в Україні сектору 16 “Статистика навколишнього середовища” компонента С “Впровадження екологічного обліку” Проекту “Розвиток системи державної статистики для

моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **17 до 19 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Юкка Муукконен, який працював з фахівцями департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища.

З метою обговорення питань аналізу даних експериментальних розрахунків індексу будівельної продукції України компонента А “Будівництво” сектору 8 “Статистика будівництва та інвестицій” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **23 до 25 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Крістіан Таскінен, який працював з фахівцями департаменту статистики виробництва.

З метою обговорення питань подальших етапів впровадження Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” **24 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебували представники Світового банку Міша Белкіндас та Світлана Будаговська, які працювали з керівництвом Держкомстату, керівництвом Групи впровадження Проекту Світового банку і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення методологічних та організаційних питань реалізації пілотних структурних обстежень у галузі сільського господарства та економічних рахунків сільського господарства компонента 7.А “Цілісна система статистичних спостережень у галузі сільського, лісового та рибного господарства” та компонента 7.В “Економічні рахунки сільського господарства” сектору “Статистика сільського господарства” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **25 до 26 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебували короткострокові експерти Іліє Думітреску та Марія Іонна Нікола, які працювали з фахівцями департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища.

З метою обговорення питань визначення потреб у навчанні з регулювання сезонних особливостей та робочих днів сектору 3 “Статистична інфраструктура” компонента Д “Підвищення кваліфікації з регулювання сезонних особливостей та робочих днів” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на

консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **24 до 26 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала короткостроковий експерт Броніслава Камінскіне, яка працювала з фахівцями департаменту планування та організації статистичних спостережень.

З метою обговорення методологічних питань цін виробників промислової продукції компонента 13.В “Вдосконалення індексу цін виробників промислової продукції” сектору 13 “Статистика цін” Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціальних та економічних перетворень” у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. на консультаційні послуги з удосконалення методології та організації статистики з **25 до 26 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував короткостроковий експерт Ілкка Лехтінен, який працював з фахівцями департаменту статистики цін.

З метою обговорення питань стосовно планування подальших заходів та узгодження поточного стану справ у рамках реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **12 до 23 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебували експерти Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Госта Гутеланд – керівник Групи з реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” та Філіп Турнбул – головний експерт з питань економічної статистики Проекту програми TACIS “Статистика – 10”, які працювали з керівництвом Держкомстату, з керівниками структурних підрозділів і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань, пов’язаних із проведенням семінару з проблем узгодження показників кінцевого споживання домогосподарствами, структури споживчих витрат для індексу споживчих цін та обстеження бюджетів домогосподарств з **14 до 16 січня 2009 року** в Держкомстаті України перебували керівник представництва Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) у Люксембурзі Габріель Гамез та експерти ЦСБ Норвегії Ойстен Берге, Енн Лізбет Брато, Лассе Сандберг та Айфер Сторруд, які працювали з керівництвом Держкомстату, радником Голови Держкомстату України з питань міжнародного співробітництва І. А. Кузьміною, з керівництвом департаменту макроекономічної статистики, департаменту статистики цін, департаменту обстежень домогосподарств і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань щодо співробітництва між статистичними органами України та Данії у рамках Європейської політики сусідства та Інструментів партнерства (Twinnig) **12 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебував державний представник Королівства Данії з питань Твіннінгу Оле Крістофферсен, який зустрівся з керівництвом Держ-

комстату і керівництвом управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань щодо реалізації компонента “Продуктивність праці” Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **17 до 20 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебував експерт Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Петер Гавлік, який працював з фахівцями департаменту макроекономічної статистики.

З метою обговорення питань стосовно узгодження поточного стану справ у рамках реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **24 до 27 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебували експерти Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Госта Гутеланд, Сінан Озель та Йоланта Щербінська, які працювали з керівництвом Держкомстату, керівниками структурних підрозділів і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою участі у засіданні Керівного комітету Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **25 до 26 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебували представники Євростату Йоланта Щербінська та Пьотр Ронковські, які працювали з керівництвом Держкомстату і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань відпрацювання методологічних підходів до складання рахунку капіталу в рамках реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **24 до 26 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебували експерти Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Ігор Крейчі та Ярослав Сікста, які працювали з керівництвом Держкомстату та фахівцями департаменту макроекономічної статистики.

З метою обговорення питань макроекономічної ситуації в Україні **25 лютого 2009 року** в Держкомстаті України перебував радник з політичних та економічних питань Посольства Великої Британії в Україні Данкан Аллан, який зустрівся з керівництвом Держкомстату і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” компонента “Статистика капітальних інвестицій” з **3 до 5 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебувала експерт Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Дангуле Арешкієне, яка працювала з фахівцями департаменту статистики виробництва.

З метою обговорення питань реалізації компонента “Статистика зовнішньої торгівлі послугами” Проєкту програми TACIS “Статистика – 10” з **3 до 5 берез-**

ня 2009 року в Держкомстаті України перебувала експерт Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Дайва Берсенайте, яка працювала з фахівцями департаменту статистики торгівлі.

З метою обговорення питань реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **23 до 27 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебував керівник Проекту програми TACIS “Статистика – 10” Госта Гутеланд, який працював з керівництвом Держкомстату, керівниками структурних підрозділів і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення питань поточної економічної ситуації в Україні **27 березня 2009 року** в Держкомстаті України перебували представники Посольства Великої Британії в Україні Данкан Аллан, Пол Адамс, Робін Ньюнхем та Паула Хоніт, які зустрілися з керівництвом Держкомстату і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

Зарубіжні відрядження

З метою участі в навчальному візиті з питань вивчення європейської системи статистичних спостережень, стандартів та методології статистики сільськогосподарського, лісового та рибного господарства в рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. “Вдосконалення методології та організації статистики” (сектор 7 “Статистика сільськогосподарства”, компоненти 7.A3 “Цілісна система статистичних спостережень у галузі сільськогосподарського, лісового та рибного господарства” та 7.B2 “Економічні рахунки сільськогосподарства”) з **25 до 29 січня 2009 року** у м. Рим (Італійська Республіка) перебували директор департаменту статистики сільськогосподарства та навколишнього середовища О. М. Прокопенко, заступник директора цього департаменту О. В. Сікачина та начальник Головного управління статистики в Одеській області Т. В. Стоянова.

З метою участі в навчальному візиті з питань вивчення європейської системи статистичних спостережень, стандартів та методології статистики навколишнього середовища в рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. “Вдосконалення методології та організації статистики” (сектор 16 “Статистика навколишнього середовища”, компонент С “Впровадження екологічного обліку”, захід 16.C4) з **24 до 28 лютого 2009 року** в м. Таллінн (Естонська Республіка) перебували директор департаменту статистики сільськогосподарства та навколишнього середовища О. М. Прокопенко, начальник відділу статистики природних ресурсів та навколишнього середовища цього департаменту Л. П. Квашук та головний спеціаліст-економіст цього відділу О. А. Мартинюк.

З метою участі в навчальному візиті з питань вивчення європейської практики щодо річних розрахунків ВВП у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. “Вдосконалення методології та організації статистики” (сектор 4 “Національні рахунки”, компонент А “Річні національні рахунки”, захід 4.A1) з **9 до 14 березня 2009 року** у м. Париж (Французька Республіка) перебували директор департаменту макроекономічної статистики І. М. Нікітіна, начальник відділу регіональних рахунків цього департаменту Н. М. Смишляєва та заступник начальника цього відділу В. А. Снігірьова.

З метою участі в навчальному візиті з питань статистики цін у рамках контракту № 4729/18 від 27.02.2008 р. “Вдосконалення методології та організації статистики” (сектор 13 “Статистика цін”, компонент В “Удосконалення індексу цін виробників для промислової продукції”, захід 13.B2) з **16 до 20 березня 2009 року** у м. Гельсінкі (Фінляндська Республіка) перебували заступник директора департаменту статистики цін О. С. Калабуха та начальник відділу методології статистики цін виробників Т. В. Ілінська.

З метою участі в навчальному візиті до Статистичного офісу Чеської Республіки з питань продуктивності праці у рамках реалізації Проекту програми TACIS “Реформування офіційної статистики – Статистика – 10, Європейська допомога / 122761 / C / SER / UA” з **3 до 7 лютого 2009 року** у м. Прага (Чеська Рес-

публіка) перебували директор департаменту макроекономічної статистики І. М. Нікітіна та заступник директора цього департаменту – начальник відділу річних національних рахунків О. О. Москвін.

З метою участі в роботі конференції з питань використання новітніх методів та технологій у статистиці, яка проводилася Генеральним директором Європейської комісії, з **17 до 21 лютого 2009 року** у м. Брюссель (Королівство Бельгія) перебували перший заступник Голови Держкомстату України В. О. Піщейко та начальник відділу зведених робіт статистики будівництва та капітальних інвестицій департаменту статистики виробництва Т. А. Тишук.

З метою участі в навчальному візиті до Національного статистичного офісу Великобританії з питань здійснення державного статистичного спостереження зі статистики зовнішньої торгівлі послугами, зокрема фінансовими та страховими, у рамках реалізації Проекту програми TACIS “Статистика – 10” з **15 до 19 лютого 2009 року** у м. Лондон (Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії) перебували директор департаменту статистики торгівлі А. О. Фризоренко, начальник відділу статистики зовнішньої торгівлі послугами цього департаменту Т. С. Поремська та провідний спеціаліст-економіст відділу статистики зарубіжних країн управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва Н. О. Бегма.

Анотації

Ю. І. Прилипка

Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки

У статті викладено методiku розрахунків рівня тіньової економіки в різних модифікаціях. Розглядаються результати їх застосування залежно від виду даних (індексів цін “період до періоду” або “місяць до грудня минулого року”). Аналізуються причини відмінності результатів розрахунків залежно від якості і видів вхідних даних. Надаються рекомендації щодо застосування певної модифікації методу для окремих галузей економіки.

М. В. Сибирякова

Методологічні основи статистичного обліку структури і динаміки зовнішньої торгівлі товарами України

У статті проаналізовано методологічні принципи формування інформаційної бази для складання національного торговельного балансу, в першу чергу, на основі даних митної статистики. Показано важливість статистичного дослідження структури і динаміки зовнішньої торгівлі товарами для оцінки реального місця країни у світовому господарстві, характеру її зовнішньоекономічних зв'язків з партнерами для прийняття ефективних управлінських рішень.

Т. Б. Шира

Підходи до статистичного оцінювання стану інноваційно-технологічного потенціалу підприємства

У статті висвітлено проблеми статистичного оцінювання інноваційно-технологічного потенціалу підприємства, зокрема недоліки його інформаційного забезпечення. В контексті викладеного запропоновано методологічні засади статистичного оцінювання інноваційно-технологічного потенціалу підприємства, в основу яких покладено діагностичний підхід та індикативне планування.

О. К. Єліссєва, І. С. Твердохліб

Застосування методу SSA для аналізу і прогнозування розвитку економічних систем

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти застосування методу SSA для статистичного аналізу та прогнозування економічних систем, що є особливо актуальним в умовах нестабільної економічної ситуації. У дослідженні здійснено прогнозування економічної системи, на рівні регіону визначено основну тенденцію розвитку системи, періодичну складову та шум.

Т. О. Мирошніченко

Деякі актуальні питання статистики інвестування житла

Стаття присвячена аналізу статистичних даних щодо обсягів інвестицій в основний капітал у житловому будівництві. Розглядаються шляхи вдосконалення форм державних статистичних спостережень капітальних інвестицій.

В. В. Попова

Методика оцінювання структурних зрушень факторних комбінацій української економіки

Суперечності сучасної української економіки розглядаються як результат впливу організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми на формування комбінацій виробничих факторів за видами економічної діяльності. Теоретичні засади доповнюються методикою оцінювання статистичних показників у системі національних рахунків, охарактеризовано найсуттєвіші ознаки диспропорцій між витратами виробничих факторів та інвестиційними джерелами оновлення засобів виробництва.

І. Г. Столстова

Оцінки внеску операторів мобільного зв'язку в економіку країни

У статті наведено огляд тенденцій розвитку галузі зв'язку. Окрему увагу приділено ринку мобільного зв'язку та вивченню його економічного впливу на розвиток галузі.

О. В. Горобець

Регіональна диференціація показників відтворення населення АР Крим за допомогою кластерного аналізу та на підставі багатовимірної середньої

У статті розглянуто методiku та використано ітераційну процедуру кластерного аналізу для статистичної оцінки регіональної диференціації показників відтворення населення АР Крим за допомогою кластерного аналізу та на підставі багатовимірної середньої.

І. А. Даукиш

**Статистична оцінка динаміки та структури злочинності
в Республіці Білорусь за період 1990–2007 рр.**

У статті проводиться аналіз динаміки кількості зареєстрованих злочинів у Республіці Білорусь за період 1990–2007 рр. Здійснюється моделювання та прогноз досліджуваного явища.

Г. Ю. Міщук, О. О. Якушева

Демографічні передумови реформування механізмів пенсійного забезпечення

Проаналізовано тенденції основних демографічних процесів в Україні. Визначено вплив чинників зміни статеві-вікової структури населення на пенсійне забезпечення. Доведено необхідність впровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення з метою зменшення впливу негативних демографічних змін на фінансування пенсійних виплат.

Л. Г. Ткаченко

Досвід аналітичних досліджень умов проживання населення в країнах ЄС

Стаття містить огляд стандартів статистичного спостереження та аналізу умов проживання населення у країнах ЄС. Розглядаються система показників та основні джерела інформації про стан житлових умов, що використовуються у європейській практиці.

В. І. Колеснік

Статистичне забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в регіоні

У статті запропонована система статистичного забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в регіоні, що забезпечує можливість прийняття виважених рішень та підвищує їх ефективність.

Г. І. Купалова, Н. О. Коренєва

Статистичне забезпечення аналізу інвестиційної привабливості регіонів України

У статті проаналізовано методологічні та організаційні засади, розроблено практичні рекомендації щодо формування статистичного забезпечення аналізу інвестиційної привабливості регіонів України. Здійснено поглиблений статистичний аналіз інвестиційної привабливості регіонів з використанням інтегрального показника, побудованого на основі вдосконаленої системи статистичних показників.

Н. Г. Фатюха

Статистичне дослідження інфраструктури автомобільних шляхів сполучення Запорізької області

У статті розглянуто джерела формування статистичних даних про інфраструктуру автомобільних шляхів сполучення та проведено аналіз, що характеризує її стан за наявними статистичними показниками.

М. В. Шурик

**Економічний аспект сталого розвитку в контексті відтворення земельних ресурсів
Карпатського макрорегіону**

У статті оцінено проміжні результати земельної реформи в сільському господарстві Карпатського макрорегіону. Обґрунтовано доцільність і потребу приватизації земель домогосподарствами. Запропоновано призупинити приватизацію земельних ділянок (паїв) з метою аналізу результатів земельної реформи.

Е. В. Чекотовський

Графічний метод у статистиці: історія і теорія.

Частина І. Зародження і становлення графічного методу в статистиці

У статті розглядається історія зародження, становлення і застосування в статистиці графічного методу, зокрема формування основних понять. Робота містить критичні зауваження й методологічні узагальнення щодо наявних у статистичній літературі визначень статистичного графіка, його основних елементів, а також класифікацій статистичних графіків.

К. С. Міщенко

Теоретико-методологічні аспекти організації обліку потреб населення у соціальних послугах

У статті відображено теоретичні підходи до організації обліку потреб населення у соціальних послугах у умовах реформування цієї системи в Україні. Розглянуто функцію обліку, його місце в системі та циклах управління, процеси регулювання та прийняття рішення з урахуванням потреб у соціальних послугах. Наведено результати теоретичних розробок зі статистичного обліку, його зміст, функції, властивості.

Ю. М. Остапчук, О. В. Сікачина

**Організаційно-правові засади проведення органами державної статистики
Всеукраїнського сільськогосподарського перепису**

Стаття присвячена питанням створення правових засад організації та проведення сільськогосподарських переписів. Подається стислий зміст положень Закону України “Про сільськогосподарський перепис” і заходів Держкомстату України щодо практичної реалізації його норм. Наведено обґрунтування необхідності регулярного проведення сільськогосподарських переписів та визначено, що їх основною метою є отримання статистичної інформації для формування ефективної аграрної та продовольчої політики в країні.

І. Г. Сурай

Суб’єкти управління кадрами державної служби України

У статті охарактеризовано суб’єкти управління кадрами державної служби України та окреслено шляхи їх удосконалення.

Аннотации

Ю. И. Прилипко

Модификации финансового метода оценки теневой экономики

В статье изложена методика расчетов уровня теневой экономики в различных модификациях. Рассматриваются результаты их применения в зависимости от вида данных (индексов цен “период к периоду” или “месяц к декабрю прошлого года”). Анализируются причины отличия результатов расчетов в зависимости от качества и видов входных данных. Даются рекомендации по применению определенной модификации метода для отдельных отраслей экономики.

М. В. Сибирякова

**Методологические основы статистического учета структуры
и динамики внешней торговли товарами Украины**

В статье проанализированы методологические принципы формирования информационной базы для составления национального торгового баланса, в первую очередь, на основе данных таможенной статистики. Показана важность статистического исследования структуры и динамики внешней торговли товарами для оценки реального места страны в мировом хозяйстве, характера ее внешнеэкономических связей с партнерами с целью принятия эффективных управленческих решений.

Т. Б. Шира

**Подходы к статистической оценке состояния
инновационно-технологического потенциала предприятия**

В статье отражены проблемы статистической оценки инновационно-технологического потенциала предприятия, а также недостатки его информационного обеспечения. В контексте изложенного предложены методологические принципы статистического оценивания инновационно-технологического потенциала предприятия, в основу которых положены диагностический подход и индикативное планирование.

О. К. Елисеева, И. С. Твердохлеб

Применение метода SSA для анализа и прогнозирования развития экономических систем

В статье исследованы теоретические и практические аспекты применения метода SSA для статистического анализа и прогнозирования экономических систем, что является особенно актуальным в условиях нестабильной экономической ситуации. В статье осуществлено прогнозирование экономической системы на уровне региона, определены основная тенденция развития системы, периодическая составляющая и шум.

Т. А. Мирошниченко

Некоторые актуальные вопросы статистики инвестирования жилья

Статья посвящена анализу статистических данных о объемах инвестиций в основной капитал в жилищном строительстве. Рассматриваются пути совершенствования форм государственных статистических наблюдений по капитальным инвестициям.

В. В. Попова

Методика оценивания структурных сдвигов факторных комбинаций украинской экономики

Противоречия современной украинской экономики рассматриваются как результат влияния организационно-экономического механизма управления развитием национальной макросистемы на формирование комбинаций производственных факторов по видам экономической деятельности. Теоретические принципы

дополняются методикой оценивания статистических показателей в системе национальных счетов. Охарактеризованы наиболее существенные признаки диспропорций между затратами производственных факторов и инвестиционными источниками обновления средств производства.

И. Г. Столетова

Оценки вклада операторов мобильной связи в экономику страны

В статье приведен обзор тенденций развития отрасли связи. Особое внимание уделено рынку мобильной связи, а также изучению его экономического влияния на развитие отрасли.

Е. В. Горобец

**Региональная дифференциация показателей воспроизводства населения АР Крым
с помощью кластерного анализа и на основе многомерной средней**

В работе рассмотрена методика и использована итерационная процедура кластерного анализа для статистической оценки региональной дифференциации показателей воспроизводства населения АР Крым при помощи кластерного анализа и на основе многомерной средней.

И. А. Дауки

**Статистическая оценка динамики и структуры преступности
в Республике Беларусь за период 1990–2007 гг.**

В статье проводится статистический анализ динамики количества зарегистрированных преступлений в Республике Беларусь за период 1990–2007 гг. Осуществляется моделирование и прогноз исследуемого явления.

Г. Ю. Мищук, Е. А. Якушева

Демографические предпосылки реформирования механизмов пенсионного обеспечения

Проанализированы тенденции основных демографических процессов в Украине. Определено влияние факторов изменения половозрастной структуры населения на пенсионное обеспечение. Доказана необходимость введения обязательного накопительного уровня пенсионного обеспечения с целью уменьшения влияния негативных демографических изменений на финансирование пенсионных выплат.

Л. Г. Ткаченко

Опыт аналитических исследований условий проживания населения в странах ЕС

Статья содержит обзор стандартов статистического наблюдения и анализа условий проживания населения в странах ЕС. Рассматривается система показателей и основные источники информации о состоянии жилищных условий, используемые в европейской практике.

В. И. Колесник

Статистическое обеспечение управления инвестиционно-инновационной деятельностью в регионе

В статье предложена система статистического обеспечения управления инвестиционно-инновационной деятельностью в регионе, которая дает возможность принимать важные решения и повышает их эффективность.

Г. И. Купалова, Н. А. Коренева

Статистическое обеспечение анализа инвестиционной привлекательности регионов Украины

В статье проанализированы методологические и организационные основы и разработаны практические рекомендации по формированию статистического обеспечения анализа инвестиционной привлекательности регионов Украины. Осуществлен углубленный статистический анализ инвестиционной привлекательности регионов с использованием интегрального показателя, построенного на основе усовершенствованной системы статистических показателей.

Н. Г. Фатюха

Статистическое исследование инфраструктуры автомобильных путей сообщения Запорожской области

В статье рассмотрены источники формирования статистических данных об инфраструктуре автомобильных путей сообщения и проведен анализ, характеризующий ее состояние по имеющимся статистическим показателям.

М. В. Щурик

Экономический аспект устойчивого развития

в контексте воспроизводства земельных ресурсов Карпатского макрорегиона

В статье оценены промежуточные результаты земельной реформы в сельском хозяйстве Карпатского макрорегиона. Обоснована целесообразность и потребность приватизации земель домохозяйствами. Предложено приостановить приватизацию земельных участков (паев) с целью анализа результатов земельной реформы.

Э. В. Чеботовский

Графический метод в статистике: история и теория.

Часть I. Зарождение и становление графического метода в статистике

В статье рассматривается история зарождения, становления и применения в статистике графического метода, в частности формирования основных понятий. Работа содержит критические замечания и методологические обобщения относительно существующих в статистической литературе определений статистического графика, его основных элементов, а также классификаций статистических графиков.

Е. С. Мищенко

Теоретико-методологические аспекты организации учета потребностей населения в социальных услугах

В статье отображены теоретические подходы к организации учета потребностей населения в социальных услугах в условиях реформирования этой системы в Украине. Рассмотрены функция учета, его место в системе и циклах управления, процессы регулирования и принятия решения с учетом потребностей в социальных услугах. Приведены результаты теоретических разработок по статистическому учету, его содержание, функции, свойства.

Ю. М. Остапчук, О. В. Сикачина

Организационно-правовые основы проведения органами государственной статистики Всеукраинской сельскохозяйственной переписи

Статья посвящена вопросам создания правовых основ организации и проведения сельскохозяйственных переписей. Дается краткое содержание положений Закона Украины “О сельскохозяйственной переписи” и мероприятий Госкомстата Украины по практической реализации его норм. Дано обоснование необходимости регулярного проведения сельскохозяйственных переписей, и определено, что их основной целью является получение статистической информации для формирования эффективной аграрной и продовольственной политики в стране.

И. Г. Сурай

Субъекты управления кадрами государственной службы Украины

В статье охарактеризованы субъекты управления кадрами государственной службы Украины и очерчены пути их совершенствования.

Abstracts

Yu. I. Prylypko

Modifications of Financial Method for the Shadow Economy Estimation

The article deals with the calculation methods for the shadow economy level in different modifications. The author considers the results of their application depending on data type (price indices “period to period” or “month to last December”). The paper analyzes the reasons of the calculation results distinctions depending on input data quality and types, and provides recommendations on the application of a certain method modification for some branches of economy.

M. V. Sybyryakova

Methodological Basis for Statistical Accounting of the Structure and Dynamics of Foreign Trade in Commodities of Ukraine

The paper analyses methodological principles of forming the information base for the national trade balance, first of all on the basis of customs statistics. The article shows the importance of statistical research of structure and dynamics of foreign trade in commodities for estimating the real place of the state in the world economy, the character of its foreign economic relations with partners, in order to take effective administrative decisions.

T.B. Shyrya

Approaches to Statistical Estimations of the State of Innovation and Technological Potential of an Enterprise

The article shows the problems of statistical estimation of innovation and technological potential of an enterprise, drawbacks of its information support in particular. Methodological principles suggested for statistical estimation of innovation and technological potential of an enterprise have a diagnostic approach and indicative planning.

O.K. Yeliseyeva, I.S. Tverdohlib

Application of the SSA Method for Analysis and Forecasting of Economic Systems Development

The article studies theoretical and practical aspects of application of SSA method for statistical analysis and forecasting of economic systems that is especially urgent in conditions of instability of the economy. Forecasting of the economic system was carried out, the main tendency of the system development is determined at the regional level as well as a periodic component and noise.

T. O. Myroshnychenko

Some Actual Issues of Dwelling Investment Statistics

The article is devoted to the analysis of statistical data on the fixed capital investment in dwelling construction. The author studies the ways of improving the methods of state statistical observations of capital investment.

V. V. Popova

Evaluation Methods for Structural Changes of Factor Combinations of the Ukrainian Economy

Contradictions of the present-day Ukrainian economy are considered as a result of influence of organizational and economic mechanism for management of the national macrosystem development on the formation of industrial factors combinations by economic activities. Theoretical principles are confirmed by the methods for evaluation of statistical indicators in the System of National Accounts. The article characterizes the most essential features of contradictions between the industrial factors expenses and investment sources of renewal of means of production.

I.G. Stoletova

Estimates of the Mobile Communication Operators' Contribution to the National Economy

The article presents a review of the development tendencies in the sphere of mobile communication. A special attention is paid to the mobile communication market and to the analysis of its economic influence on the development of the branch.

O. V. Gorobets

Regional Differentiation of Indicators of Reproduction of the Population of Autonomous Republic of Crimea

The paper considers the method and uses the iterative procedure of cluster analysis for statistical estimation of regional differentiation of indicators of reproduction of the population of the Autonomous Republic of Crimea by the cluster analysis, using a multivariate average

I. A. Dauksh

**Statistical Estimation of Dynamics and Structure
of Criminality in Republic of Byelorussia over the Period 1990–2007**

The article presents the analysis of dynamics of the registered quantity of crimes in the Republic of Byelorussia over the period 1990–2007. The author realizes modeling and predictions of the phenomenon under study.

G. Yu. Mischuk, O. O. Yakusheva

Demographic Preconditions of Reforming the Pension Security Mechanisms

The article introduces the analysis of tendencies in the main demographic processes in Ukraine. An impact of the sex and age structure change on pension security is determined. The authors prove the necessity of compulsory accumulative pension security level in order to decrease the influence of negative demographic changes on pension payments financing.

L. G. Tkachenko

The Experience of Analytical Research of the EU Population Living Conditions

The article contains a review of the EU standards for statistical survey and analysis of living conditions in the EU countries. The system of indicators and main information sources of living conditions used in European statistical practice are under consideration.

V. I. Kolesnik

Statistical Support of Investment and Innovation Activity Management in a Region

The article provides the system of statistical support of investment and innovation activity in a region which makes it possible to take decisions and raises their effectiveness.

G. I. Kupalova, N. O. Koreneva

Statistical Support for the Analysis of Investment Attractiveness of Regions of Ukraine

The paper studies methodological and organizational principles and formulates practical recommendations on use

of statistical methods of the analysis of investment attractiveness of regions of Ukraine. The profound statistical analysis was carried out with the use of integral indicator formed on the basis of the developed system of statistical indicators.

N. G. Fatyukha

**Statistical Research of the Motor Transport Communications Infrastructure
in Zaporizhia Region**

The article is devoted to the sources of forming statistical data on the motor transport routes infrastructure. The paper also presents the analysis characterizing the state of infrastructure on the available statistical indicators.

M. V. Schuryk

Economic Aspect of Stable Development in the Context of Carpathian Land Resources Reproduction

The paper estimates intermediate results of land reform in agriculture of Carpathian Macroregion. The author proves expediency and need for land privatization by households. It is suggested to stop privatization of land shares in order to analyze the land reform results.

E. V. Chekotovsky

Graph Method in Statistics: History and Theory.

Part I. Conception and Formation of the Graph Method in Statistics

The article is devoted to history of formation and use of graph method in statistics, to formation of main concepts in particular. The paper contains critical remarks and methodological conclusions on definitions of the statistical graph, its basic elements and classifications of statistical graphs.

K. S. Mischenko

**Organization of Accounting of the Population's Needs for Social Service:
Theoretical and Methodological Aspects**

The article reflects theoretical approaches to organization of accounting of the population's needs for social services in conditions of reforming this system in Ukraine. The accounting function, its place in the management system and cycles is under consideration as well as the processes of regulation and decision-making, taking into account needs for social services. The paper presents the results of theoretical development in statistical accounting, its content, functions and characteristics.

Yu. M. Ostapchuk, O. V. Sikachyna

**Organizational and Legal Basis for Carrying out All-Ukrainian
Agricultural Census by the State Statistical Agencies**

The article is devoted to the issues of forming legal basis for organization and carrying out of agricultural censuses. The authors present a concise content of items of the Law of Ukraine "On Agricultural Census" and of measures of the State Statistics Committee of Ukraine on practical use of its norms. The paper substantiates the necessity of regular agricultural censuses. It is determined that the main purposes of censuses is receiving statistical information for realizing effective agrarian and food policy in the country.

I. G. Suray

Subjects of Personnel Management of Public Service of Ukraine

The paper characterizes the subjects of personnel management of public service of Ukraine and shows the ways of their improvement.

Редакція відповідає за точність опублікованих офіційних статистичних даних.

Відповідальність за підбір, точність статистичних даних, цитат, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, наведених у опублікованих матеріалах, несуть їх автори, за зміст рекламних повідомлень – рекламодавці.

Передрукування матеріалів, опублікованих у журналі, дозволяється тільки за згодою авторів та видавця. У випадку передруку цих матеріалів посилення на журнал “Статистика України” обов’язкове.

Редакція може не поділяти позиції й думку авторів, а також публікувати окремі матеріали у порядку обговорення.

Редагування	В. Чебанова Л. Голіченко
Коректура	Д. Потьомкіна
Переклад	Л. Покотило
Більд-редактор	Н. Жабіна
Комп’ютерний набір	Л. Кулаковська
Художник	М. Магдич

Оригінал-макет виготовлено у редакційно-видавничому відділі ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”.

Затверджено до друку вченою радою НТК статистичних досліджень (протокол № 2 від 19.12.2008 р.).

Підписано до друку 23.03.2009 р.
Формат 84х108/16. Папір офсетний.
Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 17,00.
Тираж 470 прим.
Ціна договірна.

Надруковано в ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”,
вул. Еспланадна 4–6, м. Київ, 01601, Україна
тел/факс 287-03-79, 289-77-62
E-mail: iaa@dstati.kiev.ua

В и м о г и **до змісту та оформлення статей** **для науково-інформаційного журналу** **“Статистика України”**

1. Зміст статті має відповідати профілю та спрямованості журналу, сучасному науковому рівню.

Згідно з вимогами ВАК, стаття повинна мати такі складові:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки за результатами проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Необхідно уникати викладення загальновідомих положень. Також обов’язково треба посилається на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться у статті. Список літератури (до 15 джерел) потрібно оформлювати, розміщуючи назви використаних джерел за алфавітом або в тому порядку, в якому вони згадуються в тексті. Вимоги до оформлення літератури див. у ДСТУ 7.1 – 2006 (Бюлетень ВАК №3, 2008).

2. Оформлення статті. Обсяг статті – 8–10 сторінок (формат А-4, шрифт Times New Roman, 12 кегель, інтервал – 1,5, поля – 2 см).

Рисунки, схеми, таблиці, формули слід наводити у вигляді, що дозволяє їх коригування.

Розміри ілюстрацій не повинні перевищувати розмірів друкованої сторінки журналу.

Таблиці та рисунки повинні мати назву та порядковий номер. Одночасне використання таблиць і графіків для пояснення одних і тих самих положень не рекомендується.

Формули нумерують (з правого боку у круглих дужках) лише ті, на які є посилання в тексті.

Статтю підписують усі автори.

Стаття подається у двох примірниках, надрукованих на одній стороні стандартного аркуша паперу, а також в електронному вигляді.

До статті додаються:

- ♦ рецензія;
- ♦ анотація на окремому аркуші (українською, російською та англійською мовами) та в електронному вигляді;
- ♦ відомості про автора (авторів): прізвище, ім’я та по батькові (повністю, українською та російською мовами), місце роботи, посада, науковий ступінь та звання, домашня та службова адреси, контактні телефони.